Ileana Vulpescu
Arta conversației

Rainer Maria Rilke

Cad frunzele, cad de departe, parcă s-ar veşteji în ceruri grădini îndepărtate; cu gesturi de negare cad mereu.
Şi cade-n nopți adînci pămîntul greu de lîngă stele în singurătate.
Noi toți cădem. Mîna de colo cade. Şi altele, şi toate, rînd pe rînd.
Dar este Unul care ține-n mînă căderea asta nesfîrşit de blînd.
Alexandru Philippide

[TOAMNĂ. „Ce vînăt amurg...”
Prin vinete-amurguri, prin veştede ramuri, se-apropie toamna cu paşi arămii... Din vămile văzduhului toamna pornise tiptil printre frunze moarte, printre vrejuri şi printre crengi trosnitoare, vulpe tăcută măturînd pămîntul cu coada, păşind cu sunet înfundat de labe prudente, scrutînd orizontul cu ochi micşorați şi reflexivi, prospectînd atent împrejurimile ca un strateg încercat.
Cu o săptămînă mai-nainte, pe Transfăgărăşan, din verdele-mbătrînit şi din rugină, din curcubeul de culori şi de transparențe, vulpea — materializare a anotimpului — nu li se-arătase. Le ieşise-n cale-un cerb, indiferent în măreția lui împodobită cu ample coarne rămuroase pe măsura vastelor ogive ale codrului, şi-un urs — adolescent, judecînd după blană, după colți, după cheful de joacă — născut şi crescut se vede într-o rezervație, fiindcă se-arăta prietenos cu oamenii şi le căuta societatea. Redat libertății, animalul primea danii comestibile şi-n semn de gratitudine, în timp ce donatorii imortalizau fotografic momentul de-nfrățire-ntre specii, el le trăgea cîte-o labă amicală.
„Ce vînăt amurg". Hm! sună-a poezie... Numai Tudor citează cînd nu te-aştepți, de parc-ar spune de la el.]
în momentul acela, punga de nailon din mîna dreaptă a Sînzienei se sparse-n fund şi pe trotuar fugiră, care-n-cotro, cele cinci vinete lunguiețe, „ultimele de anul ăsta”, şi cele două kilograme de mere domneşti, cumpărate mai adineauri din piață, de la țărani.

„Of! De-o mie de ori am zis să-mi iau nişte plase ca lumea, nu flendurile-astea în care pui două paie, şi s-au dus dracu'! Bine că nu s-a rupt a cu unt-de-lemn! Nu mă-nvăț odată minte!”
în timp ce Sînziana se moraliza — adunîndu-şi de pe jos proviziile şi-ncercînd să le-nghesuie-n punga validă în care avea două „jumătăți” de untdelemn, şi-n geanta maro, „de moaşă comunală” — o femeie de vîrstă mijlocie, căruntă, îmbrăcată-ntr-un impermeabil verde, îi întinse o pungă de nailon şi se-apucă să-i ajute. Totul fusese recuperat.
— Vă mulțumesc, doamnă, şi nu vă supărați, dar să vă dau leul pe pungă, zise, trăgîndu-şi sufletul, Sînziana.
Femeia făcu semn cu mîna că nu era nevoie.
— Nu mă mai cunoaşteți, doamna doctor! Ce să mă mai cunoaşteți... şi femeia făcu un gest demonstrativ către părul cărunt, către fața ridată, către corpul ei — piele şi os.
— Filipescu... Filipescu Angela, salonul 10...
- 1970, spuse rar Sînziana.
— Da, doamna doctor! Mă mir că nu m-ați uitat.
— Cum să vă uit!
„Filipescu Angela, 36 de ani, muncitoare textilistă. Tentativă de sinucidere. Otrăvire cu Sodil. Hematoame pe tot corpul provenite din bătaie”. O noapte-n-treagă luptase s-o scoale din morți. Apoi plastia de esofag, trei luni în salonul 10, pat 7.
— Ce vă mai fac copiii, bărbatul?
— Mulțumesc, doamna doctor, băiatu-îl mare-a terminat armata, e parchetar pe şantier, ăl mic e la liceul tehnic. Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit, a făcut ciroză, am pătimit ce-am pătimit, da' măcar am scăpat. Acum, trăiesc şi eu pentru copii, să-şi facă şi ei un rost, şi pe urmă... Că vorba de mi-o spuneați dumneavoastră: i-am făcut — trebui' să-i facem şi oameni. Că bărbații, dă-i dracu', Doamne iartă-mă!
„Dă-i dracu', dar parcă nu pe toți”, se gîndi Sînziana.
— Am fost mai săptămînile trecute pe la spital c-am o cumătră internată, şi-am aflat că v-ați mutat la alt servici şi că v-ați... v-ați divorțat cu soțul.
Sînziana înclină din cap în semn de aprobare.
— Ce să facem, doamnă Filipescu, aşa e viața... Dumneavoastră să fiți sănătoasă, şi fetițele.

„Va să zică i s-a dat un raport complet. Fin? Gina? Oricare... Că nu le mănîncă pe nici una discreția”.
— Foarte bine ziceți.
își mai făcură cîte-o urare pentru ele şi pentru copiii lor, după care, doctorița Sînziana Hangan şi fosta ei pacientă, Filipescu Angela, îşi spuseră la revedere.
[„Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit”, parcă aşa spusese Filipescu Angela, salon 10, pat 7. Cum trebuie să se poarte-un om ca să-i consideri moartea o binefacere... Doamne, Doamne! Cînd îi spusese Alexandru că trebuie să se despartă, poate că şi ea-i dorise moartea. Cît de elevat să fie un om — să nu vrea să te vadă mort, dacă-i dai o măciucă-n cap? Să nu vrea să i se facă o dreptate mai presus de ce oferă Justiția?]
Sînziana avu un zîmbet ca la o pagubă de care te-ai consolat. Scutură apoi din cap, ca şi cînd ar fi jenat-o o şuviță de păr. „Să mişcăm nițel sediul central ca să aşezăm altfel gîndurile. Dacă n-ar fi fost simpozionul de micro-biologie, cînd aş fi văzut eu Transfăgărăşanul?... Ce drum, ce vreme, ce culori, cîtă pace şi cîtă măreție. Şi noi doi, ca la-nceputul lumii. Am făcut drumul dus-întors fără să ne-atingem, fără exclamații de entuziasm, cu umilință, ca-n fața unei minuni de nepătruns. De ce să nu ne trecem în revistă gîndurile şi-amintirile frumoase, cînd le-avem? De cîte ori n-am să mai merg în minte pe Transfăgărăşan? De cîte ori n-au să-mi alunece gîndurile-n prăpastia Barajului? De cîte ori n-am să te strig Mircea, Mircea!? De cîte ori nu strigam cu capu-n pernă, în adolescență, Daniel, Daniel!, invocîndu-te, nene Dai, iar tu habar n-aveai că te iubesc? De cîte ori n-am strigat tare Pavel, Pavel!, încercînd să domin vuietul mării de care e legat numele tău, Pavele? De cîte ori nu v-am mîngîiat cu sufletul, domnule doctor Naiculescu, îngînînd ca pe-un refren dintr-un cîntec de leagăn Nini, Nini...? Şi cînd erați în lumea cu luminile, cum zicea Maica, şi de cînd v-ați dus. Iar dumneavoastră, domnule doctor Murgu, dumneavoastră sunteți o permanență a vieții mele sufleteşti. N-am să-ndrăznesc niciodată să vă spun... dar vă rostesc de multe ori numele într-o incantație care-l rostogoleşte-n adîncimi fără dimensiune. Cînd am început să mă-ndrăgostesc de Mircea, m-am simțit vinovată față de dumneavoastră, mereu mă trezeam spunînd iertați-mă, domnule doctor, iertați-mă, sunt o ființă... o biată femeie, am încă vîrsta la care dorința atîrnă greu în balanță, dar orice s-ar

întîmpla, în sufletul meu... Nici nu ştiam că nu mint. Deşi îl iubesc pe Mircea... Ce patetică sunt! Şi de ce să nu fiu? Şi față de tine însuți, nici în tine însuți să nu-ndrăzneşti să spui tot ce crezi, fără să-ți fie ruşine, fără să te temi de ridicol, de lipsa de măsură? Iar doctorul Kolonte... A, cu el e ceva încurcat. Parcă m-aş uita-ntr-o oglindă printr-un tifon. La orice m-aş fi aşteptat... dar să-mi dea un parfum... ce bine se asorta Hermes Caleche-ul cu vînăta din geanta de moaşă comunală. Becket, Ionescu, nişte dulci copii!"
La acest punct al monologului ei, doctorița Sînziana Hangan ajunse-n fața apartamentului în care locuia de şapte ani. în deschizătura cutiei de scrisori - cutie mare de lemn băițuit, „safe-ul băncii Angliei", cum îi zicea Măria, stătea-nfipt un braț de crizanteme: bulgări mari de zăpadă imaculată, sfere opulente, sîngerii, cu nervuri de aur, cataifuri ruginii, fideluțe mov, albe, roz-stins, coniac, champagne, galben ca puiul ieşit din ou, galben de smîntînă — un braț de culori şi de forme peste care plutea un miros dulceag-amărui de miere şi de toamnă.
Sînziana lăsă pungile de nailon în dreptul uşii, scoase cu grijă cozile florilor din cutia poştală, una cîte una, le ținu pe brațul stîng ca pe-un copil, închise ochii şi le strînse la piept.
„înseamnă că pleci, dacă n-ai şi plecat, altfel...", îşi spuse ea în timp ce-ncerca să descuie yala.
— Stai că-ți deschid eu, se-auzi dinăuntru glasul Măriei.
Şi uşa se dădu la perete. Sînziana stătea nehotărîtă-n cadrul ei.
— Pup, pup! zise Măria, şi-şi sărută mama pe frunte, obicei de cînd era mică, şi maică-sa trebuia să se-aplece pentru acest ceremonial tandru. Acum, fata-şi întinse doar nițel capul, o sărută, apoi, cu o privire complice către flori, îi şopti:
- Ei, îm?
— Vreun fost pacient...
Fata închise un ochi.
— Şi de unde ştii că nu sunt pentru tine? o-ntrebă maică-sa.
— Faci mişto de mine?!
— Iar vorbeşti ca pe maidan?
— Stimată doamnă, folosesc un limbaj argotic, atîta tot, adăugă fata cu o dicție pedantă. Şuşotind apoi la urechea maică-sii:
— Avem oaspeți... pe dumnealui, de! pe tata.
- A!

— Cînd am venit acasă, la 12, c-a lipsit diva de fizică, le-am găsit ca pe-o scrisoare la cutie; şi-i arătă din ochi florile. Nu le-am luat, ca să le vadă mahalaua, şi Măria făcu un gest larg către uşile de pe palier. De fapt, Măria nu le luase fiindcă ştia că vine taică-său. Chiar dacă-ntre părinții ei totul era de mult mort şi-ngropat, nu prindea rău ca „domnul", să vadă că fosta nevastă nu era de lepădat, îşi zicea Măria cu mintea ei de şaisprezece ani. De cîte ori venea taică-său şi-ntreba unde e Sînziana, Maria-i răspundea invariabil: „cu vreun gagic la cinema", folosind neologismul foarte en vogue cu intenția de-a-şi enerva tatăl.
„Unde-ai învățat să vorbeşti aşa?", o-ntreba acesta.
— în societate, şi dacă nu-ți place, regret. Ce vrei, sunt un copil semi-orfan.
Sînziana, care-şi cunoştea copiii, ştia de ce fata ei cea mare îşi compusese un asemenea personaj „sictirizant" — cum ar fi spus cei din aceeaşi generație cu ea — pe care nu scăpa nici o ocazie să-l arboreze şi să-l joace în cele mai mici amănunte în fața lui taică-său, ca o actriță de mare talent, îndrumată de o mînă de maestru.
Aproape după fiecare vizită paternă, Măria răbufnea, blagoslovind-o ca la uşa cortului pe actuala nevastă a lui taică-său şi netrecîndu-l cu vederea nici pe acesta, cu toate-ncercările Sînzienei de-a o domoli.
— Ce, vine-aici să-şi verse nervii pe care şi-i face cu „marea vedetă"? Vine să ne şicaneze pe noi că aia a dumnealui se culcă cu altul?
— Măria, te rog să taci, te rog să taci, că dacă nu, plec pe stradă.
— Sigur, să tac cum ai tăcut tu! Ca o... bleagă. Vine una şi-ți ia bărbatul şi tu zici „ia-l, scumpi, dacă-ți trebuie".
— Tu ce-ai fi făcut în locul meu?
— Ce-aş fi făcut? Mă duceam la „aia" şi-o luam de ciuf şi măturam trotuarul cu ea şi-i ziceam „paştele şi Dumnezeii mă-tii de... lasă -mi bărbatu-n pace că, de nu, te pocesc!". Aşa i-aş fi zis, şi-aşa i-aş fi făcut, nu ca tine, distinsă doamnă doctor. Şi Măria se roşea şi se zburlea ca şi cînd scena s-ar fi petrecut în realitate.
Sînziana Hangan n-avea nici o-ndoială în ceea ce priveşte eficacitatea rețetei propusă de fiică-sa. Mai întîi pentru că majoritatea oamenilor se tem de scandal şi „marea vedetă" ar fi dat poate-ndărăt în fața unei asemenea vehemențe ; în al doilea rînd pentru că Alexandru s-ar fi simțit flatat de-această vehemență, şi-ar fi socotit-o, vanitos cum era, o

dovadă de dragoste din partea nevestei, sau măcar o dorință tenace de a-l păstra. Pe cînd ea...
Şi, dintr-odată, inima fetei se-nmuia şi-o lua-n brațe pe maică-sa, ca pe-un copil prostănac, şi-o săruta şi-o săruta şi-i sufla la ureche:
— Dă-i dracu', noi să fim sănătoase.
Măria îi întinse maică-sii cheia cutiei de scrisori, apoi se-aplecă şi ridică cele două plase cu provizii.
— Vezi că mai e ceva-n cutie, zise ea şi făcu stîn-ga-mprejur, spre bucătărie, fără să mai privească-ndărăt.
În cutie, Sînziana găsi un plic albastru, pe care scria, cu un scris necunoscut, „Doamnei doctor Sînziana Hangan”, şi un pachețel lunguieț, un etui ca de stilou, învelit într-o hîrtie cu steluțe aurii.
Deschise scrisoarea.
„Ți-am urmat sfatul. Trebuia să plecăm săptămîna viitoare. Totul s-a precipitat. Aseară am aflat că plecarea este pentru azi la 10. Te-am căutat la Institut, centrala era stricată. Nu mă certa. Rămîi cu bine, înțeleapta mea iubire.
Mircea”.
Citi scrisoarea de cîteva ori. îşi înăbuşi un oftat fiindcă auzi paşii Măriei. „înțeleapta mea iubire...”
Deschise maşinal ambalajul cu steluțe aurii sub care se afla o cutiuță cu capac bombat, într-un culcuş de mătase vişinie, strălucea molcom o brățară filigranată aurie, împărțită-n casetoane mici, împodobite alternativ cu jad şi cu ochi de tigru. Pe interiorul capacului Sînziana citi „Chinese jewels”.
Măria, care venea din bucătărie cu paşi mari şi cu gura plină de ce avea să-i mai spună, înghiți în sec.
— Puşică, ce e cu tine? rosti ea cu glas matern şi-şi mîngîie mama pe cap şi pe obraz. Se uită apoi în cutiuța de mătase, apucă delicat brățara şi o prinse la mîna stîngă a maică-sii, deşi întîmpină împotrivire.
— Ți-a dat-o ca s-o porți, nu? Hai în casă, îi spuse ea rugător, şi-o luă pe după umeri. „Săraca de tine, ce-o fi-n bietul tău sufletel”, se gîndi fata.
— Bună ziua, îşi salută Sînziana fostul bărbat.
— Sărut mîna.
Alexandru o cîntări de sus şi pînă jos. În lumina roşiatică ce pătrundea prin fereastra sufrageriei, mare cît peretele, Sînziana i se păru frumoasă. „Nu mi se pare, chiar este”. Verdele stins al scurtei de

catifea, pusă peste un pulover gălbui cu guler întors, îi venea bine; se asorta cu părul ei castaniu, cu faţa bronzată în care ochii cu paiete aurii păreau mai luminoşi şi mai deschişi decît de obicei; scurta scotea în evidenţă şoldurile care se curbau domol într-o fustă-n carouri cărămizii, oranj şi galbene, aşezate-n biais. Pantofii montanţi, cu un pic de toc, dădeau eleganţă gleznelor şi picioarelor drepte ca o linie stilizată continuu din care nu se detaşa nici un muşchi.
„Are o strălucire”, îşi zise Alexandru şi i se aprinse privirea, „strălucirea pe care o capătă orice corp cînd se ştie iubit”, trase el concluzia, uitîndu-se avid la fosta nevastă, îl apucă un fel de iritare.
Sînziana se duse-n camera ei să pună scrisoarea şi cutia brăţării-n dulap. O clipă o bătu gîndul să-şi scoată brăţara de la mînă. „La urma urmei, de ce? Singura care n-ar fi trebuit să ştie, Măria, ştie. În rest...” Mai strînse o dată la piept florile pe care le ţinuse tot timpul pe braţul stîng, şi le puse-n patul ei îngust. Cînd reveni-n sufragerie, Alexandru se-apropie de ea, o apucă de ceafă şi vru s-o sărute. Sînzienei îi bătu inima repede şi simţi o greaţă şi o nelinişte ca la un început de boală. Se uită la el atît de surprinsă, încît Alexandru renunţă.
Măria veni-n sufragerie cîntînd asortat cu pasul milităros pe care-l adoptase ad-hoc „La oaste cînd am plecat, Lino, Leano...” Fata era-mbrăcată acum într-o fustă care abia dacă-i depăşea cu un lat de palmă puloverul gros de lînă seină, foarte mulat pe bustul din care sînii abia mijeau, îşi ridicase părul într-un coculeţ, drept în creştet, şi-nfipsese-n el două măciulii mari de sidef, foste ace de pălărie ale răposatei sale bunici, Smaranda Hangan. îşi vopsise puternic pleoapele cu albastru, iar pe degete îşi înşirase tot felul de „bijuterii” luate de la „tinichigerie”, pînă-n doişpe lei bucata.
Sînzienei îi veni să rîdă mai ales de boiala de pe pleoapele ei — truc nou de ultimă oră, bineînţeles — căci pînă atunci n-o văzuse niciodată „travestită” astfel, îi veni să-i spuie „ce te-ai boit ca o paţachină?”, dar se gîndi că nu trebuia să-i strice fetei efectele faţă de taică-său.
Alexandru, contrariat de tot ce se petrece-n fosta lui casă — şi, de ce n-ar fi recunoscut-o, mai ales de braţul de crizanteme din cutia de scrisori, iar acum, de brăţara de la mîna Sînzienei — cu un glas care se străduia să nu-i trădeze enervarea, se adresă fiică-sii pe-un ton ironic:
— Faci reclamă pentru vreun circ sau pentru vreo fabrică de ciorapi-chilot?

— Ei bine, domnule, nu! Nici circ, nici izmenociorapi! îmi fac propria reclamă! „Lume, lume! veniți de vedeți: şarpele boa, şapte metri de la cap la coadă, zece metri de la coadă la cap!”.
Sînziana izbucni-n rîs, în timp ce Alexandru se roşi de indignare: mai mult de rîsul ei decît de ireverența fiică-sii.
Măria, făcîndu-se că ignoră impresia pe care le-o produsese părinților, i se-adresă pe-un ton oficial maică-sii:
— Doamnă doctor, în ordine cronologică, ați fost căutată de H. B.-uri şi de un domn Pavel Vlas care vă va mai căuta în jurul orei 6.
La numele „Pavel Vlas”, Sînziana simți nevoia să se-aşeze.
Fata continuă, fără să-i fi scăpat reacția maică-sii.
- O fi ăl cu florile şi cu brățara? Că altul cine să fie?
— V-am făcut un piure de cartofi, chiftele prăjite şi salată de varză roşie ca să vă refaceți forța fizică şi ca să vă păstrați frumusețea, în baie, veți găsi înmuiată cu „Far" — produs excepțional, spală, albeşte, înfrumusețează şi, dacă ştii să te porți, face şi ouă — veți găsi înmuiată, precum v-am spus, lenjeria de pat din terocel imprimat — 18 lei metrul — a doamnei doctor Sînziana Hangan şi-a fiicelor sale, domnişoara Măria Bujor şi Ana Hangan. Acum, să vă pun o-ntrebare: doriți să mă duc s-o iau de la grădiniță pe sora mea, zisă „falfabeta”?
— Cum vrei; cînd am trecut pe-acolo se jucau în curte, aşa că poți s-o laşi pînă spre 6.
— Mă rog, dacă este la alegere... Pînă una-alta, vă rog respectuos să-mi permiteți să mă deplasez pînă-n piață spre-a cumpăra din sectorul particular nişte cucurbitacee, popular zise tărtăcuțe, pentru decorațiuni interioare.
— Ai bani?
— Ca la turci, doamnă, ca la turci. Domnule, i se adresă lui taică-său, dacă doriți să mă-nsoțiți, plăcerea e de partea mea, dacă rămîneți cu doamna, şi n-am să vă mai găsesc cînd mă întorc, vă spun: rămîneți cu bine şi transmiteți, vă rog, salutările mele, doamnei, soția dumneavoastră, şi fiului dumneavoastră, mon demire. Doamnă, domnule, bună ziua!
La ultimele cuvinte, îi salută scurt, dintr-o-nclinare de bărbie, le-ntoarse spatele şi, cu un mers grațios şi elegant, care-i punea-n valoare corpul nepîrguit, se-ndreptă spre uşă.

„Aşa trebui' să fi fost soacră-mea la vîrsta ei”, se gîndi Alexandru. „Aceiaşi ochi albaştri-nchis, acelaşi păr negru, la fel de subţirică, la fel de frumoasă!”
— Ţie nu ţi se pare că fata asta exagerează? o-ntrebă Alexandru pe Sînziana.
— în ce fel? îl întrebă Sînziana la rîndul ei, fără nici un interes în glas. în momentul acela sună telefonul.
— Alo! Da, nene Daniel... A şi trecut un an?!... Direct la Belu... Da, ştiu, De clte ori merg la Mama şi la Tata, trec şi pe la el. Bine, la 11. La revedere.
„Un an de cînd v-aţi dus, domnule doctor Nini Naiculescu. Nini, Nini”. Tot trecutul dădea năvală asupra ei. Pavel, Nini, chiar şi Nenea Daniel, chiar şi Alexandru. „Şi tu, Mircea, eşti şi prezent şi trecut... Trecutul e o-ncăpere din prezent în care intrăm mai rar. N-avem decît să deschidem o uşă, atît, şi suntem în trecut, iar uşa asta se deschide singură foarte des”.
— Scuză-mă, te rog. Să revenim la ce vorbeam. De ce crezi că Măria exagerează, mai degrabă cu ce?
— Bine, dar tu n-o vezi cum umblă-mbrăcată, cum se boieşte? Cum o laşi?
— Chiar dac-ar umbla aşa tot timpul şi n-aş avea ce să-i reproşez: aşa umblă, să nu exagerez, 80 la sută din generaţia ei. Şi generaţia asta nu e cu nimic mai rea decît altele. Acum, am să-ţi spun ceva pe care din solidaritate cu ea n-ar trebui să ţi-l spun: umblă aşa numai cînd o vezi tu. De exemplu, fusta cu care era îmbrăcată n-o mai poartă de cel puţin doi ani. O şi uitasem. Vrea cu orice preţ să te contrarieze. E un mod copilăros de a-şi manifesta sentimentul de frustrare.
— Ce fel de frustrare?
— Nu te face că nu pricepi! De copil părăsit de tată.
— Bine, dar cred că nu mă poate-nvinui de nimic, cred că nu-i lipseşte nimic.
— Nu-i vorba de ce crezi tu, e vorba de ce crede ea. Cred că eşti convins că eu n-o influenţez în direcţia asta; ba, dimpotrivă: mă străduiesc să-i demonstrez că relaţiile dintre un bărbat şi-o femeie n-au legătură cu cele părinte-copil. Că tu nu mai eşti bărbatul meu, dar că eşti tatăl ei. E mare şi judecă singură şi, mai ales, ca mulţi adolescenţi, trece printr-o perioadă de negare şi de nonconformism. Şi te-a ales pe tine ţap ispăşitor.

— Nu-i săptămînă-n care să n-o văd; o iubesc; cred, sper că nu-i lipseşte nimic.
— în acest „sper” simt o nuanță de dubiu, în sinea ta cred că te-ndoieşti că nu-i lipseşte nimic. Şi dă-mi voie să-ți traduc acest dubiu: în gîndul tău îți spui, bine-nțeles, că ce-i dai tu ei, împart eu cu cealaltă, cu cea din flori. Nu-i aşa? Vreau să ştii că tot ce prisoseşte din stricta ei întreținere, a Măriei vreau să zic, depun pe-un cec, pentru ca-n momentul cînd i-or trebui banii ăştia, să-i aibă.
— Ai putea s-o-mbraci mai bine.
— E-mbrăcată decent, cum trebui' să fie o fată de vîrsta ei. Nu vreau să capete gustul boarfelor, să devină „borfomană”, cum zice ea. Nu-i cu nimic mai prost îmbrăcată decît mine, iar eu sunt adultă, nu mai cresc. Vreau să ştie să cîntărească banul, să aibă mentalitatea unui om care trăieşte dintr-o sumă fixă. Eu trăiesc ca toți oamenii din categoria mea. Dar nu boarfele-i lipsesc ei.
— sunt sigur c-ai să spui ceva care să mă acuze.
— Nu-i vorba nici de acuzat, nici de scuzat. Numai că, vezi, copiii de părinți despărțiți sunt cu părintele „lipsă” ca nevestele de navetişti: fiecare cu viața lui. Eu te-nțeleg. Eu am ajuns la vîrsta cînd înțeleg orice, dar nu-i poți pretinde nimănui să fie gata-nvățat de cînd se naşte. La copiii cu părinți despărțiți apare totdeauna un dezechilibru, mai grav sau mai puțin grav, ca-n cazul Măriei: copiii ăştia n-au o idee clară despre ce este o familie. Nici eu, dealtfel, dacă stau bine să mă gîndesc, n-am avut o idee limpede-n privința asta. Cred totuşi că-n mintea mea lucrurile erau mai clare decît într-a Măriei. Eu ştiam că n-am tată. Ştiam că el murise pe front şi că niciodată n-am să am tată. Şi am suferit afectiv de lipsa asta, fiindcă eu nu l-am cunoscut pe Tata. Am suferit cînd mi-am dat seama, social, ce dezarmat e un copil cînd n-are un bărbat în spate. Dar afectiv nu puteam suferi după ceva ce nu cunoscusem. Mie n-avea cine să-mi tulbure apele. Măria însă — cum spune ea în glumă, dar nici nu-şi dă seama cîtă dreptate are — este o semi-orfană.
— Am impresia că ai fi preferat să fie orfană de-adevăratelea, zise el cu o ironie pe care-o dorea benignă.
— Eu? încerc să-ți explic ce se-ntîmplă cu ea. Pentru ea e mai bine să aibă un tată, scriitor cunoscut, cu un statut social, decît să aibă doar mamă: o obscură doctoriță de laborator...
— Cum are cealaltă.

— Exact, cum are cealaltă! Cealaltă are însă un statut sufletesc cert: ea n-a avut, n-are şi n-o să aibă niciodată un tată. Eu sunt unicul ei părinte, aşa cum a fost Mama pentru mine. Sper să nu simtă lipsa asta niciodată. „Ce-o fi vrînd Pavel?” Măriei însă tu îi lipseşti. Nici nu te-ar iubi... nici nu te-ar urî... nici indiferent nu i-ai devenit.
— Cum ți-am devenit ție...
— Eu am o putere de-a mă vindeca, o putere ca şopîrlele. Le rupi coada, ele trăiesc mai departe. N-am fost în viața mea bolnavă în afară de bolile copilăriei şi de-o gleznă luxată. „Ce fericită m-a făcut glezna asta. Mi-aş fi scrîntit toate-ncheieturile cu mîna mea numai să...” Nici Mama n-a fost. Am să mor probabil ca ea, repede şi fără să sufăr. Cel puțin îmi place să sper.
— Hai să nu mai dramatizăm.
— „Hai să nu mai dramatizăm”! Ce convențional sună vorbele astea! Şi despre ce să vorbim? De fapt, afară de ce o priveşte pe Măria...
— N-avem ce ne spune, nu-i aşa?
— Chiar aşa! Ce să ne spunem? Oamenii despărțiți n-au prezent, nici viitor comun. Ei au numai un biet trecut din care, dacă-l tot pigulesc şi-l tot vîntură, în loc să-l lase să-şi doarmă somnul, fac un venin al prezentului. Şi de venin nu duce nimeni lipsă... Mie mi-e foame, dacă vrei să mănînci din chiftelele şi din piureul făcut de Măria, poftim, dacă nu, aşteapt-o, fă ce vrei. „Doamne, de ce-o fi telefonat Pavel?” Sună din nou telefonul.
— Alo, da, doamnă. Mi-a spus Măria, dar am uitat, nu vă supărați... Da, e unul dintre cei mai buni chirurgi din generația mea, aş îndrăzni să spun chiar cel mai bun... îl cunosc, am fost colegi de grupă... Cum să nu... O clipă numai, să scriu în carnet... O-lim-pi-a Ma-te-es-cu. Bun. Mă duc chiar mîine dimineață... Aha... un coleg în trecere prin Bucureşti, el le-a pus... Bun... Sărut mîna...
— Am lichidat şi cu H.B.-urile.
- Cu ce?
— Cu haş-be-urile, care nu reprezintă simbolul vreunui vaccin sau al vreunui ser, ci se traduce prin „hoaşte bătrîne” zise şi „haş-bilici”, cum le-a botezat fiica noastră comună pe „tinerele” mele vecine, pe care nu le are la inimă.
în timp ce dădea aceste explicații filologice, Sînziana îi oferi fostului ei soț un scaun la masa din bucătărie, iar ea se-aşeză-n fața farfuriei întinse, pusă peste un şervet imprimat cu fructe.

— Nu vrei o chiftea?
— Aş bea ceva.
— „Cico” sau „Pepsi”, altceva n-am. Băuturi bețive nu se beau în casa asta decît din an în paşti. Adusese Tudor nişte coniac, dar l-a băut tot el pe tot.
Numele lui Tudor nu-l binedispuse defel pe Alexandru.
— Anul ăsta am vrut să vin la 24 iunie pe-aici, dar mi-ai spus că nu eşti acasă.
— De 24 iunie?
— Da, de ziua ta. Sînzienele, sînzienii, Sanctus Joannes. Dar ai spus că nu eşti acasă.
— Nici n-am fost. Am mîncat cu fetele-n oraş. Mi-a spus Măria că-mi taie mîinile dacă spăl vreo farfurie de ziua mea. Şi dac-aş fi fost acasă crezi că trebuia chiar să vii?
— Sînziana, ori de cîte ori fac o tentativă de-a stabili nişte relații... umane între noi, o respingi. Nu suntem nici primii, nici ultimii oameni care se despart. La urma urmei, ne-am despărțit foarte civilizat.
— Ce e drept, nu ne-am azvîrlit cu oalele-n cap...Numai că motive pentru care să ne mai vedem... Afară de Măria, „motiv” obligatoriu, ce mai avem de-mpărțit?
— Crezi că le dai un exemplu bun cu flori, cu...? Şi, utîndu-se la brățara Sînzienei, Alexandru atacă brusc subiectul care-l rîcîia pe suflet de cînd intrase-n casă, trecînd peste întrebarea fostei lui neveste, căreia i se opri chifteaua-n gît. Altădată l-ar fi poftit pe uşă-afară pentru asemenea indiscreție, acum însă, într-o dispoziție generoasă din pricina dragostei pentru Mircea, neliniştită de telefonul lui Pavel şi copleşită de amintirea lui Nini Naiculescu, pe care-a doua zi prietenii aveau să-l pomenească, îi răspunse lui Alexandru cum ar fi răspuns oricui i-ar fi pus o astfel de întrebare.
„La-nceput ai să-l urăşti, ai să-l scoți din rîndul oamenilor, pe urmă, are să-ți devină indiferent şi n-ai să mai cheltuieşti nici un sentiment pe el, şi mai pe urmă, ai să te uiți la el cum de fapt trebuie să ne uităm la fiecare semen al nostru cînd începem să-l considerăm prin prisma unui singur sentiment: înțelegerea. Măicuța mea dragă, totdeauna ai avut dreptate”.
- Dacă te-ar auzi cineva, ar zice că te porți ca un bărbat gelos.

Alexandru păli atît de tare că, un moment, Sînziana se gîndi că i se făcuse rău. „N-ai învățat nimic de la marea vedetă, mare într-adevăr. în viața ta n-ai să știi să ascunzi ce simți”.
- Eu însă știu că nu poate fi vorba de-așa ceva și de-asta am să-ți răspund ca unui părinte îngrijorat de educația copilului său, educație pe care n-are timp s-o supravegheze. Așadar: n-ai nici un motiv să fii neliniștit de „exemplul” pe care li-l dau fetelor mele, din care una e și a ta. Nu văd la mine decît o viață de om cinstit și-atît. în casa asta în afară de nenea Daniel, de nenea Matei și de Tudor, nu calcă decît rar picior de bărbat, și-atunci, en tont bien, tout honneur. Nu merg nicăieri fără Măria — vorbesc de cîte-un spectacol la care mă mai duc din an în paști, că de vizite... Dumnezeu cu mila... Iar ea nu face un pas pe care să nu i-l știu. Mulți părinți ar vrea să aibă un copil ca ea. Fata asta-n viața ei n-a luat o meditație și-a fost și este printre cei mai buni copii din clasă. De cînd cu moda meditațiilor, bagă părinții mii, zeci de mii, în fundul copiilor și de multe ori degeaba. Cînd am vrut să ia niște lecții suplimentare la engleză, mi-a spus: „Mi-a dat statul cap să-l folosesc; într-o lună, îți promit să fiu prima la engleză”. Și este. M-ajută cît poate, nu cere nimic mai mult decît îi dau eu; pentru fiecare leuț se justifică. E un copil bun, înțelegător și echilibrat. Și pe lîngă toate astea care sunt prețioase pentru ea, ceva tot atît de prețios mai ales pentru mine: mă iubește.
— Dar te și respectă?
— Mă respectă, poți să fii sigur. Dealtfel, nu iubești cu-adevărat decît pe cine respecți... Dar nu ți-am răspuns la-ntrebare. Să știi că florile și... sunt ceva cu totul întîmplător și chiar dacă n-ar fi... Măria nu mai este copil. E-n stare să-nțeleagă lucruri pe care nu le vede și despre care nu vorbim. Ar fi fericită să primesc în fiecare zi flori și mai ales să știe că mă iubește cineva pe care l-aș iubi și eu. Dacă un om deștept, frumos, cunoscut, prin nu știu ce minune, m-ar lua-ntr-o zi de nevastă, nu știu cît de... fericită aș fi eu, ea însă nu și-ar mai încăpea-n piele. N-am să uit cum arăta cînd am ținut anul trecut o comunicare la congresul de micro-biologie. Nu trăia, plutea. Toată lumea a felicitat-o. Pe scările Institutului, mi-a șoptit la ureche: „E cea mai frumoasă zi din viața mea. N-am fost niciodată atît de mîndră”. Și-a-nceput să plîngă. Am mai coborît cîteva trepte și mi-a șoptit iar la ureche, de data asta cu un glas mic, în care se-adunase toată părerea de rău din lume: „De ce n-a trăit și Bunica să te vadă?” Și-am început să plîngem

amîndouă, şi-atîta am plîns că nu ştiau colegii ce s-a-ntîmplat cu noi de nu mai apăream la C.O.S., unde s-a dat o masă cu toți participanții. Sînziana-şi şterse două lacrimi cu degetele, sperînd să le facă neobservate. „Cînd am să-nvăț să vorbesc despre tine, Mamă, fără să plîng?” îşi drese glasul, oftă, şi i se-adresă lui Alexandru pe-un ton de constatare:
— Pentru un părinte nimic nu este mai important decît să fie iubit de copilul lui. Dacă nu ştii să-l faci să te iubească — e o cauză pierdută. Eu n-aş vrea de la fetele mele decît să mă iubească aşa cum am iubit-o eu pe Mama. Acum, cînd am copii, îmi dau seama cît am iubit-o pe Mama.
„Ce copil n-ar fi iubit o asemenea mamă? Un om de-o cinste ireproşabilă, de-o tenacitate şi de-o răbdare cum eu, cel puțin, n-am mai văzut: dreaptă, înțeleaptă, blîndă şi frumoasă, şi-nvățată. O țărancă învățată, învățată cum numai țăranul cu mintea lui proaspătă şi avidă poate-ajunge. Eram gelos că Sînziana o iubea mai presus de orice. Iar eu aş fi vrut... Eram umilit de ştiința ei şi, ca un prost, mă ofensau observațiile pe care mi le făcea, în loc să fi deschis ochii şi să fi ciulit urechile să-nvăț de la ea. Şi Sînziana, crescută de-asemenea mamă, ştia mai mult decît mine... şi asta mă irita. Mă irita că-n sinea lor mă judecau... şi că nu mă socoteau la-nălțimea lor. Aş fi vrut ca soacră-mea să mă admire, şi mă admira. Dar eu aş fi vrut — fără nici o rezervă. Aş fi vrut să mă găsească perfect. Cînd îmi bătea la maşină, îi acceptam toate sugestiile. Cum mi-a devenit soacră... parcă mă pişcase strechea. Cînd mi-aduc aminte de pontifus maximus... Şi pe lumea cealaltă o să-mi fie ruşine. Parc-o aud, cu vocea ei care ştia atît de bine să fie neutră cînd spunea un lucru neplăcut sau grav: „S-a strecurat o greşeală: este pontifex nu pontifus", iar eu — cocoşul nătărău care se crede mai presus de toate orătăniile fiindcă se poate cocoța pe gard, am găsit o explicație genială pentru ignoranța mea. „Nu e o greşeală de tipar; eu îl simt altfel pe pontifus, mai expresiv mai cuprinzător, aşa că-l las cum este", „în cazul ăsta şi şuşi trebuie să ți se pară mai cuprinzător decît şosea", a zis ea, şi-atît a fost. Din ziua-aceea nu i-am mai dat să bată nimic la maşină. Cel mai mult din firea ei mă supăra lipsa de reproşuri. Niciodată nici un reproş. Mi-era groază, pur şi simplu, să-i spun că mă despart de Sînziana, mai groază decît să-i spun Sînzienei. După ce mi-am luat inima-n dinți şi i-am spus, ea, ca şi cînd ce auzise era lucrul cel mai obişnuit, mi-a răspuns:„M-

aşteptam... de vreo... şase luni. Ţi-aduci aminte ce ţi-am spus cînd mi-ai cerut-o pe Sînziana?... Să-ţi spun eu. Ţi-am spus: Nu vă potriviţi şi s-ar putea ca mai curînd sau mai tîrziu să vă daţi seama de lucrul ăsta. Eu cred că nu faceţi bine.... Şi ţi-am argumentat şi de ce Acum nu mai are nici o importanţă. Important este că Măria are să fie un copil cu părinţi despărţiţi. Te-ai gîndit bine? Sigur că te-ai gîndit, dar, pentru moment, asta nu ţi se pare mare lucru, îmi fac încă o datorie: te previn că dacă cine ştie cum, vreodată — acum ai să spui un 'nu' categoric — dacă vreodată, că nimeni nu-şi ştie de la-nceput toate cărările vieţii — dacă vreodată ai vrea să te-mpaci cu Sînziana, aşa ceva nu se poate. O cunosc atît de bine că aproape ştiu şi ce ţi-ar răspunde. Dar, mă rog... să lăsăm pronosticurile. Vreau să-ţi mai spun ceva şi cu asta, ce v-o da Dumnezeu fiecăruia. Faci o mare greşeală. Dai mălaiul din mînă pe vrabia de pe gard. Dragostea vine şi trece. Căsătoria e o instituţie, iar lumea e nesfîrşită: posibilităţi de combinări, cîte clipe are viaţa. Sînziana, pe lîngă alte calităţi, are una care astăzi ţi se poate părea fără importanţă, dar pe care s-ar putea s-o regreţi: are o mare capacitate de a tolera defectele. Şi încă o calitate, cea mai mare, cea mai profundă: e un om al datoriei, nu pune niciodată plăcerea înaintea datoriei; 'Maurul şi-a făcut datoria, maurul poate să moară' ", încheiase ea cu un citat, ca să atenueze tonul grav al monologului pe care-l recitase-n faţa mea. Cîtă dreptate a avut... Am dat un om al datoriei pe-o colecţionară de plăceri..."

Tăceau de cîteva minute, fiecare cu gîndurile lui.

— Să-mi fie de bine, zise Sînziana, ca să curme într-un fel tăcerea, în timp ce-şi strîngea farfuria şi tacîmul pe care le puse-n chiuvetă şi lăsă apa să curgă un pic peste ele.

— Hai să mergem în sufragerie că vreau să-mi croiesc ceva şi am nevoie de-o masă mare.

în trecere, luă din dulapul de pe culoar, un pachet ambalat într-o hîrtie a magazinelor „Romarta". Lăsă pachetul pe servantă, în sufragerie, şi se duse-n camera ei după cutia de lucru. Dădu cu ochii de crizantemele care stăteau răsfirate-n mijlocul patului ca un evantai pufos, imens. Luă un vas din vestibul, se duse-n bucătărie, îl umplu cu apă, se-ntoarse-n cameră şi aşeză florile cu grijă, preocupată să le-mbine cît mai armonios culorile. „Dragele mele, iubitele mele, iertaţi-mă că v-am lăsat atîta vreme fără apă, dar a năvălit trecutul peste

mine. Voi nu ştiţi asta...Ce-o fi cu Pavel? în viaţa mea n-am fost mai neliniştită...”
în sufragerie îl găsi pe Alexandru în picioare, uitîndu-se prin fructiera aşezată-n mijlocul mesei, pe un petec rotund de ţesătură aurie — căci se uita prin ea şi nu la ea. Acest obiect, o imensă cupă suprapusă unei cupe mai mici, răsturnată, în chip de picior, îl fascinase totdeauna. Privită pe dinafară, fructiera părea o lume submarină încremenită, în care nimic nu era formă sau culoare precisă. Valuri verzui, violacee, gălbui, sîngerii, se topeau unele-ntr -altele, pentru a se despărţi apoi într-o profuziune de franjuri, de aripi, de nervuri, de lamele ale unor plante sau ale unor animale fabuloase, ori forme ale materiei de dinaintea-mpărţirii pe regnuri. La bază, într-o cută a lumii aceleia haotice, se rătăcise o semnătură caligrafiată copilăreşte: Galii.
„Cîtă artă într-o sticlă pe care-o faci ţăndări dintr-o mişcare neatentă”. Gratuitatea acestei mari investiţii îl tulbura. Sînziana îi întrerupse meditaţia. Cu mîini atente, ca şi cînd ar fi umblat cu o bombă, ea luă vasul şi-l băgă în servantă încuindu-l cu cheia.
Sînziana le explicase fetelor ei că vasul acela era lucrul cel mai preţios din casa lor, că el costa o „avere”, iar ele n-aveau voie să-l atingă, drept care Măria şi Ana îl ocoleau aproape superstiţios. O colegă de laborator cu care lucrase-ntr-o după-amiază la nişte coeficienţi, preţuise galle-ul la 15000 de lei „pe puţin”, ceea ce pe Sînziana n-o tulburase deloc; în schimb, cifra făcuse mare impresie asupra Măriei.
- Auzi tu, „Falfabeta”? 15000 de lei! Ştii tu ce-nseamnă asta?
— Un număr de casă? o-ntrebase la rîndul ei „Falfabeta” duios, neştiutoare-ntr-ale cifrelor. În ochii Sînzienei, lucrurile aveau valoare prin frumuseţe, deşi frumuseţea şi preţul se aflau de multe ori într-o interdependenţă justificată. Pe lîngă frumuseţe, vasul avea o valoare afectivă deosebită pentru Sînziana. El era — împreună cu-o cruciuliţă de aur cu lănţişorul ei, pe care Sînziana le scotea de la gît numai la baie şi la mare, darul pe care i-l făcuse ei de botez „Naşa-mare”, coana Luxiţa Bantaş, bunica profesorului Daniel Şerban, „nenea Dai”, străbunica lui Tudor Şerban, naşă din neam în neam a familiei Sînzienei dinspre mamă. „Sînziana, tu şi cu Smaranda sunteţi finele mele cele mai dragi, şi am de unde-alege, că n-or face-un regiment finele mele, dar o companie tot fac”, zicea „Naşa-mare”, căreia toţi cei apropiaţi îi spuneau — de la treizeci şi cinci de ani, de cînd se făcuse soacră — Coana-mare. Coana-mare-şi scandalizase familia — mai

precis pe fiică-sa, Luța, pe gineri-său, Sică Şerban, şi pe nepoată-sa, Marie-Jeanne „scandalizabilii, mimozele senzitive ale neamului”, cum îi lua Coana-mare peste picior — cu-asemenea risipă-n nişte vremuri atît de tulburi, ca anul '40. în timp ce fiică-sa, Luța Şerban, scotocea toată casa pînă s-aleagă lucrul cel mai nefolositor, cel mai prăfuit sau cel mai urît ca să-l dea-n dar — în împrejurări asemănătoare, Coana-mare cumpăra sau alegea ca pentru sine: „Ori dai ori nu dai. Adică să-i dau altuia ce nu-mi place mie? Niciodată! Dac-o fi, Luțo, mamă, să sărăcim, să ştii că nu dintr-asta o să ni se tragă”, îşi liniştise ea fiica în legătură cu darul destinat fină-sii, Sînziana. „Fără galle tuşesc, țărancele, că la neamul lor de la Cernați numai galeuri or fi avut!”, îi răspunsese, ca argument suprem împotriva unei asemenea risipe, coana Luța. „Tocmai că n-au avut — să aibă”, pusese Coana-mare punct discuției.
Sînziana şterse masa de sufragerie cu o cîrpă de finet, şi-ntinse pe ea un bucle de-o culoare greu de definit: bătea-n negru, în maro, în verde şi în... vişiniu totodată.
— Frumoasă țesătură! zise Alexandru. Cît costă?
— 250 metrul. Chinezească; cică e lînă pură.
— Ce vrei să faci din ea? continuă Alexandru s-o-ntrebe, uitîndu-se cum Sînziana scotea dintr-o cutie de lemn natur, cu o semilună-ntr-un colț, un caiet, un metru şi-o cretă de croitorie.
— Palton.
— Şi de ce ți-l faci singură? Nu ți-e greu?
— Greu, uşor, scutesc 1000 de lei, adică exact ce-mi rămîne-n mînă la o chenzină de la Institut; dacă mai pun şi ce iau de la Policlinica mea cu plată — o treime din ce cîştig într-o lună. Şi Policlinica azi e — mîine poate să nu mai fie.
Alexandru se gîndi la braitşvanțul şi la vizonul Danei: 90000 de lei. „Un chilipir, fiindcă i le-am luat cucoanei pe-amîndouă deodată”.
— Cînd ai învățat să-ți coşi? încercă Alexandru să pună capăt comparațiilor care-i trezeau un sentiment de culpă şi de revoltă. „Ca-n romanele gen Dramele Parisului — una bună şi econoamă, alta a dracului, risipitoare etc. etc.”, îşi echilibra el starea de spirit.
— Ştiu să cos de cînd eram mică şi le făceam rochii păpuşilor. Pîn-acum doi ani, îmi lucra Mama, acum însă... E singura posibilitate de-a fi cît de cît în pas cu moda, cu mijloace modeste. Mi-aduc aminte cum zicea Coana-mare...

— Cine?
— Naşa-mare, bunica lui nenea Daniel.
- A, da!
— „Cînd s-a terminat cu boieria mi-am spus : Madam Bantaş, dacă nu vrei să umbli ca pozele din cimitir, apucă-te şi-nvață croitorie",,. Aşa şi eu. Dac-am s-aştept să-mi cos la marile case o să m-apuce bătrînețea.
Sînziana măsura, trăgea semne cu creta, înfigea bolduri, lua seama atent materialului şi iar măsura.
„Poți să-i dai unei femei luna de pe cer şi tot te-nşeală. Sînziana m-o fi-nşelat? Parcă n-aş crede. Oricum, n-am simțit. Dac-am fi rămas împreună, poate că şi ea... Dar sunt sigur c-ar fi fost altfel... Cu perdea. Socotindu-se vinovată, nemaiştiind ce să facă şi cum să-mi intre-n voie. Pe cînd asta... asta se poartă ca românul cînd are amantă: totu-i pute-acasă, începînd bine-nțeles cu mine. „Are de studiat, are de repetat!" — motiv foarte bun ca să dormim în camere separate. Lipseşte de-acasă cît poate. Cu tipu' ăsta, ultimul — ultimul, vorba vine — nu se fereşte nici pic. îmi vine s-o omor. Nu mai are nevoie de mine. E lansată şi răs-lansată. Frate-său a plecat. Maică-sa şi guvernanta văd de casă şi de copil. Mă-sa are bani căcălău, o casă pe care dac-ar vinde-o, cu lucruri cu tot, nici cu 3000000 n-ar fi plătită. Bijuterii — o casetă, îi lipsea un nume impus, cînd ne-am luat. Chiar m-o fi iubit? E-atît de mare actriță că nu era cine ştie ce să-mbrobodească şi pe altul mai... nu numai pe mine. Şi, totuşi, atunci m-a iubit. Iar acum i-a trecut. sunt oameni care nu prelungesc o legătură dincolo de iubire. Dar eu o mai iubesc? Mie mi-a trecut înaintea ei, dar mă fascina actrița: rampa, afişele, pozele, strălucirea. Pe Sînziana cred că n-am încetat nici o clipă s-o iubesc. Altfel de ce-aş fi fost şi de ce sunt mereu gelos pe ea? Dacă mă-ntorc la Sînziana, mă-ntorc cu mîinile-n sîn. Ca să iau ceva-napoi de la Dana ar trebui să mă țin de nişte procese care-ar dura pîn' la moarte. Ce să-i iau înapoi? Blănurile, bijuteriile, călătoriile, tablourile? Fiindcă toți banii mei pe ele s-au dus. Casă n-am cumpărat, că avea; ceva la munte, la mare — nu, fiindcă aveau ei vila de la Sinaia. Blănuri, bijuterii, argintărie avea, dar nu-i strica să mai aibă. Cred c-ar răsufla uşurată s-o las. M-ar fi lăsat ea mai demult, dar nu vrea să-şi ia răspunderea despărțirii. Să divorțez eu — asta vrea! Dacă divorțez — îi fac jocul, dacă nu divorțez... Dar cît am să pot s-o duc aşa? într-un hal de nervi, că mă mir că nu plesnesc? Pînă cînd?”

— Acum ne putem apuca de croit, zise Sînziana, şi vîrî foarfeca într-o margine a stofei.
în timp ce ea, numai ochi, tăia pe liniile trasate cu cretă şi-nsemna pe dos nişte litere, de teamă să nu-ncurce bucăţile, iar Alexandru-ntorcea pe toate feţele aceleaşi gînduri care-l întăreau în intenţia de-a se-mpăca aici şi de-a pune cruce dincolo „ce? nu s-a mai văzut?”, dinspre intrare se-auziră glasuri de copii care strigau din răsputeri „dii, căluţule, dii!”. Uşa sufrageriei se deschise la perete şi apărură doi „căluţi”: Măria şi doctorul Tudor Şerban, fiecare cu un călăreţ în cîrcă. Măria — cu un băieţel brun cu părul numai inele. Tudor Şerban cu o fetiţă şaten-deschis, aproape blondă, grăsuţă, cu ochi albaştri-albaştri. „Căluţii” încordară gîturile, scurmară covorul cu copita, scoaseră un „mihoho” la unison, şi-şi depuseră jocheii-ntr-o berjeră.
— Sărut nuna, doamnă doctor, vă salut, domnule.
— Servus, spuse Sînziana ridicînd doar o clipă ochii spre nou-sosiţi.
— Hoate couture, Să ţi-l prezint pe fiu-meu, domnul Şerban Şerban, i se adresă Tudor lui Alexandru Bujor.
între timp, îi întinse Sînzienei o plasă cu ceva destul de voluminos înăuntru.
— Asta ce-o mai fi? întrebă Sînziana cîntărind plasa în mînă.
— Un crap exotic din Orientul îndepărtat.
— înţeleg că mîine trebui' să te invit la masă...
— Vai, doamnă... m cette indignite! Cum mă puteţi bănui?
— Ce vrei să fac din el? întrebă mai departe Sînziana, în timp ce-şi aprecia opera croitoricească.
— Păi, mă gîndeam că burta o frigem pentru ăştia mici, iar noi, adulţii şi adolescenţii — şi cu un gest plin de deferenţă o arătă pe Măria — noi trei, un borşic cu leuştean şi-o plachiuţă.
— Cum vrea clientul! zise Sînziana, şi-şi adună metodic bucăţile paltonului, le-mpachetă şi le duse-n dulapul de pe culoar. Zăbovi acolo, rînduindu-le.
De cînd îi ştia, Alexandru simţise o adevărată aversiune faţă de toţi membrii familiei profesorului Şerban, aversiune pe care, la o analiză rece, îşi dădea seama că aceşti oameni n-o meritau deloc, dar pe care el, fire pătimaşă, nu reuşea nici pic să şi-o domolească. Deşi, chiar faţă de el însuşi, nu-i venea să recunoască acest lucru, ceea ce-l scosese totdeauna din sărite în privinţa lor era că nu le putea reproşa altceva decît locul pe care-l ocupau în viaţa şi-n sufletul Sînzienei. Aerul acela

de familie pe care-l avea Sînziana-n mijlocul lor sau cu fiecare dintre ei în parte. „sunteți prietene cu ei din snobism, fiindcă sunt boieri”. „Ei sunt familia noastră. în viața mea nu m-am gîndit că sunt boieri şi că noi suntem țărance. De cînd mă ştiu pe lume, cu ei mă ştiu. Mi se pare-atît de ciudat ca cineva să creadă aşa ceva despre mine şi despre Mama; noi şi snoabe...”, îi răspunsese Sînziana foarte mîhnită.
Luptînd pe două fronturi, o dată, cînd profesorul Şerban îi povestise de cînd se cunoştea el cu Smaranda, mama Sînzienei, şi cît de prieten fusese cu doctorul Gheorghe Hangan, aflînd un prilej atît de bun să-şi descarce direct resentimentele şi-n tabăra „boierească”, Alexandru îi spusese profesorului că-nțelegea prietenia asta, dat fiind că țăranii s-au socotit totdeauna onorați de, hai să-i zicem, prietenia boierilor. „Pe vremea noastră, a părinților Sînzienei şi-a mea, se făceau mai puține separări — ca să nu le zic discriminări — generalizatoare. Dar dacă e vorba să generalizăm, să ştii că te-nşeli asupra țăranilor: nimeni nu e mai selectiv, mai exigent şi mai circumspect în relațiile cu oamenii decît țăranul. Nu dă buzna cu prietenia peste nimeni şi mai ales peste cine nu-i de-o seamă cu el. Pe țăran nu-l onorezi tu cu prietenia, te onorează el pe tine, după ce te-a cîntărit pe balanță de bijutier. Am cîştigat cu greu prietenia lui Gheorghe şi-a Smarandei, şi dac-am păstrat-o îmi place să cred c-am meritat-o. Prietenia, dragostea şterg barierele de clasă. Nevastă-mea e fată de-nvățători de țară, prietenii mei cei mai buni au fost Gheorghe Hangan, băiat de țărani din Moldova, şi Iancu Stein, băiatul unui tinichigiu ovrei mort în războiul din '16, şi-al unei lenjerese, cu dugheană-n Dudeşti. Noră-mea cea mare, Myriam, e fata lui Iancu Stein şi-a Marioarei, iar Marioara e fata lui nea Ghiță Opran, cîrciumar din gura Oborului. După cum vezi, şi „boieria" şi „rasele pure" sunt nişte corcituri. Şi-acum, că ți-am expus „arta mea poetică", să mă mai duc şi-acasă”, zisese profesorul Şerban, fără să se-arate ofensat de observația lui Alexandru Bujor.
O măciucă fiind însă prea de-ajuns la un car cu oale, din ziua aceea, familia Şerban îşi retrăsese „ambasada”, fără proteste şi fără declarații, de pe teritoriul lui Alexandru Bujor, rămînînd mai departe în aceleaşi relații de prietenie cu Smaranda şi cu Sînziana, continuînd să se vadă la Smaranda, şi chiar la Sînziana acasă, cînd intransigentul şi susceptibilul stăpîn era absent sau, de cele mai multe ori, la profesor acasă, unde Alexandru, fără măcar să mai invoce vreun pretext, nu răspundea nici unei invitații. Tudor Şerban nu-i făcea de data asta lui

Alexandru mai multă plăcere declt i-ar fi făcut altădată. Pe-atunci, Alexandru ar fi găsit un cuvînt cu care să-i scurteze vizita-n casa lui. Acum, acel cuvînt nu putea decît să scurteze propria-i vizită în casa altuia, căci, de la despărțire, Sînziana instituise un regim în care nu-ncăpea nici o-ndoială că-i tăiase lui Alexandru orice drept la ea în casă. La-nceput, pe cînd trăia Smaranda Hangan, Sînziana nu se-arăta la nici o vizită a lui Alexandru. După ce maică-sa murise, îndată ce problemele „tehnice”, legate strict de creşterea Măriei, erau epuizate, Sînziana, fără alt preambul, îi spunea fostului ei bărbat „la revedere, am treabă”. Astăzi Sînziana, i se părea lui Alexandru în duşi nesperat de buni în privința lui, ocazie de care trebuia să profite pentru testările preliminare propunerii de reconciliere. Şi-apoi, timpul trecînd, parcă şi antipatia lui față de Tudor, că — de ce n-ar fi recunoscut-o? — el îi era de departe cel mai antipatic dintre Şerbani, se mai tocise. De fapt, antipatia nu era decît o etichetă sumară a sentimentelor pe care i le inspira Tudor. Dacă l-ar fi situat pe Tudor Şerban într-un context neutru, n-ar fi ştiut ce cusur să-i găsească. Deştept, cu o replică neaşteptată, cel mai imprevizibil om din cîți cunoştea — sub acest aspect — fără ifose, deloc ostentativ, unul dintre puținii oameni care de dragul de-a nu jigni pe cineva, înghițea un cuvînt oricît ar fi fost el de spiritual, sobru şi serios, sub aparența unei binevoitoare nepăsări, informat în domenii diverse, citit şi sensibil, om de cuvînt şi de caracter, Alexandru n-ar fi avut ce să-i reproşeze. Dar Tudor nu-i apăruse niciodată-ntr-un context neutru, ci-n „contextul Sînziana”, în care Alexandru se simțea vioara a doua. Cunoscîndu-se de cînd erau pe lume, colegi de grupă la facultate, medici în acelaşi spital, Tudor şi Sînziana fuseseră, fără să vrea, martorii aceloraşi întîmplări şi cunoscuseră aceiaşi oameni; iar ceea ce-i apropia mai mult decît toată această viață-n comun, erau părerile şi reacțiile lor. Acelaşi stimul le declanşa amîndurora acelaşi efect. De cîte ori îşi azvîrleau o privire sau făceau o aluzie la care mai totdeauna se porneau pe rîs, le tălmăceau pentru cei din jur, ceea ce nu-i micşora lui Alexandru starea de iritare, căci codul dintre Sînziana şi Tudor, chiar explicat, avea subtilități fără cheie, rămînînd mai departe un cod care pe el îl excludea. Stării pe care i-o provoca Tudor Şerban îi corespundea de fapt noțiunea de neacceptare, de neacceptare într-un club închis. Iar viața Sînzienei ar fi trebuit să-nceapă cu el şi să continue numai cu el, cu Alexandru. Deşi era sigur că Sînziana şi Tudor nu se iubiseră, pe

nimeni nu fusese şi nu era mai gelos Alexandru decît pe Tudor. Acum se uita la prima lui nevastă, la Tudor, la fiică-sa, Măria, şi la cei doi copii care-şi şuşoteau ceva la ureche, aşezaţi unul lîngă altu-n berjeră, ca la nişte personaje literare.
înalt şi suplu, cu un mers de o mare eleganță, fără să pară studiat — şi nici nu era — cu un chip prelung cu trăsături armonioase şi subţiri de parcă erau tăiate din brici, foarte brun, cu nişte ochi în care pîlpîia tot timpul o ironie blîndă, cu o voce baritonală şi cu o dicţie perfectă, Tudor Şerban era un bărbat în stare să incite curiozitatea.
„Parcă azi îl văd prima dată”, îşi spuse Alexandru. Se gîndi să şi schimbe cîteva cuvinte cu dînsul.
— Numai pe băieţelul ăsta-l ai? i se adresă el lui Tudor.
— Pentru moment... ce-o fi mai tîrziu, om mai vedea.
— Pentru asta e nevoie şi de acordul nevestei... ea ce mai face?
— Presupun că bine, îi răspunse Tudor, şi dîndu-şi seama că răspunsul ăsta sibilin nu-i lămurea lui Alexandru Bujor ce se-ntîmpla cu fosta doamnă Şerban, Tudor continuă.
— Acum un an ne-am despărţit, adică ea m-a lăsat în „favoarea” unui chirurg care-a operat-o pe maică-sa, adică pe fosta mea soacră. Un chirurg foarte bun, 43 de ani, casă, maşină „Ford Capri”, covoare, argintărie, mobilă „stil”, clasici pe pereţi, plecări multe-n străinătate, mă rog, tot ce nu-i putea oferi un hematolog. La aceste cuvinte, Tudor îşi duse arătătorul la piept, ca să nu fie nici un dubiu cu privire la identitatea hematologului. Dragă domnule, ce să-i faci, aşa e-n viaţă: ca-n romane! De data asta i se aprinse-n ochi o lumină jucăuşă. La urma urmei, de ce să n-o recunoaştem? Chirurgii sunt vedetele medicinii, dar nu-i nimic, noi să fim sănătoşi.
Cu toate că lui Tudor Şerban nici prin gînd nu-i trecuse să facă vreo aluzie răutăcioasă vorbind de „vedete”, fiindcă nici faţă de cine-i era profund antipatic nu-şi schimba comportamentul discret, rezultat al unei mari înţelegeri faţă de oameni şi-al unei educaţii desăvîrşite, cu toate astea lui Alexandru Bujor i se păru că „piatra” asta nu fusese azvîrlită la-ntîmplare. în atitudinea şi-n privirea lui Tudor — acum se uita drept în ochii lui Alexandru — nu se citea nici o intenţie de ofensă. „Cu oamenii cu care trebuie să mă supraveghez cînd vorbesc, mai bine nu mai vorbesc. Ne salutăm şi ne dăm informaţii meteorologice”, îi spusese o dată Sînziana, la-nceputul căsătoriei lor, cînd el îi reproşase purtarea, prin purtare-nţelegînd cuvintele pe care le

spusese, într-o vizită la nişte „obligații” de-ale lui. „Ce, nu poți să-ți ții gura? Ce, trebuie să-ți spui tu părerea? Crezi că fără părerea ta, ăştia nu puteau trăi? Te trezeşti tot dîînd din gură!”, îi spusese el atunci. „Eu pot să număr pe degete prietenii pe care-i am, dar cu ei vorbesc cum aş vorbi cu mine. Iar cu lumea-n general ce rost are să stai de vorbă dacă nu spui ce gîndeşti?”, constatase ea pe un ton plin de amărăciune. „Pe lumea asta, nu poți avea numai prieteni, trebuie să mai menții şi nişte relații şi nu-ți deşerți sacul față de nişte oameni pe care nu-i cunoşti”, încercase el să mai îndulcească tonul conversației, fiindcă, deşi fire nestăpînită şi brutală, după fiecare asemenea schimburi de păreri cu Sînziana, îşi dădea seama că greşise măcar tonul dacă nu şi conținutul enunțurilor lui moralizatoare. În urma unor asemenea schimburi de păreri, Sînziana luase hotărîrea nu numai să nu-şi mai spună nici o părere, dar nici să nu mai ducă în prezența lui Alexandru vreo conversație oricît de banală. Dacă erau invitați undeva, de cum treceau pragul, Sînziana-şi căuta o ocupație care s-o scoată complet din atenția musafirilor. Se retrăgea lîngă o bibliotecă, se uita la cărți, le răsfoia sau o ajuta pe gazdă, schimbînd cu ea anodine rețete culinare, păreri despre-ngrijirea copiilor şi oricum nimic care să se ridice deasupra acestui nivel. La orice tentativă de prietenie din partea cuiva, ea rămînea pe poziție defensivă, nedepăşind faza „doamnă”, „domnule”. Cînd aveau ei invitați, ea-şi găsea tot timpul ceva de lucru la bucătărie, sau cu Măria, încît mai mult de „bună seara” la venire şi la plecare, nu le spunea. Nu era de mirare că printre amicii lui Alexandru, sau care se făceau că-i sunt amici, unii o considerau pe Sînziana „o fire foarte-nchisă”, iar alții îi puneau inteligența sub un mare semn de-ntrebare. Cineva mai slobod în păreri şi la gură, o apreciase o dată drept „frumuşică, tinerică şi proastă cît încape”. „Mă surprinde”, ripostase un profesor de la Medicină, aflat şi el în acelaşi cerc. „Poate că dumneavoastră literații, artiştii nu dați prea multe parale pe-un doctor, dar cum poate fi proastă o fată strălucită-n meseria ei, o fată care-a intrat prima la Medicină, care-a terminat facultatea cu 10?” „Domnule profesor, o fi ea nemaipomenită la doftoreala ei acolo, dar, zău, luată ca om, în particular, ce poți să crezi de cineva care nu scoate nici o vorbă? Poți să crezi că e deştept?”, nu se lăsase literatul. „Mă surprinde grozav ce-mi spuneți. Fata asta avea un haz în facultate! O fi suferit vreun traumatism?!” Plăcîndu-i să vorbească, să fie-ascultat şi să se-asculte, Alexandru Bujor nici nu băga de seamă lipsa de

participare a nevesti-sii cînd se aflau în cîte-un cerc de oameni. Nu băga de seamă că nici cu el Sînziana nu mai schimba nici o părere, că avea față de el comportamentul prudent al unui inculpat prezumtiv în fața anchetatorului. „Nu vorbi ne'ntrebat, şi-atunci cît mai cu economie”. Cînd, oricît de puțin preocupat era de nevastă-sa, totuşi parcă vedea ceva schimbat la ea, punea transformarea asta pe seama vîrstei: a reflecției şi-a sedimentării pe care ea le-aducea în sufletele oamenilor afectîndu-i uneori şi temperamental.

De unde, la-nceput, Sînziana ar fi schimbat tot în garsoniera lui Alexandru, ca să facă mai frumos, de cînd — dînd această garsonieră şi garsoniera dublă a doamnei Hangan — obținuseră un apartament cu patru camere, în afara asigurării unui strict necesar, totul îi era indiferent. Văzută şi mai ales auzită singură ai fi refuzat să crezi că Sînziana e acelaşi om cu nevasta lui Alexandru Bujor. Ai fi zis mai degrabă că ai de-a face cu un actor care interpretează două roluri diferite, mergînd pînă la identificarea cu fiecare personaj. Plină de umor, fire deschisă dar nu dintre cele care fac confidențe, avînd totdeauna o vorbă de duh pe buze, Sînziana inspira simpatie. Se număra printre medicii respectați de personalul mediu, şi nu numai de formă. După cum nici un inspector şcolar — oricît de competent şi de exigent — nu poate califica un profesor mai corespunzător decît o fac elevii, tot aşa barometrul profesional pentru un medic este personalul mediu sanitar. Nici elevul, nici asistenta ori sora de spital nu pot fi păcăliți. Respectul nu le poate fi impus prin vreo decizie ori de patalamale, ci de ce ştii. Deşi exigentă pînă la pedanterie şi nefăcînd o viață prea uşoară personalului subaltern, Sînziana Hangan trecea drept un om cumsecade în serviciul de chirurgie unde lucrase şase ani. Şi, deşi felul amănunțit în care controla activitatea asistentelor — şi, cînd era de gardă, şi pe-a colegilor — putea să pară polițienesc, reuşea să nu supere pe nimeni datorită, mai întîi tactului cu care făcea observațiile —. stăpînindu-şi nervii, supraveghindu-şi vocea, tonul, mimica — apoi tratamentului față de personal şi față de pacienți, în care nu-ncăpea dram de părtinire, şi, mai ales, datorită conştiinciozității personale: venea prima şi pleca ultima din secție — vorba unei surori mai în vîrstă — număra şi firele de păr din capul bolnavilor. De multe ori, în „anabasele” ei — cum zicea Tudor — prindea cu ocaua mică şi surorile şi asistentele şi colegii şi superiorii. Celui cu musca pe căciulă nu-i cădea bine că ieşise „lipsă la cîntar”,

dar nici griji prea mari nu-şi făcea, fiindcă discreţia doctoriţei Hangan era cunoscută de-ntreaga secţie. Oricine simţea nevoia de-un umăr pe care să plîngă, ori de-un sfat, la ea venea. Cine ardea să bîrfească, în taină şi fără consecinţe, vreo mărime, că nu mai putea ţine-n sine tot ce ştia despre persoana cu pricina, la ea venea. Astfel nu-i fusese greu să afle care cu care se ţinuse şi se ţinea, cît de culant sau de cupid era fiecare cu personalul, cu bolnavii, cu nevasta, cu amanta. Din noianul acesta de fapte diverse, posibile oricînd şi oriunde, detaşîndu-se-ntîmplări care deveniseră anecdote: cum o doctoriţă de la ginecologie scrisese-n fişa unei paciente: „uter şi anexe normale”, cum pacienta citind fişa o-ntrebase pe doctoriţă: „va să zică n-am nimic?” „Nu vedeţi? v-am scris şi-n fişă că n-aveţi nimic!”, răspunsese doctoriţa plictisită. „Ce curios, nu credeam c-au să mai crească...”, zisese mai departe pacienta ca pentru sine. „Ce să vă crească, doamnă? De cîte ori să vă spun că n-aveţi nimic?”, îi mai spusese doctoriţa pe punctul de-a-şi ieşi din pepeni. Dar pacienta nu se lăsă; părea să aibă dubii. „înseamnă că mi-a mai crescut un rînd; că, Hn, un uter şi două anexe mi le-a scos profesorul Buîgaru acum cinci ani, ori mi-o fi scos el altceva?” „Lăsaţi-mă, doamnă,-n pace, nu mă-nvăţaţi dumneavoastră pe mine să examinez o pacientă!”, zisese cu un glas ceva mai moale doctoriţa, „Doamnă doctor, ori eu sunt un caz unic în analele medicinei, ori că organele astea, după ce le scoţi, cresc înapoi ca iarba după tuns. Bună ziua!” Zadarnic alergase doctoriţa şi sora Anastasescu după cucoană să-i smulgă fişa din mînă, că nu se lăsase cucoana în ruptul capului pînă nu-i arătase directorului clinicii fişa care o proclama fenomen. Directorul, pe un ton patern, îi recomandase doamnei doctor — care era nevasta cuiva din minister, cu greutate — să fie mai atentă cînd avea de-a face cu paciente „de-astea, mai aşa...” Sînziana aflase şi că nevasta doctorului Alexandrescu era prietenă la cataramă cu amanta doctorului, pînă-ntr-atît, că-şi schimbau între ele fuste, pulovere, pantofi, inele, cercei etc,etc. Că nevasta domnului Catafă o suna măcar o dată pe săptămînă pe doctoriţa Zadurian, iubită de-o viaţă a aceluiaşi domn Catafă, pentru a o ţine la curent cu necesităţile „tînărului” menaj Catafă: „Fanette dragă — îi spunea doamna Catafă, graseind Fanette dragă, ni s-a terminat zahărul şi cafeaua, orez mai avem foarte puţin, iar eu aproape că nu mai am cu ce mă-ncălţa”. O mai întreţinea cîteva minute-n felul ăsta, apoi ca nu cumva cererea ei să sfîrşească pe ton de jelanie, doamna Catafă îi

povestea doctoriței ce făcea Mițuş, motanul ei siamez, şi Bobiță, papagalul, imitîndu-i-l la telefon, ceea ce pe doctoriță o făcea totdeauna să rîdă. Cînd punea-n furcă receptorul, după fiecare convorbire cu fosta ei rivală, de-acum patruzeci de ani, doamna profesor doctor Zadurian zicea invariabil „pauvre VaUrie”, aşa ca sora Lucica, fiindcă ea răspundea la telefon, recunoscînd vocea solicitantei striga: „doamnă doctor, vă caută doamna pauvre Vaurie”.
Cînd sora Lucica îi făcea comanda ei lunară la „Mercur”, adăuga o listă abundentă şi pe -adresa doamnei pauvre. Sînziana aflase că marele profesor Pandele, mare-ntr-adevăr, enervîndu-se cum se enerva de obicei, pe-o asistentă a lui, o doctoriță tînără, Gabriela Stanciu, îi spusese în cursul unei operații „ieşi afară, idioato” şi, ca să nu-l contrarieze, „idioata” ieşise val-vîrtej, uitînd să-i amintească profesorului că pacientul de pe masă, unchiul ei, avea un singur rinichi, ceea ce profesorul uitase desigur, şi considerînd că rinichiul nu mai era bun de nimic, îl scosese. Pacientul murise pe loc. Profesorul Pandele dăduse moartea pe seama fatalității — „aşa i-a fost norocul” — față de cei care-i fuseseră martori; iar în foaie trecuse la cauza decesului — „stop cardiac”.
Doctorița Stanciu, neputînd să-şi ierte că, fără să vrea, contribuise la „norocul” lui unchiu-său, se lăsase de urologie chirurgicală şi se-apucase de stomatologie. Dar cîte nu poate vedea şi auzi un om într-un spital! Peste tot lumea greşeşte, dar nu peste tot greşelile sunt ireparabile. Sînziana şi-aducea aminte cum ieşind o dată de la o operație şi avînd impresia că i-au ieşit nişte broboane pe față, se uitase-ntr-o oglindă. În oglindă văzuse o femeie bătrînă, cu-o brazdă adîncă-ntre sprîncene, cu ochi terni, cu-o gură trasă-n jos, din care pierise culoarea. „Dumnezeule mare, ce-o fi cu mine?” Ieşise apoi din sală doctorul Staicu, mîna întîi, între 45 şi 48 de ani, şi doctorița Crîngaşu, o femeie blondă, exuberantă, care să fi tot avut 40 de ani. Viorica, asistenta, le scosese la amîndoi masca şi-n fața Sînzienei se afla acum o pereche de moşnegi cu obrazuri cenuşii, cu umerii căzuți. „Doamnă doctor, aprinde-mi te rog o țigară”, i se-adresase doctorul Staicu. Peste cîteva minute intra iar în operație. Sînziana habar n-avea că cineva spusese vreun cuvînt. Nu-i venea să creadă că cele trei epave adunate acuma la un loc erau cei care la ora opt intraseră-n sală. „Hei, doctor Hangan Sînziana”, strigase iar doctorul Staicu. „Prezent”, răspunsese Sînziana, atît de cufundată-n gînduri că se crezuse la

şcoală. „Ce-i cu dumneata?”, o-ntrebase doctorul dînd de două-trei ori prin fața ochilor cu mîna-nmănuşată. „Ți-e rău?” „Adineauri m-am uitat în oglindă, acum mă uit la dumneavoastră, şi mi se pare că de azi dimineață au trecut peste noi treizeci de ani”. „Fetița tatii, asta e chirurgia. Nu te mai uita-n oglindă, că te laşi de meserie”, îi spusese doctorul, şi scuipînd țigara care făcuse naveta între buzele lui şi mîna asistentei, se-ntorsese-n sală. „De cîte ori îmi taie cineva din aripi, îmi zice fetița tatei, aşa mi-o fi mie dat. Pontifus maximus; Eppur si muove, cum a spus Galileo pe rug, hibridul ăsta obținut din încrucişarea dintre Galileo şi colegul său întru răzvrătire ştiințifică, Giordano Bruno; între cîine şi lup, ca echivalent al lui entre chien et loap; mutual însemnînd aşa, pe muteşte, adică pe şest; fraudele astea culturale pe care le-ntîlneşti în cărți, în reviste, pe care le-auzi la radio, le-auzi şi le vezi, cu emițător cu tot, la televizor, n-au de ce să te bucure, desigur, dar din ele nu moare nimeni, pe cînd neglijența noastră cea mai mică, pontifus maximus al nostru e un mort sau un om nenorocit pe viață. Din greşelile noastre se trece pe lumea cealaltă. Ce apăsare să ştii că viața altuia atîrnă de tine, de tine profesional şi uman! Te-ai certat seara cu nevasta, cu un vecin, cu un copil, dormi prost sau deloc noaptea şi-a doua zi-ți tremură mîna, şi mai rău decît atît — îți tremură atenția, uiți un amănunt care nu atîrnă nici cît un fir de păr şi care schimbă viața-n moarte, sănătatea recuperabilă în boală pe viață. Viața altuia în mîna ta. De aceea, unii doctori se autozeifică, se urcă pe-un soclu socotind că li se cuvine orice, absolut orice, şi de-aici pacientul devine obiect, obiectul asupra căruia-şi exercită harul. Li se pare normal ca pacientul să atîrne trup, şi prin urmare şi suflet, de hachițele şi de indiferența zeului. Zeii însă nu se recrutează, mai bine zis nu se auto-recrutează, dintre cei mai buni muritori, ci din oamenii care se autosuspectează fie de slăbiciuni profesionale — şi, mai ales — de slăbiciuni umane. Zeificarea este simptomul unui complex de inferioritate în adîncul ființei zeului; de superioritate — pumnul de țărînă aruncat în ochii spectatorului”.

Cei mai buni dintre medici sunt cei mai fireşti, sunt cei pentru care pacientul este un egal, un egal bolnav; pentru acest egal îngrijorat uneori, nefericit alteori, disperat, doctorul adevărat găseşte o vorbă, un gest, o privire de solidaritate umană cu un suflet şi cu un trup în derivă. „Niciodată n-o să ştiți, doamnă doctor, ce loc ocupă un medic în viața pacientului, mai ales în cea afectivă, şi-n viața familiei

acestuia", mi-a spus o dată un bolnav care, pe ocolite, voia să-mi spună... că-i plac. Dacă i-aş spune cuiva aceste gînduri, s-ar putea să i se pară nişte truisme, dar ce să fac eu dacă viața se compune din adevăruri elementare, cărora, ca spor de complicație, li se-adaugă situații, stări ambigui, care de fapt sunt variații pe teme elementare? „G. Călinescu, şi nenea Daniel pronunțase gî, zice că, în artă să nu fii Shakespeare nu e grav, grav e să nici nu vrei să fii" şi, uitîndu-se la Sînziana, adăugase: „Noi, chirurgii, trebuie să fim Shakespeare, nu-i aşa?"

— IZiziana, mi-e foame, zise Şerban Şerban — „dacă are să-l cheme Şerban Şerban, scapă de complicații, nu ca mine care sunt cînd domnul doctor Tudor, cînd domnul doctor Şerban, eu şi cu doctorul Kolonte căruia 90 la sută din lume-i spune doctorul Zsolt" — şi părăsind berjera şi pe prietena şi colega lui de grădiniță, Ana, Şerban Şerban se apropie de „Ziziana", şi-o apucă de picioare cu-amîndouă mîinile.

— „Ziziana" are treabă, aşa că faceți bine şi mergeți cu mine la bucătărie să vă alăptez. Un-doi, un-doi, hai, infanților, zise Măria, şi-i luă pe cei doi copii de mînă.

— Sînziana, „Coboară toamna-ncet din slavă... Lumina soarele şi-o frînge", spuse Tudor Şerban cu vocea egală a celui care comunică lucrurile cele mai banale. Nu vrei să facem, şi se-nclină şi spre Alexandru Bujor, nu vrei să facem cu toții o plimbare? La Şosea, în Cişmigiu?

— Am o cadă de „hăinuțe de pat", cum zice Ana, de terocel de opşpe, de băgat în maşină, aşa că... Dar ia tineretul şi duceți-vă.

Telefonul țîrîi din nou.

— Da, sigur... unde eşti? Perfect. Urcă.

Peste cîteva minute, în timp ce tineretul se pregătea de plimbare, în sufragerie apăru profesorul Daniel Şerban. Salută pe toată lumea, îi întinse Măriei un pachețel, dădu mîna cu Alexandru.

— A, domnul profesor Şerban, zise Tudor care apărea din culoar cu Ana şi cu Şerban de mînă. Ai fost azi la Clinică, tată? continuă Tudor. Nu? Atunci nu ştii c-a murit Voicu Marin.

— Dumnezeu să-l ierte, că are de ce! zise profesorul Daniel Şerban; şi fără tranziție i se adresă Sînzienei: — Sînziana, ce zici, n-ai găsi tu un loc unde să pui „la Normandie"? Fiindcă noi n-avem unde să ținem o mobilă cît casa, Tudor n-are unde, Mihai n-are, de Matei şi de Marie-

Jeanne — ce să mai vorbesc! Uite, şi scoase din buzunar un petec de hîrtie, uite-aici dimensiunile. Mi-ar părea rău să nu-l mai văd niciodată. La tine, e-n familie.
— Am să-l pun aici, zise Sînziana şi indică locul pe care-avea să-l ocupe imensul bufet normand făcut ca pentru eternitate.
— Iar pe ăsta, şi Tudor arătă cu mîna bufetul lung din lemn natur pe care avea să-l înlocuiască „la Normandie", unde-l „madamadamizezi"?
— Pe culoar, zise Sînziana.
„Iar vorbesc cifrat. Dracu-i înțelege acum", îşi spuse Alexandru, furnicat de ciudă şi de curiozitate. Explicația urmă îndată. I-o dădu Tudor.
— Prin '50 mereu auzeai: „Ştii, l-a evacuat pe X, ştii, l-a evacuat pe Y", pînă cînd le evacuase şi pe ele, pe Sînziana şi pe Smaranda Hangan. Din ce în ce mai tulburată de cuvîntul „a evacua", al cărui conținut îl înțelegea în sfîrşit pe cînd se aflau deja-n mansarda din strada Cercului, Sînziana o-ntrebase-ntr-o zi pe maică-sa de unde venea verbul ăsta „a evacua". Înainte ca maică-sa să apuce să-i explice ce este vacuum-ul de la care se trăgea verbul atît de en vogue în vremea aceea, Sînziana, cunoscătoare a mitologiei greco-romane şi, la fel de bine, a celei iudeo-creştine, îi făcuse maică-sii un semn cu mîna să tacă: „Mamă, ştiu de unde vine: de la Eva, madam Adam, că şi pe ea a dat-o Iehova afară din rai". Acum, înțelegi mata ce-nseamnă să „madamadamizezi", i se-adresă Tudor lui Alexandru Bujor şi, ducînd două degete la chipiul imaginar, zise „salut" şi ieşi urmat de Măria, de Şerban, de Ana şi de profesorul Daniel Şerban, care-ncheia cortegiul.
„Azi, e Ziua cadourilor. Parfum Hermes Caleche, Chinese jewels şi-acum şi-un bufet normand. Moartea lui Voicu Marin, care, ce-i drept, nu m-a tulburat deloc, dar m-a indispus prin atmosfera creată-n jurul ei, aluzia doctorului, profesor doctor Staicu, mai mult decît transparentă: Sărut mîna. S-ar putea să operăm în curînd împreună, îi spusese el începînd reorganizarea secției înainte ca răposatul să se răcească bine. Iar conversația cu doctorul Kolonte credeam că le pune capac la toate... şi telefonul lui Pavel, iar mîine la 11... Trec uneori ani şi nu se-ntîmplă-n ei cît se-ntîmplă-n trei ore. De ce să-mi spună Zsolt — uite că-i spun Zsolt — tot ce mi-a spus? L-am citit amîndoi pe La Rochefoucauld... Are dreptate: între noi e o tensiune. Cînd sunt cu el pe-un loc, abia aştept să plec de-acolo sau să plece el. Cu

dumneavoastră, domnule doctor Murgu, aş sta o viață pe-un loc, prezența dumneavoastră nu mă tulbură, deşi vă iubesc. Aş sta la picioarele dumneavoastră, v-aş mîngîia hainele, v-aş şterge pantofii de praf, aş fi un credincios în perpetuă adorație față de zeul lui. Ce-a fost, ce este, n-are nici o importanță cînd mă gîndesc la dumneavoastră, sublim doctor de bebeluşi. Cu Kolonte nu mi se poate-ntîmpla, deşi-l prețuiesc, deşi e un om demn de admirație, nu mi se poate întîmpla decît ceva... nu ştiu cum să-i spun... ceva sălbatic, ca o vijelie-ntr-o pustă. Să mă ferească Dumnezeu!"
„Să-i spun direct, cum i-am spus şi cînd am plecat. Ce să mă tot sucesc şi să mă-nvîrtesc. Lucrurile trebuie spuse deschis. Are pe cineva, pe Tudor ăsta, cu toate că nu s-ar părea, sau pe altul, ce era să facă: să m-aştepte pe mine pîn' la-nvierea morților şi la viața veacului ce va să vie? Aştept învierea morților şi viața veacului ce va să vie. Nu cunosc o expresie mai laică a optimismului decît acest cuvînt evanghelic, spunea soacră-mea, doamna Smaranda Hangan. Pentru ea, toate religiile erau nişte coduri laice. Făcute de oameni pentru oameni, de dragul de-a stabili norme ale-mpăcării cu aproapele, împăcarea-aceasta lăsîndu-ți timp să-ți potoleşti şi dorul de absolut reprezentat de ideea divinității. Nu religii, ci etici. Mi-e atît de dor de ea uneori, de doamna Smaranda Hangan, mi-e dor şi-mi lipseşte. Cîte-aş avea acuma să-i spun!"
— Sînziana! Sînziana tresări. Vrei să bem o cafea?
„În fine, foloseşte pluralul în care mă asociază şi pe mine".
— Aş bea.
— Mă duc s-o fac.
Alexandru o urmă-n bucătărie.
— Sînziana, crezi că Smaranda s-ar bucura, mă rog, nu ăsta e cuvîntul, ar fi de acord să ne-mpăcăm? Îşi luă, în sfîrşit, Alexandru inima-n dinți.
Sînziana se uită la el, a doua oară-n ziua aceea, cu aerul omului căruia nu-i vine să-şi creadă ochilor şi urechilor.
— N-am vorbit niciodată cu ea despre asemenea posibilitate. La-ntrebarea asta nu-ți pot răspunde.
Sînziana se-apucă să spele farfuria şi tacîmul din chiuvetă. Era limpede că n-avea de gînd să-l ajute cu nimic la conversația-sondaj în vederea tratativelor de-mpăcare.
— Atunci ce-ai zice tu dacă m-aş întoarce acasă?

— Acasă? care „acasă”?
— La tine.
— Eu nu sunt o noțiune locativă. La mine nu te mai poți întoarce şi nici în „acasă” asta, dacă e vorba să stabilim spațial nişte lucruri.
— La divorț puteam obține şi eu o cameră-n apartamentul ăsta.
— Puteai, bine-nțeles, aşa cum şi eu puteam să revendic jumătate din banii tăi de la C.E.C. Ştiu, erau bani cîştigați de tine, pe cărțile tale, şi nici prin gînd nu mi-a trecut să-ți cer un leu, dar dacă ne țineam de litera legii, ea e cu juma'-juma'. Dacă ai nevoie de casă, putem schimba oricînd apartamentul ăsta pe două locuințe, ca să-mpăcăm şi capra şi varza. Eu nu l-am schimbat, c-am zis s-aştept pînă s-o mărita Măria, s-avem atunci ce schimba. Altfel mă spetesc muncind la 120 de metri de casă, fără să mai vorbesc de banii care mă costă.
Alexandru se uită la mîinile ei îngrijite, cu unghii şi cu pielițe tăiate, frumoase încă, dar îngroşate de muncă. Mîini care spălau, găteau, frecau parchetul, pe care le aspreau detergenții, îi venea să le mîngîie şi să le sărute. Un val de duioşie-l cuprinse pentru fosta lui nevastă.
— Sînziana, eu la tine vreau să mă-ntorc, nu într-un „spațiu locativ”, îi spuse Alexandru, şi o ținti cu privirea drept în ochi, întorcînd-o cu fața spre el.
Sînziana, cu o farfurie-ntr-o mînă şi cu buretele de spălat în cealaltă, se uită-n ochii albaştri cu pleoape cătînd în jos ca ai măştii Tragediei, se uită de fapt prin aceşti ochi, parcă s-ar fi uitat la o lamă pusă la microscop, cu o privire în care se-amesteca absența şi curiozitatea.
„Nu puteai să-ți găseşti altă zi pentru propunerea asta?”, se gîndi Sînziana apucată de-un fel de năuceală.
Toată viața, Smaranda Hangan nu obosise să-i predice fiică-sii nişte principii pe care i le materializa prin purtarea ei, adică lai kant d'exemple, cum zic franțujii.
Dacă nu şi-ar fi adus aminte o vorbă a maică-sii „fata manei, nu lua niciodată oamenii peste picior”, Sînziana, care, desprinzîndu-şi privirea din ochii lui Alexandru, se uita acum la farfurie şi la buretele de vase, venindu-i să rîdă, i-ar fi spus fostului ei bărbat una de să nu se mai scoale. „Apele teatrale sunt în scădere?” sau „S-a stricat şandramaua pasiunii şi domnul vrea să se-ntoarcă la fosta nevastă precum cîinele la borîtura lui?”, dar, în mintea Sînzienei, Smaranda Hangan era prezentă, după doi ani de la moarte, poate mai mult decît pe vremea cînd trăia. Absența fizică a cuiva important în viața noastră

ne face să-l abstractizăm în două feluri: să-l estompăm pînă la nimicire — cazul obişnuit — sau să-l păstrăm, amplificîndu-l unidimensional. Astfel, Smaranda Hangan ajunsese în inima fiică-sii o voce. Această voce rostea cuvinte pe care le rostise şi, la fel de bine, rostea cuvinte pe care nu le rostise, dar pe care le-ar fi putut rosti: „Nu e nimeni pe lume de care să nu-ți poată fi milă. Fiecare-şi ştie sufletul lui. Şi nu e fericire-n nici unul”.
— Dac-aş avea cincizeci de ani, cred că m-aş împăca, vreau să zic, aş accepta să locuiesc iar cu tine, Alexandre. Şi-atunci numai de dragul Măriei. Dac-aş putea şi-acum aş face-o de dragul ei. Dar...
— E cineva de care nu poți, adică de care nu vrei să te desparți? o-ntrebă Alexandru cu glas confidențial şi scăzut, ştiind ce mult îi apropie mărturisirile pe oameni.
— De cîte ori auzea de-o femeie care şi-a lăsat bărbatul pentru altul, Mama-ntreba: „S-a dus după ăla sau a fugit de ăsta?” Problema pentru mine n-ar fi să mă despart de cineva. De cînd m-am despărțit de tine, consider bărbații posibili în viața mea ca pe-o excursie, ca pe-o vacanță. O excursie, o vacanță pot fi frumoase, de neuitat „ca tine, Pavele”, dar nu sunt un stîlp pe care să-ți sprijini existența. Nu e vorba că nu m-aş putea despărți de cineva, e vorba că nu mai vreau să trăiesc cu tine. Nici chiar ca doi colocatari civilizați, şi tot nu mai vreau. Nu cunosc nici un bărbat despre care să pot spune: „uite, pe ăsta aş vrea să-l iau acasă, ăsta e bărbatul vieții mele”. Probabil că există şi-asemenea bărbați în lumea asta, unde sunt posibile n combinații... Cunosc un bărbat cu care m-aş duce la Poli pe jos, pentru care-aş face orice din admirație „da, domnule doctor, e-adevărat”, dar mă gîndesc dac-aş vrea să fie bărbatul meu... Alexandre, între noi socotelile sunt definitiv încheiate.
— Mai înainte, pomeneai de Măria. Nu crezi că pentru ea ar fi mai bine să trăim din nou împreună?
— Măcar aşa s-o luăm. „Oare toate dialogurile sunt dialoguri de surzi? Fiecare o ține pe-a lui?!”, se gîndi Sînziana, trase aer în piept ca şi cînd ar fi oftat, şi-şi continuă expunerea, pe partea ei, făcînd însă un enchaine cu spusele interlocutorului.
— Tare mi-e teamă că-n privința Măriei — ce s-a stricat față de tine, față de noi, luați ca un cuplu — ce s-a stricat nu se mai drege.
— Nu s-au mai văzut cazuri de soți despărțiți şi recăsătoriți? Ce-ar putea să i se pară aşa de şocant?

— Şocant nu, dar nu ne-ar mai lua-n serios. „Părinții ăştia ai mei, care se joacă aci de-a divorțul, aici de-a-nsuratul”; sunt sigură că aşa ne-ar judeca.
— Bine, dar nişte oameni pot sincer să regrete nişte lucruri, pot să ierte sincer nişte lucruri, şi se pot sincer împăca. La vîrsta ei, crezi că nu-nțelege aşa ceva?
— Ea poate da, eu însă nu. Şi nu e vorba că eu nu cred că asemenea lucruri nu se pot întîmpla şi că nu se şi-ntîmplă, dar nu mie. Ca să-ți spun c-aş putea lua viața de la-nceput cu tine ca şi cînd ne-am cunoaşte azi, şi-aş avea iluziile intacte despre tine, te-aş păcăli.
— În general, în viață puține lucruri se pot lua de la zero, fiindcă noi pe noi nu ne mai putem lua de la zero. Luăm lucrurile şi pe noi aşa cum sunt şi aşa cum suntem. Îți repugn fizic chiar aşa de mult?
„Ce pleonasm logic! Ca şi cînd repulsia ar avea un fel de scară Richter”.
„Nu-mi repugni, dar ori de m-aş culca cu tine ori cu milițianul din colț — tot atît...”
— Nu-ți comunic nici o noutate spunîndu-ți că şi fizic lucrurile au originea tot aici, zise Sînziana, şi-şi duse mîna la frunte. Aici se produc toate apropierile şi toate depărtările dintre oameni. În privința ta, aici s-a produs un stop.
— Te-am întrebat ceva precis: îți repugn fizic chiar aşa de mult? insistă Alexandru, în speranța de-a afla de la ea lucruri cu implicații şi-n teritoriul Danei.
— Nu-mi repugni nici mult, nici puțin, răspunse Sînziana zîmbind şi ridicînd din umeri, dar nici nu mă interesezi.
— Să ne-nchipuim c-am fi pe-o insulă pustie. Nu crezi că dezinteresul tău față de mine ar putea fi depăşit?
— în vacanța de iarnă din ultima clasă de liceu, am mers cu şcoala-ntr-o excursie-n Bucegi. Deşi cabanierul fusese anunțat din vreme de sosirea noastră, nu-ncălzise decît camerele-n care avea deja nişte excursionişti. Clasa noastră a fost cazată-n nişte-ncăperi în care s-a făcut focul abia cînd am sosit noi. îți dai seama ce plăcere, după un drum de 15 kilometri, făcut pe-ntuneric şi cu zăpada pîn' la genunchi! Diriginta noastră s-a-nfuriat şi s-a certat cu cabanierul, spunîndu-i că era bătaie de joc ce făcuse. Calm, cabanierul i-a replicat: „închipuiți-vă că era război!” Am tremurat toată noaptea, dar mi-a fost imposibil să-mi închipui că e război. sunt o ființă fără imaginație!

— Poate că nici eu n-oi avea mai multă, parabolele însă le-nțeleg! Şi dac-am sta fiecare-n camera lui, ca doi colocatari civilizați care, din cînd în cînd, joacă tabinet împreună, ce-ai zice?
— Tot „nu” aş zice. De ce să stau „în comun” dacă pot sta separat? De ce să ne legăm la cap fără să ne doară?
— Pe tine nu te doare. Pe mine mă doare, nu vezi?! îi spuse el cu un zîmbet pişicher în ochii cu pleoapele trăgînd în jos ca ai măştii Tragediei sau ca ai asiaticilor, dar aşezați de-a-ndoaselea.
— Cînd visez urît, visez ori că mă evacuează cineva-n mansarda din Cercului, ori că-mi forțează uşa vrînd să-mi ocupe apartamentul, ori că fac de zor mărțişoare şi desenez felicitări ca-n copilărie, ori că mănînc pîine neagră şi rece cu marmeladă „la cutie, cu 5 lei kilul” şi că beau ceai de tei, ori c-aud țăcănit de maşină, maşina la care bătea Mama.
— Apropo, ce se-aude? şi Alexandru arătă spre tavan, de unde venea zgomot ca de cuie bătute-n pereți.
— Noii locatari. La ora asta-ncep amenajările.
— Cine sunt?
— Cine să fie?!... Nu ştiu. N-au dat decît cinci sute de mii pe apartament. Leafa mea pe douăzeci de ani! Oameni economi! L-a vrut şi Bogdan Marin — fiul cel mare al răposatului profesor Voicu Marin, Bogdan, însurat cu fata celui mai mare doctor din Ploieşti, cum zicea el cînd a luat-o, fireşte „cel mai mare doctor” fiind ăl cu ăi mai mulți bani, pediatră fata — a vrut şi el să-l cumpere, dar i-o fi displăcut vecinătatea cu mine. n-o fi avut atîtea parale... Mă rog, treaba lor, pe mine primejdia de-a-mi cumpăra casă de-o juma' de milion nu mă paşte.
— Nu-ți pierzi totuşi prea multă vreme cu treburi extraprofesionale?
— Ba-mi pierd. Circa patruzeci la sută din viață mi-o petrec şi eu ca majoritatea femeilor de pe mapamond: la nivelul a patru clase primare, ca să poți citi numele străzilor nu de alta, că altfel nici de asta n-ar fi nevoie, dar ce-aş putea să fac? Să-mi iau o femeie care să mă coste o mie de lei pe lună, pe puțin, cînd eu, în cel mai fericit caz, cîştig trei mii?
— Şi cu banii Măriei?
— Am un caiet în care notez tot ce-i dai tu Măriei. Una peste alta n-au fost niciodată mai mult de-o mie cinci sute de lei pe lună, din care mă străduiesc să-i pun de fiecare dată deoparte două-trei sute şi pe urmă-ncepe altă strădanie: să nu m-ating de ei.

— Presupun că şi tatăl celei mici îți dă ceva...
— Tu Vas voulu, Georges Dandin, Dar nu e treaba mea!
— Asta ziceam şi eu!
— Sînziana, eu zic să te mai gîndeşti la ce ți-am spus. Dacă vrei, pot să-ți explic de ce-am ajuns la concluzia c-ar fi bine să ne-mpăcăm, şi pe ce căi, zise Alexandru, dornic să schimbe tonul dezagreabil al ultimelor replici şi cu speranța că avea să-i incite Sînzienei curiozitatea.
— Nici cînd m-ai lăsat nu te-am întrebat de ce mă laşi, nici acum cînd vrei să mă iei înapoi nu te-ntreb de ce; aşa sunt eu — fire discretă, zise Sînziana jumătate-n glumă, jumătate-n serios, ca să-i taie lui Alexandru elanul „confidențial", în care voia s-o implice.
„Mi-ajung confidențele Ninei despre jumate din Bucureşti, aşa că a se slăbi... Doar n-o să-mi spui că vrei s-o laşi fiindcă se ține cu unu-n văzul lumii! Eşti prea orgolios. Foarte bine face! Bravo ei! începi însă, începi să ai dubii asupra fizicului tău privit de sexul advers. E distrugător să te-ndoieşti de tine fizic. E distrugător să ştii că te-nşeală nevasta şi nu pentru că singur ți-ai dinamitat soclul, ci pentru că — aşa ți-nchipui tu — a găsit un mascul mai grozav decît tine şi nu poate rezista atracției fizice a acestui nou super-bărbat. Nici unul dintre voi nu acceptă că masculul nou e numai un biet brînci care dă jos şandramaua veche şi şubrezită. Cînd ți-oi fi luat tonul ăla de anchetator, cred că s-a căit amarnic marea vedetă că s-a legat la cap cu tine. De, băiețaş, toate se plătesc pe lumea asta...".
— Uneori abandonezi o haină, care poate fi de calitate, pentru că nu-ți mai vine bine, alteori fiindcă ți s-a urît de ea şi-ai vrea una nouă, care poate nu e de-aceeaşi calitate, însă e nouă, zise Sînziana pe-un ton de constatare, uitîndu-se pe fereastră la soarele enorm care-nvăpăia un cer violet „la fel ca-n tabloul lui nea Matei, de la mine din cameră".
— Eu cred că tu trebuie să fii vreo nepoată de-a lui Aisopos!
— Mama spunea că dinainte chiar de perioada clasică, diftongii se monoftongaseră-n greacă. Aşa că sunt nepoata lui Esop, puse la punct Sînziana felul cum se pronunța numele străvechiului fabulist al antichității eline.
„Iar am nimerit-o ca cu — frumoasă cacofonie — ca cu pontifus, fir-ar el al dracu' de pontifex". Telefonul puse capăt discuției filologice dintre cei doi foşti parteneri de viață.

— La telefon, zise Sînziana cu un glas atît de stins, încît trebui să repete răspunsul... Cum aş fi putut?... La ce oră trebuie să pleci? Vino cînd vrei. Sigur că da. La 5 minute de-aici trec 33, 86, 94.... ai la alegere. Nu, stăteam de vorbă cu cineva. E o singură intrare. Butonul de lumină e-n stînga uşii. Etajul 1, cel din fața scării. Scrie pe uşă. Perfect. La revedere.
Pe chipul Sînzienei apăru o expresie de nelinişte.
— Acum m-apuc să spăl rufele, adică le bag în maşină, zise ea pe-un ton care, deşi foarte politicos, arăta că vizita s-a terminat. Alexandru era sigur că ultimul telefon era cauza acestei despărțiri bruşte.
„Păcat, azi era-n toane bune... am mai fi putut sta de vorbă”, îşi spuse el şi se-ndreptă spre vestibul, îşi luă trendul, îi sărută mîna Sînzienei şi-o mîngîie pe bărbie. Simpla intenție de-a se reînsura cu ea parcă-i dădea nişte drepturi. Sînziana, fără să protesteze — că de asta-i ardea ei acum — îi spuse „la revedere” şi, din graba cu care-i deschise, uşa-i scăpă din mînă, trîntindu-se.„Pe musafir, du-l pînă-n drum ca să fii sigur că nu se mai întoarce", parc -aşa zicea nea Krikor Krikorian. O-nțelepciune de-a lor armenească. Tare frumos mirosea la el în dugheană, a cafea!
„Sînziana se poartă foarte româneşte cu mine, aproape să-mi dea cu uşa-n cap. De fapt, mă conduce numai cînd n-are cine-nchide după mine, altfel... La urma-urmei, ce pretenții aş putea să am?! Se poartă şi s-a purtat totdeauna lux, fiindcă e o fire-nfrînată şi mai are şi-o educație desăvîrşită. Şi eu îmi dau seama cum ar trebui să mă port, că la mama, deşi nu era profesoară de latină şi de greacă, numai lucruri bune şi bunăcuviință am văzut; dar eu, deşi-mi dau seama cum ar trebui să mă port, nu mă rabdă inima să nu mă port cum îmi vine şi nici măcar pentru că nu pot să mă stăpînesc, ci pentru că nu vreau să mă stăpînesc. Abstracție făcînd de felul în care-au evoluat lucrurile-ntre mine şi Dana, tot m-aş întoarce la Sînziana. După maică-sa, e singura femeie de la care-nvăț de fiecare dată cîte ceva, e un personaj mereu viu, n-a-nțepenit într-un tipar; deşi atît de egală — e plină de neprevăzut, în timp ce Dana, deşi atît de inegală, e cît se poate de previzibilă. Nimic mai previzibil decît oamenii nestatornici... Păcatul meu e că nu vreau şi nici n-am vrut să-nvăț nimic de la nimeni. Nu m-am exprimat bine: de-nvățat vreau să-nvăț de toate de la toți, dar nu vreau să fiu învățat. Ileana socotea opoziția, încăpățînarea asta, păcatul meu major. Şi de Ileana mi-e dor de multe ori. Dar mi-a tăiat-o... scurt:

Să ne mai vedem? Ca să ne spunem ce? Eu ce scrii citesc... de cunoscut ca persoană particulară te cunosc... Sînziana nici nu ştiu dacă mă citeşte. Cu ea trebuie să discut acest subiect; de-acum înainte am să discut tot felul de subiecte cu ea".
Pe vremea cînd Smaranda Hangan nici cu gîndul nu gîndea că Alexandru Bujor avea să-i fie ginere, i-l caracterizase o dată Sînzienei ca scriitor: „Un amestec de talent, mare şi adevărat, cu un prost gust desăvîrşit. Un personaj incredibil"; iar cînd Sînziana-i spusese că voia să se mărite cu el, Smaranda-ncercase s-o oprească, de astă dată făcîndu-i portretul dincolo de literatură : „E de-o ambiție nemăsurată. Ambiția socială a celui care nu suportă să-i fie cineva superior, nici măcar egal. O ambiție care seamănă grozav cu arivismul. Are-n el o sete de putere pe care niciodată cu nimic n-o s-o potolească. E-un personaj ros pe dinăuntru de nişte lucruri obscure, pe care nici lui nu-ndrăzneşte să şi le mărturisească, şi poartă-n el nişte germeni care se propagă. Să nu zici că nu ți-am spus". „Mamă, îl cunoşti atît de puțin, de ce eşti atît de sigură că e-aşa cum mi-l descrii mie? Dacă l-ai văzut de douăzeci de ori..." „L-am văzut puțin, dar i-am citit cărțile, cum n-o să i le citească nimeni niciodată. Eu i le-am bătut la maşină, şi-n timp ce i le băteam, cîntăream fiecare cuvînt, aşa că-l cunosc foarte bine. Eu nu mă opun, Doamne fereşte, să-l iei, dar îți atrag atenția pe cine iei. Nu de-un copil ca tine ar avea el nevoie. Ar avea nevoie de cineva autoritar, de cineva care să-i impună şi care să-i satisfacă şi vanitatea, iar vanitatea asta nu se poate mulțumi cu o fetiță de nouăşpe ani, oricît de frumoasă ar fi ea, de deşteaptă, de cuminte, de modestă şi de studentă la medicină. Ar avea nevoie de-o femeie voaiantă, cunoscută, vestită, îi plac stridențele, nu calmul". „Bine, mamă, dar nevastă-şi ia pentru el, pentru sufletul lui, nu pentru ca să le ia ochii altora". „Să dea Dumnezeu aşa să fie!", îi urase doamna Hangan.
[Şi n-a fost aşa, îşi zicea acum Sînziana, în timp ce punea „hăinuțele de pat" în maşină. Pe nimeni nu invidiez. N-aş vrea să fiu în locul nimănui, iar în locul lui Alexandru mai puțin ca-ntr-al oricui. Să fii ros tot timpul de suspiciuni, de invidii, de ambiții nu e nici o bucurie, oricît ai fi de cunoscut, de recunoscut, de omologat. Eu, care n-am avut altă ambiție-n viața asta decît să-nvăț ca să ştiu, şi tot spun că nu e uşor. Viața nu-i o sinecură. N-am vrut să iau scaunul nimănui, nu m-am temut pentru scaunul meu modest, la care nu credeam că cineva poate rîvni, şi cîte copite-am primit... şi cît de-nvățată cu greul am fost

de cînd mă ştiu... Uneori, îmi vine să cred că Sartre, pe care nu-l ador, are dreptate cînd spune că povestea unei vieți, oricare-ar fi această viață, e povestea unui eşec. Aşa sau cam aşa, în orice caz, asta este esența. Dacă i-ai spune cuiva că o adolescentă e-ndrăgostită de-un bărbat de-o seamă cu taică-său, că bărbatul ăsta, un om în toată puterea cuvîntului, nu-şi pune mintea cu ea şi că prin fiecare gest încearcă să-i tempereze ardoarea, că adolescentei îi trece, se mărită din dragoste cu un băiat potrivit cu ea, că mai cunoaşte apoi şi alți bărbați, spre care se-ndreaptă, hai să nu zicem neapărat din dragoste, dar cu trup şi suflet, şi totuşi, după douăzeci de ani, fosta noastră adolescentă simte neîmplinirea dragostei aceleia ca pe-o mutilare a dragostei în general, ca pe-un eşec irecuperabil, dac-ai povesti asta cuiva, ce-ar zice? Ar zice că bine-a fost c-a fost aşa. O fată de cinşpe-şaişpe ani şi-un bărbat de patruşcinci de ani, Doamne Dumnezeule! Ce, se prădase lumea de bărbați? Ca dovadă că fata-şi găsise un bărbat potrivit, se măritase, se lăsase, dar asta era altă parte a poveştii... Oamenii sunt interşanjabili, priviți ca utilități, cu condiția să nu-i iubeşti. Aş fi vrut să mă săruți, nene Dai, să mă iubeşti o dată, una singură: cu trupul şi cu sufletul tău frumos, şi pe urmă puteam să şi mor. După nici unul dintre ceilalți n-am simțit că m-am împlinit într-atît încît să pot muri. Dragostea cu nici unul nu e-atît de proaspătă-n minte ca dragostea noastră neîmplinită. Fiindcă a fost neîmplinită? Ce folos că celelalte...? Am fi ştiut numai tu şi cu mine. Şi-aşa ştiam. Nu erai orb. Lecția ta, pe care-aş intitula-o „Tăiat necesar de aripi", nici pe patul morții n-am s-o uit. M-am aruncat la pieptul tău suspinînd şi te-am cuprins în brațe. Nu mai ştiam nici ce se-ntîmplă cu mine, dară cu tine?! într-un tîrziu, am simțit o mînă care mă mîngîia pe cap şi-am auzit o voce albită de emoție, care se străduia să vorbească liniştit. „Fetița tatei, fetița tatei, toate trec, toate trec". Aveam o viață-nainte care să-mi dovedească trecerea, atenuarea, semi-uitarea asta continuă. Te-ai desprins încet de mine, m-ai lăsat cu brațele desfăcute-n aer după forma ta, şi te-ai dus. Am stat acolo cu ochii-nchişi pîn-a venit cineva de-afară. Ai făcut ce trebuia să faci, nene Dai. întrebarea e: cui i-a folosit? Aş fi făcut, aş face la fel ca tine, dar tot m-aş întreba: cui foloseşte? A doua zi după cezariană, cînd am născut-o pe Măria, a venit doctorul Vladimirescu să mă vadă. Era ora mesei şi cele trei colege de rezervă se duseseră-n sufragerie. Doctorul m-a-ntrebat cum mă simt, cum e temperatura, am discutat despre facultate, mi-a

povestit cîte ceva de pe vremea studenției lui, totul pe un ton sobru, pe tonul lui obişnuit. S-a uitat la ceas, s-a ridicat şi, de sus, m-a privit drept în ochi. Am simțit că ceva se topeşte-n mine şi-n aceeaşi clipă ceva s-a schimbat în privirea lui. în pupilele lui vedeam... ce vedeam? Ceva ce n-are nume, n-are durată, nu se repetă. Am închis ochii-ncercînd să păstrez în ei ce văzusem. Cînd i-am deschis, doctorul stătea-ntr-un genunchi lîngă patul meu şi mă privea. S-a ridicat şi din toată înălțimea s-a frînt în două spre mine. Cînd mai erau două palme-ntre mine şi el, i-am pus o-ntrebare din ochi. „E-atîta rutină pe lume şi-atît de puțin adevăr...", a şoptit el cu ochii-nchişi, mi-a sărutat perna şi-a plecat. Cu-o zi înaintea ieşirii mele din spital, Alexandru plecase cu-o delegație-n Polonia, da, în Polonia. Măria, toată numai panglici şi dantele, era instalată-n portbebeul-valiză. Am rugat-o pe Mama, care venise să ne ia cu un taxi, am rugat-o să stea o clipă cu fetița, ca eu să-mi iau rămas-bun de la doctorul Vladimirescu. Am intrat în cabinetul lui exact în momentul cînd dinăuntru ieşea cineva, aşa că n-a fost nevoie să bat la uşă. Se uita la nişte radiografii, cu spatele spre mine. Purta pantaloni gri-nchis, reiați, şi-o cămaşă lila. M-am uitat în voie la corpul lui suplu, la părul care-n-cepea să-ncărunțească, i-am urmărit mişcările. Uitasem pentru ce mă aflam acolo. Mă aflam acolo ca să mi-l întipăresc în minte. Mi-a simțit prezența şi s-a-ntors către mine privindu-mă. Stăteam nemişcată lîngă uşă. Nu găseam nici un cuvînt. Nici nu-l căutam. Cîtă vreme o fi trecut aşa nu ştiu. Doctorul s-a depărtat de negatoscop şi-a venit pînă-n mijlocul camerei:
— Ştiu că pleci acasă. Ți-am semnat externarea. Ai un doctor bun pentru fetiță?
— N-am.
— Pe dumneata cine te-a văzut cînd erai copil?
— Nimeni. Adică, un chirurg, coleg cu tata.
— Tatăl dumitale e chirurg?
- — A murit pe front în '42.
— Şi tata a murit pe front în '42. Era-nvățător la țară. A scris ceva pe-un carnet de rețete, apoi a ridicat ochii spre mine.
— Mama dumitale s-a recăsătorit? m-a-ntrebat el, întinzîndu-mi hîrtia pe care scrise ordonat şi citeț, se aflau numele, adresa şi telefonul dumneavoastră, domnule doctor Murgu.
— Nu s-a recăsătorit.
M-a privit ca un orfan care se uită la alt orfan.

— Dacă ai nevoie de ceva, Sînziana, indiferent ce-ar fi şi cînd ar fi, caută-mă.
Nu-mi spusese pînă atunci niciodată pe nume. Cele opt luni cît mă văzuse, îmi zicea „domnişoară", „domnişoară doctor", „stimată doamnă", mi-o mai fi zis şi altfel, dar pe nume niciodată. Am tresărit.
— Credeai că nu ştiu cum te cheamă? mi-a ghicit el gîndul. 24 iunie 1940..., a rostit apoi data naşterii mele, spaţiind cuvintele. După o pauză, a continuat:
— Sînziana, peste-o lună trebuie să vii la control. Eu cred că am să fiu în concediu; vino la doamna doctor Cantuniari, mi-a spus el după o clipă de ezitare.
— Vă mulţumesc, domnule doctor, am zis eu, ne'ndrăznind să mă mişc din loc.
El s-a apropiat de mine şi m-a-ntrebat cu glas scăzut şi niţel răguşit:
— Dac-ar fi să faci ce-ţi spune inima, ce-ai face-acum?
Mă uitam la el, iar inima, biata mea inimă, se făcuse cît un purice. Nu-mi aduc aminte să mă fi simţit nici pîn-atunci, nici de-atunci încolo, mai tulburată decît în clipa aceea. Mă uitam la fruntea lui înaltă şi boltită, la ochii cenuşii, micşoraţi între nişte riduri fine, la creasta nasului care se subţia spre vîrful niţel acvilin, la gura cu un pic de prognatism, la bărbia cu gropiţă, la faţa lui tuciurie de parcă toată ziua l-ar fi bătut vîntul şi nu-mi venea o vorbă, una singură, în minte.
— Vreau să plec, am spus eu în sfîrşit, într-o inspiraţie supremă.
— Atunci, pleacă, a zis el, şi s-a uitat la mine cu indulgenţa cu care te uiţi la un copil prins cu minciuna. Cu mîna stîngă mi-a pipăit faţa ca un orb. A-nchis ochii şi a lăsat mîna-n jos. Te rog să vii la doctoriţa Cantuniari.
Ne uitam unul la altul ca la un paradis pierdut. Am început să plîng, fără suspine, fără nici un sunet. Am pornit-o spre uşă. Simţeam o sfîşiere şi-o fericire fără seamăn.
— De ce-o fi viaţa atît de complicată? s-a-ntrebat el de parc-atunci ar fi descoperit asta. M-a luat pe după umeri şi-a mers alături de mine. A barat uşa cu spatele şi mi-a dat drumul. Ne despărţea acum o jumătate de metru. „E-atîta rutină pe lume, dar şi-atît adevăr!", mi-a trecut prin minte. Era prima oară cînd mă simţeam tot una cu-o altă fiinţă. Deodată, din mine, din acea mine pentru care lumea se reducea la omul din faţa mea, pe care-l sorbeam şi de care eram sorbită, a răsărit un glas de -o frumuseţe şi de-o linişte vecine cu veşnicia, un glas care

dăruia tot ce-aveam mai ascuns şi mai adînc în mine: „Vă iubesc, domnule doctor". Eram liberă şi fericită. Luam din inima mea piatra care mă apăsa şi-o îngropam în inima dumneavoastră, domnule doctor. Mi-a sărutat gura, solul care-i adusese acea bună-vestire... M-a petrecut pînă la taxi. S-a-nclinat adînc şi i-a sărutat mîna Mamei. I-a luat coşulețul, i-a ajutat să urce, s-a uitat duios la fata mea, i-a pus mamei coşulețul în brațe şi a-nchis portiera. Mi-a sărutat nîna, s-a uitat în ochii mei în speranța unui verdict, apoi mi-a spus cu un glas pe care mai mult îl bănuiam:
— Cum ai să vrei tu aşa are să fie.
„Domnul doctor Vladimirescu, la direcție, domnu' doctor", a răsunat de undeva de la o fereastră, o voce care-l chema la ordinea rutinei.
„Am pus destul detergent, rufele nu sunt nici prea multe, nici prea puține, acum, frumoaso, fă-ți meseria", spuse-n gînd Sînziana şi dădu o tapă amicală maşinii de spălat.
„E-atîta rutină pe lume şi-atît de puțin adevăr", dar pentru adevărul ăsta puțin şi rar, pentru acest miracol merită să trăieşti. De cîte ori mi-a fost greu, de cîte ori îl aveam de-nfruntat pe răposatul profesor Voicu Marin şi „curtea" lui, închideam ochii peste rutină şi-i deschideam spre adevăr. N-o să ştiți niciodată, domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, niciodată, cît preț are pentru mine adevărul acela unic şi nerepetabil de-atunci dintre noi. Zile, săptămîni, luni, n-am trăit: am plutit. Să te ştii iubit şi să iubeşti. Nu mai aveam nici un gînd numai al meu. Gîndurile mele erau ale dumneavoastră, dumneavoastră erați singurul meu gînd. Cîtă generozitate nu te-nvață dragostea! îl iertam pe Alexandru că lipsise, el ştie unde, în noaptea cînd am născut-o pe Măria, îl iertam că oricît îl rugasem să nu fumeze cît fusesem însărcinată, fumase, îl iertam că nouă luni n-adusese o pîine, un măr, o salată din piață, lăsînd totul pe seama Mamei, „sluga fără simbrie" bună-la-toate, şi-a mea. îl iertam de tonul iritat pe care-l avusese-n ultimele luni, cînd sunt sigură că se-ncurcase cu cineva. Adevărul acela al nostru m-a făcut să-l iert şi peste nouă ani, cînd lăsa o nevastă şi-un copil, şi se ducea după o mare iubire, adevărul acela m-a făcut să-l iert, dar să-mi şi pun întrebarea „cui a folosit?" Cui a folosit că m-am lipsit de-acel adevăr? Cui a folosit c-am lăsat să se usuce atîta dragoste, atîta foame? Cui a folosit c-am slăbit în două luni zece kilograme; „din cauza alăptatului", ziceau toți, afară de Mama care, ştia-nu ştia, simțea că de dor; afară de ea şi de nenea Dai, care mi-a

spus într-o zi: „Ce te roade, ce e cu tine? Te suge-un zburător?", şi m-a privit cu nişte ochi în care citeam înțelegerea paradisurilor pierdute. Mă uscam de dor. Douăzeci de minute mă despărțeau de harul tămăduitor. Şi nu mă duceam spre el fiindcă legea unei căsătorii e să nu minți. „Să nu minți" cu ce? Dragostea pe care-am extirpat-o din mine, pe care-am lăsat-o să moară-n dumneavoastră... Cui a folosit cenuşa acestei incinerări? „Cui foloseşte?", ajung iar la-ntrebarea asta. La fel aş face şi azi, la fel şi mîine, domnule doctor Vladimirescu, dar întrebarea tot mi-aş pune-o. Şi-am să mi-o pun pîn' la Ziua de Apoi.]
Sînziana închise ochii istovită. Monoloagele ei interioare o sleiau mai mult decît două zile de laborator puse cap la cap şi decît toată casa dată cu fundu-n sus, la curățenia de Paşti, îşi duse mîna la frunte şi oftă.
[De ce-o fi atît de complicată viața? Oare pentru toată lumea? Ce ştim noi despre toată lumea", cînd nu ştim nimic nici despre omul cu care trăim într-o casă, cu care mîncăm la o masă, cu care dormim într-un pat? Fiecare se ştie pe sine. Restul — presupuneri, mai subtile, mai puțin subtile. Cînd o să renunțăm la aroganța de-a ne pretinde atotştiutori asupra semenului nostru?... Mi -ați lăsat cea mai frumoasă amintire despre dragoste, domnule doctor Vladimirescu, şi un regret fără sfîrşit. Neîmplinirea dragostei pentru nenea Dai tăia o mînă unei copile, neîmplinirea dragostei cu dumneavoastră, amputa vitalitatea unei femei. M-ați învățat ce e dorința, partea aceea fierbinte, irațională şi-atît de-adevărată dragostei, îl iubisem pe nenea Dai. Nimic nu putea şterge iubirea asta. Şi pe el îl dorisem. De ce să mint? Ca să fac retrospectiv pe pura cu mine însămi? Dar atunci nu ştiam ce doresc. Atunci bănuiam, acum — aflasem, îmi țineam cursuri de morală de dimineața pînă seara: „tentații ai să-ntîlneşti mereu; bărbați pe care să-i doreşti, care să te neliniştească aşa cum te nelinişteşte, cum te bîntuie acest domn doctor atît de sobru şi-atît de pătimaş, ai să găseşti şi azi şi mîine. Trebuie să-nveți să te-nfrînezi, să te disciplinezi. Spune-ți mereu: sunt femeie măritată, nu trebuie. Sunt mamă de copil, nu trebuie. Căsătoria şi copilul sunt permanențele mele, sunt teritoriul meu. N-am voie să trec fraudulos frontiera şi să le schimb pe efemer. Bărbați care să-mi strice liniştea, sobri şi pătimaşi, am să găsesc şi azi şi mîine"... De şaisprezece ani n-am mai găsit. N-am mai găsit focul acela mistuitor. Am găsit frumusețea-nălțătoare a adorației pentru dumneavoastră, domnule doctor Murgu, te-am întîlnit pe tine, Pavele,

băiatul meu drag şi curat, coborît din creierul munților, te-am întîlnit pe tine, Emile, singura mea eroare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, pe tine, Mircea, şi vă iubesc pe toți, şi-mi sunteți dragi, şi mi-e drag să vă răsfoiesc, şi nu mi-e ruşine cu voi şi nici cu mine, v-am întîlnit pe voi, dar pe el nu l-am mai întîlnit în nici unul din voi, o ştiu, simt că nici n-am să-l mai întîlnesc în nimeni, niciodată. „Nimeni", „niciodată" le spunem deseori fiindcă ne-am dezvățat să le analizăm conținutul, fiindcă vorbim la-ntîmplare, fiindcă rostim cuvintele fără să le atribuim nici o valoare. „Nimeni", „niciodată" sunt cuvinte definitive, cu un conținut sacru, inviolabil ca un mormînt. Eu nu spun niciodată cuvinte la-ntîmplare. sunt cam patetică. De ce n-aş fi? Să ne cenzurăm şi-n noi înşine, nici cu noi înşine să nu-ndrăzmim să fim noi? atunci, cînd? şi față de cine? față de viermii cei neadormiți care ne află tainele trupurilor? Dar pe-ale sufletelor ce viermi au să le afle vreodată? Cuvinte, cuvinte... Am un respect pentru cuvînt ca pentru o ființă. Poate pentru că m-a născut şi m-a crescut o mamă adăpată la două izvoare ale cuvîntului: la cel de la ea din sat, de la Cernați, şi la cel al culturii clasice, învățată-n şcoli. „Cu gura face şi-şi face omul şi cel mai mare bine şi răul cel mai mare", aşa zicea Mama. „Umblă, mamă, cu vorbele cum ai umbla cu un ou moale", mă dojenea ea blînd cînd o mai luam eu razna cu gura. Aşa învățase ea din pomul veşnic roditor al cunoaşterii. De cînd am început şcoala, în fiecare dimineață se uita la mine ca la o icoană, şi-mi spunea cu un glas rugător şi pătrunzător, care voia să intre-n fiecare fibră din mine: „ai grijă ce vorbeşti, copilul mamei, sunt vorbe care, ştii tu... te roagă mama..." Aflasem şi eu că erau vorbe care te puteau evacua în spații mai strîmte decît mansarda noastră din Cercului”. „Uite Hangan ce bine ştie! Ea cum a-nvățat şi tu nu?", m-a dat de exemplu într-o zi profesoara de franceză, prin '50, cred, cînd Niura, una din gemenele Dulgheru pe care-o ascultase după mine, se poticnise la „si conditionnel". „Hangan a avut guvernantă", s-a grăbit o colegă să ne-ajute pe-amîndouă. Guvernantă n-am avut, dar mama mea şi-a făcut doctoratul la Paris; a-nvățat acolo franțuzeşte şi englezeşte, şi m-a-nvățat şi pe mine de mică. „Parcă-n fişă scrie că mama ta e dactilografă", m-a-ntrerupt profesoara care ținuse-un trimestru locul dirigintei noastre (profesoară de rusă, plecată la specializare în U. R. S. S.) „Acum e dactilografă, dar la bază e profesoară de latină şi de greacă". „La bază". Mi-era greu să stabilesc

vreo relație între „baza" din această formulare şi „baza" din geometrie. Dar nu ştiam să exprim altfel decît prin sintagma aceea „tip" situația profesională a Mamei. „Bunicii tăi ce sunt?", a continuat profesoara dintr-odată plină de curiozitate în privința genealogiei mele. „Țărani". „Şi şi-au trimis fata la doctorat, la Paris?", a rostit profesoara, neîncrezătoare. „A trimis-o statul cu bursă". „Tatăl tău ce e?". „A fost doctor; a murit pe front".
Afară de Liliana, singura mea prietenă, nimeni din clasă nu ştia nimic despre mine. Nu era rău să ştii franțuzeşte, că doar fusesem citată ca personaj pozitiv pentru asta — însă trebuia să ştii de la şcoală, să fi-nvățat de-a valma cu toți copiii, înțelegeam că oameni care țineau haine de blană la naftalină umblau cu lodene; înțelegeam că etalarea unor bunuri materiale care nu fuseseră şi nu erau la-ndemîna tuturor, putea părea aroganță. Dar nişte bunuri spirituale ca, de pildă, o limbă străină învățată acasă, un bun spiritual cum putea ofensa pe cineva? Pe cine, de pildă, ar fi ofensat că eu aş fi ştiut să pictez? Cum putea fi cineva ofensat că altcineva ştia ceva ce el, acel cineva, ştia mai puțin sau deloc? I -am povestit Mamei cele-ntîmplate la şcoală, şi i-am expus cum m-am priceput nedumerirea mea cu privire la bunurile materiale şi la cele spirituale şi la dezacordul pe care puteau să-l stîrnească-ntre oameni. Mama mi-a explicat că orice bun spiritual este convertibil în bunuri materiale, iar bunurile materiale în muncă. Aşa rezum eu astăzi explicațiile ei de-atunci. „Cine munceşte cu brațele se gîndeşte: cît ar trebui să muncesc eu ca să-mi cumpăr covorul ăsta? Explicația, această primă parte a explicației o-nțelegeam. Dar nu-nțelegeam de ce omul care muncea cu brațele s-ar fi supărat pe unul care picta, ca nenea Matei, de pildă. „Fiindcă se gîndeşte: cît timp ar trebui să muncesc eu ca pe urmă să pot sta şi să pictez un tablou? „Mamă, şi tu crezi că el are dreptate cînd gîndeşte aşa?". „Draga mamei, nu ştiu dacă are sau n-are, dar aşa gîndeşte şi aşa e-nvățat să gîndească. Mai întîi, trebuie să te pui în locul altuia şi după aceea să-l judeci. De cînd lucrez la Cauciucul, înțeleg altfel lucrurile decît înainte". Mi-aduc aminte că am fost tristă toată ziua. în sufletul meu se furişase ceva tulbure, ce nu existase pîn-atunci: îndoiala, bănuiala. De ce spunem „mamă vitregă", „tată vitreg" şi nu spunem şi „bărbat vitreg" şi „nevastă vitregă", „bărbatul vitreg" şi „nevasta vitregă" întîlnindu-se mult mai des decît mama şi tatăl? De ce mi-a venit

gîndul ăsta? Nu ştiu. Pentru că, probabil, demult îl cloceam şi-acum a spart coaja.
Mama, într-o zi cînd aveam dexterităţi, m-a dus la „Cauciucul" să văd munca unui schimb. M-a plimbat prin toată fabrica. Ţin minte nişte oameni negri ca nişte draci, luptîndu-se cu nişte furci negre pe care se opinteau să le-nfigă-n ceva. Căldura, curentul, negreala... Mama nu mi-a spus niciodată de ce mă dusese-acolo. Am înţeles din vizita aceea un lucru mult mai important decît părea la prima vedere: am înţeles de ce cît lumea şi pămîntul acei care n-au îi vor urî pe-acei care au, şi de ce acei care muncesc cu mîinile vor avea totdeauna o bănuială-n sufletul lor în privinţa celor care muncesc cu mintea. Nu era vorba numai de efortul fizic, era vorba de certitudinea pe care o dă lucrul ieşit din mîna omului şi de incertitudinea pe care-o simţi în faţa lucrului ieşit din mintea lui. Ce iese din mîna omului se măsoară, se cîntăreşte. E bun sau nu e bun. Dar ce iese din mintea lui? Cine este judecătorul — suprem, imparţial — care să judece lucrul ieşit din mintea omului şi care să-l încredinţeze pe cel care munceşte cu mîinile că lucrul acela al minţii e bun, nu numai fiindcă aşa i se pare judecătorului, ci fiindcă el este bun în mod absolut? Cine să-l încredinţeze pe cel care-şi măsoară priceperea cu metrul şi cu balanţa că ceva ce nu se poate măsura astfel e bun? Un şurub e bun sau nu e bun. El nu poate stîrni controverse. Dar cu ce să-l convingi pe cel care munceşte cu braţele că un lucru venit din stricta sferă a minţii e bun sau nu, cînd acel lucru stîrneşte-atîtea controverse? Pe cine să creadă omul acela: pe cei cu ditirambii sau pe cei cu hula? Şi lui îi spune inima ceva cînd citeşte, cînd vede, cînd aude lucrurile ieşite din complicatele tipare ale minţii, dar se sfieşte să strige sus şi tare ce crede; se teme să nu-i spună careva „ce ştii tu?" şi-şi spune el însuşi „ce ştii tu?".
începeam să mă-mpac cu gîndul că-ntre oameni nu e numai iubire. Antoaneta, prietena mea din clasa-ntîi, Antoaneta, care nu s-ar mai fi dezlipit de mine, nu-mi strigase: „Hoaţo, mi-ai furat geografia!"? Aşa mă cunoştea ea pe mine?! Cum putuse ea să creadă aşa ceva despre mine? O săptămînă am dus-o-ntr-un plîns. „Nu te-amarî, fetiţa mamei. Ai s-auzi atîtea-n lumea asta, atîtea pe nedrept, ăsta-i doar începutul", mă linştea Mama. Zadarnic a-ncercat Antoaneta să se-mpace cu mine, zadarnic mă-mbia cu păpuşile ei, cu mingile ei, cu bilele ei. îmi ieşise de la inimă într-atît încît, deşi am fost douăzeci şi unu de ani colege,

habar nu mai aveam de existența ei şi nu fiindcă aş fi făcut pe indiferenta, ci fiindcă, din ziua cînd îmi strigase „hoațo", pentru mine Antoaneta murise. Nu-i purtam nici o pică. Ne salutam, schimbam cîteva cuvinte neutre ca-ntre oameni care se văd zilnic, dar pentru mine din ea nu rămăsese nici umbra Antoanetei pe care-o iubisem. Plînsesem atunci nu umilirea mea, nu imposibilitatea mea de-a-mi demonstra nevinovăția — cum să dovedeşti ceva ce n-ai făcut? — plînsesem moartea unei prietenii, îmi dau seama că din acea-ntîmplare de-acum douăzeci şi nouă de ani, se trage rezerva mea față de oameni. Dac-ar fi fost numai acea-ntîmplare poate că s-ar fi estompat şi-ncet-încet aş fi-nceput s-o consider ca pe ceva ieşit din comun, care, deşi mă zdruncinase, putea fi dat uitării. Dar mereu se-adăuga altceva care-mi mărea nedumerirea şi bănuiala. Într-o zi, am „zbîrcit-o" la un aspect imperfectiv la rusă. într-un glas, Niura şi Şura, gemenele Dulgheru, au spus corect ceea ce eu greşisem. Cum multe reacții sunt „tip", profesoara de rusă zisese la fel ca cea de franceză altă dată: „Ele cum ştiu şi tu nu ştii, Hangan?", iar eu, imitînd-o pe colega mea care intervenise-n folosul Niurei la ora de franceză, am zis: „Ele au avut guvernantă". Profesoara s-a schimbat la față. Niura s-a roşit şi-a protestat: „N-am avut guvernantă". în pauză, profesoara de rusă, care ne era şi dirigintă, m-a chemat şi m-a moralizat. Mi-au rămas în minte doar „Bastion al păcii... cel mai înaintat din lume, iar tu..." Cu mine nu mai ştiu ce era. Pe lîngă imperfectivul unui verb pe care l-oi ține minte cîte zile-oi avea, ziua aceea n-a-nvățat că era bine să nu răspund decît la lecții. Nu i-am spus nimic Mamei. De ce s-o mai indispun şi pe ea, dacă nu chiar s-o sperii! Avea şi-aşa destule necazuri pe cap, mai ales de cînd pe Taica şi pe Maica îi dusese în Bărăgan, îşi făcuseră cum putuseră, cu mîinile lor, o odaie din chirpici. Mama toată ziua bătea drumul poştei să le trimită cîte-o litră de zahăr, economisită de pe cartelele noastre, cîte-un kil de marmeladă de 5. Bătea toată ziua la maşină — la fabrică şi-acasă. Făcea mărțişoare, felicitări, flori de mătase, gătea, spăla, spărgea lemne, le căra la noi în mansardă; îi mai ajutau nenea Matei, eu, Tudor, Mihai. Pe nenea Dai şi pe Marina nu-i lăsa: „Daniele, un chirurg n-are voie să-şi obosească mîinile, iar ție, Marino, ți-o ajunge cîte-ai de făcut pentru ai tăi, plus spitalul, plus naveta!" Ce să-i mai fi spus ei? într-o zi, ne-a-ntrebat diriginta cum ne petreceam duminica. Mi-aduc aminte ce-a răspuns Georgica Suru, singura fată de muncitor din clasa noastră. „Mă duc la alde bîtu-n

Pantilimon şi săpăm grădina, că ei n-au vrut să se mute cu noi la bloc, în centru", şi mi-aduc aminte ce-au răspuns Niura şi cu Şura, Dulgherițele, fetele tovarăşului Nicolae Dulgheru, profesor la Filozofie. „Noi, duminica, răspundiem la gazieta die pierietie". Noi, cu gurile căscate, că nu-nțelegeam nici pic. Nici diriginta, nici ea nu-nțelegea. Părinții Dulgheru țineau o gazetă de perete în care criticau copiii, pe cele două gemene şi pe fratele lor mai mare, Leonea. Aceştia, la rîndul lor, țineau şi ei o gazetă de perete în care răspundeau. „Şi ce scrieți, bre, acolo?", le-a-ntrebat Suru Georgica. „Ne facem autocritica şi ne riemuşcăm", au răspuns Niura şi cu Şura-ntr-un glas. Toată lumea a rîs, afară de mine. Nu mă ținusem să nu rîd. Nu-mi venise deloc să rîd. Ce devreme mi-a pierit mie cheful de rîs! Rîd foarte rar. Rîd greu. Nu sunt un temperament depresiv şi nici posacă nu sunt. Dar foarte rar îmi vine să rîd. Am plîns mult în viață, numai pe ascuns. Nu sunt o ființă ascunsă, dar nici expansivă. Nu sunt mizantroapă, dar nici nu iubesc oamenii cu frenezie, şi sufletul nu mi-l pun pe masă-n fața nimănui. sunt convinsă de necesitatea comunicării-ntre oameni ca de-o etică obligatorie, respect oamenii şi mi-e milă de ei şi nu preget să-i ajut, îi respect, îi ajut, dar nu mă pot împiedica să nu-i judec. sunt generoasă. E-n firea mea şi-am şi-nvățat generozitatea de la Mama. „în lumea asta ai să găseşti totdeauna pe altul mai sărac şi mai necăjit decît tine. Să-i dai totdeauna! Să nu spui: 'şi eu sunt sărac, şi eu sunt necăjit'. Dau din ce am şi din ce ştiu. Două gînduri să nu te părăsească niciodată: acela de-a-ți îmbogăți mintea şi sufletul, şi gîndul că suntem trecători în lume. 'Memento mori' nu era un adagiu al tristeții, nici al resemnării, ci un semnal de alarmă care voia să te țină într-o permanentă stare de veghe. Bagă de seamă ce faci cu viața, că nu e veşnică". Mama zîmbea cînd spunea cuvintele astea. Cu zîmbetul ei de-o-naltă resemnare. Măicuța mea dragă, nu te-am văzut niciodată stînd picior peste picior sau ținîndu-ți mîinile, în rarele clipe de răgaz, altfel decît aşezate cuminți una peste alta, în poală. Fiindcă aşa stau de veacuri țărancele noastre: într-o atitudine hieratică, în aşteptarea ungerii pentru împărăția supremei bune-cuviințe. „Aş vrea să se termine totul aici, să nu mai fie şi-o Lume de Apoi. Dacă totuşi este o Lume de Apoi, şi eu cred că este, mă nîngîi cu gîndul că am să mă mai întîlnesc cu cei care mi-au fost dragi". Aşa spuneai tu, Mamă. Dac-aş vrea o Lume de Apoi, în care eu nu cred, aş vrea-o ca să te-ntîlnesc pe tine, pe Tata pe care nu l-am cunoscut, pe Dina, pe doamna

doctor Florica Vărbănescu, pe Maica şi pe Taica, pe maica Ana, pe Coana-mare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Ce mulți v-ați făcut! Aproape că sunteți mai mulți, voi cei de-acolo, decît cei pe care mi-e drag să-i întîlnesc aici, în lumea cu luminile. „Cînd vine cîte-o zi mare, cînd, vrînd-nevrînd, îți faci bilanțul, vezi cît de mulți au plecat din viața ta. Unii s-au dus, s-au mutat de la noi, pe alții i-am dat noi afară din viața noastră. La cei dintîi — te gîndeşti cu părere de rău dar şi cu-mpăcare, ca-n fața inexorabilului; la ceilalți — cu-amărăciune că n-au ştiut să-şi păstreze locul în inima cui îi primise. Se răresc rîndurile prietenilor mei. Multora le duc flori şi le-aprind lumînări; în fața multor nume ale celor care trăiesc trebuie să spun 'fostul meu prieten'. Parcă şi aerul se rarefiază-n jurul meu. încep să m-apropii de imponderabilitate". Cred c-a fost ultima noastră conversație, domnule doctor Nini Naiculescu. Ştiam că sunteți bolnav, dar n-am bănuit că hotărîseți... Mîine se-mplineşte un an de cînd ați plecat cu bună-ştiință. Erați singurul om căruia i-am vorbit despre Pavel. Pentru prima oară, atunci, pe-o plajă a Mării Negre, am înțeles că oricît de pudic ar fi un om, o dată-n viață, măcar o dată, trebuie să-şi descarce sufletul în fața cuiva. Atunci, l-am înțeles pe nenea Daniel, pe nenea Dai al meu, model de pudoare. Am înțeles de ce simte nevoia unui confident şi de ce, după ce-a murit Mama — confidenta lui de-o viață — m-a ales pe mine confident. Toate legendele au un tîlc. Atunci, la țărmul mării, l-am înțeles pe bietul bărbier al regelui Midas. Ştiam că dumneavoastră sunteți o trestie care n-o să-i şoptească vîntului taina mea, domnule doctor Naiculescu. Nini, Nini! Povestea mea cu tine, povestea mea, Pavele...”.]

Soneria țîrîi slab şi scurt. Dac-ar fi auzit trîmbița Judecății de Apoi, Sînziana Hangan n-ar fi sărit mai rău decît la sunetul acela timid şi nehotărît.

Porni din baie, ştergîndu-şi mîinile de-un prosop. Ajunse-n fața uşii de intrare şi, contrar obiceiului, deschise fără să privească prin vizetă. Deschise uşa larg la perete. „Semn de caracter leal, de om generos şi netemător de nimic”, aşa diagnostica doctorul Daniel Şerban acest fel de-a deschide uşa.

în fața Sînzienei stătea un bărbat înalt, şaten, într-un costum maroniu în carouri, cu-o valijoară burduf şi cu un trenci bleumarin într-o mînă, cu un buchet de garoafe învelit în celofan, în cealaltă mînă.

Sînziana se uita la el şi, dac-ar fi putut să pună un diagnostic stării ei, ar fi spus cum spunea maică-sa: „Uneori ai momente cînd parcă-ți ia Dumnezeu mințile”. îi bătea inima atît de tare că-i simțea pulsațiile-n cerul gurii; sau făcuse o sincopă? îşi trecu o mînă prin fața ochilor ca spre a alunga nălucile.
— Sărut mîna, sună în fine glasul bărbatului şaten, aducîndu-i pe-amîndoi la realitate.
— Bună seara, Pavele. Hai intră!
— Credeam că... m-ai uitat, zise în timp ce-şi punea valiza şi trenciul pe lădița de pantofi a cuierului din vestibul. O clipă ezitase asupra persoanei la care să folosească verbul. îi întinse florile.
— Cred că trebuia să le scot hîrtia.Nu-i aşa? o-ntrebă el, privind-o şi zîmbind. sunt subtilități de-astea care mie-mi scapă.
— Vezi-ți de treabă! Să mergem în casă.
— Nu deranjez pe nimeni?
— Cred că cel puțin o oră de-aici încolo n-o să se-arate nimeni.
Pavel Vlas se aşezase-n berjera din sufragerie pe care i-o arătase Sînziana cu mîna. Tocmai cînd Sînziana se pregătea să-şi tragă un scaun şi să se-aşeze şi ea, sună telefonul.
— Iartă-mă o clipă.
„E la fel de frumoasă şi n-a-mbătrînit deloc, dar ceva i s-a schimbat în privire, s-a adîncit, s-a-ntunecat”.
— Da, Myriam, îi spun, sigur. Trebui' să se-ntoarcă. Nu te superi că nu stau de vorbă, dar am o vizită. La revedere.
Sînziana se-aşeză pe scaun, potrivindu-şi grijuliu fusta. Pavel Vlas o privea, implorînd-o-n gînd să spună un cuvînt, dar Sînziana, neavînd deloc aptitudini mondene, nu se pricepea s-azvîrle un cuvînt anodin cu care să pună capăt unui moment greu de trecut. Cu dinții-ncleştați şi tremurînd ca de friguri, se uita la el şi tăcea.
— Credeam că m-ai uitat, sună în sfîrşit glasul lui pavel, stins de parcă venea de cine-ştie-unde. S-ar fi putut, au trecut cinci ani. în august s-au împlinit cinci ani, continuă el cu-o voce un pic mai sigură închizînd ochii.
— S-ar fi putut, Pavele, ce nu se poate pe lumea asta? S-ar fi putut, dar nu te-am uitat. Eu nu uit nimic. Cîteodată mi-e frică să nu mor de-atîta memorie. Nu uit nimic şi pe nimeni. Iar cine-a-nsemnat ceva în viața mea, un ceas măcar... nu mai are nici o şansă să-l uit.

Ultimele cuvinte le spuse cu intenția de-a îndulci nițel tonul amar şi patetic cu care rostise restul frazei.
„Să-i spun dintr-o suflare ce am de spus, că doar n-o să stăm de poveşti pînă plec la gară”.
— Sînziana, cred că eşti tare mirată că te-am căutat. Acum cinci ani m-ai rugat să nu te caut niciodată. Ți-am făgăduit şi m-am ținut de vorbă şi n-aş fi venit niciodată să te tulbur dacă...
— Dacă?
— Dacă n-aş avea o bănuială...
Se opri, dar de data asta Sînziana, care nu mai avea pic de sînge-n obraz, nu-l mai ajută.
— De ce nu spui nimic? Ştii bine la ce mă gîndesc. Fiica ta cea mică, Ana, e copilul meu. Că astă-vară la mare „la marea care mi-a fost atît de dragă acum cinci ani”, că astă vară, fetița, Ana, se juca-n nisip cu băieții mei, asta ştii. Lumea-i mică, Sînziana... Cînd m-am uitat bine la Măria, la fiică-ta cea mare, mi s-a părut că mai văzusem cîndva fetița asta. M-am întrebat atunci de ce te făceai că nu mă vezi. Pe urmă, mi-am dat eu seama. „Cum te cheamă pe tine, copilă?” „Ana Hangan, şi-am patru ani". Pe cea mare — Bujor, pe cea mică — Hangan, ca pe tine. Una era dintr-o căsătorie, alta — din altă căsătorie. Le creştea un domn Hangan care credea că una e a lui.
— Nu le creştea nici un domn Hangan. A existat un singur domn Hangan şi-acela a murit în '42 pe front. Frumoase gînduri ți-ai făcut despre mine...
Pavel se duse-n fața Sînzienei şi-o luă de mînă.
— Te rog, nu te supăra...
Sînziana se uită-n ochii lui albaştri şi văzu atîta căință şi-atîta amărăciune că simți cum îi urcă un nod îm gît şi-o podidi plînsul. „Doamne, Doamne, ce-or avea toți oamenii cu mine de nu mă lasă o dată să trăiesc în pace?” Murea de ruşine să plîngă-n fața cuiva, îşi duse amîndouă mîinile la ochi, apoi, cu capu-n pămînt, plecă din cameră. Se-ntoarse, e drept că spălată pe față, dar cu pleoapele de sus umflate de parcă le-ar fi injectat de curînd ceva sub pielea transparentă, albăstruie.
„Doamne Dumnezeule, martor îmi eşti că nici cu gîndul n-am gîndit s-o supăr”
— Iartă-mă, Pavele, dar pe fiecare din noi ne-ajunge cîteodată, nu ştiu ce ne-ajunge, dar ne-ajunge... E cîte-o zi cînd vine totul peste tine ca

un tăvălug. Te rog să mă ierți! N-aş vrea să te simți prost în casa mea. La urma urmei, tot aşa aş fi gîndit şi eu ca şi tine. Te rog să mă ierți! Toată viața m-am stăpînit, mi-am înghițit lacrimile şi numai Dumnezeu ştie de cîte ori, dar sunt zile cînd nu mai pot. Atunci intru-n baie şi plîng sau plec pe stradă. Acum însă... Şi iar o podidi plînsul şi iar se ridică să plece. Pavel i se-aşeză hotărît în cale şi-o apucă de-amîndouă mîinile, o luă apoi de bărbie şi-ncercă să se uite-n ochii ei, dar Sînziana întoarse capul ca să nu-i observe el lacrimile. „Aşa ne-am cunoscut, aşa ne revedem”. Pavel scoase din buzunarul de la piept o batistă albă şi-i Şterse ochii.
„Toată viața m-am stăpînit şi mi-am înghițit lacrimile şi numai Dumnezeu ştie de cîte ori...” Cuvintele astea îl izbiseră cum îl izbiseră lacrimile ei, atunci, pe plajă. „Ce-o fi fost viața femeii ăsteia înainte, înaintea verii de-atunci, şi pe urmă? Dacă fetița e copil din flori, cum am auzit, cîte umilințe o fi-ndurat în ăştia cinci ani, cîte lacrimi o fi-nghițit? Femeie necăjită pe care-am iubit-o ca pe nimeni în lumea asta, pe care-o iubesc şi-am s-o iubesc...”
Cu-o mînă o strîngea la piept, cu cealaltă o mîngîia pe cap. Sînziana plîngea. Dac-ar fi-ntrebat-o cineva de ce, n-ar fi ştiut să spună. Aşa i se-ntîmpla ori de cîte ori o apuca plînsul. Nu ştia să spună de ce. Fiindcă ea nu plîngea niciodată pentru un motiv anume. Trecuse peste multe motive, peste multe şi grele, şi nu-i picase o lacrimă. Şi, deodată, cînd justificarea imediată, cauza lipsea dintre evenimentele recente, o apuca un plîns de parcă se sfîrşea lumea. Plînsul ei era de fapt, ca pentru mulți alții, un prag al acumulării. O stare cantitativă care ducea la o altă calitate. Erau momentele cînd, într-un sinopsis al amărăciunii, îşi vedea etalată toată viața. Nu ura atunci pe nimeni, nu se compara cu nimeni, nu se considera nenorocită, nu acuza soarta, dar simțea nevoia să dea ceva afară din sufletul ei, ceva ce nu mai încăpea. Era ca un fel de-a face ordine şi curățenie în sinea ei. Nu-şi jura nimic, nu lua nici o hotărîre, nu se-nverşuna împotriva nimănui şi a nimic. Dac-o răzbea-n cursul zilei, se-apuca frenetic de treabă, de treburi grele şi-obositoare. Dacă se-ntîmpla seara, ieşea să se plimbe nițel singură, se-ntorcea acasă şi se băga imediat în pat. Norocul ei că, de cînd se despărțise de Alexandru, nimeni n-o-ntreba „de ce?”. Alexandru, principalul furnizor al motivelor ei de plîns, n-o-ntreba nici el prea des. O-ntreba „ce, iar ți s-au înecat corăbiile?”, doar cînd

grosolănia pe care-o comisese, față de ea sau față de alții, nu i se părea atît de flagrantă, şi deci în stare s-o indispună.
La fel şi-acum. De ce plîngea? Ce plîngea? Lăzi de marmeladă de 5 lei i se-ngrămădeau ca un munte-n fața ochilor, bătăi amenințătoare în uşa din Amzei îi răsunau în urechi, bătăile celor care tot încercau să le dea afară din casă, pe ea şi pe maică-sa, prin '50, grămezi de lemne i se-nfățişau aşezate-n fața unei scări-melc, grămezi pe care le cărase cu maică-sa-n mansarda lor din Cercului, maşina de scris a maică-sii îi țăcănea-n urechi, se vedea mereu în pat acoperită cu plapuma şi cu pledul ca să nu-nghețe pe zile geroase cînd auzeau tabla acoperişului trosnind de-atîta frig, se simțea asudînd în zilele de vară, soarele încingînd cotețul acela aerian, ca pe-un cuptor metalic şi, deodată, vedea o crenguță de brad prinsă cu-o aplică-n perete, cu cîteva globuri în ea, iar ele două ținîndu-se de mînă şi cîntînd în fața crenguței. O, brad frumos... şi O, ce veste minunată..., şi iar marmeladă, ele două cu Taica şi cu Maica adunînd spice de pe arie, că nu le mai rămăsese nimic de la cotă, ele două călcînd în picioare pămînt amestecat cu pleavă şi cu ceva paie ca să facă nişte chirpici din care să-şi ridice ăi bătrîni o odăiță şi-o bucătărie, cînd îi duseseră-n Bărăgan, ele două stînd şi păzind-o pe Surica Juster, „tanti Surica”, mătuşa profesorului Iancu Stein, pîndind-o pe biata paralitică să moară, ca să rămînă singure-n garsoniera în care bătrîna, ştiind că moare, le luase-n spațiu. Murise binecuvîntîndu-le c-o-ngrijiseră pînă-n ultima clipă. Sărmana bătrînă. Plosca, iar plosca, plosca sau, dacă nu, să rămînă cine-ştie pînă cînd în mansarda din Cercului. Plosca, plosca. Şi iar munți de lăzi cu marmeladă de 5 lei. Şi gura care-i lăsa apă de cîte ori vedea un sendvici cu şuncă la şcoală, de cîte ori mergea pe stradă şi simțea miros de friptură din cîte o casă. Şi iară ele două-mbrăcate cu ce-aveau mai bun — dar ce-aveau mai bun? — cu porția de lemne arsă pe-o săptămînă ca să le fie cald măcar într-o zi de sărbătoare, cîntînd în fața crenguței de brad lipită de perete cu-o aplică, ele două luîndu-se de mînă şi cîntînd O, brad frumos... şi O, ce veste minunată... În plînsul ei, crenguța de brad aducea o răceală şi-o linişte. Gîndurile i se-adunau toate-n jurul martorului care nu mai era, al martorului căruia nu-i mai putea spune „ți-aduci aminte-atuncea... ştii... cînd”. Acest moment de concentrare a gîndurilor era şi cel al durerii maxime, în acel lamenta monoton în care vedea adunate la un loc toate adversitățile vieții, ca pe nişte grămezi de pietroaie care stăteau să-i cadă-n cap, adversități

materiale, umilitoare dar materiale, apărea acea spiritualizare a durerii, imaginea mamei ei. Apăreau un zîmbet şi-o privire de-o înaltă resemnare, zîmbetul şi privirea care-o ocrotiseră pînă cu doi ani în urmă. Deodată, munții de lăzi de marmeladă, grămezile de lemne-n fața scării-melc se prăbuşeau ca un castel din cărți de joc, un castel care se estompa pînă se ştergea cu totul în fața unei dureri atît de mari, de profunde, care nu semăna cu nimic, îi venea să calce-n picioare toate-amintirile fiindcă nici una nu merita să stea alături de durerea aceea unică. Imaginea mamei ei, în fustă neagră, în bluza de bumbac, toarsă, vopsită, împletită de mîna ei, imaginea aceea pe care-o ținea de mînă şi cu care cînta O, brad frumos... şi O, ce veste minunată... o făcea să geamă o dată înfundat şi-apoi, ca la un sfîrşit de lume, cînd totul e pierdut, cînd sufletul e cuprins de răceala supremei linişti, Sînziana înceta să plîngă. Sufletul ei răcit şi golit, uşor ca un fulg, era din nou eliberat pentru un timp. Amărăciunile, durerile care treceau peste maluri se revărsaseră, se duseseră-ntr-o groapă comună a durerii universale, lăsîndu-i în suflet spațiu pentru noi dureri şi pentru noi amărăciuni. Pentru Sînziana, plînsul era o terapeutică, lacrimile — o toxină a sufletului care trebuia evacuată. „Sechelele din suflet. O hartă cu dureri, cu iubiri, cu frînturi de-amintiri şi cu-amintiri frînte. Sechelele de multe ori nu mai sunt o primejdie, ci doar martori ai unor stări trecute. Simple marginalii ale unor ipostaze. Uneori, te uiți prin ele ca prin sticlă. Alteori, consemnează şubrezenii pe care le ducem cu noi o viață. Am vrea să le uităm, dar ele dor. Dragostea mea pentru Pavel — scurtă: un fulger, ucisă cu premeditare. Nu-l mai iubesc? L-am iubit tot timpul, îl iubesc în clipa asta. Nu-l mai doresc. Mîngîierile lui sunt caste, iar eu nu mai tresar la ele, suntem un cristal care nu mai vibrează”.

— Sînziană, Sînziană, mare păcat ți-ai făcut. Cu tine, cu mine, cu copila noastră.

[Cît de frumos sună glasul oamenilor cînd spun ceva adevărat, cînd smulg ceva din ei şi-l întind altora ca pe-o ofrandă: „ține, ia, acesta e sufletul meu".]

Glasul lui Pavel Vlas, scăzut că abia de-l auziseră, cuprindea în inflexiunile lui fără-nălțimi spectaculoase, asemenea munților de unde-şi avea el obîrşia, toată amărăciunea pe care-o simte un suflet de om în fața unui dezastru. Nici urmă de-nvinuire-n glasul acela de țăran, ci numai constatare.

— Ce-ai fi vrut să fac? îl întrebă Sînziana cu glas plin de resemnare.
— Să-mi fi spus. Că nu mi-ai spus nimic despre viața ta, nici asta n-a fost bine. Era însă un lucru care te privea. Eu ți-am întins viața mea ca pe-un colac pe un ştergar. Tu nu mi-ai spus o vorbă despre tine. Şi n-am stăruit să-mi spui că mi-am zis că ți-o fi greu să te iubeşti cu un bărbat şi să spui că eşti femeie măritată. Cum să te fi iscodit? Dac -aş fi-ntrebat în dreapta şi-n stînga, aş fi aflat, că doar gura lumii... Ştii şi tu, Sînziană... Dară eu am gîndit că de ce să umbli să afli despre un om ce nu vrea el să-ți spună? Că doară n-om fi poliție! Fiecare cu tainele lui. Un copil însă... Acela nu-i numai al unui om. Doi oameni l-au făcut, doi oameni trebuie să ştie de el; al amîndorura e...
— Dacă te-aş fi-ntrebat atunci... dacă ți-aş fi cerut voie să fac acest copil, ce-ai fi zis?
— Aş fi zis să-l faci pentru că viața e mai presus de noi. Mi-aş fi zis: copilul ăsta trebuie să se nască dacă o femeie vrea să-l nască.
Urmă un moment de tăcere.
— Spune drept, i se-adresă Pavel Sînzienei, depărtîndu-se un pic în timp ce-o privea, chiar ai vrut să ai copilul ăsta? sau pentru că-ntîmplarea a făcut...
Orice-ar fi spus ea, lucrurile n-aveau cum să se mai schimbe, dar fiindcă nu voia şi de-aceea nici nu ştia să mintă, Sînziana se gîndi să-i spună adevărul.
— A fost o-ntîmplare, întîmplarea că acest copil s-a... lipit de mine. Noi toți suntem nişte roade ale întîmplării. Cu un minimum de precauție întîmplarea putea fi evitată. Cu un minimum de efort această-ntîmplare putea să nu capete nici o finalitate. Vorbim ca-ntre medici, nu? M-am iubit cu tine, Pavele, în prima seară, ca să fac ceva împotriva morții, cum bine-ai zis tu atunci. Apoi, m-am iubit cu tine fiindcă te iubeam, îmi părea rău că am un singur copil. Mi-ar fi plăcut să mai am un copil, dintr-o căsătorie, bine-nțeles, ca tot omul. Eram divorțată de peste doi ani şi nimeni nu mă ceruse-n căsătorie şi nici pînă astăzi nu m-a cerut nimeni care să-mi fie pe plac. Aş fi putut s-aştept pîn' la Ziua de Apoi un tată legitim pentru un copil pe care grozav aş fi vrut să-l am. Te-am întîlnit pe tine şi te-am iubit. Dacă nu faci un copil cu un om pe care-l iubeşti, atunci cu cine să-l faci? Şi la ce vîrstă să-l faci, ca să mai ai şi timp să-l creşti? Nu-mi mai făceam şi nici nu-mi fac vreo iluzie cu privire la ceea ce numeşte lumea „refacerea vieții". E greu să fii femeie singură şi să creşti doi copii,

recunosc! E chiar foarte greu. Deşi respiră o dată adînc, ca pentru o lungă expunere, Sînziana se opri brusc, îi spusese esenţialul.
— De ce nu mi-ai spus? Cum ai putut să nu-mi spui? o-ntrebă el, de data asta pe-un ton de-nvinuire.
— Să-ţi fi spus... Era foarte uşor! Greu a fost să nu-ţi spun. Erai un copil orfan ca şi mine. Eraţi patru copii orfani, crescuţi de-o biată femeie singură. Numai tu ştiai cum făcuseşi liceul. Munciseşi doi ani în mină ca să repari casa părintească şi ca să laşi doi-trei bănuţi mamei şi surorilor tale, ca să te poţi duce cu inima uşoară la Facultate. Cărai sticle de lapte dimineaţa în timpul Facultăţii tot ca să le trimiţi lor ceva. Mai aveai un an şi terminai, în sfîfşit, Facultatea. Aveai trei surori care trebuiau să-şi facă un rost în lume. Tu erai capul familiei, nădejdea a patru suflete. Cum aş fi putut să vin eu şi să le spun ăstor patru suflete: „Poftiţi, v-am adus un plocon: pe mine, pe fata mea dintr-o căsătorie şi un copil de care fiul dumneavoastră, măicuţă, şi fratele vostru, fetelor, nu ştie nimic, de care nu e bietul om vinovat cu nimic!?” Cu mîna pe inimă şi judecînd cinstit, puteam eu să fac aşa ceva? Nu mă-ntrerupe, îl opri Sînziana cu un gest pe Pavel, care deschisese gura să spună ceva. Care mamă se bucură să-şi vadă băiatu-nsurat cu-o femeie despărţită şi cu copil după ea? Eu nu m-aş bucura să-mi văd copilul purtînd o haină cîrpită cînd îşi poate lua o haină nepurtată. Greşeli am făcut destule-n viaţă, dar lucruri murdare, lucruri pe care să mi le reproşez, nu. Mie nu-mi era teamă că tu sau mama ta aveaţi să mă respingeţi, ci dimpotrivă. Ştiam însă c-aş fi făcut un lucru pe care nu trebuia să-l fac.
— Şi crezi că să-i ascunzi unui om că are un copil, asta-i ceva de făcut? Adică eu niciodată n-aş fi aflat de copilul ăsta al meu, dacă lumea n-ar fi atît de mică? Tu nu mi-ai fi spus niciodată?
— Niciodată.
— Sînziană, nimeni pe lumea asta nu ştie că Ana e copilul meu?
— Ştie cineva. Ştia doar povestea, fără nici un nume. Acel cineva s-a omorît acum un an. Mîine merg la parastasul lui.
— Şi omul acela, ierte-l Domnul, ce zicea?
— Poate n-ai să crezi, dar zicea că am dreptate.
— Dar mama ta?
— Mamei i-am spus doar că vreau să fac copilul pe care l-am făcut. Ei nu i-am spus povestea. N-am vrut să-i încarc sufletul cu pietrele din sufletul meu. Iar ea respecta atît de mult oamenii, că nu punea nimănui

nici o-ntrebare, nu făcea nici o aluzie. Mi-a explicat doar ce ştiam şi eu: cît de greu avea să-mi fie.
— Sînziană, să nu-ți închipui c-am venit să-ți reproşez tăcerea față de mine, cel mai interesat în povestea asta afară de tine. Am venit să-ți cer voie să recunosc fata.
- Ce să faci?
— Aşa cum ai auzit: să-mi recunosc fata.
— Cum de eşti aşa de sigur că-i a ta?
— sunt sigur. Afară de date, care se potrivesc ca la carte, are sus pe pulpa dreaptă, aproape de vintre, o pată, o stropitură cafenie ca un strugure. Aşa cum am eu. Mama e-ncredințată că semnul îl am...
— Fiindcă a furat un strugure cînd era-nsărcinată cu tine, şi fără să-şi dea seama, a pus pe corp mîna cu care furase, exact acolo unde ți-a ieşit ție pata. Ştiu de la bună-mea de credința asta, spuse Sînziana pe tonul cu care-ar fi povestit o poveste cu Făt-Frumos.
— Văd că ştii. Ei bine...
— Pavele, dac-aş spune că Ana nu e-a ta, aş minți. Şi nu mă pricep deloc să mint. Ca să te creadă cineva cînd minți, şi nu numai cînd minți, trebuie s-o faci cu convingere. Altfel, cum să te creadă omul? Dar ca s-o recunoşti... Ce rost ar avea? Eu nu țin deloc la convențiile sociale cînd n-au o acoperire solidă.
— Să ştii că de convenții puțin îmi pasă. Dar eu nu pot să ştiu că un copil care e-al meu, trece drept al nimănui. Ți-e ruşine cu mine? Să ştii că nu mă laud, dar n-ai avea de ce.
— Pavele, dac-aş fi ştiut că mor şi n-aş fi făcut un copil cu un om cu care să-mi fie ruşine. Ai doi copii şi-o nevastă. Nu-ți strica rostul. Nu-i strica inima nevesti-tii. Cu ce-a păcătuit ca s-o fericeşti cu un copil din flori?
— L-am făcut înainte de-a mă-nsura cu ea.
— Asta e-o subtilitate aproape avocățească. E-o foarte slabă consolare pentru ea. Pentru ea copilul din flori ia ceva de la gura copiilor ei legitimi; le faci ei şi lor o nedreptate. Să fim oameni rezonabili şi să nu ne complicăm viața, că şi-aşa e destul de complicată. Ce-ar zice cînd i-ai spune, te-ai gîndit?
— I-am şi spus.
— De ce i-ai spus fără să mă-ntrebi?
— Tu ai făcut un copil cu mine fără să mă-ntrebi...
— Dar n-am venit să tulbur viața nimănui cu el.

— Doar pe-a mea.
— N-am vrut.
— Ştiu că n-ai vrut, dar ai reuşit. Ți-a fost teamă să nu mi-o tulburi atunci, iar acum mi-ai tulburat-o mult mai rău. Mă-ntreb cum de tu, un om atît de deştept şi de cinstit, ți-ai putut închipui că ceva tulbure se poate limpezi de la sine. Fata asta acum e-un boț de om, dar cînd se făcea mare n-avea să te-ntrebe şi ea cu cine-ai făcut-o?
— Ei am să-i spun cînd o fi-n stare să-nțeleagă.
— Sînziană, eu trebuie să recunosc fata, orice-ai spune tu.
— Ce-a zis nevastă-ta cînd i-ai spus?
— A zis să recunosc fata, fiindcă aşa e cinstit.
Sînziana se gîndea la Iulia Vlas, fata aceea zdravănă şi veselă care parc -atunci coborîse din munte şi de-abia apucase să-şi lepede bunda şi opincile ca să se-mbrace de oraş. Şase luni umpluse laboratorul cu vorba ei de țărancă şcolită, cu gropițele ei de copil rumen şi sănătos, cu pofta ei de muncă, cu glumele ei spuse cu-atîta ştiință a situației c-ar fi invidiat-o şi Camera Lorzilor, cum zicea Tudor. Iulia Vlas făcuse un curs de specializare în laborator la Tudor. Deşi Tudor era entuziasmat de Iulia şi i-o cita în fiecare zi, Sînziana evitase consecvent şi dibaci s-o cunoască. Se salutau şi-şi zîmbeau: „Bună dimineața, doamnă doctor”, „Bună dimineața, doamnă doctor”. Iulia, ca orice țăran, nu făcuse nici un pas către cineva care stătea pe loc. Ceva i se păruse ciudat Iuliei în această atitudine, dar nu încercase deloc să-şi lămurească rezerva doctoriței Hangan față de ea. Din toate laboratoarele, Iuliei îi plăceau, de-adevăratelea, doi oameni: doctorul Tudor Şerban, pe care-l cunoştea; şi doctorița Sînziana Hangan, pe care n-o cunoştea, dar pe care şi-o plăsmuise din spusele altora. Cînd auzise — şi cum ar fi putut să n-audă! — că Sînziana Hangan avea un copil din flori, Iulia exclamase admirativ: „Brava, muiere!” Pentru Iulia, Tudor Şerban întruchipa ce avea mai bun oraşul: învățătură şi rafinament. Pe lîngă acestea — simplitate şi modestie, calități care se găseau rar îmbinate-n aceeaşi persoană şi-ntr-o proporție-atît de armonioasă. Toate situațiile de pe lume testează caracterele. Cînd pronunți greşit un cuvînt, comportamentul celui care ştie pronunția corectă a cuvîntului este conform cu caracterul lui: unul nu te corectează fiindcă nu-l interesează să te facă mai deştept — expresie restrînsă a unei indiferențe mult mai largi; altul, fiindcă — prudent şi ținînd seama de susceptibilitatea oamenilor — nu vrea să-şi aprindă

paie-n cap; unul — delicat, rosteşte ca din întîmplare, cuvîntul incriminat; altul te corectează cu un sarcasm nedisimulat, făcîndu-te să vrei să te-nghită pămîntul. Tudor Şerban te corecta la fel de firesc cum ți-ar fi spus că ai o scamă pe haină, îți indica surse bibliografice sau te informa despre o noutate profesională ca şi cînd ar fi-mpărțit cu tine o bucată de pîine. Tudor Şerban făcea parte dintr-o categorie foarte restrînsă: dintre oamenii care socoteau de datoria lor să-mpartă tot ce ştiau cu alții şi care se bucurau de binele altora. Se bucura că cineva a cîştigat la loterie şi că, avînd mai mult, era de presupus că avea să devină măcar pentru un timp, mai bun şi mai îngăduitor. Un pas ştiințific îl umplea de admirație, oriunde şi de oricine ar fi fost el făcut, considerîndu-l ca pe-o victorie a omului asupra adversității necunoscutului. Printre-atîția oameni al căror statut intelectual era stabilit doar de nişte patalamale, Iulia îl întîlnise pe Tudor Şerban, pe care-l investea cavaler al ordinului intelectualilor: mintea pe de o parte, sufletul pe de alta. Semnul sub care îl înscria Iulia pe Tudor Şerban — într-un tablou al calităților umane, stabilit riguros ca cel al lui Mendeleev — era generozitatea, indispensabilă, gîndea ea, concepției intelectuale. Judecata fără patimă, capacitatea lui de-a considera oamenii şi faptele de pe-o poziție înaltă, dar nu disprețuitoare îl distingea de mulți dintre colegii lui şi dintre oamenii pe care-i cunoscuse Iulia.
— Eram sigură că aşa avea să spună. Iulia, Iulia...
— De unde ştii cum o cheamă?
— Şase luni a făcut specializare la noi, la Hematologie. Şeful ei de laborator este cel mai vechi prieten al meu.
— Doctorul Şerban?
— Da. Ai să-l cunoşti astă-seară. Pavele, de cînd am văzut-o prima dată pe Iulia, a-nceput să-mi pară tare rău că nu ți-am spus la timp şi-am început să presimt c-ai să afli. Nici nu ştii ce dragă mi-e Iulia şi cum am ocolit-o, ce slalom am făcut ca să nu ne cunoaştem.
— Tu erai doctorița misterioasă şi frumoasă care-i zîmbea — şi-atît? Imaginea aceea văzută ca printr-o perdea? Aşa vorbeşte Iulia despre tine.
— Şi deodată imaginea văzută printr-o perdea se materializează şi-i dă cu un par în cap. Te rog, te rog ca pe Dumnezeu, spune-i că te-ai înşelat, că era o presupunere...

— Nu pot s-o mint. N-am mințit-o pîn-acum niciodată şi nu vreau s-o mint. Cred că un bărbat şi-o nevastă nu trebuie să se mintă.
— Foarte frumos.
— Eu nu ştiu ce căsnicie ai avut tu, dar noi...
— O căsnicie ca multe altele. O căsnicie-adevărată, în care cei doi parteneri se simt indispensabili unul altuia şi de neînlocuit, o astfel de căsnicie este la fel de rară ca o operă de artă. în rest — mediocritate, minciună şi dacă nu minciună — tăcere multă, posomorîtă, un permanent sentiment de eşec.
— Aşa a fost căsnicia ta?
— Aşa a fost. Nu mințeam prin afirmații, ci prin omisiuni.
— Nu te-ai măritat din dragoste?
— Ba da. Şi din dragoste poți să greşeşti. Dragostea, cea fierbinte de la-nceput, nu ține cît lumea. Important e cu ce rămîi cînd s-a mai stins văpaia. Dragostea e-o stare excepțională. Iar stările excepționale nu pot ține. Evoluția dragostei e comparabilă cu evoluția unei boli. Şi-ntr-o boală criza nu poate ține-o viață. Viața poate ține de-o criză dar criza nu ține-o viață. Dar ce să mai teoretizăm, că tot nu foloseşte la nimic...
— îmi place-atît de mult să te-ascult.
— îți mulțumesc, Pavele.
— De ce să-mi mulțumeşti? fiindcă-mi faci o bucurie? într-o seară, atunci, mi-ai spus să citesc doi scriitori: pe Tolstoi, marele pontif al continuității şi-al cotidianului, şi pe Malraux, marele combatant al stării excepționale, aşa le-ai zis tu atunci. I-am citit, i-am recitit şi mi-am dat seama cîtă dreptate-aveai. Atît aş fi vrut să stau de vorbă cu tine despre monumentele astea două. Nu ştii, Sînziană, de cîte ori aş fi stat cu tine de poveşti, îmi pare atît de bine că din ce-a fost atunci a ieşit un copil. Dacă m-ai iubit atunci, dă-mi odihnă şi lasă-mă să-mi recunosc fata. Fie-ți milă de-un suflet de om!
Pavel Vlas se ridică-n picioare. Din spate, un tablou, reprezentînd un apus de toamnă, în care-acum se răsfrîngeau razele amurgului de-afară, îi proiecta o aură de-un violet sîngeriu în jurul capului. Cu hainele-n carouri, cu capul nițel înclinat pe-o parte, cu mîinile-mpreunate într-o atitudine de penitență meditativă, Pavel era un fel de profet modern păşind pe-o mare-nțepenită. în urmă cu cinci ani, îl rugase să n-o conducă la gară. Culcîndu-şi capul pe umărul lui, îi şoptise: „îți mulțumesc pentru fericirea pe care mi-ai dăruit-o. îți mulțumesc pentru sufletul şi pentru trupul tău”. Plecase, neîndrăznind

să se uite-n urmă. Se uitase de pe faleză, fiindcă de-acolo privirile nu li se mai puteau întîlni. Ochii ei părăseau o stană de piatră înfiptă în tipsia mării.
— Pavele, eşti singurul bărbat cu care-am fost fericită, îi spuse Sînziana cu glasul uimit al celui căruia i se dezvăluie pe neaşteptate un adevăr.
— Şi tu eşti singura femeie cu care-am fost fericit, îi răspunse el, atît de sigur de parcă de-o viață numai la fericirea aceea îi stătuse gîndul.
— Şi cu Iulia?... Iartă-mă că te-ntreb.
— Cu ea am mulțumire şi-am tihnă. Cînd m-a găsit ea, nu ştiu cum să-ți spun, dar parc-ar fi găsit ceva scăpat de la prăpăd. sunt oameni structural monogami. Aşa cred că sunt eu. Femeia vieții mele erai tu. Cînd m-am însurat cu Iulia, sufletul meu era văduv.
Sînziana tresări.
— Poate fiindcă totul a fost atît de scurt, zise ea într-un tîrziu, filtrînd printre gene aura violet-cardinal din jurul lui Pavel.
— Poate, Sînziana, poate. Dar ştii, zice-se că nici profeților nu li se-arată Dumnezeu în fiece clipă. Dacă zici c-ai fost fericită cu mine, ai să-nțelegi, ai înțeles de mult, că doi oameni nu pot fi la fel în viața cuiva, fiindcă oamenii seamănă şi mai ales nu seamănă între ei. „i-Il y a plus de difference entre un homme et un autre homme qu'entre deux animaux d'espece differente”. Ştii de la cine-am aflat vorbele-astea?
— De la mine. în noaptea pe care-am petrecut-o pe scara falezei ca să nu scăpăm nici o clipă luna aceea, cum n-am mai văzut niciodată alta.
Figura lui Pavel Vlas, mereu egală cu ea însăşi, deodată se destinse. Nu se-aşteptase ca memoria Sînzienei să fie-atît de fidelă unor relicve de pe care crezuse că numai el ştergea cu evlavie praful.
— Te miri că n-am uitat? De cinci ani, ori de cîte ori mi-e greu şi vine viața ca un tăvălug peste mine, de cîte ori mi-e greu, şi mi-e de multe ori, scot din cutia cu amintiri fiecare gest al nostru, fiecare vorbă a noastră de-atunci, îmi derulez mereu în minte povestea, fidel, ca pe-un film, ca pe-o bandă de magnetofon, şi mă liniştesc şi mă-nseninez şi-adorm şi-mi spun: „Ce fericită sunt că mi-a fost hărăzită o lună de minune-n viață. Eu am o lună de fericire pe care nimic n-o poate schimba, pe care nimeni nu mi-o poate lua. Doamne, cîți oameni pot spune c-au fost o lună fericiți în viața lor?” Şi deodată mă simt bogată, mă simt dăruită cu cea mai frumoasă bogăție-a lumii. Şi bogăția asta

este de două ori extraordinară: este abstractă — urma ramasă-n inima mea; şi materializată — într-un copil.
— Ți-a părut vreodată rău că m-ai întîlnit?
— Nu mi-a părut. Şi-acum, cînd văd că nu m-am înşelat asupra ta, cînd văd cît de cinstit eşti, mă socotesc mai bogată decît înainte, îți spun acum ce n-ar trebui să-ți spun: de multe ori în ăştia cinci ani te-am urît. Uram tocmai buna ta credință, te uram că-ți respectai cuvîntul dat. Omul rațional din mine zicea „Respectă-l! Cîți oameni se țin de cuvînt?” Iraționalul din mine se revolta şi-ar fi vrut să aibă un corespondent în sufletul tău echilibrat: aş fi vrut să mă cauți, într-un ungher din mine stătea mereu ascunsă, pitită, speranța că-ntr-o zi aveam să ne vedem din nou. Nu-mi închipuiam în nici un fel întîlnirea noastră şi-n nici un loc. Parcă s-ar fi petrecut undeva între cer şi pămînt. De cînd am aflat azi că m-ai căutat şi pîn-ai venit n-am mai ştiut cu ce să-mi ocup gîndurile şi mîinile. Orice făceam iar mă-ntrebam: „Ce-o fi vrînd Pavel?”. Se opri brusc, dar Pavel aproape că nici nu băgă de seamă că tăceau. Cît timp durase monologul Sînzienei, în gînd el dusese un aprig dialog cu ea, atît de aprig, încît nu găsi de cuviință să-l traducă-n vorbe în momentul cînd Sînziana tăcu.
„Pe mine nu mă-ntrebi cît te-am urît în vremea asta? Eu care n-aş omorî o muscă, te-aş fi călcat în picioare. Nu-mi era gîndul decît la tine. Cu tine se sfîrşiseră femeile de pe lume, se prădase lumea de femei. Tu sau nimeni. Dac-ai fi murit n-aş fi suferit atît. Să te fi ştiut a nimănui. Ştiam că mă iubeşti, măcar luna aceea ştiam că mă iubiseşi. Şi totuşi... Mă-ndoiam de dragostea ta. Mă-njoseam pe mine însumi zicînd: Am fost o aventură cum cine ştie cîte-avuseseşi şi cîte aveai să mai ai, în momentele-acelea, cînd mă-njoseam pe mine însumi, îți spuneam cele mai hidoase lucruri, îți puneam cele mai indiscrete şi mai indecente-ntrebări şi sfîrşeam cu un fel de scrîşnet, după ce te culcam cu toți bărbații din lumea asta, sfîrşeam cu un scrîşnet: Femeie ticăloasă, femeie ticăloasă, ce-ai avut cu mine, fecior curat care ți-aş fi dat şi sufletul? Femeie ticăloasă! Şi-aş fi vrut să zbori spre mine, să nu-ți păstrezi cuvîntul prin care ne legasem să nu ne căutăm unul pe altul. Cît te-am urît!”
— Tu nu ştii cît poate urî un bărbat, Sînziană. De unde să ştii? îi spuse Pavel ca pe-o continuare firească a gîndurilor de mai înainte, în bărbați, şi mai ales într-unii, toate lucrurile sunt mai puternice, nu ştiu dacă mai persistente, dar mai puternice. O chestiune legată desigur de

hormoni, pentru care nimeni n-are nici un merit. De-aceea printre bărbați se află cei mai mulți eroi, cei mai mulți inventatori, în afară de condiția lor fizică privilegiată şi de cea morală, privilegiată de asemenea, chiar în condiția unei perfecte egalități, rămîn foarte deosebiți de femei. Nu mă laud c-aş cunoaşte bine sufletul femeii. Nu sunt cine ştie ce psiholog. Dar atît cît îl cunosc, să nu te superi, cred că-n cinci ani n-ai suferit mai mult decît mine. M-aşteptam să-mi zîmbeşti disprețuitor sau neîncrezător, dar văd că n-o faci.
— sunt foarte modestă în privința presupunerilor mele despre oameni, îmi spun mereu că nimeni nu ştie ce e-n sufletul altuia.
„Dacă n-aş şti cît a suferit Tudor cînd l-a lăsat Irina şi s-a dus după doctorul Iordache". Pavel încuviință din cap.
— Tu ai avut de-nfruntat opinia publică şi nu e puțin lucru. Suferința ta era obiectivată şi mărită de lupa aceea necruțătoare, şi uneori deformantă, care e opinia publică. Suferința mea era pur subiectivă şi zăcea-n mine şi mă rodea ca o boală. Te-am urît cum n-am urît pe nimeni, fiincă n-am iubit pe nimeni cum te-am iubit pe tine. Asta a fost.
— Pavele, îți pare rău că m-ai întîlnit?
Pavel se uită lung la ea. Spre deosebire de mulți oameni care, contemplînd după ani un fost obiect al iubirii lor, nu mai înțeleg cum se declanşase-n ei focul pentru-acel obiect, întrebîndu-se de multe ori „Cum am putut eu să iubesc aşa ceva?", spre deosebire de-aceştia, Pavel înțelegea de ce-o iubise pe Sînziana Hangan şi-ncepu să se teamă c-ar fi putut s-o iubească din nou.
— Să-mi pară rău? Să-mi pară rău că-n viața asta, făcută-n mare parte din rutină (Sînziana tresări), mi-a fost dat să trăiesc ceva adevărat şi-atît de frumos? Dacă mîine aş lua viața de la capăt şi cineva m-ar pune s-aleg, înfățişîndu-mi de la-nceput şi suferința cu care-aş plăti bucuria, eu tot te-aş alege, Sînziana. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale, şi-ți mulțumesc, cum îi mulțumesc Lui, c-ai lăsat urma verii aceleia, c-ai adus-o pe lume. Ea e un adevăr. Dacă fiecare stare de har s-ar preface-n ceva, lumea ar trebui să fie-acoperită numai de frumuseți. Măcar o dată-n viață şi tot îl atinge aripa harului pe fiecare din noi, măcar o dată ne simțim fiecare-n fața adevărului, simțim cum ni se-arată. Mi-e milă de cei care trăiesc doar ca o insulă în mijlocul unui ocean de rutină.

„E-atîta rutină pe lume şi-atît de puțin adevăr”. Sînziana închise ochii şi i se păru că un bărbat înalt, în bluză de chirurg, ținînd într-o mînă masca de la sală, se frînge din toată-nălțimea şi-i apasă corpul cu obrazul şi-i sărută o pernă imaginară, sfiit şi cucernic. „Domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, vă mulțumesc că v-am iubit. Faceți parte din harul meu”.

— Sînziană, te respect şi te-admir pentru curajul tău. Să ai curaj să faci un copil nelegitim şi să ai curaj să-nfrunți părerea lumii că l-ai făcut cu un ticălos, că numai un ticălos nu-şi recunoaşte copilul...

— Asta mă durea cel mai mult. Că mai toată lumea presupunea că l-am făcut cu un ticălos care, probabil, mă păcălise că „mă ia” şi pe urmă nu mă luase. Dar „bună-voința” se răsfrîngea şi-asupra mea. Nici eu nu scăpam mai ieftin. Făcusem acest copil ca să „agăț”, desigur, pe cineva, pe cineva important, că doar nu era să-l fac aşa la-ntîmplare, de vreme ce acest copil era o trambulină pentru mine. Cu cineva însurat, desigur, să-l despart de-o biată nevastă, femeie cinstită. Lumea-i foarte generoasă cînd e vorba să te-mproaşte cu lături, foarte generoasă. Unii se uitau la mine cu o milă prefăcută, ca la un copil tîmpit, alții cu plăcerea pe care-o simte omul „cinstit” cînd îl vede înşelat pe-nşelător. Apoi era atitudinea bărbaților din jurul meu, care mai toți se credeau îndreptățiți, aproape datori, să-mi propună exercițiile preliminare facerii copiilor. Niciodată ca-n timpul sarcinii cu Ana şi ca-n următoarele cîteva luni, pînă s-au mai potolit lucrurile, n-am avut prilejul să văd atîta aramă dată pe față, să-mi stric părerea despre-atîția oameni. Dacă oamenii pot gîndi atîta murdărie despre-un om, gîndul acesta este un simptom al murdăriei din ei. Dacă le-aş fi spus adevărul nu m-ar fi crezut; ar fi zis că le-ndrug o poveste bună de-adormit copiii sau m-ar fi crezut idioată, mazochistă; în orice caz, nu în toate mințile. Am avut însă şi două surprize plăcute. „Surpriză” nu e cuvîntul potrivit. Ci mai degrabă confirmarea unor păreri despre nişte oameni. Doi oameni, prieteni, absolut prieteni, s-au oferit s-o recunoască pe Ana. E tonic să vezi că există o solidaritate umană şi nu numai în cauzele rele.

[Cutra aia de domnişoara doctor Neacşu... „Mare curaj pe dumneata, doamnă doctor, să faci al doilea copil, şi-n ce condiții!" „Chiar, mare curaj", îi sărise-n ajutor Silvia Capan, biochimista. M-am uitat la ele: una măruntă — doctorița Neacşu, cu un cap de mîță zburlită, la care te frapau buzele senzuale, dinții albi şi puternici, ochii cu arțag

posomorît, cu bust frumos modelat (drept care avea-ntotdeauna grijă să nu-şi încheie toţi nasturii de sus de la bluze), cu bazin generos pentru statura ei, placat în faţă cu un pîntece bombat cît trebuie, iar în spate cu un curişor gogoneţ pe care-ţi venea mereu să-l ciupeşti, cu picioare nervoase, cu muşchi proeminenţi, mergînd ca o ghiulea ieşită proaspăt din gura tunului, sugerînd prin toată alura o ploşniţă intrepidă pornită la supt sînge. Vreo şase ani se ţinuse cu doctorul Staicu, pe care-l iubise şi care-o iubise, într-o zi, Staicu, sătul de răutatea ei, de sforile pe care le trăgea — de la otgon pînă la mătasea-broaştei — de umbletele insei după măriri şi după titluri, o dăduse dracului şi se-nsurase — spre cinstea lui — cu o asistentă medicală, fată la locul ei, blîndă şi bună, care-i spusese de la bun-început că ea vrea casă nu amant, fie el şi chirurg vestit, şi care-i făcuse la iuţeală doi băieţi şi-o fată, scutindu-l de ţîfnele, de lacrimile, de tocurile domnişoarei doctor, care sunau ca o toacă de cruciadă pornită-mpotriva-ntregii lumi. Dacă nu murise-atunci de ciudă, de durere-adevărată şi mai ales de orgoliu jignit, domnişoara doctor avea toate şansele s-apuce suta de ani. Cealaltă, Silvia Capan, biochimista, era o femeie frumoasă, şi mai ales frapantă, care la patruzeci şi opt de ani nu arăta nici treizeci şi cinci, îmbina cele trei elemente esenţiale ale frumuseţii feminine: formă, carnaţie, colorit, înaltă de 1 metru 71, cîntărea 60 de kilograme distribuite cu atenţie farmaceutică. Dacă sculptorul, artistul care trebuie să ştie ce să elimine dintr-o piatră, natura, în cazul Silviei Capan, fusese maestrul care ştiuse ce imperfecţiuni mărunte să lase operei finite: pe cele menite nu să-i strice armonia ci s-o facă mai caldă şi s-atragă atenţia asupra ei. Privită-n ansamblu, Silvia părea un lujer încununat cu un boboc roz-alb de trandafir, desfăcut cochet şi dînd imbold spre cercetarea petalelor înrourate în care bănuiai că se-ascund catifelări şi subtile parfumuri. Eu n-am văzut pînă la ea, şi nici de-atunci încoace, o carne care să aibă strălucirea compusă, tainică şi mată, amestec de lumini şi de umbre, incomparabila strălucire a perlelor, pe care-o are carnea ei. În acest ansamblu clasic, susceptibil totodată şi de comparaţii romantic-desuete, natura se jucase niţel de-a barocul. Pe-un chip cu un contur pe care l-ar fi invidiat antichitatea, pornind de sub o frunte riguroasă ca un fronton de templu, dintre doi ochi de necrezut cît de mari şi de albaştri puteau fi, pornea un nas lătăreţ şi scurt, din care dalta sculptorului, pe de-o parte, retezase vîrful, pe de alta, n-avusese timp să taie prisosul; dedesubtul acestei

imperfecțiuni, o altă scăpare voită: gura cu buze frumoase şi cărnoase, pe care-o făceau şi mai ispititoare dinții desăvîrşiți, de-un alb sclipitor, înfipți în maxilare cu un uşor şi provocator prognatism, gură din care ieşea o voce joasă, nițel răguşită, peste care parcă se trecuse cu glaspapir ce-i luase netezimea condimentînd-o, în schimb, cu un grăunte de vulgaritate, plin de promisiuni, ca o prună — de zeamă. La genunchi, picioarele ei zvelte aveau o curbură abia perceptibilă. Ți se părea că le ține nițel crăcănate ca să facă pe copilul prost. Brațele, fine ca o aripă de porumbel, se terminau cu două mîini străine de neamul zburătoarelor: late, pătrățoase, cu degete boante cărora parcă le trăsese careva un satîr, mîini care la o privire atentă nu te frapau atît prin urîțenie cît printr-o indiscutabilă vulgaritate. Ceea ce nu le-mpiedicase de cînd se ştiau pe lume să fie-acoperite de sărutări. Din adolescență şi pînă la patruzeci şi opt de ani cîți avea în momentul acela, Silvia Capan nu-şi schimbase genul, amestec de clasic şi de french cancan, perfect asortat cu clasicismul şi cu barocul făpturii ei; coafură blondă lăiață, cu lațe pe frunte, fard puțin dar esențial, subliniind albăstrimea ochilor şi agresivitatea gurii, îmbrăcăminte turnată, din țesături care se mulau ca pielea pe trup, pînză topită, caşa, triplu voal, velur — cu cîte-un umăr căzut şui, croieli clasice la stămburi fistichii, croieli fistichii la stofe de mare finețe, cu un mers drept, fără fîțîieli, dar nu ştiu cum că parcă lăsa mereu în urmă o fesă, numai bine cît să nu dea pace ochiului spectator. Eu, înainte chiar de-a o cunoaşte, o clasificam drept „genul parşiv". Tudor, cu gura lui spurcată, îi zicea „gen servitoare unguroaică hoață care, la trei zile după ce-ai angajat-o, se culcă cu domnu'". Din adolescență şi pînă la patruzeci şi opt de ani, Silvia Capan nu-şi schimbase nici genul moral, gen cu miros infailibil la ban — ban + amor. Niciodată unul fără altul. Ubi pecunia ibi amor. în Facultate, fusese măritată, din dragoste, cu un chirurg, în timp ce colegele ei umblau în loden, Silvia purta petit-gris, marmotă, boarfe din pachete, se dădea cu parfumuri franțuzeşti dintre cele mai scumpe. Cînd se terminase amorul, se terminase şi căsătoria, nu înainte ca Silvia — care altminteri învățase foarte bine — nu înainte ca ea să-şi aleagă un post. Urmase la rînd un pictor: mare amor mare şi cu acela, în vremea cînd mama avea 600 de lei pe lună, pictorul Silviei cîştiga 9-10000, tot pe lună. Aproape-n fiecare seară mergeau la restaurant, fiindcă Silvia, deşi gospodină foarte pricepută,” adora să meargă la restaurant unde totul se potrivea cu făptura ei de cover girl sau, în

limfe baj mai belle epoque, de regină de operetă. Dar cum amorul nu moare ci trece, vorba lui Tudor Muşatescu, nici amorul (consfinţit prin căsătorie) cu pictorul nu ţinuse mai mult de patru ani, cam cît amor acordă şi Freud unui cuplu. Urmaseră apoi cîteva legături nemaritale, dar tot amoroase şi tot fructuoase, printre care un doctor, niţel mai tînăr decît ea, care-i cumpărase un apartament. Unii, mai pesimişti de felul lor, ziceau că-i dăduse numai banii de acont, în momentul cînd se petreceau cele pe care mi le-aduc acum aminte, Silvia era deja cuplată cu doctorul Predoiu, chirurg-cardiolog de mîna-ntîi, cu vreo zece, dacă nu cu doisprezece ani mai tînăr decît ea. Pe chipul Silviei vedeai totdeauna mulţumirea şi echilibrul pe care le dă omului inteligent viaţa trăită după pofta inimii. „De cînd mă ştiu, am fost o femeie semi-ntreţinută", zice ea despre sine, fără sfieli ipocrite. „Semi-ntreţinută — dar numai de cine mi-a plăcut". În viaţa ei n-a făcut rău cuiva, dar bine numai atît cît să nu se deranjeze prea mult, binele care-i stătea strict la-ndemînă, căci instinctul de conservare este trăsătura cea mai pronunţată a caracterului Silviei.
M-am uitat la ele, la Silvia şi la doctoriţa Neacşu. în primul moment, mi-a venit să le spun: „Ia mai duceţi-vă dracu' şi nu-mi purtaţi mie de grijă", apoi mi-am adus aminte sfatul mamei: „Nu-ţi bate joc de nimeni niciodată, iar răului răspunde-i cu bine". „Doamnele mele", m-am trezit eu spunîndu-le, „cred că eu am făcut copiii ăştia, şi pe primul şi pe-al doilea, fiindcă nu sunt atît de optimistă şi-atît de echilibrată ca dumneavoastră. Nu-mi ajungea o greutate într-o mînă, mi-a trebuit şi-a doua, ca să mă echilibrez în mersul acrobatic pe frînghia vieţii. Omul trebui' să fie pregătit ca oricînd să poată trăi singur. Eu presupun că n-aş fi-n stare. Undeva-n subconştientul meu cred că era şi teama de singurătate a bătrîneţii. S-ar putea să nici n-o apuc". „Dacă faci copii cu gîndul la bătrîneţe s-ar putea să te păcăleşti", a zis doctoriţa Neacşu cu un aer înţepat, ca de obicei. „Asta parcă tot timpul are-un ardei în cur”, vorba lui Tudor. „Ce au părinţii noştri de la noi?...", a zis şi Silvia cu un aer de nostalgică părere de rău. „Ce să aibă, doamnă?", am zis eu. „Dumneata ce crezi că ai să ai de la copii, doamnă doctor?", m-a luat iar în şfichiul biciului domnişoara doctor Neacşu. „Tot o să am ceva, domnişoară doctor. La vîrsta cînd dumneavoastră, cele fără copii, o să creşteţi cîini şi pisici, şi n-o să mai ştiţi ce mărci de progesteron să-nghiţiţi ca să mai amînaţi cinci-şase luni menopauza — solul ăsta care ne vesteşte că ne-a cam trecut făina prin traistă —

atunci eu am să am nepoți. Ei au să-mi aducă aminte că sunt o femeie coaptă bine şi că e cazul să-mi bag toate mințile-n cap şi că-n loc de a-mi restaura toată ziua frumusețea-n oglindă, mai bine să-i şterg pe ei la fund".
în momentul acela, m-a chemat doctorul Staicu la sală. Mi-a părut şi-mi pare rău şi azi că le-am spus un adevăr atît de dur şi cu vorbe tot atît de dure. Dar nu mă adresasem numai lor: mă adresam unor stiluri de viață. Eu nu-mi manifestam dezaprobarea față de stilul de viață al nimănui. De ce era nevoie ca atîta lume să-mi atragă atenția că-l dezaproba pe-al meu, care nu incomoda pe nimeni cu nimic? Le-am spus „la revedere" pe un ton cordial, şi le-am îmbrățişat cu-o privire de soră. Nişte biete femei şi ele! Mi-a venit să rîd fiindcă mi-am adus aminte o vorbă de-a lui Tudor despre ele: „Şi Hitler le-ar fi selecționat pentru prăsilă: pe Silvia — de frumoasă şi de oscior de curvă, iar pe Necşoaia — pentru bazinul ei care-ar fi ținut de minune gemeni şi i-ar fi slobozit ca pe cireşe". Mi-aduc mereu aminte de-aceste femei şi nu pentru că doctorița Neacşu a răsuflat uşurată cînd m-a văzut debarcată de la chirurgie şi nici pentru că Silvia a-ncercat să-l înduioşeze pe Voicu Marin în favoarea mea, ci pentru valoarea lor teoretică-n viața mea, ca exponente a două concepții de viață ducînd la acelaşi rezultat.]
Uşa dinspre vestibul se deschise şi-n sufragerie apărură Măria şi Tudor Şerban, cu Ana şi cu Şerban în brațe.
— Bună seara, ziseră-ntr-un glas Măria şi Tudor, rămînînd pe loc, iar cei doi copii, care stăteau agățați de gîtul lui Tudor ca de-o creangă, mormăiră şi ei ceva.
— Domnul doctor Tudor Şerban, domnul doctor Pavel Vlas, domnul Şerban Şerban, iar cu domnişoarele te cunoşti, făcu Sînziana prezentările.
— Dumneavoastră erați? zise Măria care-l recunoscuse din primul moment. Ce fac băiețeii?
— Sărut mîna, cel mare, în sfîrşit la grădiniță, cel mic — la creşă.
— Domnule doctor, sunteți cumva din Cluj? i se adresă Tudor.
Pavel încuviință din cap, cu ochii la Ana.
— Soția dumneavoastră e hematolog?
Pavel încuviință din nou.
— Vă rog să-i spuneți că mi-e dor de ea. Țineți minte numele meu? Tudor Şerban. Aşa mă cheamă.

— îl ştiu, domnule doctor. Mereu vă pomeneşte Iulia mea. întruna vorbeşte de doctorul Tudor Şerban.
— Şi noi vorbim mereu despre ea-n laborator şi-o cităm. Mi-e tare dor de ea! Dacă nu era măritată să ştiţi că vă eram concurent.
— M-aş fi simţit foarte onorat de-asemenea concurenţă, îi răspunse Pavel, mulţumindu-i printr-o-nclinare a capului.
Sînziana îi cuprinse pe-amîndoi dintr-o privire şi-şi dădu seama că se plac. „Slavă Domnului, că s-ar putea să se mai vadă şi de-acum înainte, fiindcă pînă nu s-o-nsura Tudor din nou ca să mi-l ia careva de pe cap, dragul meu, şi parcă văd c-o să-mi pară rău — vine-aici zi şi noapte, ca un pui lăsat de mamă”.
Soneria sună scurt şi apăsat. Măria se-ndreptă spre vestibul, dar Sînziana îi făcu semn să stea. De data asta, Sînziana se uită prin vizetă. Prin spaţiul cît un clişeu microradiografie, de după nişte lentile dreptunghiulare înrămate în negru, o privea o pereche de ochi albaştri. Sînziana lăsă pleoapele pentru a-şi stăpîni emoţia pe care i-o trezea dintr-o zi anume privirea albastră în faţa căreia lentilele, i se părea ei, erau mai mult o pavăză decît un mijloc de corectare a unei vederi deficiente. Deschise ochii şi, odată cu ochii, deschise uşa.
— Domnule doctor...
— Sărut mîna, zise doctorul Murgu, în timp ce-i întindea un buchet de trandafiri vişinii, ţinînd în aceeaşi nînă hîrtia din care-i scosese.
— Vă mulţumesc, ce frumoşi sunt! zise Sînziana luînd cu o mînă trandafirii, cu cealaltă hîrtia. Vă rog să intraţi.
— Stau numai cinci minute. sunt cu un taxi. Mai am de văzut trei copii în seara asta. Am crezut că plouă, îi spuse el în timp ce-şi scoase balonseidele, fîşul, şi-l atîrnă-n cuier.
Sînziana îl privi în faţă.
— S-a-ntîmplat ceva? o-ntrebă doctorul Murgu.
— Nu... de ce? „Psihiatru ar fi trebuit să vă faceţi”.
— Mi se pare ceva-ncordat în privirea dumneavoastră. De obicei, sunteţi calmă, relaxată. S-ar putea să mă-nşel.
— Vreau să pun trandafirii-n apă.
— Nu-i puneţi aici? o-ntrebă el, arătîndu-i cu mîna oala ţărănească de sarmale, cu două mănuşi, improvizată-n vas de flori, plină de crizanteme, aşezatăîntr-un colţ al vestibulului.
— Nu. Mai întîi, pentru că florile ţin mai mult cînd nu le-amesteci între ele...

— Asta mai întîi, şi pe urmă?
Deşi foarte distrat, uneori absent cu desăvîrşire la ceea ce se petrecea-n jurul lui — ca mulți oameni care se concentrează asupra gîndurilor proprii — doctorul Murgu te urmărea însă cu logica pînă-n pînzele albe, cînd subiectul îl interesa. Cum ştia că Sînziana n-avea ticuri verbale, o trăgea acum la răspundere, vorba vine, pentru acel „mai întîi".
„Oricît te-ai supraveghea, uneori nişte gînduri ies la iveală prin cîte-o vorbă care-o ia razna", se gîndi ea.
Tăceau amîndoi. Doctorul îşi dădu seama că-ntrebarea-i scăpase şi că făcea parte dintre acele-ntrebări pe care nu le pui, deoarece răspunsul lor este obligatoriu indiscret. Uitîndu-se la Sînziana, tocmai se pregătea să-i abată atenția spre ceva anodin, cînd glasul ei, nițel răguşit, îl făcu să tresară.
— Mai întîi, fiindcă durează mai mult dacă nu le-amesteci, şi-apoi fiindcă n-amestec niciodată florile de la dumneavoastră cu alte flori.
„Adevărul e cea mai bună minciună. Are să-nțeleagă ce-are să vrea şi dacă are să-nțeleagă adevărul, cu-atît mai bine. Oare?" Sînziana deschise uşa dormitorului, luă un vas de flori de pe-un dulap, şi se-ndreptă spre baie. Doctorul Murgu o urmă fără nici un cuvînt. Nu se-aşteptase deloc la acel răspuns. El nu corespundea codului după care se orientau relațiile dintre ei. în baie, se uită la maldărul de rufe puse la clătit în cadă.
— Cine le-a spălat?
— Eu, în colaborare cu ea, sau ea în colaborare cu mine, zise repede Sînziana, arătîndu-i maşina de spălat.
în sfîrşit, aveau un subiect de conversație fără spini. Răzimat de usciorul băii, doctorul Murgu se uită la Sînziana cum, aplecată peste cadă, umple vasul cu apă. Se gîndi la rufele care-aşteptau să fie-ntinse, strînse, călcate. „Cîtă vreme irosită". Privirea lui urca din maldărul de țesături colorate spre talia subțire, poate prea subțire pentru şoldurile destul de pronunțate, sugerînd o amforă, continuate lin de coapse, pe care le bănuiai dolofane sub fusta-n carouri. Cu mintea legănată de-un amestec de tristețe şi de voluptate, doctorul Murgu uită să mai vorbească.
Sînziana ar fi vrut ca vorbele ei de mai-nainte să n-aibă nici o importanță pentru doctorul Murgu. Gîndurile lor, ale unuia despre celălalt, trebuia să urmeze un traseu rectiliniu, stabilit printr-o

convenție nerostită, respectată în cei cîțiva ani de cînd se cunoşteau, cum sunt respectate numai convențiile nedeclarate şi nedeclarative, pe care nici o patalama nu se face că le-ar consfinți. „Cea mai bună disciplină sufletească tot dreptul coutumier rămîne”, se gîndi Sînziana. în cadrul acestui sistem, ea hotărîse mai demult că pentru a-şi păstra un om, în imaginație, neschimbat ca un mit, condiția esențială era să nu-l orizontalizeze nici cu fapta, nici cu gîndul. Omul trebuia scos din sfera erotică. Trebuia scutit, apărat de sfera aceasta care aplatizează, care te face asemănător cu alții. „Poate că n-am dreptate, dar țin la părerea asta. O parte din gîndurile noastre este corespondentul condiției noastre nearticulate, iar cealaltă parte este corespondentul condiției noastre articulate, al condiției noastre verticale, Gîndurile noastre vorbesc aceste două limbaje în acelaşi timp. Un limbaj rudimentar, cu un singular dar cu mai multe pluraluri, şi un limbaj abstract, cel care l-a dat pe Shakespeare şi pe Beethoven, divinitățile mele. La această înălțime vreau să vă păstrez, domnule doctor”. Sînziana avu o privire jenată cînd dădu cu ochii de doctorul Murgu. Era obişnuită să i se-adreseze, în gînd, zilnic, chiar atunci cînd nu-l vedea şi nu-l auzea cu lunile. Aşa cum uitase acum de prezența lui, de multe ori uita de absența lui şi se trezea şoptind, drept răspuns la o-ntrebare mută: „da, domnule doctor, e-adevărat”. Treceau amîndoi peste-acest răspuns indiscret şi-şi continuau conversația-n gînd, în gîndul ei. „Nimeni n-ar vrea să creadă că o femeie cu doi copii, care de-abia-şi trage sufletul de ocupată ce-i, cu o meserie ca a mea, un om activ, prezent, cu un spirit supărător de critic, trăieşte atît de mult în imaginație. Copiii au parteneri imaginari de joacă. Eu îl aveam pe Ghiță Vizon, motanul Ioanei, personaj real, dar absent din viața mea. Măria îşi crease un personaj care se chema cînd Dana, cînd Pia. Ana o avea şi ea vreun partener, dar cum este ea tăcută, nu ni-l spune. Cînd m-am vindecat — nu ştiu de fapt nici cum, nici cînd — în sfîrşit, cînd m-am trezit vindecată de nenea Daniel, nu-mi venea să cred că mi s-ar mai putea-ntîmpla acelaşi lucru la mai mult decît dublul vîrstei de-atunci. Cînd fac pe psihanalista şi mă iau ca subiect pe mine însămi, diagnostichez trăirile-acestea pe planul imaginației şi neconvertirea lor în realități drept un rest de copilărie, expresie de fapt a nevoii de ideal. Mă bucur că mi-a rămas această sete, această foame de intangibil, că ea respiră odată cu mine, că-n noianul de vorbe, de gesturi, de acțiuni zilnice găsesc nişte momente-n care să fiu sigură că trăiesc copilăria

nealterată din mine, setea de ideal vă scot la lumină, domnule doctor, trăgînd o perdea peste rutina zilnică. Zeitate familiară a gîndurilor mele, apăreți firesc. Şi vorbim. Vorbiți ce este mai bun în mine. O dată mi s-a părut că intuiți copilăria din mine. întîmplător să-mi fi scris, într-un caiet, cu scrisul dumneavoastră ordonat şi drept, cuvîntul lui Brîncuşi: quand nous ne sommes plus en-fants nous sommes deja morfs? Nu cred. Dumneavoastră nu vă lăsați dominat de întîmplător".
Sînziana se-ndreptă cu vasul de flori în mînă.
— Ce fac fetele? o-ntrebă doctorul Murgu.
— Mulțumesc, o să le vedeți numaidecît, răspunse Sînziana, în timp ce lua cîte-un trandafir din chiuvetă şi-l aşeza-n vas.
Zgomotul apei, gîndurile ei despre doctorul Murgu, o făcuseră să-i uite, dar să-i uite cu totul pe cei din sufragerie.
— Să mergem, îl invită Sînziana pe doctor.
Acesta se lipi de tocul uşii, lăsîndu-i loc să treacă. În sufragerie, Şerban şi Ana se jucau. „Eu helicoptam şi tu erai un pasager", îi propunea Şerban fetiței. Pavel Vlas, cu vorba lui molcomă, îi descria lui Tudor Şerban un drum prin Munții Apuseni, necunoscut de turişti, drumul care ducea-n satul bunilor lui dinspre tată. Măria-l asculta şi-l măsura nestingherită, întrebîndu-se ce căuta-n casa lor omul ăsta pe care era limpede că Sînziana îl cunoştea, dar despre care nu pomenise niciodată. înalt, vînjos, cu o tunsoare intermediară între cea nemțească şi cea cu perciuni a momentului — tunsoare care-ncerca să nu contravină prea mult modei — cu părul din față dat cam trei sferturi spre stînga, fără să facă însă cărare, îmbrăcat corect, dar dînd impresia că totul, fiind prea nou şi nedat cu corpul, îl ținea pe la-ncheieturi, Pavel Vlas avea un aer greoi sau, mai degrabă, stîngaci. Cum îi lua seama, ascultîndu-i atent povestirea, Măria dădu cu ochii de mîinile lui mari ca nişte lopeți de lemn noduros, mîini care stăteau țepene pe lîngă trup şi doar din cînd în cînd, ca pentru a-şi confirma existența, îşi îndoiau reflex degetele.
„Toată stîngăcia de la mîini i se trage", observă Măria şi gîndul ăsta o-nduioşă.
„Ăsta e un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, cum ar fi zis Maica. Ardelean de la țară. Numai țăranul cînd nu munceşte nu ştie ce să facă cu mîinile, de-aceea bărbații le țin ca pe nişte prăjini atîrnate fără rost pe lîngă trup, iar femeile şi le-aşază-n poală ca pe nişte vite ostenite, la iesle, cum zicea Bunica. Cît de firesc îşi mişcă Tudor mîinile, iar tu,

săracul de tine, parcă le ai bătute-n cuie. Un negru şi-un japonez nu s-ar deosebi mai mult ca ăştia doi. Tudor orice-ar pune pe el parcă aşa l-a făcut mă-sa, Totu-i vine bine”, se gîndi Măria.
„Şi mama, ce frumoasă e! Are nişte picioare superbe. E superbă toată. Nu-nţeleg cum nu s-or îndrăgosti de ea toţi ăia de la ea de la Institut. Şi bou’ ăla de tata s-o lase pentru o... Dar doctorul Murgu... i-o fi doar milă de ea?”
Gîndul că i-ar putea fi milă cuiva de mama ei o enervă. „N-are-albeaţă-n ochi, n-are un picior mai scurt şi-o mînă mai lungă, aşa că s-o slăbească toţi cu mila lor”, îşi continuă Măria gîndul şi — moştenire de la Sînziana — ca să-l alunge, se ridică-n picioare, gata să-şi afle o ocupaţie. Dînd cu ochii de doctorul Murgu, îi veni să rîdă că o găsise paraponul în legătură cu presupusa lui milă pentru Sînziana şi-i ceru iertare-n gînd. „Ce mi-o fi venit? Auzi! să cadă năpasta tocmai pe tine, dragul mamei, tu care eşti un bun şi-un iubit”. Tuturor persoanelor dragi, Măria le spunea în gînd „dragul mamei” şi „tu”, unindu-i într-o confrerie pe care-o botezase O. D. M., ceea ce voia să-nsemne „obiecte dragi Măriei”.
Şerban şi Ana strigară-ntr-un glas „nenea doctoru'” şi-l apucară pe doctor cu braţele de picioare. Astfel sechestrat, doctorul Murgu îi sărută Măriei mîna ca unei persoane mari, dădu mîna cu Tudor şi cu Pavel Vlas. îi sărută pe creştet pe protejaţii lui cei mici şi le-ntinse cîte un „Donald” din plastic, iar Măriei un pix cu mai multe culori.
— Cine credeţi, domnule doctor, că vine-n locul răposatului? Staicu sau Gancea? îl întrebă Tudor pe doctorul Murgu.
— După cît părea de „animat” azi-dimineaţă, şi după cîtă pietate optimistă arăta în organizarea funeraliilor răposatului, cred că Staicu vine. Se purta ca un succesor de drept.
— Şi eu cred că el vine, zise Sînziana, amintindu-şi tonul cu care Staicu-i spusese de dimineaţă: „Poate o să lucrăm din nou împreună”. Elenjentul dubitativ „poate” fiind doar retoric. sunt curioasă cît de prieten o să mai rămînă cu Gancea. Am văzut ce s-a ales din prietenia lui Sabău cu Deleanu cînd s-au împărţit şefiile la noi. Iartă-ne, Pavele, că vorbim despre nişte lucruri străine ţie. Sînziana ezită înainte de-a-l tutui pe Pavel de faţă cu alţii, dar îşi învinse nehotărîrea gîndindu-se că aşa era cinstit faţă de Pavel şi faţă de ea însăşi.

— Oamenii-s peste tot la fel. Numele doar îs altele, zise Pavel, mişcîndu-şi pentru prima oară o mînă, cu care parcă voia să niveleze nişte lut.
Doctorul Murgu îşi luă rămas-bun fără nici o explicaţie, lucru ce-l miră pe Pavel Vlas, fiindcă i se păru cu totul neaşteptat din partea cuiva care nu părea pus pe fugă, ci mai degrabă dispus să se-aştearnă la taifas. Deşi Pavel Vlas nu-şi manifestă-n nici un fel această nedumerire, Tudor se simţi dator să-i explice comportamentul insolit al doctorului Murgu.
— Doctorul Murgu duce o luptă permanentă anti-cronometru. Trăieşte pe apucate. Nu ştiu cînd doarme şi cînd mănîncă. Este fugărit de timpul care e prea strîmt pentru generozitatea lui, pentru risipa lui de sine. Se-ntoarce zdrobit acasă, la unsprezece noaptea, să zicem, şi tu-l chemi la un copil bolnav la 1. Şi el vine.
— Are familie?
— Nu sunteţi primul care pune-ntrebarea asta. Are. Nevastă, trei copii, mamă, tată. O familie, o adevărată familie pe care-o iubeşte, care-l iubeşte şi-i înţelege felul de viaţă, în meserie, nu ştie ce e graba. Stă cu ceasurile şi observă un copil. Cînd pleacă toată lumea din clinică, el vede din nou toţi pacienţii. Vă-nchipuiţi cîtă vreme i se duce: cînd însă vine şi el, ca tot omul într-o casă de oameni, poate sta cinci minute şi tot aşa de bine trei ceasuri. Vizitele lui şi durata lor sunt la fel de imprevizibile. Este pentru sine cînd avar, cînd risipitor cu timpul. Pare un om ciudat şi de fapt este. Eu cel puţin nu cunosc pe cineva mai distrat şi-n acelaşi timp cu-o minte mai riguros organizată decît a lui, pe cineva mai timid şi-n acelaşi timp de-un curaj să te lase mut.
— De pildă? întrebă Vlas care, evident, se referea la ultima parte a afirmaţiei.
— De pildă, pe vremea cînd proaspăt răposatul Voicu Marin era cine era, şi-n această calitate tăia şi spînzura, pe vremea-aceea, doctorul Murgu, şef de secţie la nou-născuţi, a citat-o „pe ordinea de zi”, cerîndu-i mutarea din secţie pentru incompetenţă, nici mai mult nici mai puţin decît pe doctoriţa Evelina Marin, nora lui Voicu Marin, nenea cu satîrul. Voicu Marin, bun la suflet şi drept cum era, l-a mutat pe Murgu de la nou-născuţi, iar pe noră-sa, pe care doi bani nu dădea-n particular, a făcut-o bine-nţeles şefă la nou-născuţi. Povestea e lungă. V-am spus o parte din ea ca s-aveţi idee cine e omul.

în timp ce Tudor făcea această schiță de portret, Sînziana îl conducea pe doctorul Murgu spre ieşire. În uşă, doctorul îi întinse mîna, dar Sînziana îi spuse „merg pînă jos”. Pe scară nu schimbară nici un cuvînt. Deşi nu era prima oară cînd îl conducea pînă-n stradă, doctorul Murgu fu sigur că ceva neobişnuit se petrecea cu Sînziana şi că prima lui impresie nu-l înşelase, îl cuprinse o stare de nelinişte. „Parcă sunt o pasăre care presimte ploaia. Extraordinar cum mă-ncarc eu cu electricitatea celor din jurul meu, mai ales cînd...”
— Domnule doctor, doctorul Pavel Vlas este tatăl Anei, îi spuse Sînziana fără să-şi mişte privirea de la ochii lui albaştri, de parc-ar fi vrut să-i facă această comunicare pe calea tuturor simțurilor, îi întoarse spatele şi dădu să intre-n bloc. Din mers, doctorul Murgu îi apucă o mînă pe care-şi apăsă buzele fără s-o sărute, închise ochii şi stătu aşa o vreme pe care n-ar fi ştiut s-o măsoare în timp convențional.
„Timpul fericirii, timp fără durată”, gîndi el, simțind o căldură-n tot trupul.
„Cît de frumoşi suntem cînd spunem adevărul. Azi am înțeles ce-nseamnă să fii cuprins de-o stare de grație”.
— Du-mă, du-mă-n Şerban-Vodă, îi spuse doctorul Murgu şoferului de taxi, şi oftă. Du-mă-n Şerban-Vodă...
Sînziana urcă scările-ntr-un suflet. Se simțea gata să plutească, descătuşată de toate legăturile, demiurg fericit să se contemple-n propriul adevăr. Se mai simțise astfel în ziua cînd îi spusese doctorului Gheorghe Vladimirescu: „Vă iubesc, domnule doctor”, zi memorabilă cînd pleca dintr-o maternitate ținînd în brațe trecerea ei în nemurire prin îndeplinirea datoriei față de specie, şi cînd, pentru prima oară, starea ei de grație se tradusese în vorbe. Nici pîn-atunci şi nici de-atunci încolo nu mai simțise nevoia irepresibilă de-a spune lucrul cel mai profund şi mai grav, după părerea ei, pe care i-l poți spune cuiva. Urcînd acum treptele, amintirea clipelor acelea de supremă sinceritate o izbi viu în plex. Cuvintele de-acum traduceau un amalgam de stări trecute prin diverse intensități, decantate într-o stare nestinsă niciodată. În sinea ei, Sînziana definea starea aceasta drept „claritate ambiguă” sau „ambiguitate clară”. Deşi ambele definiții puteau părea un calambur, termenii lor excluzîndu-se reciproc, Sînziana ştia că nu-şi fura singură căciula şi că-şi spune adevărul. Nu era prima oară că un

adevăr părea absurd. Absurdul contrazice doar logica nu şi adevărul, categorie atotcuprinzătoare şi indiferentă faţă de cuprinsul ei.
Sînziana se opri-n uşa sufrageriei şi privi scena ce i se-nfăţişa: doi copii jucîndu-se, o adolescentă croşetînd, doi domni stînd amical de vorbă, luminaţi de-un amurg violet-opalin. Părea un studiu de lumină, în care penelul artistului reuşise să redea bunăstarea interioară a personajelor. Acel tablou de genre, cu aerul lui desuet, avu darul să tragă o pînză de linişte peste pîcla agitaţiei prin care trecuse-n ziua-aceea Sînziana.
— Ziziana, i se adresă Tudor ca-n copilărie, fuseşi să-l vezi pe defunct şi să prezinţi condoleanţe orfanilor?
— Nu fusei şi nici nu mă duc. Eu nu sunt dintr-ăia pentru care moartea-nfrumuseţează, aşa cum astupă zăpada murdăria.
— Parcă-l aud pe tata.
— Şi ce, n-aveam dreptate? N-am jucat eu comedia ipocriziei cînd aş fi avut un folos de tras, dar mi-te-acum. Iar mondenă cum nu sunt, nu simt deloc nevoia să mă duc „fiindcă-aşa e frumos”.
— Cred că freulein doctor şi „curtea” o să cadă ca la paradontoză.
— Bine-nţeles. De cînd îi pîndeşte el Staicu la cotitură. Din partea mea, poate să-i ia şi dracu’.
— Eu zic să mîncăm, propuse Sînziana, fără altă tranziţie.
Măria se ridică numaidecît şi scoase dintr-un sertar al bufetului o faţă de masă, pe care o desfăcu şi-o întinse.
— Eu am să plec, zise Tudor. Hai, Şerbane.
— Mai stăm puţin, protestă băieţelul.
— Lasă-l aici că mîine dimineaţă-i duce Măria la cinema cît sunt eu la parastasul lui Nini.
— Să trec să te iau?
— Mulţumesc, dar am mai multe lucruri de făcut.
— Cum doriţi, doamnă.
Tudor îşi luă rămas-bun de la Pavel Vlas, duse mîna la un chipiu imaginar, şi plecă.
Masa era pusă cu toate bucatele pe ea. Pe-un fund de lemn, pîinea „Dîmboviţa” stătea-ntreagă.
— S-o tai? o-ntrebă Pavel pe Măria.
— Vă rog, zise fata, şi-i întinse-un cuţit lung cu Zimţi.
Pavel Vlas întoarse pîinea cu partea de vatră-n sus şi cu vîrful cuţitului făcu într-un colţ al ei semnul crucii, apoi se-apucă s-o taie felii groase.

Măriei îi veni să plîngă. Numai străbunica ei, Simina Dorobanțu, făcea peste pîine acest semn de respect şi de mulțumire pentru hrana de fiecare zi.
Masa trecu într-o tăcere deplină. Doar din cînd în cînd — un zgomot de furculiță lovită de farfurie, şi-acela înăbuşit de-un gest controlat ce restabilea o linişte nefirească.
„Se vede că nu suntem oameni de lume, că nu ştim să umplem o tăcere", se gîndea Sînziana.
Mulțumită că masa, în sfîrşit, se terminase, Măria se grăbi să strîngă farfuriile, paharele şi tacîmurile şi să le ducă la bucătărie. Sufrageria-şi recăpătase aspectul obişnuit, fructiera apăruse din nou în mijlocul mesei, pe pătratul ei de țesătură aurie.
— Ce lucru frumos, rosti Pavel în şoaptă aplecîndu-se peste fructieră şi uitîndu-se-n ea ca-ntr-o fîntînă.
— E cadoul mamei de la botez, cadou de la naşa ei. E un Galle, îi explică Măria, impresionată de sensibilitatea lui Pavel la frumos.
— Parcă ar fi un fund de mare, zise Pavel uitîndu-se tot mai atent şi mai fermecat prin pereții vasului.
— Eu mă duc să-i culc pe ăştia mici şi pe urmă am să mă culc şi eu. La revedere, domnule doctor, şi mai veniți pe la noi, îi spuse Măria, întinzîndu-i mîna.
— Sper, domnişoară, zise Pavel, îi sărută mîna, apoi se-aplecă şi sărută creştetele copiilor.
Rămaşi singuri, Pavel şi Sînziana, deşi stingheriți, parcă tot se simțeau mai la largul lor decît sub privirile iscoditoare ale Măriei care, dacă n-ar fi bănuit că maică-sa şi cu Pavel aveau ceva important de vorbit între patru ochi, nu s-ar fi „retras", fiind foarte amatoare să stea de vorbă cu oameni mult mai în vîrstă decît ea.
„Deşteaptă fată am. Are-un nas de copoi. Ăsteia n-ai cum să-i ascunzi ceva. Iar tu, săracul de tine, cum ți-o fi fost cu-atîta lume străină între tine şi copilul tău? Să joci comedia asta a indiferenței. Cum mi-ar fi mie să ştiu, admițînd prin absurd, să ştiu că am undeva un copil? Cînd nu ştii — stai liniştit, dar cînd afli, dacă eşti om de omenie, cum să te faci că nu ştii?"
— Pavele, vrei să te odihneşti pînă la ora de plecat la gară?
— Mă gîndeam să nu te supăr şi să plec, că poate oi fi şi tu obosită.
— La cinci ani o dată, mi-o trece oboseala.

— Atunci, decît să stau întins într-un pat, cu ochii-n tavan, mai bine-om sta de poveşti. Sînziana, în vremea asta, de cînd sunt eu aici,te-ai gîndit ce să facem cu Ana? Uitasem să-ți mulțumesc că i-ai pus numele mamei.
— Pavele, m-am gîndit, bine-nțeles. Acum, că ştii, vino s-o vezi cînd vrei.
— Nu la asta mă gîndeam eu. Mă gîndeam s-o recunosc, ştii foarte bine.
— La asta încă nu ştiu ce să-ți răspund, trebuie să mă mai gîndesc.
— Vrei să te sfătuieşti cu cineva?
— Mai întîi să mă mai sfătuiesc cu mine însămi.
— Să ştii că formalitățile sunt foarte simple: o declarație din partea mea la notariatul din sectorul tău şi-atîta tot. M-am interesat.
— De ce-ți trebuie actul ăsta?
— Vreau să mă laşi s-o iau în vacanță la Cluj, s-o vadă şi mama, să se joace cu băieții. Să ştie toată lumea că-i a noastră. Iar pîn-atunci, te rog... să nu te superi, dar trebuie să-ți dau pensie pentru ea.
— Asta nu!
- Ba da!
— Niciodată!
— Te dau banii-afar' din casă? Iartă-mă că te-ntreb!
— Mă dau-nu mă dau, nu primesc.
Pavel se gîndi să mai spună ceva, dar se lăsă păgubaş, îi veni în minte că-n vară, pe plajă, Măria-i spusese data de naştere a Anei. Prin urmare, putea să facă un carnet C. E. C. pe numele fetiței, trecînd-o la condiții de retragere pe Sînziana, a cărei zi de naştere o ştia de asemenea.
— Ia loc, îl invită Sînziana, arătîndu-i berjera, şi iartă-mă dar vreau să mă schimb, am obosit de-azi dimineață-n pantofi, şi-mbrăcată de oraş. Se-ntoarse peste vreo cinci minute, în nişte papuci cu fața de catifea neagră, matlasată, şi-ntr-un chimonou de diftină lavand, cu nişte pătrățele verzui şi galbene, lung cam pînă la jumătatea genunchiului. Dintr-un sertar al bufetului, scoase nişte andrele circulare pe care era o-mpletitură din lînă groasă, vişinie, se-aşeză pe-un scaun şi, uitîndu-se la Pavel, în timp ce tricota, îl întrebă:
— Ce fac surorile tale?
— Bine. Bine. Cea mare e-n ultimul an la Medicină şi se mărită de Anul Nou cu un coleg de-al meu, mijlocia e-n anul III la

Electrotehnică, iar a mică e contabilă-n sat la noi, la cooperativă, s-a măritat cu un inginer agronom, băiat tot de la noi, are doi gemeni de doi ani, de-o seamă cu Gusti al meu, şi stau în casa părintească, stau cu mama. Bine toate.
— Bravo lor! Cred că şi tu le-ai ajutat.
— Cît am putut şi cît pot. Dar şi ele-au dat din mîini. Şi-au văzut de carte şi-s şi cuminţi. N-am avut cu ele nici o supărare. A mare, Livia, care-o să fie doctoriță, mi-a tras anul trecut o spaimă cu nişte ganglioni. Că azi, cum vezi un ganglion inflamat — la Hodgkin te gîndeşti.
— Erau tebece?
— Nici măcar. Nişte sechele de la o gripă, dar să ştii c-au ținut aşa vreo două luni.
— Din cîte-am înțeles de la Tudor, din spusele Iuliei, tu faci chirurgie.
— Şi din cîte-am înțeles eu de la Iulia, tu nu mai faci chirurgie. Acum cinci ani, ştiu că făceai chirurgie. Te-ai răzgîndit?
— Eu nu m-aş fi răzgîndit niciodată sau cel puțin aşa cred. Dar m-a răzgîndit răposatul chiar azi, răposatul profesor doctor docent Voicu Marin, Dumnezeu să-l ierte că are de ce, vorba lui nenea Daniel, profesorul Daniel Şerban vreau să zic. E-o poveste nici lungă, nici scurtă. Dac-aş şti că nu te plictisesc...
— Sînziană, mă crezi sau nu mă crezi, dar să ştii că orice lucru cît de mic, dacă e legat de viața ta...
Cu patru ani şi-aproape jumătate în urmă, pe cînd Sînziana era-nsărcinată cu Ana şi sarcina-ncepea să se vadă, şi-odată cu-această evidență începeau şi presupunerile asupra paternității viitorului copil, schimbîndu-l pe candidat de la o zi la alta — încît de la cel mai neînsemnat doctor din clinică şi pînă la profesorul Voicu Marin nimeni nu fusese trecut cu vederea — pe-atunci, într-o bună zi, pe la 4 după-amiază, fusese adusă cu Salvarea, la camera de gardă a Clinicii, o avocată, în vîrstă de treizeci şi doi de ani, cu diagnosticul peritonită, stabilit de doctorița de la Salvare. în urma unor intervenții ale familiei, bolnava fusese mutată chiar de-a doua zi, din salonul doctorului Bocioagă, unde-o internase medicul de gardă, punînd-o imediat pe-o doză masivă de antibiotice, în secția profesorului Titus Verzeu, un nume în chirurgie. Profesorul Verzeu, deşi bolnava prezenta abdomen acut şi-avea 39, nu se-alarmase deloc, dimpotrivă, îi redusese doza de antibiotice, lăsîndu-i doar o doză de-ntreținere. El infirmase

diagnosticul Salvării, scriind în foaia de observație a bolnavei: „nimic chirurgical”. Boala însă, ca multe alte boli, deşi catalogată de-o somitate într-un compartiment care nu-i dădea voie să se manifeste precum se manifesta, nu voia să aibă habar de drepturile ei „legale” şi-şi vedea mai departe şi-n voie de treabă. Bolnava, pe nume Liliana Fodor, se simțea din ce în ce mai rău, cum era şi de-aşteptat pentru doctorița Hangan şi pentru şeful ei direct, doctorul Haralambie Staicu, doctori care, după ce examinaseră bolnava, gîndiseră amîndoi „peritonită”.
— Trebuie deschisă imediat, zisese foarte hotărît doctorița Hangan, dar doctorul Staicu, spre surprinderea ei, se făcuse că n-o aude.
— Domnule doctor, insistase atunci Sînziana, trebuie deschisă.
Destul de iritat de-ncăpățînarea acestei doctorițe tinere, care-şi spunea atît de inoportun părerea de față cu o liotă de surori şi de studenți, doctorul Staicu îi spusese pe-un ton rece:
— Doamnă doctor, doamna e pacienta domnului profesor.
— Foarte bine, s-o opereze domnul profesor.
— Domnul profesor nu e de-aceeaşi părere, i-o tăiase doctorul Staicu şi, întorcîndu-i spatele, trecuse la alt pat. întîlnindu-se după aceea singuri în camera medicilor, Staicu nu-i spusese nici un cuvînt.
O dată cineva-i spusese Sînzienei: „Ai făcut o gafă”.
„O gafă este ceva neintenționat. Eu gafe nu fac”.
Dîndu-şi seama că Verzeu „o” greşise — că cine nu greşeşte! — Sînziana se făcuse că „face o gafă” pentru a pune indirect pe pacientă-n gardă, pacientă care desigur ştia ce sunt erorile judiciare, erori ce nu reprezintă unicate, ci au pe lume, în toate domeniile, surori făcute parcă de-o mamă şi de-un tată. Dar cum o eroare judiciară, dacă nu se referă la pedeapsa capitală, poate fi reparată, era bine ca pacienta să nu asimileze total erorile din profesia ei cu cele din profesia lor.
— Domnule doctor, sunt sigură că vă dați seama că domnul profesor nu are dreptate şi că doctorița de la Salvare a pus exact diagnosticul care trebuia.
— Doamnă doctor, nu e treaba noastră.
— Deci, o lăsăm să moară, fiindcă asta nu e treaba noastră.
Staicu nu răspunsese acestei provocări.
— O lăsăm să moară?...

Staicu nu era prea hotărît asupra soartei dedesubtul căreia avea să-şi pună iscălitura, soarta avocatei Liliana Fodor, de-un lucru însă era sigur: că-i venea s-o omoare pe doctorița Hangan.
Femeia asta, în loc să-şi vadă dracului de treburile ei, se-apuca să-şi aprindă paie-n cap cu Verzeu care, cînd era vorba de vreun orgoliu de-al lui, îşi pierdea complet umorul a cărui doză nu era nici aşa excesivă. La orice contrariere, cît de măruntă, Titus Verzeu cădea-ntr-o muțenie posacă, în care simțeai că se petrec furtuni de adîncime, dintr-acelea care declanşează valuri în stare să măture totul în drumul lor.
în sinea ei (respectîndu-l pentru învățătura lui şi pentru a fi fost — deşi lipsit de fantezie — şi uman şi profesional, un bun profesor), Sînziana îl califica drept un mediocru doct, disciplinat, stăruitor, care, în ciuda unei totale detaşări față de ce se-ntîmpla-n jur, ştia să-şi aranjeze perfect treburile, trăgînd sfori — ce-i drept, nu odgoane vizibile de la şapte poşte, ci o țesătură de sforicele care, adunate la un loc, făceau cît o parîmă - la limita între integritate şi oportunism, un oportunism bine deghizat sub haina duioasă a unor afecțiuni din tinerețe; ca, de pildă, prietenia lui cu Voicu Marin, cu care nici un fost coleg, om de bine, nu-şi dădea mai mult de „bună ziua”. Dacă această prietenie n-ar fi fost simulată, Sînziana ar fi şters oportunismul dintre noțiunile cu care şi-l definise pe Titus Verzeu. Bănățean, dintr-o familie de intelectuali, la a şasea generație, cu o educație şi cu un comportament de ceas elvețian „de limbă germană”, măsurat, politicos şi distant, făcînd doar ceea ce trebuia sau dacă nu ceea ce trebuia - totdeauna însă aşa cum cereau uzanțele, sobru, uscat pe dinafară şi pe dinăuntru, scump la vorbă, incapabil de vreo efuziune, rîzînd foarte rar şi numai din buze, fără urmă de sunet, discret, şters de la natură şi din bună-ştiință, Titus Verzeu nu putea fi prieten cu „marele” Voicu Marin (tip de mahalagiu brutal şi gălăgios, violent, care-şi bătea nevasta şi copiii, dînd în ei ca la fasole, care-şi aducea dame-n casă, în camera lipită de-a nevestei, nevastă care, după douăzeci şi doi de ani de-asemenea tratament, se spînzurase, lăsînd locul unei actrițe frumoase, mediocre şi peltice, actriță care, la rîndu-i, în dor de-un nume cu care să lase tot teatru-n coadă, de nişte roluri care s-o scoată din anonimat, şi de nişte parale care să-i amelioreze starea financiară modestă pe care actoraşii cu care se ținuse nu i-o sporiseră cu nimic, îl luase de bărbat pe „marele om”.

Duşman al oricărei forme de violență, structural incompatibil cu Voicu Marin, Titus Verzeu nu putea decît să simuleze prietenia pentru el. La rîndul lui, Voicu Marin, incapabil de vreo prietenie ci doar de cîrdăşie, îl păstrase pe Titus Verzeu pentru a-şi demonstra larghețea, după ce-i decapitase pe Şerban et comp., Titus Verzeu neavînd stofa unui adevărat concurent. Continuîndu-i portretul, Sînziana socotea că Titus Verzeu era îmbinarea perfectă între umoarea unui ulceros şi-a unei fete bătrîne. Cînd dădea frîu liber fanteziei şi-i proiecta pe cei „doi prieteni" în epoci trecute, şi-l închipuia pe Voicu Marin — un ucigaş cu simbrie, ucigaş cu şişul, iar pe Titus Verzeu, sub aerul recules al unui benedictin — un doct otrăvitor, pritocind cu gesturi dulci, pioase, moartea-ntr-o retortă.
— O lăsăm să moară? îşi înnoi Sînziana supărătoarea-ntrebare, pe-un ton persuasiv şi blînd care doctorului Haralambie Staicu-i sună ca trîmbița Judecății de Apoi.
„A dracului muiere..."
— Sînziană, de ce vrei să-ți aprinzi paie-n cap, fata tatii? Şi eu ştiu şi dumneata ştii că cucoana asta ar trebui deschisă, dar nu e treaba noastră. Familia a adus-o la Verzeu, că umblă toți după titluri, să se spele cu el pe cap! Dumneata-l cunoşti pe Verzeu de cinci ani, eu îl cunosc de douăzeci. Domn, aşa cum vi se pare vouă ăstora tineri, că voi credeți că tot ce zboară se mănîncă, ăsta-ți poartă sîmbetele şi pentru-o privire, şi pentr-un zîmbet, ăsta e ca o muiere la menopauză şi ne..., nemaipunînd la socoteală că e prieten la toartă cu tartoru-ăl mare. Cînd i-a belit Voicu Marin pe Şerban şi pe ăilalți, Voicu tăia şi ăsta-i ascuțea cuțitele. E mai periculos decît Voicu. Voicu măcar ia bîzdoaca-n mînă şi-ți dă-n cap prin față, ăsta însă-ți dă la tîmplă dintr-o parte, că nu ştii de unde ți-a venit. Mie de mult îmi întorcea mironosița de Verzeu pielea pe dos dacă n-aveam originea de-o am. Amîndoi — două curve: numai că Voicu Marin — curvă de mahala, iar Verzeu — curvă-salon. Cum ieşi deasupra şi poți să le fii concurent sau îi contrazici, te-au belit. Mediocri amîndoi, n-au nevoie decît de calfe ascultătoare.
Cu limbajul lui plastic şi nemachiat, trăgîndu-şi comparațiile din domeniul măcelăriei, de unde-şi trăgea şi obîrşia, tip vital, coleric, deschis, cu un ascuțit spirit de observație, doctorul Haralambie Staicu nu făcuse altceva decît să-ngroaşe, cu o pensulă viguroasă şi brutală,

trăsăturile imaginii pe care-o avea Sînziana despre cele două personaje asupra cărora nu-şi făcea nici umbră de iluzie.
— Domnule doctor, nu-mi spuneți nici o noutate, îmi dau seama de ce mă paşte pentru simplul fapt de-a fi contrazis, de față cu-atîta lume, diagnosticul profesorului. Se găseşte totdeauna un suflet bun şi fidel care să-i spună. Ce vă-ntreb eu este: o lăsăm să moară? Conflictul deschis sau astupat cu Verzeu, riscul de-a ne vedea puşi la dispoziția Ministerului şi azvîrliți la Spirocheții din Deal ori la Treponemița din Vale, cum ziceți dumneavoastră, teama de-acest risc trebuie să ne facă să semnăm cu bună-ştiință un certificat de deces?
— Orice chirurg semnează certificate de deces în cariera lui, zise Staicu pe-un ton de părere de rău.
— Dar nu voluntar, domnule doctor. Noi însă, de data asta, cu bună-ştiință condamnăm un om la moarte.
— Mă, Sînziano, vezi-ți, fată, de copilul tău, vezi-ți de burta asta care-a-nceput să se vadă, şi lasă-i dracu' pe toți ăilalți în plata Domnului, îi replică Staicu înciudat pe ea că avea dreptate şi că-i stricase cheful şi liniştea, şi-aşa stricate de falsul diagnostic al lui Verzeu. îți promit că-i măresc doza de antibiotice, fără să ştie... bine-nțeles.
— Domnule doctor, eu am să-i spun azi profesorului, ca pe-o informație, ca şi cînd asta s-ar fi ivit după vizita lui, că pacienta se simte foarte rău şi că eu, eu — nici nu pomenesc despre dumneavoastră — eu cred c-ar trebui deschisă.
— Rău faci! Să nu zici vreodată că nu ți-am spus, zisese, cu un glas de profeție amenințătoare, Staicu.
Precum îi promisese lui Staicu, pe tonul cel mai deferent cu putință, Sînziana îi comunică profesorului Verzeu, ca pe ceva nou, starea bolnavei Liliana Fodor, inclusiv părerea ei, a doctoriței Hangan, despre acest CAZ.
— Părerea dumneavoastră mi-a fost comunicată. Ca şi pe Cezar, faima vă precede, doamnă doctor Hangan. Vă mulțumesc pentru bunăvoința pe care mi-o arătați corectîndu-mi diagnosticele.
După ultimul cuvînt, rostit ca toate celelalte, pe-un ton care-o făcuse pe Sînziana Hangan să se gîndească la un iceberg pornit în mişcare, profesorul Verzeu, ca o prăjină perfect uscată, din care-a pierit orice semn c-ar fi fost vreodată creangă verde, se ridicase-n picioare, în semn că-ntrevederea se terminase. Tonul „refrigerent” şi alura lugubră a profesorului Verzeu echivalaseră-n mintea Sînzienei cu certificatul

de deces al carierei sale de chirurg. Lucidă, în ciuda febrei, Liliana Fodor reținuse convorbirea de dimineață dintre doctorii Staicu şi Hangan, pe care i-o relatase bărbatului ei, foarte-ngrijorat de starea din ce în ce mai rea a nevesti-sii. Inginerul Fodor îi ținuse calea lui Staicu, după contravizită.

— Domnule doctor, sunt foarte-ngrijorat de starea soției mele. E de şapte zile internată şi starea ei se agravează.

— De unde ştiți? îi replică Staicu.

— Domnule doctor, nu sunt doctor, dar cu mintea mea de inginer şi cu un bun-simț elementar cred că pot şi eu să apreciez că nu e cu nimic mai bine decît la internare. Şi, după cîte mi-a spus soția mea, există şi ceva controversat asupra diagnosticului: doctorița de salon, doamna doctor Hangan, este de altă părere decît profesorul, şi ei, soției mele, i s-a părut că dumneavoastră sunteți de părerea doamnei doctor Hangan, dar că domnul profesor Verzeu fiindu-vă şef... Domnule doctor, vă-nțeleg perfect atitudinea, că doar am şi eu şefi şi ştiu ce-nseamnă să-i contrazici, dar, credeți-mă, e vorba de viața unei femei de treizeci şi doi de ani, mamă a doi copii.

Bietul inginer Fodor aproape că plîngea.

— Domnule inginer, se ținuse tare Staicu, doamna Fodor e pacienta domnului profesor Verzeu. Ați scos-o cu mari sacrificii de la doctorul Bocioagă şi-ați adus-o cu mîna dumneavoastră la profesorul Verzeu. Vorbiți, vă rog, cu profesorul Verzeu. Copii am şi eu, domnule inginer, şi încă trei. Este şi-o etică profesională care ne opreşte să ne-amestecăm în cazurile altor medici.

— Dar o „etică” pur şi simplu nu există, domnule doctor? Am luat-o „cu mîna” mea ați zis, de la doctorul Bocioagă şi-am adus-o la profesorul Verzeu. Am înțeles foarte bine ce-ați vrut să spuneți. Domnule doctor, mîine dacă cineva dintre dumneavoastră de-aici se-mbolnăveşte, dumneavoastră ştiți la cine să vă duceți, fiindcă ştiți cîte parale face fiecare dintre dumneavoastră; eu — un biet om de pe stradă — la cine vreți să mă duc: la cine are cel mai mare renume, la cineva cu „firmă”... De unde să ştiu eu cît prețuiesc „firmele” chiar în toate domeniile?

— Vorbiți, vă rog, cu domnul profesor, insistați, vă rog, şi Staicu-i strînsese-n grabă mîna şi-o ştersese.

Din conversația cu doctorul Staicu, inginerul Fodor îşi dăduse bine seama că bătea pasul pe loc. Pe Verzeu îl văzuse de două ori în

săptămîna de cînd îşi internase nevasta, şi Verzeu îi spusese invariabil: „Stați liniştit, nu e nimic grav!”. Disperat, inginerul Fodor, o pîndise şi pe doctorița Sînziana Hangan, agățîndu-se ca-necatul de firul de pai. îi relatase, cuvînt cu cuvînt, conversațiile cu profesorul şi pe cea cu doctorul Staicu. Aruncînd o privire plină de speranță asupra pîntecului ei care-ncepea să se bombeze, inginerul Fodor apăsase pe calitatea de mamă a doi copii, pe care-o avea bolnava, soția lui. Şi fără privirea aceea — pe care numai într-o epuizare a resurselor de convingere o putea folosi un om bine-crescut cum era inginerul Fodor — Sînziana, pentru care calitatea de om a fiecărui pacient n-avea nevoie de nici un adaos, i-ar fi spus inginerului Fodor aceleaşi lucruri, îi spusese deci că era de mirare, pentru ea ca medic, cum de pacienta mai trăia.
— Doamnă doctor, dumneavoastră n-o puteți opera?
— Şi cine să fie mîna a doua?
— Un medic ca şi dumneavoastră.
— Domnule inginer, nici anestezist nu s-ar găsi, îi spusese Sînziana, explicîndu-i cu o privire-ntristată, ca un lamenta pentru curajul mort al colegilor ei, ceea ce nu-i explica prin vorbe.
— Ce mă sfătuiți să fac?
Sînziana dăduse din umeri, dar nu de gesturi de spălat pe mîini avea omul acela nevoie.
— Ați avea de făcut un lucru: să vorbiți astăzi cu un chirurg din alt spital s-o primească, iar mîine să veniți, şi-nvingîndu-vă politețea, să vă certați furcă aici şi s-o luați cu tam-tam şi s-o duceți dincolo. S-ar putea ca-n fața unui scandal, profesorul să-şi ia inima-n dinți şi s-o opereze.
— Doamnă doctor, credeți că dacă cineva ar vorbi cu profesorul Voicu Marin, iar dînsul ar interveni pe lîngă profesorul Verzeu..., propusese inginerul Fodor o soluție delicată, conformă firii sale.
Sînziana făcuse un semn din cap cu care anula eficiența unei asemenea intervenții.
— Dar dacă profesorul Mitrăchel ar interveni...
— El da, pentru că profesorul Verzeu îi este obligat. Domnule inginer, nu uitați să-i explicați profesorului Mitrăchel cît de gravă e situația. Ați fost prea delicat pîn-acum şi e un vers celebru: c'est par delicatesse que j'ai perdu ma vie. E dreptul nostru să facem ce vrem cu viața noastră, dar cu viața altuia, cînd acel altul mai are şi doi copii..., i se păru necesar Sînzienei să-i atragă atenția inginerului Fodor care, după

părerea ei, se-arătase inadmisibil de credul față de diagnosticul profesorului Verzeu cu-ale cărui explicații succinte — „Oxford like” - „fiți liniştit, nu e nimic grav”, se mulțumise ca un prost, în sinea ei, Sînziana judeca foarte aspru oamenii şi faptul că nu le-o spunea-n față era doar rezultatul educației şi, mai mult decît atlt, al perfectei stăpîniri de sine.
Cu un an în urmă, doamna Verzeu, bolnavă de-un cancer genital, devenise pacienta profesorului Mitrăchel. în serviciul profesorului Mitrăchel, la loc de cinste se afla un anatomopatolog, cumnat cu inginerul Fodor, anatomopatolog care-i sugerase inginerului Fodor să-şi mute nevasta din serviciul doctorului Bocioagă, despre care el, anatomopatologul, n-auzise, în timp ce de profesorul Titus Verzeu auzise o lume-ntreagă. Pe de-o parte, inginerului Fodor nu-i venea să creadă că o somitate se putea-nşela asupra unui diagnostic; pe de altă parte, felul evaziv al doctorului Staicu, despre care, într-o săptămînă, aflase ce medic de calitate era, şi felul hotărît al doctoriței Hangan de-a-i trage toate clopotele de alarmă, supărîndu-l fără doar şi poate pe Verzeu, îl duceau pe inginerul Fodor cu gîndul spre un diagnostic pe care nici în minte nu-ndrăznea să şi-l spună, diagnostic pe care-l pusese, probabil, Verzeu, socotind de-aceea inutilă orice intervenție. Ca mai toată lumea din vremea lui, inginerul Fodor considera agenți ai morții doar cancerul şi infarctul, celelalte maladii părîndu-i-se benigne cochetării între boală şi sănătate. Pe linia acestei fixații, care-ncepea să-i obsedeze şi pe medici nu numai pe profani, inginerul Fodor plecase din clinica în care-i era internată nevasta, cu gîndul la peritonită ca la o adevărată speranță. Invocînd dibaci un presupus diagnostic oncologic de care se temea familia bolnavei, profesorul Mitrăchel intervenise la Verzeu în favoarea Lilianei Fodor, oferindu-se să transfere bolnava în clinica lui sau, la rugămințile anatomopatologului, subalternul său — „înțelege-l şi pe el, dragă Titus”, se scuzase Mitrăchel — să asiste cînd bolnava avea să fie deschisă. Verzeu, cu tonul lui egal şi liniştitor, îl asigurase pe Mitrăchel că nu era nimic grav, nimic chirurgical, ci o pancreatită care nu ceda încă, dar nici nu se agrava. Mitrăchel nu era nici el născut de ieri de-alaltăieri şi nici novice-n chirurgie. Cine ştie ce relații profesionale directe cu Verzeu n-avusese pîn-atunci ca să-i poată verifica diagnosticele. Ştia însă, ca toată lumea, că oricine poate greşi. Ca şi Sînzienei Hangan, îi erau cunoscute greşeli de pomină făcute de

specialişti de mîna-ntîi. Nu raclase el Bebică Vernescu o măduvă crezînd că încă raclează abcesul rece pe care-l şi raclase, lăsînd paraplegică o femeie de treizeci de ani? Pandele nu scosese un rinichi unui pacient, uitînd că pacientul avea doar un rinichi? înaintea acestor cazuri nefericite, şi după ele, specialiştii în cauză făcuseră operații reuşite, unele chiar surprinzătoare prin modul abordării, prin introducerea unei tehnici noi, prin observații cu valoare de generalitate, operații trecute-n cursuri şi-n tratate, pentru care meritau reputația de care se bucurau în chirurgie. Viața intimă a oamenilor, ca şi cea profesională, e plină de greşeli, mai mari, mai mici. Un scriitor scrie azi o carte foarte bună, iar mîine scrie o carte mediocră. Un actor interpretează azi magistral un rol, creînd un personaj de neuitat, adevărat punct de referință pentru interpretările generațiilor viitoare, mîine — un personaj care nu i se mai potriveşte chiar ca pielea pe trup. Spectatorul şi cititorul sunt neiertători, nu trec niciodată cu vederea ce-a fost prost, şi-n această neîndurare uită şi ce-ai făcut bun. Sita care cerne fără părtinire este posteritatea. Ce posteritate are însă actorul de teatru, care moare definitiv în fiecare seară, cu fiecare spectacol, el, artistul irepetabilului? Ce posteritate are un medic? El moare definitiv cu fiecare diagnostic, cu fiecare succes, cu fiecare eşec. Nici Sînziana Hangan, nici profesorul Mitrăchel nu-l desființau pe Titus Verzeu pentru o greşeală. De la distanță, Mitrăchel îl suspecta pe Verzeu doar de eroare de diagnostic. De aproape, doctorița Hangan îl suspecta pe profesorul Verzeu de ceva mult mai grav: de persistarea într-o eroare pe care-n sinea lui o-ndreptase, punînd diagnosticul corect, dar pe care, de dragul de-a nu se contrazice şi de-a nu-şi ştirbi autoritatea, n-o recunoştea. Şi uman şi profesional, Sînziana Hangan accepta greşelile-n care buna-credință a celui care greşea nu putea fi pusă la-ndoială. Amorul-propriu şi rănile lui, pentru dînsa nu erau o scuză nici în cauze mai mici decît viața unui om. Pentru respectul profesional pe care i-l purta lui Verzeu — deşi era sigură că Verzeu avea să se descotorosească de ea la prima ocazie, ocazie pe care-avea să i-o pregătească răbdător, cu priceperea lui iezuită, încet şi-atît de tîrziu ca nimeni să n-o mai pună-n legătură cu ireverența de-a-l fi contrazis — şi pentru respectul față de breaslă, Sînziana ar fi preferat ca Verzeu să fi greşit de-adevăratelea de la-nceput pîn' la sfîrşit.
„Toată Facultatea s-a supărat pe mine şi nu mi-a iertat niciodată c-am avut îndrăzneala să mă vindec fără să-mi fac rezecție de humerus, cum

îmi spuneau toți. Profesorul Tomescu era atît de jignit că nu-l ascultasem şi mai ales că mă şi vindecasem, încît nu numai că nu mă mai saluta, dar nici nu-mi mai răspundea la salut”, vorba doamnei doctor Florica Varbănescu. Unii medici exagerează tipicul în maladii, alții atipicul. Unii nu-i dau voie bolii să se prezinte altfel decît cum scrie la carte, alții nu-i dau voie să meargă pe drumul drept, ci-şi poartă mintea şi cunoştințele printr-un labirint al complicației, împotrivindu-se evidenței, pe care-o consideră fațadă-nşelătoare. Să fi căzut oare Verzeu în boala atipicului?
De la intervenția lui Mitrăchel, boala Lilianei Fodor părea să se-nrăutățească. Jenat, dar de data asta convins că Verzeu greşea, Mitrăchel, intervenise din nou. „Dacă familia ține-aşa de mult, o deschid mîine”, declarase concesiv Verzeu, nelăsînd nici o clipă să se ghicească uşurarea pe care-o simțea văzîndu-se servit într-o intenție pe care de unul singur nu-i mai venea s-o materializeze. Un cui în pantof tot îi rămînea: echipa de-a doua zi era fixată: doctorul Haralambie Staicu şi doctorița Hangan. Staicu, chirurg de mîna-ntîi, secretar B. O. B., deşi afurisit de isteț şi cu o limbă pe care nu-i torsese nimeni, respecta regula jocului. El nu se pronunțase-n nici un fel, nu instigase pe nimeni. Avea simțul ierarhiilor, pregătindu-şi propria ierarhie. Doctorița-aceea iconoclastă, bîntuită de pasiunea adevărului — deşi talentată şi tobă de carte, prea tînîră pentru a reprezenta un concurent — îi stătea lui Verzeu ca o scamă-n ochi cu mult înaintea picăturii cu care vărsase-acum, în urmă, paharul, picătură care din scamă o schimbase-n spin. Ea totdeauna avea „păreri personale”, şi cînd nu contrazicea pe nimeni, cerea sau dădea lămuriri, intervenea cu precizări, cu amănunte, hărțuindu-te şi sîcîindu-te pe-un ton deferent, măsurat, detaşat, vorbind puțin şi cu miez, luată-n serios, vreai nu vreai, de tot spitalul, cu un ochi neiertător, cu o limbă cu care ştia să-ți zică una de să nu te mai scoli, „suflet de chirurg” cum o caracteriza pentru sine Verzeu, care se socotea un duios şi-un sensibil pentru faptul că-i venea să lăcrimeze la dramolete insipide, cinematografice sau teatrale, pentru că-l apuca o stare de preleşin cînd îi curgea o picătură de sînge, pentru că la cea mai măruntă durere, orgolios cum era, în loc să consulte un internist, citea la tratate de medicină generală pîn-ameţea, pipăindu-se din creştet pînă-n tălpi, bolnav pe rînd de fiecare boală-n parte, şi de mai multe deodată, înfrățite-ntr-o hidră monstruoasă, cu tentacule aderente, cleioase, insinuante şi insidioase,

care evoluau de la epidermă spre creier, fulgerîndu-l cu spaimă. Familiarizat cu moartea altora, ca orice chirurg la vîrsta şi cu experienţa lui, gîndul la propria moarte, gînd trezit de cel mai vag junghi, de cel mai neînsemnat deranjament de burtă, îl aducea-ntr-o stare de panică şi-l făcea să se simtă nu numai cel mai nenorocit om din lume dar mai ales nedreptăţit. De cînd era el pe lume, Titus Verzeu, chiar dacă nu se considera totdeauna superior altora, egalul lor nu se considerase niciodată. Amintirile, indiferent de la ce vîrstă, îl situau în afara egalităţii. Nici de supt, după cum îi spusese maică-sa, nu supsese ca alţi copii, ci cu-ntreruperi, cu un fel de lungi „meditaţii" între o-nghiţitură şi alta. Această amintire de familie îl făcea să creadă că laptele matern îi furnizase maxima plăcere. Altminteri, memoria lui nu reţinuse nici o plăcere intensă, nici o emoţie intensă, nici de partea bucuriei nici de-a durerii. O memorie nu poate-nregistra decît stări reale, iar realitatea lui Titus Verzeu, copil, adolescent, adult, bătrîn aproape, era o zeamă călduţă. Puţin imaginativ, lipsit de generozitate şi deci, nimic de mirare, şi de dorinţa de-a idealiza ceva sau pe cineva, Titus Verzeu nu iubise niciodată pe nimeni. Avea casa plină de lucruri de valoare şi de-o mare frumuseţe, alese cu grijă de cinci generaţii din neamul lui, oameni purtaţi pe la-nalte şcoli la Viena şi la Berlin, alese de multe generaţii de mari negustori, unguri şi ovrei, din neamul nevesti-sii, oameni umblaţi prin lume, pricepuţi la fineţuri şi la scumpeturi, alese de el şi de Judith, nevastă-sa, aşezate cu priceperea pe care-o aduce-adesea o bună-stare stabil şi de multă vreme instalată, subţiind partea din om corespunzătoare gustului. La tinereţe, preocupat de meserie şi de-a-şi face un nume-n meserie, interesat de lecturi, de muzică, de tot ce-l putea rafina şi pune în valoare, ataşat prin interese şi chiar din convingere de Judith, cu care se-nţelegea perfect, dar nedepăşind raţionalul în această legătură, nici la-nceput, Titus Verzeu nu simţise nevoia să se perpetueze-n vreo fiinţă. Mondenă, sportivă, preocupată de succesul lui Titus, fire lipsită de elanuri afective ce s-ar fi cerut revărsate permanent asupra cuiva, adeptă a unei temperaturi interioare care să nu depăşească temperatura normală a corpului, neiubindu-l pe Titus dar luptînd împotriva oricui i-ar fi putut ştirbi liniştea, Judith Verzeu, fostă Horvath, fostă Eskinazy, nu-şi complicase viaţa şi nu-şi stricase linia impecabilă cu maternitatea. De pe urma primei ei căsătorii, cu doctorul Eskinazy, desfăcută după cinci ani, şi-a celor cîteva legături dintre cele două

căsătorii, legături cărora ea le pusese capăt, nesocotindu-le suficient de avantajoase, Judith Verzeu îşi desăvîrşise ştiinţa de-a cuceri un bărbat şi pe cea, mult mai subtilă, de-a-l păstra. Pentru Judith, căsătoria era o profesie în cadrul căreia considera de datoria ei să nu se-arate niciodată obosită sau plictisită. Admiraţia discretă şi grija ca faţă de-un ou moale erau suficiente pentru mulţumirea vanităţii de interior a lui Titus. Frumuseţea, distincţia, educaţia, fidelitatea, comportamentul perfect, eforturile ei de-a-i face viaţa agreabilă îi mulţumeau vanitatea de exterior. Cum ceva pornit pe baze reci n-avea cum să se răcească, de-a lungul timpului nimic în cuplul Verzeu nu se-alterase. Refrigerenţa lui conservatoare păruse-ameninţată o singură dată: cînd Titus se lăsase tentat, mai mult din vanitate decît din pornire-adevărată, de una din cele două surori Veniamin, două frumuseţi a căror carieră de femei întreţinute se desfăşurase din punct de vedere topografic, în două apartamente somptuoase ale celui mai vestit hotel bucureştean al anilor '40, ani ce reprezentau apogeul acelei cariere, la susţinerea căreia mai tot ce era om cu bani în ţară îşi dădea obolul. De neam, dar pornite fără sfanţ din oraşul Băniei, cele două domnişoare, în afara studiilor în litere şi-n drept, se dedaseră cu pasiune, însoţită de mari aptitudini, studiului aprofundat al comediei umane. La un punct al drumului ce-avea să ducă la desăvîrşirea lor psihologică, apăruse Titus Verzeu, tînăr chirurg de viitor. Cum în cariera lor, majoritatea contribuabililor erau bărbaţi cu trecut şi cu prezent dar despre-al căror viitor nu se putea prezice nimic, o tînără speranţă ca Titus Verzeu le pica de minune pentru varietatea peisajului. Surorile Veniamin — despre care nu se vorbea decît la plural, iar cînd se-ntîmpla ca cineva s-o pomenească pe una singură zicea „Jeanine” sau „Fraga, una din surorile Veniamin” — erau citate ca o întreprindere în coproprietate. Ca o adevărată societate pe acţiuni, surorile Veniamin „funcţionau” perfect, aşa încît, cel mai exigent „acţionar” şi n-ar fi avut de ce să se plîngă. Una - blondă, cu ochi căprui şi umezi de căprioară temătoare; alta — brună, focoasă, cu părul bătînd în albastru şi cu nişte ochi verzi ca veninul, de te băgau în boale. Erau amîndouă de-o rară frumuseţe, iar privite-mpreună — două frumuseţi complementare. Cu voci frumoase, cu dicţii perfecte, citite şi informate, pline de tact, ştiau să se poarte-n orice situaţie. Impecabil îmbrăcate, le-ai fi luat drept fiice sau neveste de bancheri. Cîte o mică excentricitate era menită să atragă atenţia celui interesat şi să-l ducă cu gîndul către breşele din

virtutea şi din starea lor socială. Vara, una purta o brățară, mereu schimbată, la glezna piciorului stîng, iar cealaltă, o brățară pe brațul drept, gol, foarte aproape de umăr. Deşi de-aceeaşi statură, de păreau date cu talerul, surorile nu-şi treceau una alteia toaletele sau blănurile şi nici măcar bijuteriile. Căuta fiecare să-şi sporească patrimoniul, mai ales la ultimul capitol. Ceea ce-şi pasau adesea una alteia erau „acționarii". Era bine ca ei să treacă de la o „secție" la alta, schimbînd obiectul investiției, dar neînstrăinînd capitalul, atîta vreme cît acesta exista din plin şi era oferit fără vreo reticență ori vreo restricție. Totdeauna de-o dispoziție egală — şi anume, bună — ştiind să-nveselească şi să dezghețe, oferindu-i din plin omului pentru banii lui, surorile Veniamin aveau stofă de-adevărate curtezane. Orele petrecute alături de tinerele domnişoare erau ca o croazieră fastuoasă în care totul se-ntrecea în a-i da satisfacție călătorului, în această atmosferă de vacanță, se trezise-ntr-o bună zi şi Titus Verzeu, îmbarcat pe pachebotul de plăcere al surorilor Veniamin. Fraga, cea brună, care tocmai o rupsese cu un fabricant, om între două vîrste — mai mult spre cea de-a doua — găsise că atît cît se afla-n „refacere" îşi putea-ngădui o fantezie cu chirurgul tinerel de la care cine-ştie-ce nu putea aştepta sub aspect pecuniar. Titus Verzeu nu dădea nici un semn de mare aprindere. Incitată de morga tînărului medic, de manierele lui desăvîrşite, Fraga se-aprinsese ea, îndrăgostindu-se de-a binelea. întrebată de soră-sa ce găsise la Titus Verzeu, Fraga răspunsese: „Cred că ăsta e genul meu: genul piept de pasăre". „Piept-de-pasăre", neobişnuit cu efuziunile sentimentale, un timp se lăsase pîrjolit. Necontaminat însă, începînd să obosească destul de curînd de-atîta jăratic, se-ntorsese total, cu trupul şi cu sufletul lui de carne albă, spre căminul unde, răbdătoare şi odihnitoare — făcîndu-se, şi-n timpul aventurii lui şi după, că nu ştie nimic — îl aştepta Judith cu brațe deschise din care nu ieşeau scîntei. Pe zi ce trecea, Titus Verzeu devenea mai mizantrop. Suporta oamenii atît cît îi cereau profesia şi-ndatoririle mondene. Bucuriile lor îi erau indiferente şi nici necazurile lor nu-l afectau mai mult. Orice contrariere din partea lor îl scotea însă din fire. Dar cum nu lăsa niciodată să se vadă acest lucru, se măcina în sinea lui, dînd proporții exagerate oricărui incident şi țesînd o pînză de animozitate tot mai strînsă în jurul individului care-l supărase. Răbdarea şi măiestria lui Titus Verzeu erau demne de-un păianjen. După ce fusese „supărat", o vreme tăcea. Tăcea şi-şi filtra veninul.

Dacă răzbunarea e-o mîncare ce se mănîncă rece, răzbunarea lui Titus Verzeu era o mîncare ce se mînca înghețată. Cînd socotea că alimentul ofensei a atins punctul de congelare, Titus Verzeu îşi lua un aer suferind. Acela era şi momentul cînd „prietenul” lui de-o viață, Voicu Marin, îl întreba: „Ce ai, bă Tituț? că parcă nu ți-ar fi boii acasă”. Profitînd de solicitudinea întrebării, cu morga lui obişnuită, „Tituț” azvîrlea o vorbă care n-avea niciodată caracter de reclamație ci de confidență „ca-ntre prieteni”. La momentul oportun, moment pe care profesorul Voicu Marin — mare specialist al „experimentului provocat” — îl prilejuia neapărat, profesorul Titus Verzeu era descotorosit de elementul care-i tulburase boii.
— Cu „tehnica” asta de-naltă clasă, „haute couture” cum zice Tudor Şerban, îți dai seama că nu mi-a fost deloc greu s-ajung la dispoziția Ministerului, unde Voicu Marin era ce era. Ori mergeam la Giurgiu, unde se găsea un post de internist la o policlinică ori... Prin mijloace proprii am intrat la Institut. Aşa m-am trezit microbiolog.
— Şi bolnava-aceea, Liliana Fodor? întrebă Vlas.
— A fost operată de Titus Verzeu, cu Staicu şi cu mine. Peritonită. Tot abdomenul îi era plin de puroi. Operația — în afară de „pensă”, „tampon”, „pensă”, „catgut” — s-a desfăşurat într-o tăcere de moarte.
[— Sînziana, de ce nu vrei tu să te iubeşti cu mine? îi spusese-ncet şi persuasiv Staicu în timp ce-şi scoteau mănuşile, după ce bolnava Liliana Fodor fusese trimisă, cu doctorița Giugaru, anestezista, la reanimare.
Sînzienei vocea lui Staicu îi sunase de data asta ca venită de pe altă lume, după atîta concentrare.
— De data asta din ce v-a mai venit domnule doctor, o dăduse Sînziana pe glumă, revenind la realitatea exterioară mesei de operație.
— Din ce-mi vine mereu: cînd stau mai mult pe lîngă tine m-apuc-o poftă nebună să ne iubim.
- Şi Cu o femeie-nsărcinată, domnule doctor? vai! se poate? continuase Sînziana tot în glumă.
— Cît eşti acum de-nsărcinată eşti numai bună! glumise şi Staicu.
— Mulți perverşi pe lumea asta, zisese Sînziana şi izbucniseră amîndoi în rîs.
Ea crezuse recidiva de propunere încheiată. Staicu o apucase de bărbie ca pe-un copil.
— De ce nu vrei tu să te iubeşti cu mine? spune-mi!

„Mărioară de la Gorji, ține-o rublă şi doi zloți şi nu te iubi cu toți", îi trecuse prin gînd Sînzienei.
De data asta, doctorul Staicu o privea duios şi rugător.
— Ca să mă iubesc cu dumneavoastră ar trebui mai întîi să vă iubesc, răspunsese ea, privindu-l mîngîietor.
— Şi de ce n-ai putea să mă iubeşti? Fiindcă nu sunt frumos?
— Nuuu.
Sînziana spusese cu atîta convingere „nu", încît Staicu nu se-ndoise că nu-l mințea.
— Domnule doctor, vă admir profesional atît de mult... că pînă la urmă cred c-aş fi făcut ca majoritatea femeilor: m-aş nndrăgosti de şeful meu direct.
— Şi-atunci? în glasul lui Staicu era o nerăbdare plină de speranță. Şi-atunci, de ce nu?
— Fiindcă vă e prea dragă puterea.
Urmase un moment de stupoare pentru Staicu.
— Şi ce e rău în asta? Nu e mai bine să aibă frîu-n mînă unul bun, decît unul prost sau mediocru? Îm? ce zici? îşi revenise el.
— Ba da. Dar cînd ai pus mîna pe putere cel mai greu lucru e să fii drept. Iar dumneavoastră nu ştiu cît vă puteți ridica deasupra antipatiilor personale, umane.
— Recunoşti că ele sunt dublate şi de bine-meritate antipatii profesionale?
— Recunosc. Dar cînd ele n-au să mai aibă justificare profesională? sunteți pătimaş, coleric, ziua asta are să vină oricum.
Erau trişti amîndoi.
— Cui i-ai da tu dreptul să-i fie dragă puterea?
Vocea lui Staicu sunase metalic, decisiv, deşi aproape şoptită.
— Oamenilor politici. Celor adevărați, celor de anvergură, care pentru-o convingere-şi riscă pielea.
— Un bărbat vrea să se iubească şi el cu o femeie şi uite unde-ajunge... De ce să complicăm lucrurile? De ce să depăşim sfera strict erotică? îm?
Staicu o privea nițel iritat pe cucoana asta care prea despărțea firu-n patru, şi alt fir decît cel întins de el. Nițel iritat ca fiecare dintre noi cînd aude altceva decît ceea ce-ar vrea s-audă. Altfel recunoştea că „muierea asta a dracului de deşteaptă" pusese degetul pe rană.

— „Un bărbat vrea să se iubească şi el cu o femeie", reluase Sînziana. Bărbatul şi femeia asta înainte de-a fi atît de bine delimitați pe sexe, sunt oameni şi asta complică mult sfera lor erotică, sfera asta nu poate fi pură decît la dobitoace, şi mă-ntreb dacă şi la ele n-o fi şi altceva mai subtil. Eu am un trup ciudat, domnule doctor, nu vibrează decît la impulsuri venite de-aici — şi-şi dusese mîna la cap — impulsuri care nu suportă bruiajul nici unei reticențe; deci, am un trup ciudat, care trebuie făcut să vibreze, fiindcă la fîlfîiri strict endocrine este imun.
Se-ntorsese cu toată fața spre Staicu. Staicu o privea grav. Dîndu-se un pas îndărăt, ca să mărească distanța dintre ei, îi spusese cu un glas de-o duioşie pe care nu i-ai fi bănuit-o.
— Aşa cum mă vezi — şi-şi trecuse prin aer mîna, exagerînd contururile trupului său mare şi vînjos, şi impulsurile mele vin tot de din sus de brîu. Ca să te iubeşti cu mine ți-ar trebui să mă iubeşti. Te-nțeleg foarte bine fiindcă eu te iubesc.
La asta, Sînziana nu se-aştepta. Ca tot omul era pregătită împotriva agresiunilor, a propunerilor pe care ea nu le considera nici ruşinoase, nici dezonorante, ci doar prea bruşte; altfel socotea că numai femeile proaste sau ipocrite, sau — cel mai des — şi una şi alta, se-arată ofensate de „omagiul" strict fizic al unui bărbat. Om al datoriei, exigentă mai ales cu ea însăşi — pentru a răspunde acestui „omagiu", ea avea nevoie să ştie că actul fizic este girat de dragoste, sau măcar de iluzia dragostei, pentru partener.
Se uitase la doctorul Staicu plină de părere de rău. „Puiule, i se-adresase-n gînd, dacă erai pe față de partea mea în cazul lui madam' Fodor, te iubeam şi ne iubeam. Dar de..." Omul acela investea în ea un sentiment căruia ea ştia că n-avea să-i răspundă niciodată. Iubirea fără ecou a cuiva pentru ea îi dădea o stare de jenă şi de apăsare, aproape un sentiment de vină. în adolescență, iubirea lui Mihai Şerban ajunsese s-o roadă ca o remuşcare. Simpla iubire a lui Mihai sau împletirea ei cu sentimentul unei duble vine? Nu ştia cum să numească altfel starea ei de-atunci — şi nici pe cea de-acum — vina de-a nu-l fi iubit pe Mihai şi cea de-a-l fi iubit pe nenea Daniel! „Să te iubească un băiat, iar tu să-l iubeşti pe tatăl lui?! Cui i-ar fi uşoară o asemenea situație? Doamne, cîte paranteze mai sunt şi-n mine! Noroc că amintirile, ca şi visele, n-au durată reală, altfel ar însemna că tac de cel puțin o oră. De cîtă vreme oi tăcea, oare? S-o fi luat de gînduri Pavel..."]

„Cîte şi ce lucruri or ascunde oare tăcerile astea?”, se luase Pavel nu de gînduri, ci cu gîndul.
— Dacă n-aş fi avut dreptate, poate-aş mai fi avut o şansă la-ndurarea lui Verzeu, dar fiindcă-avusesem dreptate îmi semnasem singură sentința, reluă Sînziana, ca şi cum nu s-ar fi întrerupt nici o clipă. Cînd am ieşit de la blocul operator, după patru ore jumătate, inginerul Fodor stătea, săracul, mai mult mort decît viu, răzimat de-un perete. „Ați avut mare noroc!”, i-a spus Verzeu, pe tonul lui ponderat şi sigur de sine, de parcă nici usturoi nu mîncase, nici gura nu-i putea. Staicu, om deschis şi coleric, s-a-ntors spre mine şi mi-a şoptit: „Să nu-l bagi în...?”. Ştiu c-am zis şi eu: „Ba să-l bagi...!”.
După plicul pe care mi l-a oferit mie inginerul Fodor, plic pe care eu nu l-am primit, mi-nchipui că nu era tocmai lui Verzeu, „salvatorului”, să nu-i ofere un plic burduşit cu „elementele” recunoştinței. Cu două luni înainte de naşterea Anei, am fost transferată.
— Şi n-ai mai avut ocazia să lucrezi din nou în chirurgie?
— Nici n-am mai căutat-o. Nu ştiu încă dacă e-un defect sau o calitate-a mea interesul pe care-l am pentru toate ramurile meseriei noastre. Nu ştiu dacă poți să-nțelegi, Pavele, dar de-o profesie-ți poate trece ca şi de-un om. Despărțirea mea de chirurgie, dacă mă gîndesc bine, a fost doar desăvîrşită de actele oficiale. Ea a-nceput cînd am ieşit de la operația Lilianei Fodor. Mergeam în urma lui Titus Verzeu, fără nici o satisfacție că pusesem un diagnostic exact, fără nici o spaimă că pentru acest diagnostic şi pentru viața de om care se afla-n spatele lui îmi riscam cariera, chiar pîinea. Simțeam... amărăciune? deznădejde? Poate. Eram sigură că ceva s-a rupt definitiv între mine şi profesia de chirurg. În mine... şi că nu mai putea fi reparat. Chirurgia nu era de mine. Degeaba ştiam carte, degeaba aveam ochi, minte şi mînă sigură. Altceva-mi lipsea. Mergînd pe urmele lui Verzeu, mi-am dat seama că eu n-aş fi avut calmul lui în fața unei morți de care-aş fi fost vinovată. Mi-am adus aminte, tot atunci, de doctorul Bebică Vernescu şi de pacienta pe care-o lăsase paraplegică şi care de şapte ani zăcea, blîndă şi resemnată, într-un salon dintr-una din clinicile noastre. De la această operație, Bebică Vernescu ziua opera-n disperare, iar seara bea ca să poată dormi, Cînd m-am dus să-l văd, după primul infarct, la 47 de ani, mi-a şoptit: „Şi cît am sperat în infarctul ăsta...”, şi s-a uitat lung la mine. La al doilea, la patruzeci şi nouă de ani, speranța i s-a-mplinit. Bietul Bebică! Puțini doctori am

cunoscut atît de buni profesional şi-atît de devotați bolnavilor.
Mergeam în urma lui Verzeu şi simțeam că ceva s-a rupt în mine, o singură dată mai simțisem la fel cînd... Sînziana se opri fiindcă-şi dădu seama că cealaltă amintire nu făcea parte din „programul Verzeu”.
— Cînd? se auzi-ntr-un tîrziu vocea lui Pavel.
— Odată cu mine, ca să nu pară totul prea cusut cu ață albă, Voicu Marin i-a mazilit pe încă doi chirurgi din secția lui. Am căpătat un transfer la microbiologic, tot în cadrul clinicii, dar trebuia s-aştept să se pensioneze o doctoriță care-şi ceruse pensionarea. Cînd a văzut că i-a şi sosit „schimbul”, a mai ezitat, timp în care, două luni am ținut locul unui medic de la un cămin de bătrîni, iar două luni pe cel al secretarei directorului de la microbiologie, operată la colecist. Înaintea acestor „aventuri” s-a născut Ana. Eram atît de mulțumită, era aşa de grasă şi de frumoasă, că m-a ajutat să trec mult mai uşor peste perioada mea de femeie la toate, decît dacă n-aş fi avut-o. în ziua cînd am plecat din clinica de chirurgie, ca persoană bine-crescută, m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Verzeu. în loc să-l găsesc doar pe Verzeu, cum era de aşteptat, am dat şi peste Voicu Marin. Era mai mult decît în visul meu. Verzeu zîmbea din vîrful buzelor lui subțiri, iar Voicu Marin rîdea cu gura pîn' la urechi, proaspăt însurățel, la şase luni după ce i se spînzurase prima nevastă, frînghia fiind prefăcută, pentru uzul public, în stop cardiac, iar soțul drapat într-o durere profundă în faire-part-ul din „România liberă".
I-am salutat pe cei doi mari tenori reuniți şi m-am gîndit pe cine mai „lucrau”, grație paşnicei lor cîrdăşii.
„Cîtă imaginație..., cîtă imaginație-n vorbire are femeia asta. Oamenii, mai toți, dar mai ales orăşenii, vorbesc ca ziarele. Standard vorbesc. Sînziana şi Iulia vorbesc altfel. Individualizat. O asemănare între ele”, îşi zise Pavel.
— Bună ziua, am zis eu.
Au dat amîndoi din cap în chip de răspuns, cu aerul omului deranjat din ceva foarte important. Nu mi-a spus nici unul nici un cuvînt.
Atunci, mi-am luat eu inima-n dinți şi-am zis:
— Domnule profesor Verzeu, astăzi plec din serviciul dumneavoastră şi-am venit să-mi iau rămas-bun.
— Da, pleci? m-a-ntrebat Voicu Marin, de parcă atunci afla această noutate pe care mi-o cocea de şapte luni.

M-am uitat la el cu silă. Bun observator, Titus Verzeu a remarcat privirea, care dealtfel i se-adresa şi lui.
— începeți o activitate care vă va oferi mai mult timp în care să reflectați, s-a-ndurat într-un tîrziu să mi se-adreseze Verzeu, însoțind fiecare vorbă cu un zîmbet subțire şi de-o persiflare abia perceptibilă, şi s-a uitat la Voicu Marin, în care să reflectați mai mult la profesia dumneavoastră, la faptele, la vorbele dumneavoastră, a continuat el, ascuțindu-şi zîmbetul din ce în ce, vrînd desigur să-mi dea a-nțelege, dacă nu pricepusem pîn-atunci, că mazilirea — din limbă mi se trăgea.
M-am uitat la unul, m-am uitat la celălalt. Cît rău făcuseră şi cît aveau să mai facă! Ce gol trebuie să fie-n sufletul oamenilor ăstora doi dacă la şaizeci de ani împliniți se gîndeau numai cum să le pună altora pielea pe băț! M-am uitat la ei cu o milă care venea de departe, de la generații şi generații de țărani din neamul meu, oameni care scormoniseră din noapte pînă-n noapte pămîntul, găsind mereu timp să gîndească, răzimați de coarnele plugului ori în coada sapei, în felul lor simplu şi esențial, la fiecare gest al lor, repetat de veacuri şi menit să se-nscrie-n ciclurile armoniei universale căreia nu ştiau să-i dea nici un nume. Şi, deodată, uitînd timpul şi locul, uitînd cu desăvîrşire că oamenii aceia doi puteau să-mi facă încă mult rău, privindu-i cînd pe unul, cînd pe celălalt, cu un glas de profet care nu făcea altceva decît să vestească ceea ce i se-arată, m-am trezit că le spun:
— La vorbele şi la faptele noastre vom afla cu toții vreme să ne gîndim: la o boală grea sau pe patul de moarte. Mai ales pe patul de moarte.
Le-a pierit zîmbetul. Am salutat scurt din cap şi ca şi cînd misiunea mea pe lîngă ei fusese aceea de mesager al destinului, am plecat înnorată de presimțirea că le prevestisem adevărul.
Cum mergeam pe culoar, mă asaltau tot felul de gînduri. Vecinele mele de palier m-au scîrbit de totdeauna cu egoismul şi cu zgîrcenia lor. Mamei îi era grozav de milă de ele. „Două biete bătrîne”, a zis ea într-o zi. „Mai dă-le dracu'. sunt putrede de bani şi de lucruri şi zgîrcite că şi-ar mînca de sub unghie”, am zis eu.
[E foarte curios cîtă milă inspiră defectele fizice şi cît dispreț cele psihice. Toată lumea zice „săracu' de el — e şchiop, e chior" şi nimeni nu zice „săracu' de el — e zgîrcit, e ipocrit, e turnător, e intrigant", cînd astea sunt infirmități de pe urma cărora suferi la fel de mult ca şi de pe urma infirmităților fizice. Un defect fizic îți dezechilibrează

corpul şi dezechilibrul ăsta se răsfrînge asupra sufletului. Efectele lui sunt deci împărțite. Gîndeşte-te că defectele psihice zac numai în suflet, îți dai seama ce infirn trebuie să fie într-un suflet şchiop sau chior, sau amîndouă la un loc, sau cîte cît vrei? Toate defectele psihice au la origine un complex de inferioritate. Cine e sigur pe sine nu e nici invidios, nici intrigant, nici arivist. „La om totul trebuie să fie frumos, de la haine pînă la suflet.] „Cehov a spus asta?” Cehov. O umanitate fără complexe. Un echilibru dat de frumusețea exterioară şi de cea interioară. Mi-au plăcut totdeauna oamenii frumoşi pentru că măcar sub aspect fizic ai garanția că sunt scutiți de complexe. Pe culoar, mi-am adus aminte vorbele Mamei şi-am început să mă-ntreb ce complexe i-or fi rozînd de-o viață pe Verzeu şi pe Voicu Marin. „Dacă vrei, cît de cît, să fii drept cu altul, pune-te-n locul lui”, mă sfătuia Mama. Cum n-am economisit niciodată efortul, m-am pus întîi în locul lui Voicu Marin. Băiat de grădinari din marginea Bucureştiului, tată român, mamă bulgăroaică. Fizic, totul parcă prea mare. Ca la un televizor defect care dublează contururile. Nici urît, nici frumos. Mătăhălos. Ca maniere: nu se sfia să-şi sugă dinții, să se scobească în nas ori în dinți, ori să se scarpine de față cu alții. Lipsa de educație poate fi invocată pînă la 20, hai 25 de ani. După aceea, nici dacă singura locuință şi mamă ți-au fost maidanul, nu mai poți invoca lipsa de educație. Vine-o vreme cînd mintea proprie îți este un educator suficient. Voicu ştia desigur că asemenea lucruri nu se fac. Se purta însă cum îi venea, din totală desconsiderare față de alții. Dacă nu ştiai cine e, dacă nu-l auzeai vorbind şi te-ai fi gîndit să-l plasezi undeva, l-ai fi plasat fie-ntr-o muncă necalificată, la cărăuşie, de pildă, fie-ndărătul unei tejghele. Cînd deschidea gura şi folosea un ton neutru, în vocea lui baritonală, frumoasă şi bine stăpînită, apăreau vorbe care nu te supărau atît prin ortoepia deficitară cît prin vulgaritatea cu care erau rostite. Simțeai în acelaşi timp o amenințare în vorbele-acelea stîlcite, fiindcă îndărătul lor bănuiai o stîlceală mult mai adîncă, depăşind sfera vocabularului. Cînd vorbea oficial, tonul lui căpăta importanță şi anume importanța anilor '50—'60, '64, cînd mai ales vorbitorii din ideologie se găseau datori să pună accentele-n frază altfel decît le cerea logica limbii române. Chiar şi unii care folosiseră curent acest mod nefiresc de frazare, după '64 încercaseră — că-ncercarea moarte n-are — şi unii chiar reuşiseră să se debaraseze de mimarea asta ajunsă reflex. El încercase, nu-ncercase, nu ştiu. Ştiu doar că modul

lui de frazare, deşi mare ştab la Minister, la Facultate, la Clinică, te făcea să-l consideri un personaj desuet, pe cale de dispariție. El vorbea mai departe la fel şi purta mai departe, ostentativ sau nu, nici asta n-aş putea spune, pantaloni cu cracul larg ca pentru trei picioare barosane. Voia, cred, să demonstreze că-şi este fidel sie însuşi, în tinerețe, cînd nu era nimeni, o ceruse de nevastă pe fata care crezuse că n-avea să-l refuze şi nicidecum pe cine-ar fi vrut.
— Pe cine-ar fi vrut?
— Pe viitoarea nevastă a profesorului Daniel Şerban, pe mama lui Tudor, pe care l-ai cunoscut în seara asta. Şi mergînd aşa pe urmele trupului... ale sufletului lui Voicu Marin, dădeam şi de profesie, cîmpul multor ambiții, cîmp unde lucrurile se puteau îmbunătăți sau înrăutăți. Era chirurg? — era. Drumul de la grădinărie la chirurgie era lung, dar odată ajuns aci nimeni nu se mai întreba cît de lung fusese drumul lui şi cît de scurt al altora. Era chirurg. Printre-atîția alții. Unii ştiu că sunt în profesie nişte utilități, şi acceptă această situație. Conştienți că nu li se cuvine mai mult, îşi fac cinstit datoria, şi-şi văd numai de treburile lor. Ca utilitate, nimeni n-ar fi avut ce să-i reproşeze lui Voicu Marin. Dar vezi că el voia să se ia de piept cu cei mai mari chirurgi şi cum profesional n-avea şanse, ca Făt-Frumos cu Zmeul, să-i îngroape pîn' la brîu, îi îngropa cu totul — pe criterii extraprofesionale. Unul avusese moşie (el, nevastă-sa); altul avusese aur, nu-l declarase, în schimb îl ascunsese-n masa de la sala de operație; cumnatul ăstuia se pare că ştiuse şi nu-l denunțase şi amîndoi trecuseră nițel pe la „pension"; şi uite-aşa numărul culpabililor față de legi îi lărgea locul; alții nu făcuseră nimic din punct de vedere juridico-administrativ, dar ca şi primii păcătuiau grav în ochii lui, păcătuiau „medical": erau chirurgi de mîna-ntîi. Buni şi ăştia de dat la „abdomen" fiindcă la „torace" — mai mare şi mai mare era el.
Mă puneam în locul lui Voicu Marin şi, fără să-l aprob, îi înțelegeam mecanismul sufletesc, în definitiv, omul ăsta n-avusese niciodată ce-şi dorise. Profesional, deşi se declarase şi era luat oficial drept „ăl mai mare", el ştia că nu e. Nevastă-sa, un om blînd şi bun dar şters, nu era cine-şi dorise el; băieții, doctori amîndoi, nu-şi depăşeau profesional tatăl. Nevastă-sa se omorîse. Sătulă de vorbe grosolane, de palme arse între patru ochi şi chiar între mai mulți. A doua — actriță, frumoasă, foarte frumoasă, şi sîsîită. în actorie — ce era el în chirurgie: o utilitate, umplută de roluri de cînd se măritase cu el, că fiecare avea

sau putea să aibă o mamă, o soacră, o cuscră bolnavă, nevoie de-un medicament străin. Altminteri, femeie cumsecade actrița. Pe cînd mai lucram încă la chirurgie, deşi ea era „madam director”, a venit să mă roage să-i dau un bilet de intrare permanentă la o bolnavă din salonul meu, motivîndu-şi cererea prin faptul că programul ei de actriță era-n contratimp cu orele de vizitare a bolnavilor. Gestul ăsta m-a făcut să nu-i prevăd un viitor prea fericit alături de Voicu Marin. Intrasem într-o perioadă de clarviziune, se autoironiza Sînziana. O femeie cît de cît cumsecade, oricîte vanități ar fi avut, pîn'la urmă avea să se dea bătută față de Voicu Marin. Cît Voicu era maaare, „Mercedesul” îi mai astupase din defecte, cînd se mai micşorase, deşi făcuse un copil cu el, actrița a hotărît să nu-i mai suporte pe el şi pe cele două odrasle din prima lui căsătorie. Victime-ale eredității paterne, pe unde-o prindeau pe mama lor vitregă tinerii îi ardeau la scatoalce, însoțite, bine-nțeles, de vorbe corespunzătoare.
Sînziana făcu o pauză.
— Continuînd efortul meu de identificare cu alte personaje, am ajuns şi la Titus Verzeu, al cărui nume, pretindeau cei din generația lui, ar fi trebuit pronunțat Vărzău, cum se şi scrisese înainte ca şcoala latinistă să fi introdus scrierea etimologizantă. El avusese tot ce-şi dorise, atît cît se poate judeca din afară un om. Şi, totuşi... Cu-nvățătura şi cu mintea lui ternă dar corectă nu se putea să nu-şi dea seama că este doar un bun profesor şi nu un maestru în chirurgie. Sub aspectul cunoştințelor generale, Verzeu era un tip enciclopedic.
— Era? Nu mai este?
— Deşi este conştient în cea mai mare parte a timpului, de patru ani stă-ntr-un fotoliu. Nu-şi mai poate mişca membrele inferioare, are afazii şi pierdere aproape totală a graiului.
— Scleroză?
— După nişte autori americani se pare că un virus care dă fenomenele astea botezate generic „scleroză”. îmi părea atît de rău că un om ca el — un mediocru, hai să-i zicem, dar un mediocru cu atîta ştiință de carte, cu o cultură umanistă atît de vastă — era atît de vanitos, de meschin şi se preta în primul rînd la cîrdăşia cu Voicu Marin, apoi la maşinații cu care-şi îndepărta cei mai buni colaboratori. De Staicu nu se-atingea fiindcă-i era frică. Pe vremea legionarilor, cînd un doctor gardist voise să-l mătrăşească pe Verzeu, din cauza nevesti-sii, doctorul Daniel Şerban spusese de față cu toată lumea că pleacă din

spital dacă cineva-ndrăzneşte să-l mute pe Verzeu. Cînd Voicu Marin îl mutase pe Şerban, invocîndu-i originea, Verzeu nici măcar nu deschisese gura. Ba, dimpotrivă, îi strecura azi o vorbă, mîine o vorbă lui Voicu Marin, cu abilitatea şi cu perseverenţa care-l caracterizau, vorbe prin care-i dădea de-nţeles că Şerban ar unelti-mpotriva lui, a lui Voicu şi, mai rău, că nu i-ar recunoaşte autoritatea medicală, indiscutabilă pentru toată lumea. „Pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti”. într-un elan de binefacere, Voicu Marin o trimisese la ţară şi pe fosta lui iubire, nemărturisită, pe Marina Şerban, nevasta concurenţei, căreia profesional şi uman n-ar fi avut ce să-i reproşeze, decît eventual că nu-i bănuise la timp iubirea. Verzeu, ca şi Voicu, nu suporta concurenţa. Tot un complex de inferioritate. Prin urmare, nici el n-avusese ce-şi dorise, aşa stînd lucrurile.

— Sînziană, să nu te superi că te-ntrerup, tu ai avut pîn-acum în viaţă ce ţi-ai dorit?

Sînziana se gîndi. Răspunsul la această întrebare şi-l dăduse demult. Se gîndea acum dacă era bine să-i răspundă lui Pavel aşa cum şi-ar fi răspuns ei însăşi. „Cu nimeni nu e bine să fii sincer cum eşti cu tine însuţi. Un moralist zice să-ţi tratezi prietenul de azi ca şi cînd mîine ţi-ar deveni duşman şi duşmanul de azi ca şi cînd mîine ţi-ar deveni prieten, ceea ce nu este conform cu principiile moralei ci ale unei bune politici. O fi bine, dar nu e conform fiirii mele. Decît să spun ce nu cred mai bine tac. Uit totdeauna că există, în mare, trei feluri de-a minţi: minciuna-minciună, adică falsificarea adevărului; omisiunea unei părţi a adevărului; şi statistica, vorba lui Kolonte cînd se uită prin statisticile unora de la noi din laborator”.

— Unele lucruri majore, că despre cele majore merită să vorbim, sunt aşa cum mi le-am dorit. Am vrut să fiu doctoriţă şi sunt doctoriţă. Şi cred că am nimerit chiar într-o specialitate care mi se potriveşte. Chirurgia-mi plăcea. E partea cea mai spectaculoasă, cea mai palpitantă a medicinei. Dar tributul emoţional şi cel actoricesc erau prea mari pentru mine. Prefer microbiologia fiindcă-n ea nu risc să omor pe nimeni şi nici n-am de-a face cu publicul. în chirurgie, în fiecare zi ai premieră. Mai întîi, cum ţi-a reuşit operaţia şi nu numai ea. Grija complicaţiilor post-operatorii. Ce să-ţi mai spun, că ştii. Apoi, partea mondenă: ce zic superiorii, ce zic colegii, personalul mediu, pacienţii? Să fii impecabil cu toţi. Microbii şi viruşii sunt mai comozi, că nu-ţi comunică sentimentele. Deci, ca să mă-ntorc de unde-

am plecat, fac o meserie pe care mi-am ales-o şi care-mi place. Am vrut să am copii şi-i am.
— Dar îi ai cu cine-ai fi vrut să-i ai?
După ce rosti întrebarea, pe faţa lui Pavel apăru o expresie de regret, regretul că-ndrăznise prea mult; şi teama că i s-ar fi putut da un răspuns care să-l doară.
Sînziana fu izbită de-ntrebare: [îmi dau seama că niciodată nimeni nu mi-a pus o-ntrebare atît de importantă, ţinînd de ceva atît de intim din fiinţa mea şi-n acelaşi timp cu valoare de generalitate: „Ai copii, dar îi ai cu cine-ai fi dorit cel mai mult să-i ai sau i-ai avut cu cine s-a putut sau chiar s-a nimerit?" E o-ntrebare care-ar putea să figureze-n orice chestionar adresat părinţilor. Cîte lucruri s-ar explica din răspunsul sincer la această-ntrebare...]
— La-ntrebarea asta-ţi pot răspunde, îţi pot răspunde-n două feluri, esenţa fiind aceeaşi. Am doi copii cu doi bărbaţi care mi-au fost dragi cînd am făcut copiii cu ei. Deci, nu-mi pot reproşa c-am făcut doi copii la-ntîmplare. Am dorit să-i am şi e cea mai mare mulţumire şi mîndrie a mea că am copiii ăştia. Întrebarea ta aşteaptă însă un alt răspuns. Dacă nu ţi-aş da şi-al doilea răspuns ar însemna să mint prin omiterea unei părţi a adevărului. (îşi aminti iară de Kolonte, de mustăţile lui ţepoase, de ochii negri cu pleoape oblice care-i trăgeau în sus, de privirea lor enigmatică, plecată parcă să măsoare pustietăţi misterioase de care-l legau nostalgii ancestrale.) Se scutură de-această amintire şi continuă:
— Cei cu care-aş fi vrut cel mai mult să am copii... cu-aceia n-am avut şi n-am să am copii.
— De ce? se-auzi glasul lui Pavel, înecat în părere de rău.
Sînziana ridică din umeri a neputinţă.
— între paisprezece şi optsprezece — chiar nouăsprezece — ani, iubeam atît de mult pe cineva încît cea mai mare fericire ar fi fost să am un copil cu el. Dar era o diferenţă de vîrstă foarte mare-ntre noi, el era-nsurat, avea copii...
— El te-a iubit?
— Nu ştiu, jur că nu ştiu.
— Şi n-ai vrea să afli?
— Pavele, mă-ntreb dacă e bine şi dacă nu-i facem trecutului o nedreptate încercînd să-l clarificăm. Bine-nţeles, cînd e vorba de nebuloasa unor lucruri frumoase. Dacă bănuieşti că cineva te-a turnat,

ți-a făcut un rău, cred că eşti obligat să clarifici acest trecut; este o obligație, cum să-i zic, civică. Dar trecutul pur sentimental... Mi-e teamă că umblînd cu el poți păți cum pățeşti cu florile presate cînd încerci să le muți de pe-o foaie pe alta. Cred că dac-aş fi scriitoare aş încerca să clarific acest trecut din curiozitate psihologică, din obligație profesională deci, fiindcă eu consider psihologia profesia de bază a scriitorului. Şi-apoi, mă mai gîndesc la ceva. Să nu-ți închipui că n-am fost de multe ori ispitită să dezvălui acest trecut al imaginației mele. Trecutul imaginației e tot atît de-al nostru ca şi trecutul faptelor. Trăim cu imaginația cel puțin tot atît de mult cît trăim real — real însemnînd ceea ce poate fi controlat şi confirmat şi de altul sau de alții, în afara ta. Altminteri, cu ce, pentru individ în sine, e mai puțin autentic, mai puțin viață, ceea ce se-ntîmplă numai în sine însuşi decît ce i se-ntîmplă cu ştirea altora? Cu ce? Cu ce este mai puțin intensă dragostea unui om dacă este neştiută? Ba dimpotrivă. Este mult mai concentrată față de-o iubire împărtăşită, şii nu doar materializată, adusă în planul realității, fiindcă din ea, din iubirea neştiută nu se risipeşte nici un strop în gesturi, în aşteptări, în vorbe care nu reuşesc totdeauna s-o exprime. După ani şi ani de la o iubire, auzi oameni care spun: "L-am iubit (sau am iubit-o) dar el (sau ea) habar n-avea, nici nu mă ştia, situînd această iubire la periferia iubirii, fiindcă ea nu era ştiută. Oamenii ăştia, după părerea mea, sunt o categorie — o categorie foarte întinsă — care nu-şi dă seama că oricît ai trăi cu alții, există în tine fonduri personale inalienabile, adevăruri pe care nu le ştie nimeni şi care sunt cele mai adevărate. Ştiu că e un pleonasm să spui „adevărul adevărat" — după cîte-mi mai aduc şi eu aminte de la liceu — dar aşa e.

- Nu te supăra că te-ntrerup mereu, oftă Pavel, de parcă ar fi scăpat de-o piatră grea de pe suflet.

— Nu suntem la tribunal, Pavele, ca să cerem voie părții adverse cînd vrem să-i întrerupem pledoaria.

- Cîtă dreptate ai! Oamenii au tendința de-a devaloriza imaginația care, de fapt, este motorul nu numai al sentimentelor dar al tuturor lucrurilor. Şi o clădire apare mai întîi în imaginația constructorului, apoi pe hîrtie, apoi în realitatea palpabilă, cea a martorului. După ce oamenii au depăşit o stare, îi flutură amintirea ca pe-o vechitură, ca pe-o cîrpă de praf. îți povestesc situații, îți reproduc conversații petrecute între patru ochi, îți citează nume cu nepăsare, cu mult mai

multă nepăsare şi lipsă de pudoare decît dacă ţi-ar povesti un lucru exterior lor, exterior oricui, de parcă ţi-ar povesti o carte, o piesă, un film. Mi se pare, mie mi se pare ciudată şi inexplicabilă tendinţa majorităţii de a-şi devaloriza trecutul, de-a vorbi despre el — în cel mai fericit caz, cu ironie — ca şi cînd o fază depăşită n-ar mai face parte din viaţa lor, din viaţă-n general, ca şi cînd ar fi o piesă detaşabilă pe care-o azvîrli, şi gata. Şi mai este ceva tot atît de ciudat în oameni: surprinderea pe care le-o provoacă infidelitatea de orice natură ar fi ea. Cît de puţin se cunosc oamenii! îşi dispreţuiesc, îşi minimalizează trecutul, se leapădă fără nici o jenă — faţă de ei înşişi, în primul rînd — de bucăţi din ei, din ceea ce-a-nsemnat trupul şi sufletul lor la un moment dat, şi-n schimb le cer altora să rămînă ca o stîncă, neschimbaţi, neschimbători ca un mit. Cîtă superficialitate e-n om!
- Ce mult te-ai maturizat, Pavele, spuse Sînziana fără tranziţie. Poate şi cînd te-am cunoscut erai la fel, dar n-am avut eu timp să observ. Atunci, eram ocupată să te iubesc, nu să te analizez.
— Minimalizăm trecutul? întrebă Pavel, cu-o uşoară nuanţă de reproş.
— Nu, dar eu vorbesc în dodii, cum zice o colegă de laborator, o bio-chimistă. Nu-mi place să vorbesc tern, ca-ntr-un raport. Totdeauna amestec gluma cu seriosul. Să ştii că nu-mi bat joc niciodată de nimic şi de nimeni, în viaţa mea nu mi-am bătut joc de nimeni şi de nimic. Pentru mine, limba este ca o fiinţă cu care glumesc, mă joc, din care vreau să scot tot ce pot. N-o las să lenevească şi să dospească. O trag de-o ureche, îi dau un bobîrnac şi-n acelaşi timp am un mare şi neclintit respect pentru ea! Nu uit că e singurul sistem de semnalizare cu-adevărat uman.
— Cred c-ai fi făcut carieră şi-ntr-o meserie-n care materia primă e cuvîntul. Scriitoare, ziaristă, avocată...
— Dac-ar fi fost să urmez chiar ce mi-aş fi dorit cel mai mult, aş fi urmat Filologia.
— Deci şi-n meserie ai luat tot ceva plasat pe locul doi.
Glasul lui Pavel sună a pagubă.
— Hazardul are un rol incontestabil în viaţa omului. N-avem posibilitatea să ne combinăm cu toţi oamenii din lume: ca-n matematică elementul m luat de n ori. De unde să ştim unde se află omul cel mai potrivit nouă? Atunci, luăm ce ne scoate-ntîmplarea-n cale. Dacă nepotrivirile nu sunt strigătoare la cer, ne-mperechem

bărbați cu femei — fără să așteptăm să apară „el”, „unicul” — alegem prieteni, şi-n cadrul aceleiaşi legi, ne alegem o profesie; de dorit — una cu care să nu fim flagrant nepotriviți. Cît te potriveşti cu-o profesie poți spune abia după un număr de ani de conviețuire cu ea. între un om şi profesia lui sunt aproape relațiile dintr-o căsnicie. Poate exista armonie, pot apărea dezechilibre; conviețuirea, ca şi în multe căsnicii, poate continua din rutină: „Unde să mă mai duc acum? E prea tîrziu. O să meargă şi de-acum încolo, tîrîş-grăpiş, cum a mers şi pîn-acum”. Şi timpul trece şi rezolvă această relație precară: în profesie — vine pensia; în căsătorie — vine moartea şi ia unul din parteneri. Timpul este factotum-ul lucrurilor lăsate la voia-ntîmplării. Şi-acum, după atîtea considerațiuni generale. Să-ți spun de ce m-am făcut eu doctoriță. În liceu, învățăm bine la toate materiile, dar mai mult şi mai mult mă interesa ce era legat de spiritualitatea lumii. Mă interesa, de exemplu, limbajul ca fenomen, toate avatarurile prin care trecuse, toate subtilitățile lui, mă interesa civilizația. Mi-ar fi plăcut să ştiu semnificația celui mai mărunt lucru din lunga succesiune a civilizațiilor. Mi-ar fi plăcut să trăiesc toată viața într-o vastă bibliotecă, unde să aflu şi iar să aflu. Mama era licențiată-n litere: greacă şi latină. Fată de țărani, obținuse o bursă-n Franța, unde şi-a luat doctoratul. Întoarsă-n țară, a căpătat un post în Bucureşti, la un liceu de fete. L-a cunoscut pe tata, s-au căsătorit. Tata era doctor; şi doctor foarte bun, după cîte spun foşti colegi de-ai lui. A murit pe front, în '42. Doi frați ai mamei au murit şi ei pe front. Bunicul, „Taica”, tatăl Mamei, s-a-ntors de pe front cu un picior țeapăn. Bunicii mei dinspre tată muriseră înainte ca eu să mă nasc. De mică-am auzit mereu cuvintele „parastas”, „pomelnic”, „colaci”, „colivă” şi le vedeam materializate. În cursul anului, mergeam de cîteva ori la biserică, la Bucureşti, şi la Cernați, în satul Mamei, şi cu mîna mea de copil, printre mîinile celor bătrîni, săltam şi coboram încet o tavă cu colivă, în timp ce preotul cînta „Veşnica pomenire”. Mişcarea aceea de-nălțare şi de coborîre, a cărei semnificație n-o ştiu nici astăzi, în mintea mea semăna cu legănatul unui copil, iar „Veşnica pomenire” cu care preotul însoțea gestul nostru, un cîntec de-adormit morții. Deşi Mama-mi explicase că după moarte ne prefacem în iarbă, în flori, că iar putrezim şi iar înviem în ceva şi că-n felul acesta nu ne pierdem ci luăm doar altă-nfățişare, eu îmi închipuiam morții ca pe locuitorii unei alte aşezări, unde trăiau ei între ei şi nu voiau sau nu puteau să se-

amestece cu viii. Mama vorbea despre Tata-n fiecare zi. „Cum zicea Gheorghe” sau „aşa ar fi zis Gheorghe”, vorbe pe care le-auzeam mereu, mă-ntăreau în credința acelei lumi existente-n altă parte. Din spusele mamei, dintr-ale celor care-l cunoscuseră, Tata mi-era foarte drag. Era pentru mine un punct de onoare să-i semăn şi să fac profesia lui. Dar inima mă trăgea spre Filologie, spre Istorie. Mama, care nu mi-a impus niciodată părerile sau dorințele ei, văzînd că nu mă hotăram, m-a sfătuit să fac Medicina. Nevrînd să mă-nduioşeze şi deci să mă influențeze, nici n-a pomenit de Tata, mi s-a dat însă pe ea ca exemplu. După Reforma-nvățămîntului, latina şi greaca, nu se mai predau în şcoli: catedra ei se desființase, în învățămînt, i se oferise, la 90 de kilometri de Bucureşti, echivalentul unei catedre, care se compunea din muzică, educație fizică, desen şi geografie. Dac-ar fi fost singură poate s-ar fi dus acolo ca să rămînă-n învățămînt; dar mă avea pe mine. începea să-i aibă şi pe bunici care, declarați chiaburi, aveau şi ei nevoie de ajutor, deşi n-o spuneau. Şi-aşa s-a făcut ea dactilografă. „E bine să faci o meserie din care să nu poți ajunge dactilografă sau vînzătoare. începe epoca profesiilor tehnice. Maşini, fizică, chimie, calcule, calculatoare. Dar dacă spre o asemenea profesie nu te trage inima deloc... Oameni bolnavi au fost, sunt, şi-au să fie însă totdeauna. Deci, poți face-o profesie veche de cînd lumea şi care-o să țină cît lumea. În locul tău, între Filologie şi Medicină o clipă n-aş ezita. Cînd erai mică şi te mai lăsai pe tînjeală îți spuneam: învață, că altă avere şi altă protecție nu ai. Tot aşa îți spun şi-acum: fă o meserie de pe urma căreia să poți trăi, fără să-ți bată inima că s-ar putea să fii nevoită s-o schimbi, că altă avere n-ai să ai. Mulți profesori, mulți avocați fac azi alte meserii decît pe-a lor, dar nici un doctor, nici un inginer, nici un chimist n-a fost nevoit să-şi schimbe profesia”. Aşa m-am făcut eu doctoriță.

— Important e că nu-ți pare rău. Şi eu, dac-ar fi fost după inimă, etnolog m-aş fi făcut. Atît ce-mi place fiecare strai, fiecare ciob, fiecare obicei de pe la noi şi de pe unde umblu, şi să ştiu despre el pînă la Adam. Mama, draga de ea, femeie de la țară, n-a ştiut să mă sfătuiască ştiințific, aşa ca mama ta, mi-a spus numai să mă dau şi eu după vreme, şi să-mi fie pîinea mai albă. M-am gîndit şi eu tot la stabilitate într-o profesie, îmi dădeam şi eu seama că-ncepe epoca meseriilor legate de practică... Aşa m-am făcut şi eu doctor.

— Şi nu-ți pare rău, nu?

— Acum, mi se pare că niciodată n-am dorit altceva în viață. Sunt multe-asemanări între lucruri. Te-nsori, să zicem, cu-o fată, fiindcă-ți place, fiindcă aşa cum ziceai tu „ne-mperechem” cu oameni de care nu ne despart deosebiri strigătoare la cer.
— Văd că mă citezi.
— Te citez, Sînziană, fiindcă-mi place tare mult, cum vorbeşti. Puțină lume ştie vorbi, cu adevărat.
[„Ştie vorbi..." Doar în Transilvania şi-n Banat se mai foloseşte un mod personal plus infinitivul, ca-n latină], observă Sînziana pentru sine.
— Şi, cum spuneam, te-nsori cu-o fată care nu e unica sau aşa cum te gîndeai c -ar fi sau chiar a fost unica. Şi trec anii şi te obişnuieşti atît de mult cu prezența femeii de lîngă tine, încît uiți că ai visat pe altcineva, la altcineva.
— Cu o condiție, Pavele: să nu fie o deosebire flagrantă între ce visa visul şi ce ți -a dat realitatea.
Pavel o privi cu bănuiala că visul şi realitatea ei nu se potriviseră cine-ştie-ce şi-l mîhni gîndul că şi el făcuse parte din această realitate.
— Dezacordul cel mai grav nu este cel dintre ideal şi real, dintre unicul visat şi ce-ți oferă realitatea, ci dintre real şi imaginea pe care ți-ai făcut-o despre acest real. Cunoşti un om şi-ți dai seama de la prima vedere că n-are nimic de-a face cu visul tău. Dar îți faci o imagine despre-acel om — o imagine care de cele mai multe ori îl înfrumusețează, îl flatează, fiindcă-n sufletul fiecăruia dintre noi rămîne toată viața o aspirație spre bine, spre frumos, şi speranța, chiar nemărturisită, în fericire — iar omul păcătuieşte şi față de această imagine. Mama zicea că dacă vrei să păstrezi indiferent ce relație cu un om, trebuie să-l consideri ca pe-o rudă apropiată şi să-i ierți, să-i tot ierți, cum le ierți copiilor, părinților, fraților tăi. Dacă ai orgolii, nici o relație nu e posibilă. Convinsă că Mama avea dreptate, am încercat să aplic acest principiu față de fostul meu bărbat, îl înțelegeam, cum îi înțelegeam şi pe şefii mei, pe Voicu Marin şi pe Titus Verzeu, îl şi iertam, dar peste fiecare-nțelegere, peste fiecare iertare se-aşternea o crustă de-amărăciune care-ncetul cu-ncetul se transforma-n răceală. În acest proces de stratificare, simțeam căldura din mine pipernicindu-se, ajungînd un fel de fosilă-ncremenită sub ghețurile unei geologii neiertătoare. Cînd am divorțat, cînd a divorțat bărbatu-meu de mine vreau să zic, sufleteşte eram demult despărțită de el. Ți-am spus mai

adineauri că-n ziua cînd a fost operată Liliana Fodor — care nici cu gîndul nu gîndeşte ce rol important a jucat în viața mea — în ziua aceea, cum mergeam în urma lui Verzeu, am simțit că ceva s-a rupt în mine şi ți-am spus că mai simțisem încă o dată acelaşi lucru. Vezi, n-am uitat c-am lăsat acolo nişte puncte de suspensie. Pavele, după nişte puncte de suspensie, ai să mai suporți şi-o paranteză. Mie nu-mi place să povestesc un om cît sunt în vreun fel de relații cu el, iar după ce nu mai sunt, nici atît. Nici cînd cineva mă provoacă nu-i răspund. Nu reproduc niciodată convorbiri pe care le am cu oamenii, chiar cînd oamenii în cauză nu reprezintă nimic pentru mine sau, cînd, şi mai rău, nu dau pe ei nici două parale. Dacă cineva are o clipă încredere-n mine, mă socotesc obligată să-i îndreptățesc încrederea. Foarte multe femei povestesc cum şi cine le-a făcut lor curte, mai ales cînd n-au acceptat-o, considerînd că oamenii aceia care s-au dezvăluit în fața lor n-au dreptul la nici o discreție. Dacă am să-ți vorbesc despre căsnicia mea, n-o fac pentru a-mi bîrfi fostul bărbat. Dar nu-ți pot vorbi despre o perioadă din viața mea fără să-ți pomenesc de el.
Sînziana îi zîmbi de parcă i-ar fi cerut iertare.
— Pavele, să nu ți se pară că sunt un bas bleu — cum le zic francezii cucoanelor gen „ştie-tot” şi care la tot pasul îi dau zor cu cîte-un citat. Dar dacă cineva a făcut înaintea mea o observație, a formulat-o mai bine decît aş putea s-o formulez eu, cred că e preferabil să-l citez pe-acel cineva, mai ales cînd pe el îl ştie toată lumea! Cehov zice că un om bine-crescut nu face niciodată confidențe fără să i se ceară.
— Dacă n-ai fi fost atît de bine-crescută, astăzi viața noastră ar fi alta.
Vocea lui Pavel Vlas sunase atît de trist, parcă de dincolo de neîmplinire, încît ştergea reproşul din cuvinte.
[Ne-ntoarcem mereu de unde-am plecat. El are dreptate. Un copil nu-i o rochie pe care ți-ai cumpărat-o şi-o treci sub tăcere față de-un bărbat. Ciudat mi se pare că pînă azi n-am avut deloc remuşcări că nu-i spusesem lui Pavel de Ana. Cît de repede se schimbă raporturile-n om. Cum zice nenea Daniel: „Suntem imprevizibili, atît cît suntem, fiindcă datele existenței noastre nu apar toate deodată: astea sunt, ăsta ne e comportamentul față de ele, şi gata. O vorbă, o privire, un gest schimbă uneori cursul unei existențe. De unde să ştii că ele-au să-ți apară? Cum să-ți compui comportamente preventive, cum să te vaccinezi împotriva imprevizibilului? De-aceea mi se par puerili, îngîmfați, apsihologi toți cei care spun: 'aşa ceva n-aş face să ştiu că

mor!'. Şi-i vezi cum în fața unor mize departe de moarte ca cerul de pămînt fac tot ce juraseră că n-ar face nici morți. Nu există 'material didactic' mai elocvent pentru exemplificarea dialecticii decît sufletul omului". Cît de important eşti în viața mea, nene Dai, aproape că nu e situație-n care să nu-mi aduc aminte un cuvînt de-al tău!]

„Cîtă vreme mi-ar trebui ca s-ajung din urmă toate citatele-astea ale Sînzienei...? Mă simt intimidat intelectual în fața ei, acum mai mult chiar decît atunci, mă simt ca un şcolar în fața-nvățătoarei lui. Şi am impresia că se scuză tot timpul că e mai învățată decît mine. Cu doctorul Şerban n-ar face-o, fiindcă nu e nevoie. Cum ar fi fost căsătoria noastră, dac-ar fi fost?”

— Pavele, ai dreptate.

Tresăriră amîndoi ca şi cînd unul ar fi putut vedea gîndurile celuilalt.

— Ai dreptate. Cred că bine-ar fi ca oamenii să vorbească, să nu țină-n ei vorbele care se-acumulează-n suflete ca apa-ntr-o adîncitură. Iar apa asta, în cel mai bun caz, seacă, dar de multe ori riscă să se transforme-n mocirlă şi să mai facă şi mătasea-broaştei. Să vorbească, şi anume ca şi cînd de fiecare dată ar vorbi pentru ultima dată, ca-n fața Judecății de Apoi. Deşi-mi spun mereu acest lucru, nu reuşesc să-nfrîng barierele din mine. De fapt, dacă mă gîndesc bine, o singură dată am dat barierele-n lături şi-am vorbit ca la Judecata de Apoi. „Da, domnule doctor Vladimirescu, sunteți singurul om față de care, față de care, în sfîrşit...” îmi dau seama că-n momentul cînd vorbeşti despre tine este imposibil să te desparți, să te „filtrezi” de alții, într-atît viața noastră este-mpletită cu-a altora, dependentă de ea. Viața fiecăruia dintre noi este, față de oamenii care-o determină, ca un rîu în raport cu bolovanii pe care-i duce cu el la vale. Cît aş vrea eu să-ți vorbesc numai despre mine tot nu izbutesc s-aleg apa de pietre. Orice-am face ne-ntoarcem la una dintre legile dialecticii: conexiunea fenomenelor. Vorbind despre fenomenul care sunt eu, nu ştiu de unde să-ncep.

— De unde vrei. Pîn' la urmă pun eu cap la cap bucățelele, ca la jocurile alea cu cuburi, au un nume străin...

— Puzzle.

— Aşa. Pîn' la urmă te-aleg eu, te cern eu dintre alții.

— Atunci, întinde sita. O fată de nouăsprezece ani, crescută de-o mamă văduvă, cunoaşte, din întîmplare, un tînăr cu zece ani mai mare decît ea. Dacă-ncep aşa, e bine?

— Tu ştii.

Sînziana se gîndea cum să-i povestească viața ei lui Pavel. Care să fie raportul dintre adevăr şi minciuna prin omisiune. N-avea de gînd să-l mintă, însă cum ar fi putut ceea ce este cu neputință, să-i înfățişeze tot adevărul, cum să-nfrîngă pudoarea? Cum să-i spună că nopți întregi, în adolescență, nu dormise de dorul lui Daniel Şerban, omul la umbra căruia crescuse, pe care-l asemuia unui copac cu o imensă coroană ocrotitoare? Şi ce cuvinte să folosească? Toată viața nu facem altceva decît să interpretăm cuvinte noi — pe-ale altora, alții — pe-ale noastre. Şi cum să nu te gîndeşti la ele, cum să-ți fie indiferente, cînd urmele lor sunt de neşters?
[„O faptă rea se-ndreaptă printr-o faptă bună, o vorbă rea nu se-ndreaptă prin nimic", spune-un moralist de-al meu.]
Pentru Sînziana, Pavel Vlas căpăta acum o altă valoare. El nu mai era băiatul cu care se iubise-o lună de vară la mare şi cu care-avusese, din întîmplare, un copil, băiat pe care-l exclusese din viața ei, situîndu-l într-un album cu amintiri. De-acum înainte, Pavel Vlas — dacă-l lăsa ori nu s-o recunoască pe Ana — devenea o prezență independentă de voința ei. N-avea de gînd să se-nfrumusețeze cu nimic în ochii lui. îi era însă foarte greu să-şi aleagă tonul povestirii.
— Pavele, am să-ncep mai de departe. Într-un sat din Muntenia, acum vreo sută patruzeci de ani, un negustor grec pe nume Costi Mavros, cumpărase o moşie de vreo două sute de pogoane şi-o pădure mare de tot de la nişte boieri. Nevasta a doua a grecului, rămasă văduvă, se măritase cu un boier cu vreo douăzeci de ani mai tînăr decît ea, un boier care-şi tocase averea pe la Paris. Boierul ăsta, lenache Kretulescu, rămas văduv la rîndul lui, se-nsurase cu o cucoană, tînără şi frumoasă cu care-avusese-o fată, Luxița...
— Ce nume e ăsta, de la ce vine?
— De la Ruxandra, Ruxița. Dar fata-şi spunea, cînd era mică, Luxița, şi-aşa-i rămăsese numele! Luxița Krețulescu se măritase cu un domn Bantaş şi-avusese o fată, Luța, măritată Şerban. Luța şi Sică Şerban, magistrat, avuseseră trei copii: Daniel, Marie-Jeanne şi Matei. Daniel — doctor, profesorul Daniel Şerban; Marie-Jeanne — licențiată-n drept, profesase doi-trei ani, pînă se măritase cu doctorul Dinu Serafiotti, profesorul Serafiotti; Matei — doctor, care, de dragul picturii, nu practicase niciodată medicina.
— Pictorul Matei Şerban?
— Exact.

— „Apusul” ăsta nu-i de el? întrebă Vlas, arătînd cu mîna spre tabloul de pe peretele din fața lui.
— Ba da.
— A fost în „retrospectiva” de anul trecut?
— Da. Grecul Costi Mavros şi grecoaica lui, Melina Mavros, avuseseră două slugi, doi frați, un băiat şi-o fată, dintr-o casă cu douăzeci de copii: Gore şi Fira — Grigore şi Glafira. Cu vreo doi ani înainte de-a muri, grecoaica le dăduse fiecăruia, cu acte-n regulă, cîte şaişpe pogoane de pămînt bun, şi le făcuse cîte-o casă-n apropierea conacului. Gore se-nsurase, flăcău tomnatic, şi-avusese două fete. Una din fete e străbunica mea, Sulfina. Stră-străbunicul meu, Gore, moştenise şi averea soră-sii, Fira, care nu se măritase niciodată. Străbunica mea, Sulfina, o moştenise pe soră-sa, care n-avusese parte de copii. Aşa se făcea că străbunicii mei dinspre mamă, Sulfina şi Ilie Pribeagu, se văzuseră stăpîni pe două case şi pe treizeci şi două de pogoane de pămînt. Stră-străbunicu-meu, Gore, şi soră-sa, Fira, muriseră slujindu-i cu credință pe boierul lenache Krețulescu şi pe fiică-sa, coana Luxița Bantaş, oameni de omenie care mîncau dintr-o oală cu slugile şi nu se bucurau să ia sufletul din om. Coana Luxița, femeie chibzuită, energică şi inimoasă, pietruise toate ulițele din Cernați, pe cheltuiala ei, adusese doctor în sat, mărise şcoala, renovase biserica, făcea pomeni de sufletul maică-sii, care-o lăsase orfană la doi ani, şi de-al grecoaicei, la care chema şi omenea tot satul. în fiecare toamnă, mergea-n pădure cu oamenii şi le dădea lemne de foc şi de ridicat case. Le zidise cuptor de cărămidă şi cuptor de pîine. Le scria şi le ducea plîngeri pe la autorități, crezîndu-le țăranilor — că-i vedea zi de zi, fiindcă ea nu ținea nici administrator, nici vătafi. Le credea că-i ținuse loc de mamă o țărancă: Fira. Le ştia toate păsurile, le ştia şi nu se făcea că nu le ştie. Nu-ntîmplător, la 1907, conacul şi hambarele ei rămăseseră neatinse. Străbunică-mea, Sulfina, şi soră-sa, Fanida, crescuseră pe lîngă domnişoara, adică pe lîngă coana Luxița. Le cununase pe-amîndouă, le botezase copiii şi-i plînsese cu ele cînd muriseră mititei, cum mureau pe vremuri copiii. Străbunică-mii, din opt copii îi trăise doar o fată, Simina, bunică-mea, pe care-o dăduseră dup-un băiat zdravăn şi harnic, care le mai adusese şi el zece pogoane de pămînt. Bunicii mei, Vasile şi Simina Dorobanțu, au avut trei copii: pe Dumitru, pe Ion şi pe Smaranda. Toți trei se-arătau isteți şi buni la carte, învățătorul îi spusese naşei, coanei Luxița, c-ar fi fost păcat de

copiii ăştia să nu meargă mai departe cu-nvățătura. Coana Luxița tăbărîse cu gura pe bunicul:
— Mă Vasile, nu vrei să vezi copiii ăştia domni?
— Şi cu pămîntul ce să fac, naşă? Cine să-l muncească?
— De-asta ți-e? Pămînt să fie, că s-o găsi cine să-l muncească.
— De ce să nu rămînem noi, țăranii, cu țarina şi dumneavoastră, boierii, cu cartea?
— Mă Vasile, dacă vezi că seacă un ogor ce-i faci?
— Păi, ce să-i fac?
— Păi nu-i pui gunoi proaspăt şi-l îngraşi?
— Ba-i pun.
— Aşa şi cu mintea. A boierilor a cam secat. E nevoie de minte proaspătă. Şi zeama de varză o vînturi ca să nu se-mpută. Lumea nu stă pe loc, Vasile. Dă copiii la carte.
— E greu, naşă. Trebui' să ai bani şi să mai şi cunoşti lumea pe la oraş. Eu ce să mai ştiu? că pe cîmp mi se luminează, pe cîmp mi se-nnoptează.
— Oi mai pune şi eu umărul, că nu m-oi prăpădi aşa curînd.
— Ba să păzească bunul Dumnezeu să te prăpădeşti, naşă!
Şi naşa nu se lăsase pînă ce nu-i văzuse pe-ăi doi băieți ai Bunicului, unul — la Şcoala normală, altul — la Seminarul teologic; fiindcă, mai intelectuali de-aşa Bunicul nu se-ndurase să-i facă, în ruptul capului. Venise şi rîndul mamei. Domnu-nvățător o lăuda-ntruna.
— Bade Vasile, îi spunea el Bunicului, de cînd sunt eu învățător copil ca fata dumitale n-am văzut! Ce ți-ai fi făcut păcat cu băieții de nu i-ai fi dat la carte, dar ce păcat ți-ai face să n-o dai pe Smaranda.
De-aşa ceva Bunicul nici nu voia s-audă. Fată de țărani, frumoasă şi cu zestre, şi să-nvețe carte! Cît trebuia ca să citească sărbătorile-n călindar, să-nsemne ouăle de pus sub cloşcă şi de numărat şirele pe arie ştia. Fetei însă-i intrase-n cap să-nvețe. Citea din scoarță-n scoarță manualele fraților ei mai mari şi pe-ale nepoților coanei Luxița. în clasa a patra, ştia pe dinafară toate declinările şi toate conjugările latineşti şi manualul de franceză pentru clasa-ntîi de liceu. Dar Bunicului puțin îi păsa de latinească şi de franțuzească. Avea s-o mai lase cinci-şase ani, să se-nalțe, să joace şi ea de două-trei ori în horă, să-nvețe să țească-n război velințe şi pînză şi s-aşeze-o oală la foc şi pe urmă punea el ochii pe-un flăcău de nădejde care să ducă la greu. într-

o zi, fata luase trei ouă de bibilică — de cîță, cum se spune pe la noi — şi cu ele-ntr-o batistă se dusese la curte, la naşa.
[„Pe la noi...” Omul nu-şi rupe niciodată toate rădăcinile din suflet. Sînziana e născută, crescută la Bucureşti, dar pentru ea „la noi" e satul bunicilor şi-al străbunicilor ei. De-aş trăi o mie de ani la Cluj, la Bucureşti, oriunde, „la noi" tot Vuioara ar fi], gîndi Pavel Vlas care, pe măsură ce se desfăşura povestea Sînzianei, simțea cum îl învăluie o ceață de tristețe.
— Ce e Smarandă cu tine? o-ntrebase coana Luxița.
Drept răspuns, fata-i întinsese batista cu ouăle.
Coana Luxița-şi învinsese un zîmbet şi pusese cu grijă şi cu seriozitate ouşoarele pestrițe-ntr-o fructieră.
— Dacă mi-ai adus ouăle-astea aşa de frumoase, am să-ți dau şi eu ceva. Hai cu mine.
Purtînd fetița prin toată casa, coana Luxița o dusese la cămară. De pe-un raft, luase un borcan cu dulceață de chitră şi i-l dăduse.
— Ține de la mine, şi-ți mulțumesc. Şi-acum, spune tu naşei care ți-e oful.
— Năşică, vorbeşte matale cu taica să mă dea şi pe mine la carte. El vrea să mă mărite şi eu nu vreau.
Coana Luxița de data asta nu se mai putuse ține: izbucnise-n rîs. Rîdea cu-atîta poftă că, pîn' la urmă, se pusese şi fetița pe chicotit. Şi țin'te rîs amîndouă!
— Nu-l las eu să te mărite. Pîn' la toamnă-l îmblînzesc eu şi te dă la şcoală.
Pe urmă, coana Luxița o pusese să-i conjuge verbul „aller”, verbul „avoir” şi verbul „etre”, o pieptănase frumos şi-i împletise două panglici roşii în părul negru, îi dăduse o carte de basme şi-o petrecuse pînă la poartă, în care timp o-ntrebase de toți ai ei şi de vecini.
— Năşică, nu mă uita. Că matale eşti cucoană mare şi te-ascultă.
— Cum să te uit? Vorba-i vorbă.
De Sîn Pietru, coana Luxița se-nființase la şcoală, la serbare, unde se-adunase tot satul. Adusese o trăsură de cofeturi şi de covrigi pentru copii. Mama recitase „Trei, Doamne, şi toți trei” atît de frumos că plînsese toată lumea. Toți îşi amintiseră de cei căzuți pe front, cu patru ani mai înainte. Ce-ți spun eu se petrecea-n 1922. Coana Luxița brusc îşi adusese-aminte că-n urmă cu doi ani se strînseseră nişte bani pentru un monument al eroilor din comună.

— Lisandre, i se adresase ea ca arsă primarului, ce se-aude cu monumentul eroilor?
— Care monument, coană Luxița?
— Cum care? Ăl pentru care-am dat bani cu toții.
— Păi, să vezi, coană Luxița...
— Lisandre, băiete, eu ştiam că să iei şi de pe viu şi de pe mort e-al popilor. Fă bine şi pînă-ntr-o lună, ca să nu zici că suntem oameni răi, să fii cu banii pe masă; eu am listele acasă cu ce-a dat fiecare. Să nu zici că nu ți-am spus! Apoi, fără nici o tranziție, Bunicului:
— Ce zici, Vasile, de Smaranda? O faci profesoară? Halal copil!
— N-o stătea dracu-acasă, şoptise Lisandru primarul şi oftase-a-nfrățire, odată cu Bunicul, căci amîndurora le stricase cheful coana Luxița, care nu ierta pe nimeni. La vreo două săptămîni de la serbare, Mama păzea vitele pe izlaz. Luase cu ea şi-un manual de latină al lui frate-său, Mitru. Răsucind mereu în căpşorul de unsprezece ani „silva-silvae” nu băgase de seamă că o pereche de boi intrase-ntr-o porumbişte din coasta izlazului. Cum şedea ea pe burtă şi cu ochii-n carte, deodată se văzuse acoperită de-o umbră amenințătoare. Sărise-n sus.
— Fi-ți-ar cărțile-ale dracu'! zisese Bunicul, căci a lui era umbra, şi-o croise peste picioare cu biciuşca. Bine e-acu' c-ai lu' Hodorogea mi-au dus boii la gloabă? Bine e? şi-o croise din nou cu sete peste picioare. Dumnezeii lor de hîrțoage! Şi ridicase opinca-nspre carte. În clipa aceea, Mama s-a azvîrlit cu burta peste foile ei deschise şi de-acolo a strigat cu deznădejde:
—. Omoară-mă, taică, dar cartea nu mi-o strica.
Bunicul a dat drumul biciuştii în iarbă.
— Ce carte e aia?
— A lu' neica Mitru, de latină.
— Asta ce mai e?
— E mama limbii noastre, a mai căpătat fata inimă.
— Mama limbii noastre! Ia te uită, şi limbile au mamă?! Dar tată cine-i e? întrebase Bunicul după un moment de gîndire.
— Nu ştiu, că nu scrie. Zice numai de mamă.
— îhî! Dacă pe ta-său nu l-o şti...
— Păi ce, pe-al Floarii lu' Vasile îl ştie careva, şi ea e de la noi din sat...
— Aşa e! Şi-n limba asta de ziseşi sunt vorbe multe?

Mama dăduse afirmativ din cap.
— Multe...
— îi zice şi la „bou” în vreun fel? ori n-avură...
— îi zice „bos, bovis, bovi, bovem, bos, bove”, recitase mama dintr-o suflare.
— Ia... parcă-l auzi mugind! Da' ce cuvînt lung... Doamne! Şi la noi cum s-a scurtat!
Pavel Vlas zîmbea, imaginîmdu-şi scena petrecută cu peste-o jumătate de veac înainte.
— „Bos-bovis” a hotărît soarta Mamei, în toamnă, Bunicul a dat-o la liceu, că pe ea nu putea s-o facă popă, iar învățătoare nu voise ea să se facă, în ruptul capului.
Opt ani a fost premiantă de onoare a şcolii, patru ani studentă strălucită, iar ca bursieră la Paris a uimit Sorbona. S-a măritat cu tata, i-a cununat doctorul Daniel Şerban cu nevastă-sa, Marina, în 1937. A venit războiul. La trei luni de la „Ostaşi, vă ordon: treceți Prutul!”, în septembrie, Tata, doctorul Şerban, Bunicu-meu, Vasile Dorobanțu, frații Mamei, Dumitru — Mitru, preot în satul Dobrița — şi Ion, învățător chiar la Cernați, au plecat pe front. Din neamul nostru, numai Bunicul — Taica, aşa-i spuneam noi — s-a mai întors în '43, cu un picior țeapăn. Mitru a lăsat un băiat, Ion n-a lăsat pe nimeni, iar Tata m-a lăsat pe mine. Cînd a plecat Tata pe front, aveam opt luni. Un văr de-al coanei Luxiței era mare de tot în Ministerul de Război. Conu Sică şi coana Luța Şerban, ginerele şi fata coanei Luxița, părinții profesorului Daniel Şerban şi-ai pictorului, toată ziua n-o slăbeau cu gura pe coana Luxița: „Du-te, mamă, du-te, mamă, şi roagă-l pe nenea Jorj să-i mobilizeze pe loc”. Şi coana Luxița, săraca, şi-ar fi călcat pe inimă, deşi nu prea-i era drag văru-său, şi s-ar fi dus cu săru' mîna la el, dar nenea Daniel şi nenea Matei nici n-au vrut s-audă. „Ce, voi ați făcut războiul, voi ați cerut să mergeți pe front?”, striga coana Luța Şerban. „Țăranii şi toți care merg pe front crezi că ei au făcut războiul? Crezi că-i întreabă cineva dacă vor să meargă pe front? Ce-o fi cu toată țara românească o fi şi cu noi”, ziceau ei. „Mie-mi pasă de voi nu de ce-o fi cu toată țara românească” nu se lăsa convinsă coana Luța. „Ba să-ți pese, mamă, că pînă la urmă orice-ar face-un om, soarta lui e legată de soarta țării lui”. Şi s-au dus pe front. Tata şi nenea Daniel au fost repartizați la aceeaşi unitate. În dimineața zilei cînd a murit, Tata i-a spus lui nenea Daniel: „Dănuțule, dacă mor, te

rog să ai grijă de fetele mele. Dacă n-ai fi-nsurat, ți-aş zice s-o iei pe Smaranda de nevastă...”, adăugase el ca să mai îndulcească vorbele de la-nceput, care sunau a prevestire. „Hai, măi Gheorghe, nu mai cobi, că e destul de vesel şi-aşa”, zisese nenea Daniel. Toată ziua fusese un iad: atac, contra-atac, atac, contra-atac. La apus, lucrurile se liniştiseră. Tata şi cu nenea Daniel se duseseră să se-ncredințeze că printre cei declarați morți de brancardieri, nu mai era nimeni viu. Se-aplecau, iar se ridicau. Era linişte. Doar din cînd în cînd orăcăia cîte-o broască pe malul unei bălți din apropiere. „De ce-or mai fi oamenii ființe raționale dacă rațiunea nu-i ajută să se-nțeleagă şi se poartă unii cu alții mai rău decît brontozaurii-ntre ei?”, se-ntrebase Tata cu glas tare. „Fiindcă interesul este o formă evoluată a animalității, iar manifestările cinetice, printre care şi omorul, folosite în locul expresiei raționale, le-au rămas de pe vremea cînd nu descoperiseră limbajul articulat, pe care şi astăzi îl folosesc cu multă economie! Ridică mai repede parul decît să deschidă gura. Domnii din guverne — cu parul, iar noi, cetățenii, oile raționale — trimişi la abatoare cu devize-nălțătoare în cap de coloană. Parul hotărăşte, nu rațiunea. Îmi spunea Iancu Stein că la ei, la muncă forțată, a ieşit o glumă. Un plutonier îi dă lui Ițic un pat de puşcă-n coaste, iar Ițic zice: „De ce dai, domnu' plotoner, nu poți să-njuri?" „Ce primăvară frumoasă”, a zis Tata şi s-a uitat, s-a uitat pe cer la un cîrd de cocori. „Primăvara mai mult ca oricînd...” Un glonț rătăcit l-a doborît. „Primăvara mai mult ca oricînd” au fost ultimele lui cuvinte.
Profesorul Bartolomeu obținuse la Bucureşti, printr-o intervenție la Ică Antonescu — Mihai Antonescu... Ştii cine era Ică Antonescu? i se-adresă Sînziana lui Pavel.
— Am învățat la istorie.
— Cum îți spuneam, profesorul Bartolomeu obținuse aducerea de pe front şi mobilizarea pe loc a trei doctori „de o excepțională valoare”, cum îi declarase el: Gheorghe Hangan, Daniel Şerban şi Ioan Wagner. Ordinul sosise pe front la două săptămîni după moartea Tatei. Mama i-a făcut un cenotaf, un mormînt gol, la Belu, un cimitir de-aici din Bucureşti, „în amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front 1907—1942”, aşa scrie pe cruce... Taica, bunicu-meu dinspre mamă, se-ntorsese cu un picior țeapăn, îi muriseră pe front feciorii şi ginerele... Vitele — rechiziționate pentru front. Bunica ara cum putea cu vacile, ca toate femeile din sat, muncea şi făcea pomeni de sufletul

morților. Le făcuseră şi ei feciorilor morminte-n cimitir la Cernați, în care-ngropaseră sicrie cu cîte un rînd de haine şi cu cîte-o fotografie a morților. A venit Reforma-nvățămîntului; Mama, din profesoară, s-a văzut dactilografă la „Cauciucul”. Pleca dimineața la cinci jumătate ca să poată ajunge la ora şapte la fabrică, în afara oraşului. Eu plecam la şcoală cu cheia la gît şi cînd mă-ntorceam nu-ndrăzneam să descui decît după ce mă-ncredințam că nu m-a urmărit nimeni. Spaima asta mi se trăgea dintr-o zi cînd o familie compusă din tată, mamă, trei copii de mînă şi unul în burtă, încercaseră să ne forțeze uşa ca să ne ia casa, o garsonieră dublă în blocul vecin ăstuia-n care stau acum. Sunaseră la uşă. Mama se uitase pe vizetă.
— Pe cine căutați?
— Pe dumneavoastră.
— Pentru ce? întrebase mama.
— Am vrea să vă spunem ceva.
— Spuneți.
— N-ați vrea să deschideți nițel? Cum să vorbim aşa prin uşă?!
Mama deschisese fără să tragă lanțul de siguranță. Eu stăteam lipită de ea. Bărbatul şi-a-nfipt piciorul în vestibul şi-a dat s-o-mpingă pe Mama la o parte cu umărul. Nevasta lăsase copiii lipiți de zidul palierului şi stătea şi ea-n poziție de atac. Mama i-a tras bărbatului un pumn drept între ochi şi-a-mpins cu putere uşa, strivindu-i piciorul. De pe palier, bărbatul o-njura printre dinți pe Mama de toți Dumnezeii, iar femeia o blestema: „Alege-s-ar praful de voi, bestii burghezo-moşiereşti ce sunteți! Voi stați în palate, şi noi în nişte magazii”. în vremea asta, bieții copii — cel mai mare să fi tot avut cinci ani — plîngeau toți trei. Eu, lipită de Mama, tremuram atît de tare că nu ştiu cum nu m-am îmbolnăvit de inimă. În toată hărmălaia aceea, am auzit glasul grav al Mamei, ca venit din altă lume:
- Oameni buni, n-am avut nici moşii, nici fabrici, nici case. Stau cu chirie în casa asta dinainte de război, din '37. Bărbatu-meu era doctor şi-a murit pe front. Sunt femeie văduvă cu un copil orfan. Mă scol dimineața la patru şi mă-ntorc seara la cinci acasă. Bat la maşină într-o fabrică. Eu ştiu că nevoia v-a adus în starea asta. Dumneavoastră, într-o zi o să primiți o casă, eu dac-o pierd pe-asta... Femeie dragă, atît cît ai un bărbat lîngă dumneata, ai un sprijin, gîndeşte-te că eu nu-l mai am”. A urmat un moment de linişte care mie mi s-a părut o veşnicie. „Hai, mă, să mergem, fir-ar a dracu' de viață”, a zis femeia, şi-a luat

copiii pe lîngă ea şi s-au dus. Mama a-nceput să plîngă. N-o mai văzusem niciodată plîngînd. Nici la mormîntul Tatei, nici la al fraților ei, niciodată. Spaima-mi trecuse. Copil aşa cum eram, începeam să pricep cînd ceva se frînge-n om. Pricepusem că oamenii de-afară nu erau tîlhari, ci nişte biete ființe amărîte, ajunse la capătul puterilor şi-al răbdării. Glasul Mamei, drept şi curat, ca al omului care spune adevărul, cuvintele puține în care le povestise drama unei vieți îi făcuseră pe oamenii-aceia şi mai nefericiți. Eram sigură că le venea greu să se uite unul la altul, de ruşine. Iar Mama, ființa aceea-nțeleaptă şi blîndă, care trebuise să lovească un semen al ei! Cîtă spaimă trebuie să fi fost în sufletul ei. Ce prăbuşire dacă plîngea, ea care nu plîngea şi nu se plîngea niciodată. S-a aşezat pe-un scaun, cu mîinile-n poală, şi stătea ca moartă. Vii în ea rămăseseră doar lacrimile care nu se mai opreau. S-a ridicat deodată şi s-a dus în baie. Abia respirînd, mi-am lipit urechea de uşa băii. Auzeam un plîns înecat în suspine şi-n sughițuri. Deodată, n-am mai auzit nimic. Apoi, ritmic şi monoton au început să-mi toarne-n urechi nişte cuvinte: „Doamne, de ce ne-ai mai făcut? Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut..." Rostite fără nici o-nvinuire, lipsite chiar şi de ton interogativ, ca pornite dintr-o maşinărie stricată care se-nvîrteşte-n neştire. M-am culcat pe podea-n fața uşii. Era pentru prima oară-n viață cînd aş fi vrut să mor. Mama a deschis într-un tîrziu uşa, m-a ridicat, m-a mîngîiat şi, ca şi cînd nimic nu s-ar fi-ntîmplat mi-a spus: „Hai nițel prin oraş. Ne mai uităm şi noi în dreapta,-n stînga, mai vedem ce s-a adus pe cartele. Poate că ne facem nişte rochii frumoase". Acțiunea se petrecea-n 1951—52. Şi-am plecat pe stradă. Mama-n lodenul ei gri, eu într-un pardesiu de lînă seină, croşetat, pe care toată lumea-l admira. Mama avea ambiția să mămbrace frumos. Şi, cum spuneam, am luat-o fără nici o țintă pe străzi. Mă uitam la oameni şi la lucruri cu umilința şi cu-mpăcarea celui care-a trecut la un pas de moarte. Eu nu trecusem pe lîngă moarte; aflasem însă ce-nsemna să vrei să mori. Din ziua aceea, nu m-am mai uitat niciodată la lume cu ochii cu care mă uitasem pîn-atunci. Se stinsese ceva-n mine şi-n schimb se trezise bănuiala unor dureri, a unor amărăciuni, a unor umilințe şi, mai ales, a unor urîțenii la care nu mă dusese pîn-atuncea gîndul.

Pavel se-ntreba cînd îşi dorise el pentru prima oară moartea. Cînd murise taică-său. De-atunci amărăciuni avusese destule, dar chiar să

moară parcă n-ar mai fi vrut. Se uita la Sînziana şi nu găsea nici un cuvînt să-i spună. „Orice i-aş spune, trecutul nu i-l pot schimba şi nici amintirile”.
— Pavele, ţi se pare curios că ţi-am povestit cu atîtea amănunte întîmplarea asta?
— Durata afectivă e alta decît durata reală. O clipă, de multe ori, ţine-n sufletul omului mai mult decît întîmplări din ani şi ani, puse cap la cap.
— Am o memorie care, profesional, mi-e de mare folos. Citesc o dată un lucru şi-ţi pot spune şi că este pe pagina din stînga sau pe cea din dreapta. O memorie atît de fidelă are însă păcatul că nu operează diferenţiat. Păstrează tot. Mă face să simt prea acut trecutul. Trec pe străzi. Mi-aduc aminte stările şi gîndurile pe care le-am avut pe fiecare palmă a lor. Memoria mă-nţeapă tot timpul de parc-aş sta pe un recif de corali. Prezentul pentru mine e mereu însoţit, dublat, bruiat de imagini din trecut. Din ţepile-acestui recif se-nalţă cîteva lame tăioase şi nesfîrşit de-nalte. Amintirea pe care ţi-am povestit-o face parte dintre ele. Prima dată cînd am simţit dorinţa să mor.
— Şi de-atunci încoace?
— Uneori, m-aş întinde jos să mor, cum zicea Maica, bunică-mea. sunt momente cînd mă simt sătulă de viaţă; cînd sunt prea obosită şi cînd, scăzîndu-mi tonusul, îmi scade şi rezistenţa morală. Mai mult ca orice mă oboseşte incorectitudinea oamenilor, provenită din versatilitate, din incapacitate, din lene şi din inerţie. Tot ce este inestetic în comportamentul oamenilor mă deranjează. Dar mă scutur de dorinţa de-a muri şi-mi spun: „Vino-ţi în fire: ai doi copii de crescut, pe care liberă şi nesilită de nimeni i-ai adus pe lume! N-ai dreptul la tristeţi metafizice”. Şi mă-nalţ de la podea înainte de-a număra pînă la zece. Totul e să nu fii făcut knock out de dorinţa de-a muri. Altminteri, cred că toţi am dori din cînd în cînd să murim. Tu nu?
— Eu oare n-oi face parte din „toţi”?
Sînziana se uită-n ochii lui Pavel, apoi lăsă privirea-n jos şi o plimbă peste plăcuţele parchetului şi printre lujerele stilizate ale covorului.
— Aveam, cred, şase ani, îşi reluă ea firul amintirilor fără să ridice privirea de jos, cînd am văzut o pisică fătînd. Mă uitam fascinată de suferinţa ei şi de fiinţele nătînge şi oarbe care ieşeau din trupul ei ca nişte larve. Mă uitam cu ochi dilataţi de curiozitate şi de uimire. M-am

uitat pînă s-a sfîrşit. Dup-aceea am vărsat şi sufletul din mine şi n-am spus nimănui ce văzusem. Şi să-ți povestesc şi cea mai frumoasă amintire a mea. Cam tot înaintea primului an de şcoală, eram vara la bunici. O cățea de-a lor, Molda, fătase sub un pătul. Nimeni nu-i văzuse cățeii. Într-o zi m-am vîrît de-a buşilea pînă la culcuşul lor. Era-ntuneric sub pătul, aşa că mai mult pe pipăite am adunat cinci mogîldețe, le-am vîrît în traista pe care-o adusesem cu mine şi-apoi am tîrît-o cu băgare de seamă în curte, în bătaia soarelui. Mi-am scos fusta şi-am aşternut-o pe jos. Pe urmă, uşor de parc-aş fi umblat cu nişte ouă moi, am răsturnat traista. Cinci rostogoale, pufoase, două albe şi trei negre, stăteau amestecate-n fața mea, unul peste altul, cum căzuseră din traistă. Nu-ncercau deloc să se-aşeze-n altă „formație". Le era bine oricum. M-am culcat pe burtă şi-am început să mă uit la ei. Nu văzusem niciodată ceva mai frumos. Erau pe cît de lungi pe-atît de lați. Atît de graşi că n-aveau gît. Şedeau ca la rugby: trei cu capul spre mine, doi cu coada. M-am uitat în ochii celor trei cu care mă aflam acum bot în bot: şase mărgele de-un cenuşiu lăptos care nu ştiai dacă te văd sau nu. Cu ochii lor fără privire, cu capetele care făceau una cu trupul, bulzurile-acelea păreau nişte zeități ale bunei-stări şi-ale mulțumirii de sine. Am căpătat curaj şi-am luat unul în mîini şi l-am întors cu labele-n sus. Nişte labe ca nişte pîinişoare dospite. Vedeam cum îi curge sîngele prin nişte fire-albastre care brăzdau „peisajul" fraged, alb-rozaliu, al burții umflate de lapte. L-am lipit cu burta pe pieptul meu şi l-am ținut aşa, ca-ntr-un extaz. M-a apucat apoi un fel de frenezie. M-am culcat cu fața-n sus şi i-am luat pe toți şi i-am aşezat pe mine, mi-i puneam pe față, mi-i lipeam de urechi, şi-i sărutam, îi sărutam în neştire. Din cînd în cînd, printre rostogoalele pufoase, vedeam petece albastre dintr-un cer fără pată. Eram zdrobită de fericire. Mi se părea că pîn-atunci fusesem oarbă. Şi, deodată, mi-era dat să fiu martora unui lucru de-o frumusețe nebănuită. Pentru prima oară, fără să ştiu să formulez ce simțeam, înțelegeam adîncimea şi măreția vieții. Vietățile-acelea mărunte şi fericite erau o parte din scînteia vieții. Am adormit lîngă ei. M-a trezit o atingere caldă şi umedă. Am crezut la-nceput că plouă. Molda, în picioare, cu puii atîrnați de țîțe, într-un elan matern mă lingea pe obraz.

„Eu n-am izbutit să-ți dăruiesc fericirea pe care ți-au dăruit-o vietuitoarele-acelea. Tu însă mi-ai dăruit-o, acolo, la țărmul mării. Măcar de-ar fi fost sau de-ar fi careva vrednic..."

— Niciodată n-am mai fost eu fericită ca atunci.
— Poate ai să mai fii, Sînziană.
— Nu cred. în viață, repetabilă e numai durerea, numai ea are „ediții” mereu adăugite şi-mbunătățite.
— Replicile importante le-mbraci într-un înveliş ironic sau glumeț. Dar dincolo de „rochița” asta, ca să vorbesc şi eu ca tine, mi se pare că văd un sîmbure de pesimism.
— Toate fructele au sîmburii amari. N-ai băgat de seamă? Nu sunt pesimistă, Pavele, dar nu mai am iluzii. sunt optimistă, dacă accepți că obiectivitatea şi luciditatea sunt forme evoluate ale optimismului. Viața este alcătuită din şesuri, din văi, din piscuri, altfel spus — din platitudine şi din rutină, din deprimare şi din bucurie; şi dintr-un element permanent şi obligatoriu: munca. în toate adversitățile şi-mpotriva tuturor adversităților, omului îi rămîne acest suport moral: munca. Te rog să mă crezi că nu-ți debitez lozinci, lozinci de femeie care trăieşte cu sentimentul eşecului, cum s-ar putea interpreta. Aşa cred şi aşa aş fi crezut, oricare-ar fi fost viața mea. Viața se compune din țevi sparte, din robinete care curg, din tencuieli coşcovite, din plase pe care le cari din piață, din rufe pe care le speli, din coate-n tramvai, dar şi din Bach şi din Beethoven, din Shakespeare şi din Tolstoi, din Eminescu şi din Blaga, din Michelangelo şi din Țuculescu... Totul e viață. Noi trăim dureri şi bucurii, dar mai presus de ele trăim viața. Ceva sacru a cărui rațiune finală n-o cunoaştem sau încă n-o cunoaştem.
— Dacă te-ar întreba cineva cum ai concepe o existență fericită, ce i-ai spune?
Pavel aştepta răspunsul Sînzienei cu emoția cu care aştepți o comunicare foarte importantă.
— N-aş şti ce să-i spun. Să nu crezi că m-ai luat pe nepregătite. Mi-am pus şi eu de mult întrebarea asta şi-mi mai pun o întrebare: „Ce-aş face eu dacă-ntr-o zi m-aş vedea preşedinta — că nu găsesc alt titlu — preşedinta pămîntului?” Hegel spunea că să defineşti înseamnă să negi, cel puțin parțial. Ca să definesc o existență fericită, în a cărei existență eu nu cred — dar de ce să nu teoretizăm? — aş începe prin cîteva negații: „O existență fericită este aceea în care nu există boli cronice, nu există sănătate şubredă, nu există probleme de conştiință insolubile, în care nu există remuşcări, în care omului nu-i este urîtă meseria pe care-o face, în care omul nu-şi duce viața cu semeni

incompatibili lui, deci în care echilibrul existențial nu este stricat de cauze fizice sau psihice”. Dar, după cum vezi, cu definiția asta n-am făcut altceva decît să dăm capra afar' din casă, ca-n banc. Negațiile astea îți arată ce nu este o existență nefericită şi nicidecum ce este o existență fericită. Ți-am spus că nu cred în existența existenței fericite. Fericirea este o stare excepțională, cu totul deosebită de mulțumire, de linişte, de orice. Apariția ei meteorică şi dispariția ei n-au un caracter programatic. Un om nu-şi poate planifica fericirea. El îşi poate concepe o existență echilibrată. Poate lupta şi trebuie să lupte pentru acest echilibru. Multe dezechilibre pornesc din nemulțumirea oamenilor de-a trăi fără fericire. Majoritatea acestor oameni concep fericirea ca pe-un element exterior lor. Ei aşteaptă fericirea ca pe-un dar din partea cuiva. O greşeală fundamentală. Fericirea, multă-puțină cîtă este, e-n noi şi nu ne-o poate da cineva. Cineva nu poate decît să ne-o ia. Asta poate oricine şi cu mare succes. Tu cum concepi o existență, hai să-i zicem tot „fericită”?
— Cam ca şi tine, doar că eu nu mă ştiu exprima atît de... „teoretic”. Oricum, o componentă a fericirii e mintea sănătoasă în trup sănătos. E drept că nu se poate pune semnul „egal” între lipsa nenorocirii şi fericire. Totuşi, eu zic că un bilanț în care nu apar nenorociri, în care echilibrul, cum ziceai tu, nu este stricat, şi-n care, ici-colo, mai luminează şi cîte-o scînteie de fericire poate fi considerat bilanțul unei existențe fericite.
— Teoretic aşa pare. Dar important este dacă aşa simte cel care-şi face bilanțul. Tu eşti fericit? iartă-mă că te-ntreb.
— Conform teoriei mele, da.
— Dar „conform” cu ceea ce simți?
Lui Pavel glasul Sînzienei îi suna cum presupunea că suna glasul unui judecător de instrucție cînd inculpatul e prins cu fofîrlica.
„Femeia asta, cu mintea rece ca gheața şi limpede ca sticla, să mă fi iubit ea pe mine? sau măcar să i se fi părut că mă iubeşte? Sau poate cînd sufletul se-ncălzeşte-n oamenii ăştia raționali, mintea o lasă mai domol? Să faci un copil din flori cu un om care nici nu ştie, pare, şi poate chiar este, faptă de om exaltat. Cîte căi sunt în sufletul omului, cîte suflete într-un singur trup...”
— Fericirea mea a fost luna aceea. Oamenii mai pot să-şi şi dea fericire nu numai s-o ia. Cînd am întîlnit-o pe Iulia, eram şi eu şi ea suflete convalescente. Eu te pierdusem pe tine, ea-şi pierduse iubitul.

Murise într-o prăpastie-n Bucegi. Astăzi, nu mi-aş mai închipui viața fără Iulia şi cred că nici ea nu şi-ar mai închipui-o fără mine. Dar cînd ne-am cunoscut, fiecare aveam impresia că ne cîrpim viața.
„Niciodată nu putem şti ce proporții iau faptele noastre-n viața celuilalt. Răul pe care i l-am făcut rămîne bun-făcut". Sînziana se-ntristă. Pînă în ziua aceea n-avusese remuşcări acute.
— N-am vrut să te-ntristez, Sînziană, dar dacă nu ți-aş fi spus ție oful ăsta, cui să-l fi spus? Nu-ți aduc nici o vină. Ai făcut şi tu cum ai crezut că e mai bine. Dar să ne-ntoarcem la fericire, zise el, zîmbind, după o pauză. Tu eşti fericită?
— Nici fericită, nici nefericită. Duc o viață echilibrată. sunt şi-am fost totdeauna sănătoasă. E-o mare bogăție. Fac o meserie care-mi place, am doi copii normali, sănătoşi şi chiar frumoşi. Echilibrul meu e-asigurat. Neavînd altfel de familie decît copiii, nu sunt obligată să suport pe nimeni care mi-ar putea călca pe nervi. E-adevărat că un adult simte nevoie de afecțiunea unui adult de sex opus. La ultimele cuvinte — spuse, jumătate-n serios, jumătate-n zeflemea — dădu din cap ca şi cînd ar fi făcut o concesie că le rostise. Uneori, de multe ori, singurătatea asta afectivă şi chiar fizică dă o stare de insatisfacție, ca să nu zic de deznădejde. Bipedul uman e făcut să trăiască-n cuplu, îndată ce-mi vin asemenea idei, fac o trecere-n revistă a unor cupluri pe care le cunosc şi văd cît de şubredă le e arhitectura. N-ar rezista nici la o bătaie de vînt. N-ar rezista, însă țin. Şi parcă țin cu-atît mai mult cu cît sunt mai şubrede. Într-o căsnicie adevărată, reuşită, oamenii se despart mult mai uşor: cînd nu mai merge bine se observă numaidecît, pe cînd într-una proastă din croială ce să observi? Căsnicia mea, ca să nu vorbim în abstract, era o căsnicie nepotrivită. Mie însă nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să mă despart: din cauza Măriei, recunosc. Pînă la urmă, unul din noi a avut curajul şi-a rupt-o: bărbatu-meu. Pretextul: o mare iubire pentru o femeie remarcabilă. Era un pretext. Cauza adevărată era nepotrivirea dintre noi. în momentul cînd mi-a spus „Trebuie să ne despărțim" nici nu l-am întrebat de ce. I-am spus doar: „Te rog, fă-ți bagajele şi pleacă acum, dar chiar acum". Cred că Alexandru nu se-aştepta la o asemenea reacție din partea mea. A pus-o, bineînțeles, pe seama orgoliului jignit. Mai întîi, m-am gîndit la Măria. Vedeam un copil cu sufletul făcut bucăți de-ndoieli şi de nedumeriri, copil de părinți divorțați. La gîndul ăsta, m-am întristat dar m-a apucat şi furia, îmi venea să-l bat, să-l

zgîrii, să-l scuip şi să-l ocărăsc, ca la uşa cortului, pe Alexandru! Dar pînă la treizeci de ani învățasem să mă stăpînesc, din convingere, de nevoie, învățasem şi nu m-am dezvățat nici pînă astăzi. Măria — primul gînd. Dar mai eram şi eu. Eu ce pierdeam? Situația socială? Nu-mi păsa. O căsnicie proastă e bine să fie desfăcută. Alexandru lua o măsură salubră pentru noi amîndoi. Trebuia să nu-i dau nici pic de timp să se răzgîndească. Pavele, crede-mă, dar crede-mă, nu mi-a părut niciodată rău că m-a lăsat. Cred că o femeie, dacă-şi dă osteneala, poate păstra un bărbat; cu o condiție: să-l iubească. Numai dragostea poate inventa mijloace de convingere. Dragostea sau şantajul. Eu nu-l mai iubeam, iar de şantaj — ce să mai vorbim. Mi se pare nedemn din partea cuiva să spună „Dacă mă laşi, mă omor". Mi se pare nedemn să speculezi slăbiciunea omenească. Nu mi-am dat niciodată osteneala nici să cuceresc, nici să păstrez un bărbat.
„Mie-mi spui?", îi scăpă lui Pavel replica-n gînd.
— M-am hotărît să nici nu mă mai gîndesc la măritat. Dealtfel, drept să-ți spun, cu doi copii, nu mă paşte nici o primejdie!
— Sînziană, chiar dacă ai întîlni un om care să-ți placă, dar să-ți placă de-adevăratelea, tot nu te-ai mai mărita?
— Omul ăsta ar trebui nu numai să-mi placă el mie, dar să-i plac şi eu lui, iar lui să-i placă şi fetele mele. E cam greu să le găsesc pe-astea trei la un loc.
— De cînd te-ai despărțit de domnul Bujor chiar nu ți-a plăcut nimeni? Ca să-ncepem cu prima condiție pe care-o pui tu...
— Mi-ai plăcut tu, şi mi-au mai plăcut vreo doi bărbați, dar au nevastă, copii, ca mai toți oamenii potriviți ca vîrstă cu mine. M-au cerut de nevastă doi bărbați. Un doctor din provincie, văduv, cu stare, o vedetă în regiunea lui, potrivit ca vîrstă, dar nu-mi plăcea. O deşteptăciune de şmecher, plin de sine, unul dintr-ăia care ştiu să dea din coate, să dea la o parte, să se-nvîrtească, şi să le meargă din plin. Tipul perfect al arivistului. După cum vezi, n-aş fi rupt inima tîrgului. Îmi plac bărbații care dau din mîini, nu din coate. Eu — dacă, să zicem, m-aş mai mărita — m-aş mărita cu un om, nu cu o situație. Aş vrea un bărbat căruia să nu trebuiască să-i fac „bruiaj" moral fiindcă m-aş jena de faptele lui, sau acustic fiindcă ar fi prost ori mitocan. O legătură cu un bărbat, pentru mine, nu este nici concubinajul cu un post şi nici terapeutică hormonală. Iartă-mă că vorbesc atît de brutal. Este-o legătură cu un om şi mai întîi şi obligatoriu — sufletească. N-

am de gînd să fac nici un rabat de calitate, chiar de-ar fi să stau singură cuc pîn' la Ziua de Apoi. Acum doi ani, la un congres, m-a mai cerut un microbiolog francez. Om cumsecade, simpatic, deştept, cineva profesional, dar nu mă atrăgea deloc fizic. Bine că nu l-am iubit, că tot nu m-aş fi măritat cu el. Eu n-aş pleca niciodată din țară. Eu sunt abia a doua generație-ncălțată, cum să plec eu aşa departe? Dacă n-ar fi venit războiul, aş mai fi avut poate şi astăzi bunici la țară, un unchi preot şi-altul învățător, tot la țară, un neam întreg la țară. Pavele, tu, care eşti copil de țărani, ai să-nțelegi ce-ți spun eu acum. O durere-a vieții mele, ceva ce simt şi nu spun nimănui, e că nu mai am pe nimeni în satele de unde-mi trag obîrşia. Nişte morminte-n cimitir, la care-abia de-ajung, o dată pe an, s-aprind o lumînare. sunt sigură că fetele mele n-au s-o mai aprindă nici pe asta. Şi mă duc doar la cimitir la Cernați, la neamul Mamei; la bieții mei bunici din Moldova n-am ajuns niciodată, nici măcar nu ştiu unde e satul lor. Nici Mama nu i-a cunoscut, dar ea cu Tata mergeau în fiecare an la mormintele lor. Eu n-am fost niciodată şi poate că n-am s-ajung niciodată la mormintele lor.
— Pentru ei n-are nici o importanță...
— Pentru mine are importanță; pentru mine, nu pentru ei. Mormintele sunt puntea spirituală dintre cei vii şi trecut. sunt rădăcinile continuității noastre spirituale. Cinstindu-i pe morți, pe tine te cinsteşti, ideea perpetuării acestei cinstiri. „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta" şi, adaug eu, te vor cinsti fiii tăi. La toate sărbătorile, cimitirele noastre sunt pline. O pală de vînt a eternității bate-atunci în sufletul nostru. „Cînd aşezări întregi erau arse, pustiite, omului nu-i mai rămînea decît să-şi plîngă amărăciunea în fața unui mormînt şi tot acolo s-azvîrle sămînța unei flori, sămînța speranței că şi pe mormîntul lui avea cineva să verse-o lacrimă şi să răsădească o floare, îi rămînea speranța că nu e totul zadarnic. O brumă de speranță. Oare-n fața cîtor morminte, a cîtor vetre arse, a cîtor ogoare pîrjolite o fi stat românul pînă să se prelingă din el bocetul, ca un fir de apă ce urcă din adîncuri spre fața pămîntului, fiindcă acolo nu mai încape?", se gîndi Sînziana. Pavel se gîndea la mormintele fără semn peste care călcăm în fiecare zi. Morminte cărora nu mai fusese vreme să le pună cineva semn, pe care tot vremea să-l şteargă. Se gîndi la țăranii de-acum două mii de ani de prin locurile lui, din Apuseni, peste care năvălise un împărat mare de la Roma, un împărat mare ca toți împărații. Cît or fi plîns țăranii aceia. Venise un împărat mare, dintr-o țară-n care trăiau poeți,

gînditori, constructori, dar țăranii aceia n-aveau cum şi nici cînd să afle de poeți, de gînditori, de constructori; la ei, n-ajungeau decît legiunile şi caii. Mai-marii țăranilor îşi luaseră viața. Omul de rînd nu-şi ia viața. Supraviețuieşte înfrîngerilor, catastrofelor. Duce viața mai departe. Veniseră-apoi cînd unii, cînd alții; iar morminte, cîmpii de morminte, iar lacrimi, iar sămînță de flori şi de speranță. Pe urmă, iar venise-un împărat, mare şi-acela... Cîte morminte, cîte morminte... Toată țara un cîmp de flori ar trebui să fie pentru cîte oase-odihnesc în ea. „Ş-or fi pe sub pămînturi domn al oaselor ce drepte dorm". [Cîte oase, oare, s-or fi-ngropat la noi în țarină pînă să răsară din ele vorbele astea?!]

— Unor oameni le e sortit să plîngă-n viață mai mult decît altora. Şi unor popoare le e sortit să plîngă mai mult decît altora. Am fost şi eu o dată-n Occident, cu bărbatu-meu. Ceva m-a frapat acolo, de la-nceput: că oamenii nu intră-n vorbă unul cu altul nici pe stradă, nici în metrou, nici în tren, nici în autobus, nicăieri. Aproape-n fiecare zi, la noi, în autobus, mai ales cînd stau lîngă cineva mai bătrîn, aud o biografie completă sau, în orice caz, fragmente esențiale dintr-o biografie, aflu pînă şi rețete de mîncare, de prăjituri. M-am gîndit la-nceput că deosebirea asta între noi şi alții se datorează temperamentului, după cum tipul fizic se datorează climatului, şi nu i-am dat mai multă importanță decît faptului că noi avem, mai toți, ochii căprui, iar nemții — albaştri. Pe urmă, am început să mă uit mai atent la ochii oamenilor. La ochii şi nu în ochii lor, fiindcă nu te poți uita în ochi care nu te văd. în nici unii nu se vedea participare, ca-n ochii noştri. Ochii noştri mereu întreabă, ghicesc, încurajează, disprețuiesc. Am început să mă gîndesc că ceva mai adînc decît temperamentul şi climatul ne deosebea. Nevoia noastră de-a vorbi unii cu alții, privirea noastră care-o caută pe-a celui de lîngă noi, față de reținerea, de discreția indiferentă a oamenilor acelora, veneau din două mii de ani de istorie diferită. Oamenii noştri, bătuți de ploi, uscați de arşiță, cu aşezările făcute scrum, bieți supraviețuitori cărora nu le mai rămînea decît sufletul, căutau alt suflet de om în ochii căruia să se poată uita, căruia să-i spună amărăciunile, cu care să-şi îngîne bocetul, care să le-ntindă un căuc de apă, o bucată de mămăligă. Suflete de om în căutarea altor suflete. Bunăstarea scuteşte de bunăvoința altuia; necazul îi înfrățeşte pe oameni, în timp ce alte nații, care nu ştiau atîta ce-i nevoia, îşi făceau case cu zid în preajmă şi cu porți ca de cetate,

ca să nu se ştie ce-i îndărătul lor, expresie a bunăstării şi-a-ncrederii-n sine, noi abia de-ncurcam două-trei nuiele, cu care să despărţim o gospodărie de alta. Sărăcia n-avea taine de păzit. Dormea omul cu coasa alături. A doua zi, ori mergea la cîmp ori la vrăjmaş. Şi vrăjmaşul îi tăia, îi ardea, îi răstignea. Iar cine scăpa, rămînea-nfipt acolo mai departe, cu mormintele lui, cu bocetele lui, cu florile lui...
Tăceau amîndoi. Sînziana rămăsese cu ochii-n gol, cum rămînea uneori la Institut după ce privea atent o lamă la microscop şi se gîndea că, între micro-organismele pe care le vedea ea, dincolo de relaţiile învăţate din cărţi şi confirmate-n practică, existau poate legături ascunse, care scăpau percepţiei noastre pentru că depăşeau nivelul înţelegerii noastre. Şi tocmai acelea s-ar fi putut să fie cele mai importante.
Pavel se uita la Sînziana de parc-ar fi vrut să-i vadă gîndurile. Privirea ei pierdută-n scrutarea cine-ştie-căror amintiri, aerul resemnat şi sever, atitudinea de ţărancă la fotograf, cu trunchiul înţepenit de spătarul scaunului, cu mîinile una peste alta-n poală, cu picioarele strîns lipite şi trase niţel îndărăt, îi aminti de mama, de bunica lui, de femeile vîrstnice din Vuioara, uitîndu-se cu ochi absenţi, duminica la horă, de pe scaunele pe care stau aliniate-ntr-o latură, ca nişte bătrîni soldaţi osteniţi.
— în 1951 am fost evacuate din blocul în care locuiam. Evacuarea a fost precedată de-atîtea vizite ale Spaţiului locativ încît a ajuns să ni se pară ca moartea după o boală incurabilă: o mîntuire... Atîta ne bătea inima de cîte ori suna cineva la uşa noastră, că am înţeles dorinţa nu mai ştiu cui, a lui Churchill, dacă nu mă-nşel, ca la uşă să nu-i bată altcineva decît poştaşul. Mereu veneau, cu aere misterioase şi conspirative care ne băgau în sperieţi. în sfîrşit, într-o zi, s-au hotărît. Cum ar fi azi, ne-au anunţat că a doua zi ne evacuează şi ne-au evacuat, cu camioane şi cu soldaţi. Cineva a-ntrebat, în toată zarva aceea, pentru ce ne evacuau.
— Se ia pentru un „Sovrom”, a catadixit să răspundă careva dintre cei autorizaţi.
Ulterior, am aflat de la doctorul Rosenthal, singurul care nu fusese evacuat din blocul nostru, am aflat că „Sovromul” renunţase şi că blocul fusese dat la populaţie. în garsoniera noastră stătea un acordeonist. Am înţeles că „Sovromul” nu fusese decît cuvîntul magic care să-nghețe orice-ntrebare. Era vorba de-o pritocire a populaţiei.

— Noi plecăm ultimele, i-a şoptit Mamei o funcționară de la Spațiu.
Am fost duse-n două cămăruțe mansardate care totalizau 13 metri 60, pe-o străduță centrală, frumoasă şi liniştită, strada Cercului.
Cînd ne-am văzut sus, uitîndu-se-ntrebător la Mama dacă putea vorbi față de mine, funcționara ne-a şoptit:
— V-am dat aici că era cel mai bine. Pe cei mai mulți îi duce la pămînt pe jos. Am văzut că eşti şi dumneata văduvă de război ca şi mine, cu copil, ca şi mine.
Funcționara m-a sărutat pe creştet, iar Mamei i-a strîns în fugă mîna.
— Să vă dea Dumnezeu numai bine, doamnă, i-a spus Mama, şi-am condus-o amîndouă pînă jos.
Camerele noastre dădeau într-un hol în care era-ntuneric beznă fiindcă geamurile uşii, singurele pe unde-ar fi putut pătrunde lumina, erau vopsite violet de pe vremea camuflajului. Din hol, la dreapta, se făcea o cameră, singura din apartament care putea fi numită cameră, nemansardată, cam de douăzeci de metri, în ea locuia o familie Fekete, tată, mamă şi-un băiat de optsprezece ani, aduşi dintr-un loc luat de un „Sovrom”, dar acela chiar luat de-adevăratelea. Din hol, drept înainte, ajungeai într-un culoar. Din culoar, la dreapta, era o cămăruță de şase metri cu-o bucătărie cam tot pe-atîta, improvizate din fosta baie a apartamentului ca să-ncapă cît mai multe suflete. Cada fusese amplasată în pod. în cămăruța aceea locuia o doamnă Gavrilovici, văduvă de general, cu o fată de douăzeci de ani, Marilena, care doi ani la rînd dăduse examen la Medicină şi reuşise fără loc. Văzînd că la Facultate nu-ncape, încercase să-şi găsească o slujbă, dar nici acolo n-avusese mai mult spor: fiică de general mort pe frontul de Răsărit. Eu eram colegă de şcoală cu o fată, Crețan Emilia, orfană de război ca şi mine. Tată-său, fost coleg de an şi de spital cu Tata. Pensia ei era mai mare decît a mea: Tata căzuse în est, tatăl Emiliei — în vest. Iartă-mă, Pavele, că sar aşa de la una la alta.
— înțeleg.
— Multe ne-a mai fost nouă dat să-nțelegem... Marilena era tipul de femeie care la bătrînețe n-arată cu mult altfel decît arăta la tinerețe. Ca o mîncare scăzută, cum zice o biochimistă de la noi. Ce mi-e azi, ce mi-e mîine, tot una. înaltă, cu umeri lați, osoasă, cu carne puțină, cu un mers drept şi apăsat, cu gesturi repezi şi hotărîte, cu o voce joasă şi nițel gîjîită, îmbrăcată mai tot timpul într-un trening, Marilena părea un băiat care, în glumă şi-ar fi vîrît două ghemotoace-n sîn şi s-ar fi

jucat de-a fata. Părul, creț natural, care-i cădea-ntr-un fel de tirbuşoane pe ceafă, şi-n zulufi mărunți la tîmple şi pe lîngă urechi, era singurul element care-i îndulcea fizionomia aspră şi băiețoasă. Fața — prelungă, cu frunte-naltă, cu ochi negri, tiviți cu gene dese şi drepte, cu sprîncene foarte coborîte şi parcă trase cu linia, cu gură mare cu buzele teşite, cea de sus cu un contur ca un „M” mare de tipar, cu nas lung cu şaua nițel lățită spre vîrful în vînt, cu două cute adînci de la nări pînă-n bărbie — era o față nici frumoasă, nici urîtă, nici de femeie, nici de bărbat, era o față de om. Privirea trează în care nu citeai niciodată mirarea şi brazdele-acelea care surpau toată cutezanța chipului erau semnele unei copilării şi-ale unei adolescențe fără zîmbet, semnele pe care le lasă poveri prea grele, căzute pe umeri prea tineri; semnele unei coaceri forțate. Rămasă orfană de la doisprezece ani, cu-o mamă bicisnică la trup şi la suflet, sătulă s-audă numai of-uri şi ah-uri şi să vadă lacrimi din orişice, Marilena se hotărîse să ia-n piept toate greutățile şi să se considere orfană de-amîndoi părinții şi cu un frate mai mic în cîrcă: maică-sa. Cînd terminase Marilena liceul, li se tăiase pensia de pe urma lui taică-său. La Facultate — n-o primeau, slujbă nu găsea. Maică-sa — madame la generale, cum îi zicea Marilena — altă sursă de trai decît vînzarea lucrurilor nu vedea. Crescută la „Notre-Dame”, madame la generale ştia franțuzeşte, ştia nemțeşte, ştia să cînte la pian şi să brodeze, altceva nimic. N-avusese niciodată nici o meserie şi nici nu-şi închipuia cum o femeie ar fi putut să-şi cîştige singură existența. „Cînd n-om mai avea ce vinde, ce-o să facem?”, o-ntrebase Marilena la cîteva luni după ce li se tăiase pensia şi după ce făcuse băşici în tălpi de mers la Talcioc. „Pîn-atunci te măriți tu sau se schimbă lucrurile”. „Şi dacă mă mărit, crezi că ăla de m-o lua o să țină două muieri cu mîinile-n sîn? Şi dacă nu mă mărit? că de lucruri îți dau în scris că nu se schimbă. Ce facem? punem mîinile pe piept, pişăm pe ochi şi aşteptăm să murim?” La gîndul ultimei părți a acestei perspective, biata madame la generale plîngea de-ar fi-nduioşat şi pietrele. Dar nu pe Marilena. Drept care, Marilena o angajase pe madame la generale sezonieră la triat zarzavaturi în Obor, ceea ce-i asigura cam 200 de lei venit lunar, cînd era de lucru, cartelă de alimente, de-mbrăcăminte şi drept de vot. Marilena, după propriile spuse, „optase pentru artele liberale”, ceea ce-n limbaj „Marilena” se traducea printr-un carton, agățat cu sîrmă la poartă, pe care scrisese cu litere albastre ronde. De cîte ori mi-aduc aminte, îmi

vine să rîd! — scrisese „Cară butelii de Aragaz, face injecții, masaje, coafură, pedichiură, manichiură, croitorie, tricotaje etc. Marilena, scara B, etajul 2 — sunați îndată!”
— Marilena, eu cred că etc-ul ăla ai putea să-l scoți că şi-aşa e-o enciclopedie ce-ai scris, îi spusese Mama rîzînd.
— Lasă-l, doamnă Hangan, lăsați-l că aşa e mai sexy. Să vedeți ce clientelă de boşorogi o să-mi pice.
— Şi ce te faci dacă-şi fac idei...?
— Le trag o labă de nu se mai scoală.
Avusese dreptate Marilena să lase etc-ul pe carton, că-ntre timp învățase de la Mama să bată şi la maşină, iar, pe cont propriu, să repare instalații sanitare, să repare instalații şi aparate electrice, ajunsese pe drept cuvînt homo universalis, cum îi zicea Mama.
în timp ce Mama avea 320 de lei salariu lunar şi bătea particular pe 40 de bani pagina, în 3 exemplare, Marilena cîştiga cel puțin 600 de lei pe lună cu „artele liberale”; noi, cu pensia de la Tata, abia de reuşeam s-o ajungem din urmă. Pavele, atît de prost am mîncat între 1951 şi 1955 —56, încît, astăzi, cînd pot să mănînc pe săturate, cred că dac-aş şti că mă fac de 200 de kile şi tot nu m-aş opri de la mîncare. Munți de marmeladă am mîncat în anii aceia. Ani în şir n-am ştiut ce-nseamnă să fii sătul. Macaroane, gris; gris, macaroane; cartofi, ştevie; ştevie, cartofi; mămăligă cu lapte; lapte cu mămăligă, iar cînd vedeam o bucățică de carne o-nghițeam şi pe-aceea cu noduri, fiindcă Mama mi-o dădea mie pe toată. Pînă-n 1951, bunicii ne dădeau o jumătate de porc din care-ntindeam cît puteam. Aveam şi noi de Crăciun pe masă oală cu sarmale, piftii, caltaboşi, tobă — ca tot creştinul. Pe urmă, ne rămînea carne prăjită la oală, slănină, untură, o mai duceam. În '51 pe bunici i-a dus pe Bărăgan, că erau chiaburi. Trebuia să le trimitem noi lor, noi, adică Mama. Zahărul de pe cartelele noastre-ajungea, vorba vine, pentru aşa-zisul meu ceai de dimineață, o amestecătură de tei cu mentă, cu muşețel şi cu nu mai ştiu ce buruiană. Prin '52, cred că reapăruse ceaiul. Din porția mea de zahăr în fiecare zi puneam măcar o fărîmiță deoparte pentru bunici. Cînd le făceam pachet cu ce dădea Dumnezeu, le trimiteam şi eu economiile mele de zahăr, cam 100-150 de grame. Ca tot omul care mănîncă prost, simțeam nevoia să mănînc mult. Aş fi băut la ceai de-ăla o bute. Dar n-aveam zahăr şi-atunci îl îndulceam cu nişte bomboane portocalii umplute cu marmeladă — că doar cu ce altceva! — care lăsau pe fundul ceştii un fel de mîzgă de-o

culoare cum nu s-a mai văzut şi-n cerul gurii un gust chimic — ceva între eugenat şi bariu.
— Trebuie să fi fost o minune, zise Pavel şi strîmbă din buze.
— După ce sorbeam minunea asta, cînd mă ridicam în picioare şi-ncepeam să umblu, auzeam cum îmi făcea apa-n burtă „gîl-gîl, gîl-gîl". „Mamă, înseamnă că nu sunt plină ochi că auzi ce valuri fac în burtă", ziceam eu şi-ncepeam amîndouă să rîdem. „Ar trebui să-ți pui în burtă şi-o geamandură", zicea mama. Făceam tot timpul haz, haz de necaz cum facem tot neamul nostru de cînd ne ştim. Altfel, am fi pierit demult.
(Sînziana se uita iar fără țintă. De data asta, colțurile gurii i se lăsaseră-n jos şi privirea i se-ntunecase, ca atunci cînd citea pe-o lamă la microscop semne de boală.)
— Cred că-n '50, vara, eram cu mama la țară, la bunici — la Bunica, fiindcă Bunicul, Taica, era la puşcărie din '49, că nu putuse da cota. îi luaseră tot de pe arie, dar cota era cu mult peste ce voia pămîntul să producă. O asesoare ceruse la proces să-l condamne pe Taica la 18 ani, dar judecătorul, judecător de profesie, se sculase cu o față de om bolnav, bolnav de ce-i era dat s-audă, şi ceruse ca pedeapsa să fie proporțională cu vina. Cum îți spuneam, eram pe arie cu Maica, bunică-mea adică, şi cu Mama. Un tovarăş de la raion şi Nae-al lui Coderie, colectorul din sat, asistau la-ncărcatul camioanelor.
— Mă Nae, lasă-ne şi nouă barem de-o colivă! zisese Maica; şi repetase, cu glasul scăzut — de colivă.
— Ce să fac eu, dadă Simină, dacă nici cota n-ai împlinit-o? răspunsese Nae, şi se uitase principial spre tovarăşul de la raion, apoi, cu o privire jenată, către noi trei, care stăteam într-o latură a camionului.
Camionul plecase, tovarăşul de la raion se-ndreptase-nspre altă parte-a ariei, iar Nae-al lui Coderie îi scria Maicăi chitanța.
— Ce să fac eu, dacă aşa sunt dispozițiile? Zisese el şi-i întinsese Maicăi chitanța.
în timp ce Maica lega chitanța-ntr-o batistă şi-o vîra în sîn, Nae se uita la Mama şi la mine.
— Ce mai faci, Smarandă? o-ntrebase el pe Mama, fosta lui colegă de bancă de la primară.
— Trăiesc.
— Nu te-ai mai măritat?

- Nu.
— Şi nu ți-e greu fără om? Cumnată-ta, Didina, preoteasa, îl luă pe milițianu' ăla şi-o duce mai bine.
— Face fiecare cum poate.
Mama răspundea conştiincios şi fără participare la-ntrebările colectorului, iar ea nu-l întreba nimic, nici măcar „Ce mai fac ăi bătrîni, copiii, nevasta?”, întrebări de-astea de circumstanță. Nu-l întreba nimic.
— Smarandă, crezi că mie-mi vine bine să-i iau omului şi zoana de pe arie?
Mama tăcea. Maica-şi petrecuse testemelul negru, parte peste parte, pe sub bărbie, şi-asculta cu palma la gură, cum ascultă țăranul cînd are dubii asupra celor ce-i e dat s-audă.
— Nu-mi vine bine, dar dacă m-au pus... şi dac-aşa sunt dispozițiile?
— De la cine? întrebase Mama fără prea multă curiozitate-n glas.
Mai întîi, Nae-al lui Coderie se uitase bănuitor la Mama. Privirea lui voia să spună: „Asta face pe proasta cu mine sau chiar e proastă?” Văzînd însă că Mama aştepta răspunsul, serioasă, în poziție de drepți, cu gîtu-ncordat, ca un copil scos la lecție, Coderie, cu-o mînă la cingătoare, dregîndu-şi mai întîi glasul şi uitîndu-se pe sub sprîncene, cu bănuiala nespulberată pe deplin, răspunsese dintr-o suflare, ca la şcoală:
— De sus.
— Or şti ei ceva, că ei sunt de la țară... zisese Mama uitîndu-se undeva peste cîmp.
— Smarandă, nu mai vorbi aşa-n dodii că de... nu e bine.
— Nae, ție ți-e teamă pentru mine c-am vorbit „în dodii” ori ți-e frică pentru tine că m-ai auzit şi că te-o spune vreo pasăre a cerului cuiva pe undeva? îl întrebase Mama cu glas blînd şi fără pic de ironie.
Colectorul se roşise pînă-n albul ochilor.
— Vezi, Nae, mie nu mi-e frică de tine, ție însă dac-a ajuns să-ți fie frică de mine, înseamnă că ți-e frică şi de umbra ta. Să ştii că eu te-nțeleg. Şi mie mi-e frică, dar cu umbra mea tot mai stau de vorbă. Păcat de noi!
Mama dăduse din cap a pagubă. Maica, sărmana, parcă-mpietrise cu palma peste gură şi cu testemelul ei petrecut ca feşele mumiilor.
— Smarandă, am auzit că nu mai eşti profesoară, cică eşti „tactilografă” de bați la maşină.

— Da, Nae, aşa e.
— La ce ți-a mai folosit să-nveți atîta?...
— Orice ți se poate lua pe lumea asta, zisese Mama, uitîndu-se peste cîmp, dar ce-ai văzut şi ce-ai învățat nu. Ştii la ce mi-a folosit? să-nțeleg mersul lumii.
Ultimele cuvinte le spusese mai mult pentru sine. Eu o țineam pe Mama strîns de mînă, privindu-l.
- Rămîi cu bine, Nae; sănătate dadei Lisandrei, şi lui nea Doe, şi Florinei.
— Mergi sănătoasă, îi urase Nae, cu ochii mai mult în pămînt.
— Hai, Maică, acasă, a zis Mama. Le-om face colivă şi din arpacaş. O fi aflat el Dumnezeu că grîu nu mai avem.
Am luat-o spre casa bunicilor prin cîmp, pe-o potecă. Era aproape noapte. Cîntau greierii. Maica mergea-n frunte, eu — ultima. Păream cortegiul umil al unui mort sărac şi uitat de lume. în viața mea nu m-am simțit mai bătută de Dumnezeu. „Sunt copil orfan, sunt copil orfan”, îmi spuneam mereu, de parcă atunci descoperisem acest adevăr. Nu-l descoperisem atunci, dar atunci începea să mă apese. Acasă, Maica a pus, pe masa joasă de la vatră, mămăliga rece de la prînz, nişte ceapă, nişte ouă fierte, s-a-nchinat şi-a-nceput să mănînce. Eu n-am putut să-nghit nimic. „Mănîncă, mamă, mănîncă... Ce-o să mai vezi în viața ta”, mi-a spus Maica şi s-a uitat la mine cu milă. M-am dus în curte şi m-am întins pe pămînt cu fața-n sus. Plîngeam fără suspine! Simțeam lacrimile trecîndu-mi pe după urechi, pe ceafă, scurgîndu-se-n țarină. Mi-am adus aminte că-n urmă cu ani, acolo fusesem fericită cînd mă jucasem cu cățeii Moldei. în loc să-mi aducă alinare, amintirea clipei aceleia de fericire m-a făcut să plîng de se zguduia pămîntul sub mine. Atunci, în bătaia soarelui, mă bucurasem; acum, la lumina albastră a stelelor, eram tristă de moarte. Cum mă uitam, printre lacrimi, mi se părea că lumile-acelea depărtate şi stinse îmi vesteau un drum fără-ntoarcere. Dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci de ce plîngeam, n-aş fi ştiut să spun. N-aş şti nici acum să spun. Mă simțeam bătută de Dumnezeu şi cu sufletul zdreanță. De cînd eram mică, îmi rămîneau în minte frînturi de cîntece, frînturi de versuri care mă impresionau mai mult, chiar dacă nu prea le-nțelegeam eu sensul. Cum stăteam acolo, una cu pămîntul, mi-au venit în minte nişte vorbe dintr-un cîntec: „Amărît ca mine nu-i Decît puiul cucului”. Va să zică mai era cineva amărît ca mine. Bietul pui! „Decît puiul cucului cînd îl

lasă mama lui”. Pe mine, Mama nu mă lăsase. Prin urmare, erau alții şi mai amărîți decît mine. Ideea că făceam parte dintr-o întinsă frăție a durerii mi-a adus oarecare linişte. Mi-am adus aminte şi două cîntece-nvățate la şcoală, Cucule, pasăre sură şi S-a dus cucul de pe-aici.
„S-a dus cucul de pe-aici, Tra la la la la la la şi şi-a lăsat puii mici, Tra la la la la la la I-a lăsat lîng-o tulpină, Tra la la la la la la Să-i crească mamă străină, Tra la la la la la”, cântă încet Sînziana.
Ce să fi fost cu bietul cuc, cu cuculeasa adică, să-şi lase puii la mila altuia? îmi ziceam eu. Şi la păsări erau oameni nenorociți care-şi dădeau puii la azil? Viața cucului începea să mă preocupe atît de mult că aproape uitasem de amărăciunile noastre comune. A doua zi, trebuia s-o rog neapărat pe Mama să-mi facă biografia cucului. În ce cîntece mai auzisem eu de cuc? Dar în cîte n-auzisem? în toate cîntecele pe care le scornise lumea, de cînd dădea colțul ierbii şi pîn' la Sîm Pietru. Taci, cuce, nu mai cînta... Auzii cucu' cîntînd şi mierliță şuierînd... Cîntecul ăsta-l cîntasem eu la serbarea de sfîrşit de an şi făcusem şi partea de solo în cor la cîntecul Lui Stalin, slavă să-i înălțăm. (Sînziana cînta din nou foarte-ncet primul vers al cîntecului.) Ştiam Lui Stalin, slavă... dinainte chiar de-a-l învăța la cor. îl ştiam de la radio. Primele lui măsuri erau semnalul de pauză la postul de radio Bucureşti. (De data asta, Sînziana fredona sacadat primele măsuri ale cîntecului.) Pînă-n primăvara lui '53.
— Vrei să mai spui o dată? zise Pavel Vlas, după ce o vreme o privi neîncrezător.
— Pavele, tu chiar nu-ți mai aduci aminte?! O, Doamne, uit mereu că eşti mult mai tînăr decît mine. Tu n-ascultai la radio nimic?
— Noi n-aveam radio, nici difuzor. Satul nost' s-a electrificat mai încoace.
— în '44, după Armistițiu, toată lumea fusese obligată să predea aparatele de radio. Predase şi mama „Philibs”-ul nostru, pe care-l cumpărase cu Tata în '37. în '45, toamna cred, s-au dat înapoi radio-urile. Deşi pe bonul de predare erau scrise toate datele, puțină lume şi-a mai primit propriul aparat. Radio dăduseşi, radio-ți dădeau, ce-atîta vorbă? Mama, om cu frica lui Dumnezeu, dacă nu-şi mai găsise aparatul, vrusese să plece. Aşa-i era ei norocul: să piardă tot. „Cum să pleci, doamnă, fără aparat? Ia-l pe ăsta că-i ăl mai bun, cîntă de scoală şi morții”, îi spusese funcționarul care elibera aparatele, şi-i pusese cu de-a sila-n brațe un „Zerdik” cît toate zilele, care-ocupa jumătate din

apartamentul nostru din Cercului. Pavele, deşi nu sunt nici zece ani diferenţă-ntre noi..., îşi reluă Sînziana şirul povestirii.
— Şase ani, cinci luni şi şapte zile, iar în anii bisecţi şi opt zile, o-ntrerupse Pavel, cu autoritatea fidelităţii.
„Doamne, cît oi fi-nsemnat eu pentru omul ăsta... După cinci ani şi ţine minte...” Sînziana pierduse firul gîndurilor. „Ca la sculurile Maicăi, cînd i se-ncurcau la văpsit... Dragii şi bunii mei, cum v-aţi dus voi toţi... toţi...”
— Sînziana, lasă trecutul mai apropiat şi să ne-ntoarcem la secolele dintre noi: „deşi nu sunt nici zece ani diferenţă-ntre noi...”, îm?
— Aceşti mai puţin de zece ani sunt mai mult decît un secol. Tu nu-ţi dai seama. Nimeni nu-şi poate da seama. Oricît ţi-ar povesti cineva o experienţă de viaţă, ea nu se poate imagina. Şi-apoi nu sunt eu autorul ăla atît de talentat care să ştie să zugrăvească o epocă într-aşa fel încît să te uiţi prin ea ca prin sticlă.
— Las’ că nici autorii ăilalţi nu se prea omoară să ne pună glaja-n faţă!
— Pavele, nu-ţi poţi închipui cît s-a schimbat lumea în douăzeci şi ceva de ani. Supersonic!. în '47, strigam pe stradă „Moarte lui Franco!” Jur Eu şi alţi copii, amestecaţi şi noi printre lume la un miting, încă neştiind să citim ce scria pe pancarte, strigam cît ne ţineau bojogii „Moarte lui Frîncu!” Etimologie populară... Tot în '47, în clasa-ntîi, pînă-n Crăciun abia-nvăţasem să cîntăm Trăiască regele; după Crăciun, am învăţat Imnul Republicii, primul. Din clasa-ntîi pînă-ntr-a patra, am umblat într-un pardesiu făcut dintr-o draperie de pluş verde pe care ne-o dăduse Naşa-mare cadou „Ca să n-ajungeţi, mamă, să umblaţi în curu' gol”. Nu pot să-ţi spun, în iarna lui '53, o iarnă cu nămeţii cît casa, ce eveniment a fost c-a apărut pe piaţă margarina. Fetele mele n-ar mînca nici moarte margarină. Eu, „speriată de bombe”, cum zice Măria, mai mănînc şi astăzi, şi chiar cu plăcere. S-a schimbat atît de mult lumea, în douăzeci şi ceva de ani, dar ce zic eu în douăzeci şi ceva... din '65 încoace au trecut 1000 — una mie — de ani. Prin '50, marea, suprema eleganţă erau pantofii cu crep. La-nceput se dădeau numai fruntaşilor în producţie, pe cartelă. Cînd a apărut Mama în Cercului cu pantofi cu crep, daţi de-o muncitoare de la ea din fabrică, fiindcă-i făceau băşici, mi-aduc aminte cum a exclamat Marilena: „Doamnă Hangan, călcaţi pe scîndură putredă, suspectă chestie, că altfel de unde-atîta eleganţă?!”

Cînd mergea Marilena la teatru, mama-i împrumuta pantofii cu crep. „Ei?”, zicea Mama cînd se-ntorcea Marilena de la spectacol. „Pîrtie-am făcut! Am zdrobit pe puțin zece inimi!” Am pornit de la seara mea de sub stele şi uite unde-am ajuns! Dacă nu-mi aduceam aminte acum de Marilena uitam unde-am rămas cu povestirea.
— Sub stele.
— Mi-am adus aminte, cîntînd Lui Stalin, slavă... Scrisoarea pe care i-o scrisesem tovarăşului Stalin de-o aniversare, a şapteş'doua cred... „Tovarăşe Stalin, iubit şi drag, Eu sunt o fetiță din România. Tatăl meu a murit pe front în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice. Mama mea munceşte într-o uzină ca să mă crească. Eu am note bune. sunt premiantă. Vreau să ajung utemistă (= consomolistă în U.R.S.S.). Eu aştept să zdrobiți hidra imperialismului. în dumneavoastră îmi pun toată nădejdea. Dumneavoastră sunteți părintele copiilor din lumea întreagă. Sărut mîna,
Hangan Sînziana, clasa a IV-a B, şcoala rar...”
Pe chipul şi-n vocea Sînzienei se citeau naivitatea şi buna-credință a fetiței care, cu aproape treizeci de ani în urmă, scrisese această scrisoare. Lui Pavel îi veni să plîngă.
— Cînd am terminat-o de scris am sărutat-o. O rugasem pe Naşa-mare să-mi dea un plic de hîrtie de mătase, de pe vremuri, scrisesem frumos pe plic, cu litere chirilice adresa: „Tovarăşului Stalin, Corifeu al clasei muncitoare, Kremlin, Moscova”. Mă interesasem la poştă şi cît costau timbrele. I-am citit-o Mamei. (Pavel o privi întrebător.) S-a uitat la mine cum te uiți tu acum.
— Şi eu cum mă uit?
— Te uiți ca omul care nu poate pricepe nişte lucruri, fiindcă ele depăşesc înțelegerea lui, depăşesc tiparele după care e-nvățată mintea lui să gîndească. Fiecare trăim istoria după mintea noastră, deci o percepem diferit. Mama şi cu mine eram martorii aceloraşi fapte. Vîrsta ne făcea să le interpretăm diferit. Să mă-ntorc la scrisoare. Mama o ascultase atent cum asculta orice. Nu spunea nimic, se uita doar la mine cu o curiozitate atît de avidă de parc-ar fi vrut să mă desfacă-n felii subțiri şi să mă-ntindă ca pe-un frotiu de pus la microscop. Oare nu-i plăcea scrisoarea? „Mamă, tu ce zici, Lui o să-i placă? Eu am scris-o din toată inima mea”. „Cred că e cea mai sinceră scrisoare pe care i-a scris-o cineva vreodată”, mi-a spus Mama şi m-a sărutat în creştet ca să dea şi mai mare greutate spuselor ei, credeam

eu. Mulțumită de mine, am sărutat de cîteva ori scrisoarea şi-am pus-o-n plic la vedere. M-am dus apoi prin hol fiindcă auzisem gura Marilenei. De pe unde mergea să ducă „lumina artelor liberale”, cum zicea ea, Marilena, dacă o omenea cineva cu ceva, o bucățică măcar şi tot mi-aducea şi mie. De data asta mi-adusese un sendvici cu telemea. Am rămas în hol să mănînc darul din dar, iar Marilena a intrat la noi să-i dea Mamei raportul despre succesele ei profesionale de peste zi. Uşa camerei noastre era-ntredeschisă. Au vorbit ele ce-au vorbit, apoi, Mama, fără nici un cuvînt, i-a-ntins scrisoarea mea. Mă uitam la Marilena şi nici să răsuflu nu-mi venea, cu atîta emoție-i aşteptam verdictul. Vedeam cum pe măsură ce citea, i se lungeşte mutra, cum i se lasă colțurile gurii-n jos, aproape să dea dincolo de falcă, şi cum i se-ncrețeşte fruntea, atît holbase ochii şi ridicase din sprîncene. A citit-o o dată, de două, de zece ori, cred. Părea uimită şi fascinată, într-un tîrziu, a pus scrisoarea-n plic, încet, grijuliu, ca pe-un document de preț, apoi cu un aer meditativ, plin de seriozitate, cu vocea ei joasă, a spus pe un ton grav: „E tragic, doamnă Hangan, e tragic”. Mama i-a făcut un semn din ochi spre uşa deschisă, şi-un semn spre gură, echivalent cu o pecete a tăcerii. Marilena, trecînd spre apartamentul ei, m-a-ntrebat cum mi-a plăcut sendviciul şi m-a sărutat pe frunte. Mi s-a părut ciudat că şi Mama şi ea, fără doar să se vorbească, avuseseră aceeaşi reacție citindu-mi scrisoarea. Vorbele Marilenei îmi trecuseră un fier roşu prin inimă. Ceva obscur se petrecea-n jurul meu, a cărui țesătură mintea mea n-o putea pătrunde. Zile-ntregi nu m-am dezlipit de radio: se citeau scrisorile trimise de copii tovarăşului Stalin de ziua lui, de-a şaptezeci şi doua aniversare. A mea nu s-a citit, deci nu i-a fost trimisă. Am fost de multe ori dezamăgită-n viața mea, dar nimic nu se compară cu dezamăgirea mea de-atunci. Ascultasem scrisoare cu scrisoare: oricît de expresiv le citeau crainicii şi crainicele noastre, scrisorile semănau izbitor între ele, şi izbitor cu ce-auzeam noi la şcoală-n fiecare zi. Scrisoarea mea, bucată ruptă din sufletul meu, nu semăna cu nici una dintre cele citite la radio. Ce socoteam eu mai bun în mine nu făcea-n ochii altora nici două parale. Numai în ochii lor sau pentru că nu făcea de-adevăratelea, pe bune? Asta era o-ntrebare care nu-mi dădea pace şi pe care nu-ndrăzneam s-o discut cu nimeni. Am plîns mult atunci, am plîns mult cînd a murit Stalin, dar şi mai mult am plîns în aprilie 1956, cînd am citit raportul lui Hruşciov la Congresul XX. în mintea mea, scrisoarea aceea m-aducea-ntr-o

competiție de dimensiuni „cosmice”. Eşecul meu mă punea-n contradicție cu toată omenirea. De cînd sunt eu pe lume, cel mai important lucru mi s-a părut adevărul. Nu mă interesa ca eu să am neapărat dreptate şi să ies deasupra. Mi-aş fi dat însă viața să aflu adevărul: să-l văd undeva pe-o balanță şi să nu mă mai pot îndoi. Acelaşi lucru l-am simțit în cazul Lilianei Fodor. Voiam s-o văd pe masa de operație, cu abdomenul deschis pentru adevăr, nu pentru dreptatea mea. Luna aprilie a anului 1956 a-nsemnat pentru mine sfîrşitul copilăriei. Cine-ncepe să-nțeleagă mecanismele sociale nu mai e copil.

„Eu oare cînd am început să-mi dau seama cum umblă rotițele mecanismelor astea, care-i mişculația? Devreme, devreme. Un sat e-un microcosm unde îți este mai uşor s-arunci o privire. Vezi toate treptele deodată. Ieşi într-o duminică — doar într-una — la muzică şi vezi tot cum mişcă-n lume. La oraş, copiii ăştia mai mult şed între patru păreți decît în lume”.

— Cît de ciudat este fluxul memoriei... Simultaneitatea amintirilor îngreunează mult selecția lor. Te simți ca-ntr-o junglă-n care cu greu îți croieşti un drum, fiindcă nu ştii ce liană să tai mai întîi. Pornisem din seara cînd plîngeam la lumina stelelor. Parcă ți-aş povesti un vis în vis. într-un tîrziu, istovită de-atîta amărăciune, de-atîtea gînduri contradictorii, şi de-atîta resemnare, am adormit. Ca prin vis, am simțit că mă ridică cineva de jos şi porneşte undeva cu mine. La un moment dat, am deschis ochii. Eram întinsă-n pat, în odaia bună. Pe peretele din fața mea, ardea o candelă, în stînga ei erau trei fotografii de soldați: Tata şi unchii mei, în ajun de-a pleca pe front. Mama s-a aplecat şi m-a învelit cu-o velință. S-a ridicat, s-a uitat la fotografii, a zis în şoaptă „ferice de voi”, s-a-nchinat şi-a ieşit din odaie. De-atîtea ori îmi spusese că viața e un dar sublim de care trebuie să ne bucurăm în fiecare clipă ca şi cînd am fi martorii unui miracol, încît nu-mi venea să cred că moartea i se putea părea o fericire. Între vis şi viață, am început din nou să plîng. într-o clipă mi se dezvăluia toată amărăciunea pe care cu-atîta grijă Mama o-năbuşea-n sufletul ei. N-am auzit-o o dată plîngîndu-se. O dată n-am auzit-o spunînd „nu am”. Singura concesie pe care-o făcea lipsei era să-i recunoască existența la optativ: „ne-ar trebui”. Mai mult de-atît nu şi-a plecat niciodată capul. În viața atît de modestă pe care-o duceam, de nimic n-avea Mama grijă mai mare decît de spirit: abia aveam după ce bea apă, dar picup

ne-am cumpărat din Talcioc, şi discuri: Bach, Partitele, Beethoven, Concertul de vioară şi Imperialul şi Vivaldi, Anotimpurile. De-atîtea ori le-am ascultat că nu ştiu cum de nu s-au găurit. Le ştiu pe dinafară. Ştiu intrarea fiecărui instrument. Nu e săptămînă să nu intru la „Muzica”. De cîte ori pot, că nu mă dau banii-afar' din casă, îmi cumpăr cîte-un disc; de cîte ori pot, îmi cumpăr un album de artă, o carte. Cînd gătesc, cînd cos, cînd spăl, cînd fac lucruri casnice, ascult sau un disc sau o emisiune la radio.
— îmbini utilul cu plăcutul, zise Pavel şi se uită patern la Sînziana, îndemnînd-o din ochi să continue.
— De cîte ori mă vedea posomorîtă, Mama-mi punea mîna pe frunte şi-mi spunea două versuri populare: „Şi de supărare multă,Mi-a căzut lumea urîtă!”, şi numaidecît dădea drumul picupului, şi-nclinîndu-se mă-ntreba: „Ce doreşte domnişoara pentru refacerea moralului: Bach, Beethoven, Vivaldi? Cînd ni se-ntunecă sufletul trebuie să-i aprindem o lumină. Milioane de ani, miliarde s-a zbătut natura pînă să izbutească să ne dea lumini: Bach, Beethoven, Michelangelo, Eminescu, Luchian. Natura a scos din beznă aceste stele de mărimea-ntîi pentru-a reabilita oricînd ideea de om. Şi Atila şi Hitler — şi alții ca ei — au aparținut şi aparțin speciei umane, zonei de umbră a speciei. Cînd te simți lovit, apăsat de viață, trebuie — mai ales atunci — să-ți îndrepți ochii spre zona solară a speciei: să asculți muzică, să reciteşti o poezie, să te uiți la un tablou. Dintr-o dată simți cum, de la nivelul rîmei, ființa ta se ridică pe verticala piscului”. Aşa spunea Mama. Mi-aduc aminte fiecare vorbă a ei. Vorbea atît de frumos şi de clar, se exprima ca un moralist: „O parte din om se conjugă cu verbul a avea, cealaltă parte se conjugă cu verbul a fi; important este ca partea lui a fi să fie măcar egală cu cea a lui a avea. Cei pentru care a fi atîrnă mai mult decît a avea sunt cei care trăiesc pentru a şti, pentru a afla, ceilalți sunt robii obiectelor, robi strict ai materiei. Orizontul lor este mărginit de obiecte ca de-un parapet. Ei suferă de-o incurabilă orbire spirituală”.
— Cîtă dreptate avea! Te uiți la unii oameni şi nu-ți vine să crezi cum trec prin viață! Cu ochelari de cal. Numai drumu-nainte — atîta văd: nimic la dreapta, nimic la stînga. Cum să aibă şi cum s-ajungă: atît şi nimic altceva. Şi-un tablou dacă-l cumpără nu-l iau pentru bucuria de-a-l privi, îl iau pentru că reprezintă o investiție.

— Totuşi, între unul care investeşte într-un tablou şi unul care investeşte-ntr-un kil de aur, eu îl prefer pe ăl cu tabloul. Ăsta mai are-o şansă: din cînd în cînd tot o mai arunca şi el o privire, oricît de distrată, spre tablou, tot s-o mai strecura şi-n mintea lui o rază de lumină. În principiu însă, ai dreptate. Nevasta directorului nostru — ți-o fi spus şi Iulia — bate zi de zi Consignația după tablouri: după nume, bine-nțeles. N-ar intra într-o expoziție, Doamne fereşte! Deci, n-o interesează arta, o interesează investiția. N-are suflet de colecționar, are suflet de precupeață. Puțin îi pasă că bărbatu-său e-un adevărat om de ştiință; dacă banii şi renumele lui — că-ți dai seama că e-o vanitoasă — i-ar avea de la indiferent cine, pentru ea ar fi acelaşi lucru. S-a măritat cu el dintr-o bine calculată întîmplare: el, om trecut de cincizeci de ani, fără copii, apucat de amokul paternității, ca mulți bărbați la vîrsta asta, fericit că o fîță de douăşapte-douăşopt de ani îl face tată, a luat-o val-vîrtej de nevastă. Ea, fericită că, din secretară la un notariat, se vedea „doamna profesor”, cu maşină la scară, purtată prin străinătăți, invitată pe la congrese, pe la cocktailuri, pe la ambasade şi mai ales cu timp la dispoziție să bată prăvăliile, s-a lăsat făcută mamă fără prea mare cheltuială de convingere din partea lui. Singurul aspect pozitiv al acestei căsătorii e copilul — un băiețel de toată frumusețea şi foc de deştept, încolo, cît de bine merge-această afacere, o simte tot Institutul pe pielea lui. Are zile Profesorul, cînd dac-ai zice că e scăpat de la ospiciu ar fi prea puțin. E de o umoare neagră, „negru-nchis”, cum zice Tudor Şerban. Totu-i pute, totul e strîmb, şi lucrurile de pe birou le ia şi le-aşează cu mîna lui şi nu pentru că n-ar fi puse cum trebuie, dar pentru că vrea să ne-arate cît e de nemulțumit de noi, că de cine altcineva? Trînteşte, pufneşte, repede, jigneşte, se poartă oribil. Țipă la-nceput cu glasul lui obişnuit de bariton, apoi glasu-ncepe să-i tremure, să-i fîlfîie şi să i se subțieze de parcă-l castrează cineva acolo, pe loc. Asta e-o fază. Faza explozivă. Pe urmă, vine faza unei muțenii de zici că e călugăr din ordinul ăla care-şi impune canonul tăcerii. Cred că-n faza asta se ruşinează de felul ridicol în care se poartă. Apoi, trece printr-o fază normală: este iară omul dinaintea „fericitei şi fertilei căsătorii”, semn că Lili şi băiatul nu sunt în Bucureşti. Cu Kolonte, şeful meu de secție, numai de mamă nu s-a-njurat. Se ceartă de zăngănesc geamurile, că nici ungurul nu-i vreun blînd şi vreun răbdător. Tudor Şerban — cînd îl vede cu „toată flota-necată” închide uşa şi pleacă. L-am nimerit şi eu

într-o dispoziţie de-astea, că nu e greu. A zbierat şi la mine cît îl ţineau bojogii: „Acolo, la dumneavoastră la streptococ, e-o porcărie fără seamăn nu semnez nimic, lăsaţi-mă-n pace!”, şi tot aşa. în loc să plec, m-am răzimat de tocul uşii şi-l ascultam atent ca la cursuri. Şi-a descărcat tot sacul şi-apoi — credeam eu că numai femeile spun de zece ori acelaşi lucru, una după alta — a luat-o de la capăt şi-aproape cu-aceleaşi cuvinte. La un moment dat, epuizat, a tăcut. S-a uitat la mine atît de uimit de parcă pîn-atunci nici n-aş fi fost acolo. Am simţit că mi se rupe sufletul de mila lui. Ce viaţă infernală trebui' să ducă omu’ ăsta ca s-ajungă-n asemenea hal. Nu mi-era frică de el şi nici nu-l dispreţuiam. Mă gîndeam că probabil aşa aş fi ajuns eu dacă Alexandru nu m-ar fi lăsat la vreme, la limita rezistenţei mele nervoase. Mă uitam ce putuse face-o căsătorie nepotrivită, chiar încheiată de dragul unei mize capitale cum e un copil, ce putuse face dintr-un om de-o indiscutabilă calitate profesională şi chiar umană. În viaţa lui, omul ăsta nu făcuse un rău cuiva. Ce păcat de el! Uneori, foarte rar, mi se-ntîmplă să gîndesc atît de intens nişte lucruri că nu fac nici un efort să nu le traduc în vorbe. Eram atît de frapată-n momentul acela de nefericirea omului ăsta, că nu-mi păsa nici pic că-mi era director: era un biet om amărît, care nu se mai putea controla nervos. „Domnule profesor — i-am spus eu cu un glas de om care vorbeşte unui alt om, dincolo de clase, de posturi — domnule profesor, îmi pare-atît de rău că sunteţi nefericit şi vă-nţeleg atît de bine. Ce păcat...” M-am uitat la el şi l-am văzut cum îşi pune palmele-n faţa ochilor. Fără să mai zic nimic, mi-am luat buletinele de pe biroul lui şi-am plecat în vîrful picioarelor. A doua zi, a trimis secretara să-mi ceară buletinele la semnat. Evită de-atunci încoace, sistematic, să mă vadă, însă face tot ce poate să mă promoveze şi se interesează tot timpul de soarta mea, încît simt unele suspiciuni la colegii mei faţă de-această bunăvoinţă teleghidată. Eşti singurul om căruia i-am povestit episodul ăsta.
— N-am să-l spun nimănui, zise Pavel închizînd ochii.
— Iar m-am încurcat în „lianele junglei”, dar cum ţi-am mai spus — mă ierţi că mă repet — viaţa noastră este-atît de mult alcătuită din vieţile altora, că face cu ele un amalgam din care e greu, e imposibil, să mai separi substanţele iniţiale, în stare pură. Cît priveşte memoria şi declanşarea amintirilor, cred că numai în literatură se poate vorbi de-o memorie ordonată, care să urmeze nişte jaloane logice, explicabile; în

realitate este foarte greu să faci corelarea cauză—efect, în cazul declanşării amintirilor, în orice caz, memoria mi se pare unul dintre cele mai pasionante domenii de studiu pentru psiholog, pentru psihiatru şi pentru neurolog. Dacă viața noastră n-ar fi atît de scurtă, m-aş apuca să studiez asiduu şi profesional memoria. Dacă m-ai întreba acum de ce-ți povestesc ce-am să-ți povestesc n-aş putea să-ți arăt cu degetul mobilul care mi-a declanşat amintirea asta. Cred, totuşi, că nu greşesc dacă-ți spun că mi-a declanşat-o o filiație sufletească, un element comun între Mama şi părinții ei. Deşi țărani, legați de pămînt, robi ai capriciilor vremii, şi ei puneau sufletul înaintea materiei, în timpul războiului, li se rechiziționaseră pentru front trei perechi de cai şi două perechi de boi. După armistițiu, li se dăduse un cal. îşi mai cumpăraseră ei altul. Calul dat de la primărie se-ntorsese de pe front bolnav de epilepsie. De spaimă. Dacă auzea un zgomot neaşteptat îl apuca imediat criza. Se zbătea, sărmanul, pe urmă zăcea o vreme ca mort, se ridica şi trăgea mai departe la ham, la plug. I-au adus veterinarul, l-au afumat cu ierburi, i-au descîntat de sperietură, degeaba. Crizele-astea-l apucau cam la două săptămîni o dată, chiar dacă nu se speria, în rest, muncea mai dihai decît unul sănătos. Cu nădejdea că s-o vindeca, bunicii l-au ținut aşa, vreo patru luni. Cînd au pierdut nădejdea, l-au rugat pe jandarmul din sat să-mpuşte calul. Zadarnic au vrut nişte vecini de-ai lor să-l cumpere, „O căciulă de aur să-mi dai pe el, mă Lache, nu-l vînd. Decît să-l ştiu că se pătimeşte-aşa — c-o fi la mine, c-o fi la altul — mai bine ar eu în plug. E suflet şi el, de ce să pătimească?”, i-a spus Taica vecinului. Cînd am început să judec, calul ăsta mi s-a părut cea mai tristă urmă lăsată de război. Pe bunici i-au dus în Bărăgan. Au plecat din casa lor cu ce-au putut duce-n spinare. Erau mulți, din multe sate, şi trebuiau să-ncapă-n cîteva camioane. Cînd am luat eu vacanța-mare, ne-am dus pe la ei să le-ajutăm să-şi facă două odăițe de chirpici, că stăteau într-un fel de magazie părăsită. „Sărut mîna, Taică”, am zis şi eu şi Mama cînd l-am văzut pe Bunicul şi ne-am repezit amîndouă să-i sărutăm mîna. „Cum o mai duceți?” „Bogdaproste, bine”, ne-a răspuns el. N-am să uit cît oi trăi răspunsul lui. Poate l-aş fi uitat, dar în toamnă m-am dus cu Mama la teatru, la Năpasta. Cînd se-ntoarce Ion de la ocnă, îl întreabă cineva „Cum fuse, Ioane, la ocnă?” „Bogdaproste, bine!”, zice el. Am început să plîng la replica asta. Mama nu m-a-ntrebat nimic, fiindcă pricepuse apelul din memoria mea, dar Mario Sidalgo,

cu care mersesem la teatru, că el ne invitase, m-a sărutat, mi-a cumpărat sirop şi nuga, în pauză, şi nu mai ştia cum să mă consoleze. Acum, că tot ne aflăm în jungla amintirilor, să-ți spun cine era Mario Sidalgo. Totdeauna vorbim la trecut despre oamenii care nu mai fac parte din viața noastră, chiar dacă ei trăiesc. Cînd a avut Taica proces de sabotaj — sabotaj însemnînd că nu putea-ndeplini cotele stabilite, nici după ce i se lua şi pleava din pătul — Mama a-nceput să-i caute-un avocat. S-a dus mai întîi la unul cunoscut de ea, cu nume de avocat bun, fiul cîrciumarului din Cernați, cu care se ştia de-o viață. „Smarandă, tata, frate-meu să fie şi nu l-aş susține! N-ai să găseşti avocat care să se bage la sabotaje. Cum stau eu în barou, să nu mai vorbim, cu inima cît un purice! Procese de sabotaj mi-ar mai trebui!” „Gicule, mi-am închipuit că pentru un avocat o cauză este ca o teoremă pentru un matematician: o problemă abstractă care-l implică doar convențional şi nu real. Să acuzi un avocat că apără un asasin e ca şi cînd ai acuza un actor că interpretează un rol de asasin”. „Smarandă, asta era înainte, acum simplul fapt că ai accepta să aperi într-un proces de sabotaj este interpretat ca luare de atitudine de partea sabotorului. Azi, nu mai există cauze abstracte. Nu mai acceptă avocații nici măcar din oficiu să fie numiți apărători la sabotaje”. „Dac-aşa stau lucrurile...” Şi Mama dăduse să plece. Dar lui Gicu Panțîru-i era şi milă şi ruşine de ea. „Smaranda, ştii ce? am să-ncerc să-ți găsesc totuşi un avocat. Nu-ți promit, dar am să-ncerc. Se numeşte Mario Sidalgo. Pe el n-o să-l acuze nimeni că ține cu chiaburii! Totul e să vrea”. Şi Mario Sidalgo a vrut. Prin Gicu Panțîru i-a fixat Mamei o oră cînd să meargă la el acasă pentru discutat în amănunt „cauza”. Mama s-a-mbrăcat în fusta neagră şi-n bluza croşetată, de bumbac, văpsită-n foi de ceapă, toaleta ei „de gală”, pe mine m-a-mbrăcat în uniformă, ne-am pus pardesiele, adică ea — lodenul gri, iar eu — factotam-ul meu de pluş verde,confecționat din draperia de la Naşa, şi-am pornit-o pe jos spre avocatul Mario Sidalgo. Stătea ca la un sfert de ceas de noi, pe strada Mîntuleasa, într-un bloc superb, cu un peron ca de catedrală, cu uşi de cristal şi de fier forjat la intrare, tot numai marmură colorată, în hol şi pe scări, bloc de mare lux. Uşa apartamentului ne-a deschis-o femeia de serviciu, îmbrăcată-n negru, cu bonețică şi cu şorțuleț alb scrobit, ca la marile case. Nu văzusem pîn-atunci şi nici de-atunci încoace n-am văzut apartament de bloc mai spațios şi mai luxos şi-n care să fie-adunate-atîtea lucruri de

preț şi aşezate cu atît rafinament ca la Mario Sidalgo. Subreta ne-a condus în birou. Am rămas în picioare să ne uităm la un perete plin cu tablouri aşezate-n scară, cam de la un metru sub tavan, pînă la-nălțimea pe care-o aveam eu atunci: Monet, Matisse, Marie Laurencin, Modigliani, Aman, Grigorescu, Luchian, Andreescu, Tonitza, Matei Şerban, ce-mi mai aduc eu aminte. Mama se uita la cărți. S-a deschis o uşă. Ne-am întors amîndouă brusc. Am văzut atunci pentru prima şi poate pentru ultima oară-n viață ce-nseamnă acel „coup de foudre", cum zic francezii, sau „l-a pălit dragostea", cum zicem noi, românii. Domnul Mario Sidalgo stătea răzimat de uşă — i se tăiase răsuflarea — cu nişte ochi negri nici pironiți, nici țintiți, ci plecați spre Mama ca spre-un drum fără întoarcere. M-a străbătut un fior. Nu mai văzusem niciodată o ființă privind astfel o altă ființă, nu văzusem niciodată ceva trecînd astfel prin aer dintr-o ființă către o altă ființă. Am închis o clipă ochii simțind că n-aveam voie să privesc lucrul acela fiindcă nu era voie să fie privit. Nu-ndrăzneam nici să respir. Printre gene, m-am uitat din nou la domnul Sidalgo: stătea nemişcat ca sub puterea unui element cosmic. M-am uitat şi la Mama: albă la fată de parcă fugise toată viața dintr-însa, primea în ochii ei albaştri dilatați privirea aceea cotropitoare, de smoală topită.
— Bună ziua, am auzit într-un tîrziu, cam peste o mie de ani, vocea Mamei, pierită şi subțire, ca un fir de ață.
Mario Sidalgo a răspuns fără sunet, lăsînd privirea-n jos. Din clipa aceea, mi-a fost drag, fiindcă din clipa-aceea am ştiut c-o iubeşte pe Mama.
— Fetița mea, a zis Mama, arătînd spre mine.
Mario Sidalgo a tresărit. Mi-am dat seama că pînă atunci nu mă văzuse.
— Am şi eu două fete, a zis el, învăluindu-mă-ntr-o privire paternă în care mi s-a părut, totuşi — ca şi-n vocea lui în care vibra sunetul grav al violoncelului şi totdeodată se unduia relieful catifelat al flautului — că desluşesc ceva din contrarierea pe care-o simte omul cînd descoperă în cale un obstacol neprevăzut. Înalt, suplu, mişcîndu-se degajat, fără stridențe, armonizîndu-se prin fiecare gest cu ambianța de lux şi de rafinament din jur, Mario Sidalgo te făcea să spui de la cea dintîi privire „ce om frumos!".
în timp ce stătea de vorbă cu Mama, am început să-i privesc amănunțit chipul. Mi-l amintesc atît de bine de parcă acum l-aş avea în fața

ochilor. Chipul primei impresii, care pentru mine nu poate fi anihilat de-o mie de ani de impresii succesive, coroborate. Cred neclintit în acest impact între ființe, cum numesc eu prima impresie. E ca şi cînd ai privi un tablou. Nici o judecată a posteriori nu poate şterge adevărul pe care ți-l dezvăluie un tablou cînd te-ntîlneşti cu el prima dată, adevăr incomplet, poate, dar esențial. Părul lui Mario Sidalgo, creț mărunt, ca piperul, era un fel de rocă negru-albăstrie, turnată odată cu craniul, într-atîta păreau de inseparabile unul de altul. Fruntea — cu protuberanțe line, foarte-naltă; nasul — la limita între acvilin şi drept; gura — cu tăietură statuară, aspră; bărbia — pătrată şi nițel repezită-nainte dădeau o îndrăzneală trufaşă chipului destinat parcă să muşte din toate fructele vieții şi, mai ales, s-azvîrle-ntregii lumi mănuşa: „care pe care”, chip tenace, de Rastignac, strigînd Parisului, de sus de pe colina Pere Lachaise: „A nous deux, main-tenant”. Impresia asta ți-o dădea mai ales cînd ținea privirea plecată, cînd chipul îi era orb, ca al statuilor. Cînd te privea n-ai fi ştiut să spui dacă ochii-i luminau sau îi întunecau chipul. Erau atît de negri că irisul nu se deosebea de pupilă, în fața măslinie, în a cărei ascendență bănuiai sute de generații trăite sub un soare torid, singurele pete de culoare erau albul albăstrui al ochilor şi gura de-un roşu neaşteptat, de lut ars. În strălucirea crepusculară a ochilor acelora defila condiția umană, de la geneză la sfîrşit. Erau momente cînd ochii lui Mario Sidalgo — cu privirea desprinsă de spațiu şi de timp, pierdută, parcă, în contemplarea unui vis cu vechimi şi cu-nțelesuri criptice — îl situau într-un teritoriu intangibil, abolindu-i nu numai trufia chipului, abolindu-i întreaga ființă, reducîndu-l la privirea care, întoarsă spre ea însăşi, îl restituia integral unei dogme. În ochii lui, o mobilitate de expresie pe care n-o întîlneşti nici măcar la un mim, alterna cu nemişcarea pietrelor, în ciuda faptului că era un om comunicativ şi apropiat, ochii-aceia-n care ți se părea că vezi caravane păşind tăcut în căutarea Pămîntului Făgăduinței, cu gîndul însoțit doar de melopeea deşertului; în care ți se părea că vezi mîini întinse către cer şi guri plecate-n țărînă gemînd funebru la Zidul Plîngerii; în care ți se părea că auzi vaierul străbunilor lui arşi în Spania, în autodafe-uri exemplare, țipătul unor ființe de-acelaşi sînge cu el arse-n cuptoarele Auschwitz-ului şi-n alte locuri de-njosire-a omului; în care, peste toate, sunau monocord şi glorios trîmbițele care doborîseră zidurile Ierihonului; în ciuda atîtor stări şi idei pe care ți le sugerau, ochii lui Mario Sidalgo trăgeau peste

ființa lui o perdea impenetrabilă. Fiecare privire-a lui părea că-ți dezvăluie doar stratul de deasupra al unei roci, strat ce-ascunde de fapt istoria a milioane de ani. Pînă la Mario Sidalgo, pentru mine şi chiar şi pentru Mama, ovrei era nenea Iancu Stein, coleg şi prieten cu Tata şi cu nenea Daniel Şerban, nenea Iancu, în ochii căruia bunătatea şi-ngăduința-nvățată de la viață pluteau într-o privire din care nu se ştersese tristețea şi umilința ovreiului mărunt, crescut în Dudeşti de-o mamă văduvă, lenjereasă de mahala, în privirea lui, care te-ndemna să i te adresezi ca unui frate, răzbătea lamento-ul unei întregi rase plîngînd pe ruinele vechiului Ierusalim, pîlpîia o-nțelepciune de mii de ani vechime, înțelepciunea constatării, care parcă-ți şoptea: „Aşa a fost, aşa este, aşa va fi”; în privirea aceasta foarte expresivă şi foarte complicată nu țîşniseră însă niciodată fulgerele amenințătoare din ochii profeților. Nenea Iancu, pentru noi era ca o rudă. Nu făceam nici o deosebire între puținele rude pe care mi le mai lăsase războiul şi nenea Iancu. îi ziceam „săru' mîna” şi-l pupam ori de cîte ori ne-ntîlneam. Lui Iancu Stein, proaspăt ieşit de pe băncile Facultății de Medicină, unde fusese bursier, i se păruse o mare cinste, în '36, cînd Ghiță Opran, cîrciumar din gura Oborului, i-o dăduse de nevastă pe Marioara, unul dintre cei opt copii ai lui. Iancu şi Marioara se cununaseră la biserica Sfîntul Ioan Moşi, avînd ca naş pe Marin Pastramagiu, naş de baştină al neamului Opran. Fusese o nuntă de pomină: cu toată negustorimea românească, armenească şi ovreiască, începînd din gura Colentinei şi pînă-n Sfîntu' Gheorghe, plus ovreimea din Dudeşti. Ca mama lui Iancu Stein să nu fie mîhnită că i s-a depărtat copilul de la lege, Ghiță Opran pusese toată negustorimea ovreiască-n picioare să intervină la Comunitate şi la rabin, ca s-o cunune pe fiică-sa, creştină, în templul mare din Sfînta Vineri. Trebui' să-ți spun că popa-al nostru nu-i făcuse nici o dificultate lui Iancu Stein să-l cunune creştineşte. Nici prin gînd nu-i trecuse să-i ceară să se boteze. De unde, la-nceput, rabinul se-arătase foarte intransigent, cerînd neapărat ca „mireasa” să treacă la mozaism, aflînd că popa-al nostru considera fiu al Domnului pe oricine, iar Ghiță Opran fiind la fel de generos față de rabin ca şi față de preotul creştin, tinerii fuseseră cununați şi mozaic, avînd ca naş pe Marcel Juster, văr bun al mirelui, cuscra Matilda ieşind astfel cu fața curată în cartier. Lui Iancu Stein, nepracticant religios, puțin îi păsa şi de unii şi de alții. Vrînd însă ca toată lumea să fie mulțumită şi plăcîndu-i să respecte tradițiile, mai

ales de dragul bătrînilor, adică de-al maică-sii şi de-al Opranilor, în casa lui, de cînd s-a-nsurat el cu Marioara, se sărbătoresc şi praznicele creştineşti şi cele evreieşti. Chiar şi-acum, cînd bătrînii au murit. Myriam, fata lor, este botezată mozaic, Gheorghe, băiatul, e botezat creştineşte. Tot ca să nu se supere nimeni. Menajul Stein este unul dintre cele mai trainice pe care le-am văzut şi nu pentru că durează în timp, ci pentru că oamenii ăştia sunt ca două vase comunicante; totul în sunetul lor este la acelaşi nivel, la nivelul înțelegerii-adevărate. Cînd s-a simțit în aer că legionarii pregătesc ceea ce s-a numit „rebeliune”, Tata şi nenea Daniel s-au sfătuit să-i ascundă pe nenea Iancu şi pe Verzeu pînă se limpezesc lucrurile. Cei doi simpatizanți legionari de la ei din spital nu se mulțumeau să le facă tot felul de apropouri grosolane — că nu ştiu cum să le zic altfel — lui Iancu Stein şi lui Titus Verzeu, a cărui nevastă era evreică, ci se-agățau mereu de Tata şi de nenea Daniel: „Ce fel de creştini sunteți voi, frate, de țineți cu jidanii?”, îi luase peste picior într-o zi doctorul Caius Pop, pe care l-am avut eu profesor la radiologie-n Facultate. „Ținem cu oamenii, atîta tot”, a zis Tata care era un om tare blînd, după cîte spun toți. „Suntem creştini de-ai lui Isus Cristos — a zis nenea Daniel — iar Isus Cristos, care era ovrei, cum sper că ştiți, zicea că toți oamenii sunt egali între ei, deşi Legea zicea că iudeii sunt neamul ales. Deci, noi suntem creştini de-ai lui Isus Cristos, mai există şi altfel de creştini?” „Lasă ironiile, doctore! Nu vă dați seama că ovreii voştri sunt un pericol mondial?”, nu s-a lăsat doctorul Pop. „Dumneata cîți ani ai, domnule doctor?”, l-a-ntrebat Tata pe Pop. „Treizeci şi cinci. De ce?” „Treizeci şi cinci, zici. Ai trăit treizeci şi cinci de ani şi n-ai băgat de seamă că ovreii sunt un pericol mondial, şi-aşa, deodată, ți s-o arătat Sfîntul Duh şi te-o luminat?”, a zis Tata cu vorba lui domoală moldovenească. „Domnule doctor — l-a luat şi nenea Daniel la refec pe Caius Pop — ce populație are globul?” „Cam două miliarde, chiar ceva mai mult. Dar de ce?”, a răspuns Pop. „Attends que te t'explique! Deci, două miliarde, două miliarde şi ceva. Şi la miliardele astea, cîți ovrei să fie?” „Vreo zece-unsprezece milioane, cred”, a răspuns Caius Pop, destul de nedumerit, fiindcă nu vedea unde voia s-ajungă nenea Daniel. „Domnule doctor Pop, dacă nouă, arienilor, care suntem măcar 500000000 a ajuns să ne fie frică de ovrei, înseamnă că ceva cu noi nu e-n regulă, nu cu ovreii. E cazul să ne cătăm, cum zice rumînul”, a continuat nenea Daniel. „Sunt zece milioane, dar reprezintă o forță

mondială, țin în mînă finanțele lumii”, i-a replicat Pop. „Domnule doctor, cînd au plecat, acum, hăt, două mii de ani din țara lor, presupun că-ți închipui că-n traista pe care-o purtau pe băț n-aveau milionul de lire sterline, de franci ori de dolari. I-au cîştigat după asta”. „Prin înşelătorii”. „Perfect, prin înşelătorii. Şi ceilalți financiari, arieni, de exemplu, cum i-au cîştigat? Rugîndu-se la Dumnezeu, şi făcînd biserici? Să fim serioşi, domnule doctor! De ce să fim aşa de supărați pe Rotschild de pildă, şi n-am fi şi pe Krupp, şi pe Schneider, care e alsacian, pe Creusot? ca să-ți înşir numai cîțiva pe care-i ştiu şi eu. în evul mediu, Carol Quintul — împărat, nu? — se-mprumuta de bani la Fuggeri, bancheri creştini. Şi pe urmă, lăsînd la o parte considerațiile astea cu caracter abstract, hai să-i luăm pe jidanii noştri, pe ăştia cu care lucrăm cot la cot. De fapt, printre noi e numai unul, Iancu Stein. Că Verzeu e român de-al nostru, deşi dumneavoastră ăştia cu „Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer" îl tratați drept jidan prin adopțiune, datorită nevesti-sii. Să-l luăm pe Iancu Stein: orfan de război din 1916, un biet ovrei sărac, ajuns doctor, şi doctor bun, fiindc-a muncit pe brînci. Crezi că are vreo legătură cu finanța mondială? Că reprezintă vreun pericol?” „Un ovrei nu reprezintă singur un pericol, toți ovreii la un loc reprezintă însă, dar voi, filosemiții, refuzați să-nțelegeți lucrul ăsta”. „Domnule doctor — i s-a adresat Tata lui Pop — ce-ai zice să vină-ntr-o zi o nație, ovreii de exemplu, şi să zică: Cine, românii? păi ăştia sunt un pericol, ia să-i desființăm!" „Aşa ceva nu se poate! Noi suntem un popor, avem o țară, ce, ne comparăm cu ăştia, care-s — azi aici, mîine-n Focşani? Aşa ceva nu se poate!” „Ba se poate, domnul doctor. Arbitrarul n-are nici o limită, fiindcă n-are nici o lege, afară de legea bunului-plac şi-a celui mai tare — veche de cînd lumea. Mă miră că dumneata, ardelean, care-oi fi aflat din părinți ce-i aceea asuprire națională, să te dai de partea legionarilor, a rrromânilor ăstora sadea, pe care pe deasupra-i mai cheamă şi inski”. „Avem o menire sfîntă, indiferent de ce gîndesc ovreii şi uneltele lor”, le-a răspuns Pop cu un glas de Arhanghel al răzbunării şi le-a-ntors spatele Tatei şi lui nenea Daniel, în timp ce el se-ndrepta cu pas marțial spre cauzele mari care-l chemau. Nenea Daniel şi-a permis să-i strige: „Domnule doctor Caius Pop, Cine scoate sabia, de sabie va pieri! spune sfîntul apostol Petru. Vedeți să nu vă-mpuşte Antonescu...” După ce i-a-mpuşcat Antonescu pe legionari, doctorul Pop venea mereu la nenea Daniel şi-i spunea:

„Doctore, dumneata ştiai ceva”. „Ştiam, sigur că ştiam... Ştiam că, de cînd e lumea şi pămîntul, dacă-ntinzi prea mult coarda se rupe. Unde-ai mai auzit dumneata, domnule doctor, de două puteri paralele-ntr-un stat? Cum şi-nchipuiau legionarii dumitale că ăsta, ofiţer de carieră, crescut la cazarmă, o să-i lase să facă ce-i taie capul? — şi ce i-a tăiat am văzut cu toţii”. „Nimeni nu şi-a-nchipuit...” „Ce nu şi-a-nchipuit? Cînd umblaţi cu pistoalele la brîu v-aţi închipuit probabil că o să faceţi focuri bengale? Zi bogdaproste, domnule doctor, că profesorul v-a sechestrat în spital şi pe dumneata şi pe Carabogdan şi c-aţi rămas doar teoreticieni ai Legiunii. Şi să ziceţi de-o mie de ori bogdaproste că noi nu suntem atît de puri ca dumneavoastră, legionarii, şi că nu vă denunţăm”. Te plictisesc, Pavele?
— Dimpotrivă. Eu despre legionari nu ştiu decît din cărţi. La noi în sat, de-aşa ceva nu s-a auzit.
— Iar ce-auzi acum e tot din auzite. De la mine care-abia de mă născusem pe vremea-aceea! îţi mai spun cîteva fraze-n legătură cu asta şi mă-ntorc la Mario Sidalgo. Profesorul Bartolomeu, directorul spitalului, era un om mînă-de-fier la propriu şi la figurat. Cînd dădea un pumn bine simţit, adormea pacientul pe trei zile. „Domnule profesor, decît să mai umblăm cu eter, mai bine-i trageţi dumneavoastră o directă de dreapta”, îi zicea Tata, cînd aveau cîte-un caz care adormea greu. Lui Bartolomeu, care-n viaţa lui nu făcuse politică, îi erau dragi legionarii ca sarea-n ochi, drept care nu-i slăbea o clipă din colimator. Cu o zi înaintea rebelinuii, a pus pe masă două revolvere „Colt”, cu cîte şase gloanţe, şi-a consemnat în spital toţi doctorii români, cu excepţia lui Verzeu. Nenea Daniel Şerban îi ascunsese pe nenea Iancu şi pe tanti Marioara care zisese că ea de bărbatu-său nu se desparte „ce i-o fi lui mi-o fi şi mie”, îi ascunsese zic, la bunică-sa, la coana Luxiţa Bantaş, care-i păzea cu arma pe masă şi trebuie să-ţi spun că lua frunza din zbor coana Luxiţa, aşa ochea. Verzeu, căruia nu i-a plăcut niciodată să se simtă obligat faţă de cineva, nu s-a lăsat ascuns nici de Tata, nici de nenea Daniel. Bartolomeu le-a ţinut tuturor un scurt discurs: „Domnilor, aici în spital eu am nevoie de doctori nu de politicieni. Cine pleacă acum din spital fără voia mea, aici nu mai calcă. Iar dumneavoastră, camarazi, dacă faceţi o mişcare sau dacă mă trezesc cu arhanghelii dumneavoastră pe cap, ieşiţi de-aici cu picioarele-nainte; să nu ziceţi că nu v-am spus”. „Cu ce drept luaţi aceste măsuri?”, se răstise Carabogdan, căruia îi

sărea uşor muştarul. „Cu-acelaşi drept cu care băgaţi voi lumea-n sperieţi”. „Noi avem să instaurăm o etică nouă”. „Perfect! Dac-o instauraţi n-aveţi ce pierde că staţi două-trei zile interni în spital. Ne puteţi împuşca şi după. Dacă nu vă iese pasienţa o să-mi aprindeţi lumînări la amîndoi arhanghelii şi pe la alţi sfinţi că nu v-am dat drumul cu haita”. După rebeliune, Carabogdan şi cu Pop se jurau pe toţi sfinţii — alţii decît cei doi arhangheli — că ei habar n-avuseseră de-aşa ceva şi că ei n-ar fi tras în suflet de om o mie de pistoale să fi avut în mînă. Poate că aşa era. „Acum, după ce-a murit ţiganul puteţi spune şi că era alb”, zisese profesorul Bartolomeu şi se purtase cu ei ca şi cînd nimic nu s-ar fi-ntîmplat. Cînd a-nceput războiul, şi Carabogdan şi Pop, ca majoritatea legionarilor, au fost trimişi disciplinar pe front, în linia-ntîi. Carabogdan a murit, iar Pop, cu ideologia total renovată, s-a-ntors cu diviziile „Tudor Vladimirescu”. De cîte ori cineva-l zgîndărea pe nenea Iancu să facă ceva-mpotriva ticălosului de legionar, el răspundea invariabil: „Ce să am cu el? A omorît pe cineva? N-a omorît! Să-i fac proces pentru delict de opinie în trecut? Ce-i mai bine: un fost legionar în minus dar şi-un doctor în minus? Nu-i mai bine s-avem un doctor în plus?” „Uiţi că legionarii ţi-au omorît vărul?” Că legionarii-l omorîseră pe bietul Marcel Juster, la care nenea Iancu ţinea ca la un frate. „Cum să uit? Dar dacă nu iertăm, atunci n-o mai terminăm niciodată”. Cînd am fost cu Alexandru la Paris, printre alte locuri, am văzut, în spatele catedralei Notre-Dame, monumentul închinat francezilor ucişi de nazism, Memorialul martirilor deportării. Tu ai fost la Paris?

— Am fost — acum un an, trei zile — atît cît să las un pacient, un turist francez care s-a-mbolnăvit în trecere prin Cluj.

— Deci, nu-ţi spun lucruri ştiute. Presupun că n-ai văzut acest cenotaf. Este ca un cavou, subteran, în nişte urne se află cenuşă adusă din toate lagărele de concentrare naziste. E şi-un mormînt al „deportatului necunoscut”, la pragul unei galerii lungi şi-nguste, în ai cărei pereţi sunt încrustate 200 000 de pietricele simbolizînd numărul victimelor. La intrare scrie: „Pardonne, mais n'oublie pas!”.

Pavel Vlas avu expresia omului care primeşte o lovitură la plex.

— De cîte ori mi-aduc aminte, mă trec fiori. Am văzut multe monumente, multe frumuseţi, dar nimic nu m-a izbit aşa cum m-a izbit măreţia simplă, izvorîtă dintr-o mare durere, a acestui „memorial”,

măreția lui şi morala inscripției de la intrare. Morala lui nenea Iancu — morala unei înalte-nțelepciuni, care e peste tot aceeaşi. A lui nenea Iancu, evreu român, a francezilor francezi, a lui bunicu-meu, Taica, țăran român. „Eu tot am avut noroc — spunea Taica despre timpul petrecut în puşcărie ca sabotor — c-am fost trecut la drepți-comuni şi mă scoteau la muncă. Dacă n-ar fi fost doi gardieni, negri la suflet, care izbeau în tine cu bocancul cînd te vedeau că-ți tragi nițel sufletul, am fi dus-o cum am fi dus-o”. „Taică, dacă ți-ar sta-n putere să le faci vreodată ceva ăstora doi, ce le-ai face?” „Eu? nimic. Să le facă Dumnezeu! Orice le-aş face eu, bocancii pe care mi i-au cărat în burtă nu-i pot lua-napoi”. Mama spunea că dragostea de oameni e ca sănătatea — starea firească a omului, iar ura e ca boala — o stare sufletească de care mori dacă n-o vindeci. După mine, nu există ceva mai odios în lume decît să-mprăştii ura. Ura şi focul trebuie înăbuşite din primul moment, altfel, în urma lor rămîne cenuşa. Eu am trăit totdeauna printre oameni blînzi şi cu iubire de oameni. Altfel cred că nici unul n-am fi scăpat cu viață din locuința noastră „stil Bieder-coşciug-meier” din Cercului, cum zicea Marilena. De-asta n-am putut să mă adaptez în căsnicia cu Alexandru. Cînd ura Alexandru pe cineva, de zece ori dacă l-ar fi văzut mort şi nu i-ar fi fost de-ajuns. Puținii oameni care-nsemnaseră ceva-n viața mea, pînă la el, erau ca Mama, ca nenea Daniel, ca nenea Iancu. Am ajuns să-ți vorbesc despre nenea Iancu, pornind de la Mario Sidalgo. Pînă la Mario Sidalgo, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, pe care-l consideram şi-l consider ca pe-o rudă. Deşi-mpovărat de-o familie grea: doi copii, nevastă fără slujbă, trei părinți, maică-sa şi Opranii, tanti Surica, sora maică-sii, mama lui Marcel Juster, cel omorît de legionari — tanti Surica deşi avea garsoniera ei, la ei îşi făcea veacul — ăştia „permanenți”, şi de toată liota de neamuri ale Marioarei, care deblocați, care comprimați, care naționalizați, cum era pe-atunci, că la masă la nenea Iancu, nu-ți exagerez, dar mîncau pe puțin zece-douăsprezece suflete pe zi, deşi cu-atîta gloată pe cap, nu era sărbătoare să nu ne invite şi pe noi la masă şi să nu ne dea şi-n traistă la plecare. Iar pe nenea Daniel Şerban, frate dacă i-ar fi fost şi nu l-ar fi iubit mai mult. Prin '48—'49, cred, a venit legea cu aurul, cu monedele de aur. Doctorul, actualmente profesor Serafiotti, cumnatul lui nenea Daniel Şerban, a fost arestat pentru aur. Nenea Daniel i-a sfătuit, pe soră-sa, Marie-Jeanne, şi pe cumnatu-său, Serafiotti, să

predea aurul, şi Serafiotti l-ar fi predat, nu pentru că nu i-ar fi părut rău după el, dar pentru că nu-i plăcea să-ncalce legea. A fost însă imposibil s-o convingă pe nevastă-sa, pe sora lui nenea Daniel, care nu seamănă cu fraţii ei, cu Daniel şi cu Matei, cum nu seamănă o găină cu — ce să zic? — cu un măr. Lăcomia fiind mai tare decît prudenţa, pîn' la urmă, Serafiotti e arestat, aurul găsit. „Cît m-a bătut cumnatu-meu la cap să-l predau şi nu l-am predat”, i-a scăpat doctorului Serafiotti la o anchetă. „A, va să zică mai ştia cineva!” Şi „cineva”, care-a recunoscut, fără nici o sfială, că ştia de existenţa aurului, neştiindu-i însă ascunzătoarea, a primit cinci ani pentru omisiune de denunţ, iar Serafiotti — şaptesprezece ani. Ca să-şi salveze prietenul şi, totodată, şi pe cumnatul prietenului, cu care n-avea nici un aliş-veliş, dar despre care-avea o-naltă părere, profesional, numai la O. N. U. nu s-a dus şi n-a scris memorii nenea Iancu. El şi profesorul Pandele atît au umblat şi-au bătut pe la toate uşile şi-au arătat ce chirurgi valoroşi erau condamnaţii că, pînă la urmă, le-au obţinut revizuirea procesului şi eliberarea după numai un an şi şapte luni.
— Numai!...
— Faţă de şapteşpe' sau de cinci, era o prăjitură.
— Halal prăjitură!
— Dacă-ţi spun că între 1950 şi anul de graţie-n care ne aflăm au trecut o mie, una mie ani să ştii că nu mint. Mi-am mai adus aminte ceva. Prin '54, cred, i s-a propus lui nenea Iancu să ia locul lui Cornel Lăceanu, ca şef de secţie. Cel mai înfocat susţinător al lui nenea Iancu era un subaltern al lui Lăceanu, un doctor Stoian, care tot trăgea sforile pe la Minister în defavoarea lui Lăceanu. „De ce să-i iau eu locul lui Lăceanu?” „E fiu de mari negustori”. „Şi ce-i cu asta?” „Tocmai dumneavoastră, care-aţi suferit atît de pe urma fostului regim, de pe urma legionarilor şi-a lui Antonescu care vă punea să măturaţi străzile, tocmai dumneavoastră să nu vreţi să-nlocuiţi pe cineva cu o asemenea origine?” „Domnule doctor Stoian, mata eşti ovrei?” „Nu, dar de ce?” „Atunci de ce lupţi atît să schimbi un român cu un ovrei? îm? Nu te mai înduioşa atîta de soarta mea. Crezi că trei ani pe front, cîţi a stat doctorul Lăceanu, au fost mai buni decît măturatul străzii? Şi pe el l-a trimis pe front tot Antonescu, iar pe mine mai bine că m-a trimis la măturat decît la Auschwitz. Eu nu-i iau locul lui Lăceanu. E un doctor cum ar fi bine s-avem mai mulţi. Dacă tot vreţi un şef ovrei, mai sunt doi doctori ovrei în secţie, la revedere”.

Deci, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, ovreică era fosta colegă de şcoală a mamei, Ruth Isacsohn, care-şi schimbase numele-n Muşat, profesoară de germană. Mărunțică, plinuță, cu o frunte frumoasă, cu ochi melancolici, verzui, foarte frumoşi, cu o gură ca de ştiucă. Vorbea cu un „r”, pe care un milion să-mi dai că nu l-aş putea pronunța. Fusese cooptată într-o comisie de cenzurare a autorilor şi-a cărților. Într-o zi, pe cînd nu ajunsesem în Cercului, ne trezim cu ea la noi. Fată de farmacist, plină de bijuterii şi de blănuri, umbla-n loden. „De ce umbli-n zdreanța asta de loden, Ruth? - a-ntrebat-o Mama — ce, ți s-au rupt blănurile?” „Tu de ce umbli?” „Eu umblu că n-am altceva”. „Şi dac-ai avea ce-ai face?” „Le-aş purta, că doar nu le-aş lăsa-n dulap să le mănînce moliile — i-a răspuns Mama — dar eu te-ntreb pe tine, care le ai, de ce nu le porți?” „Cum să le port? Toată lumea umblă aşa modest îmbrăcată şi eu să umblu-n blănuri?” „Lumea aia care umblă nu are”. „Ştii, Smarandă, acum moda e să nu ai, de ce să se vadă că eu am? nu vreau să ofensez pe nimeni”. „Ei, dacă-i aşa, dacă-i o chestiune psihologică la mijloc, lucrurile se schimbă...”, o luase Mama în glumă. „Dar să lăsăm lodenul şi să vorbim lucruri serioase. Tu ştii că eu țin la tine şi ştii cît de rău mi-a părut cînd n-ai mai fost în învățămînt. Acum vreau să-ți fac un bine : te sfătuiesc să scoți din bibliotecă nişte cărți care nu sunt aşa cum trebuie. Ți-am adus aici o listă”. „Ruth, tu vorbeşti serios? E vreo dispoziție ca oamenii, în biblioteca lor, de-acasă de la ei, să facă epurări?”, a-ntrebat-o Mama, albă la față. „Aşa o dispoziție nu e, dar e mai bine, crede-mă”. „Şi ce să fac cu cărțile-astea?” „Să le pui pe foc”. „Să le pun pe foc...?!” Şi Mama citea-n gînd lista epuraților, iar din cînd în cînd era atît de uimită încît striga cîte-un nume ca şi cînd nu i-ar fi venit să-şi creadă ochilor: „Eminescu, orice ediție dinainte de '44... Goga, Kant... Rebreanu...” îți citez doar cîteva dintre exclamațiile Mamei, că lista o păstrez şi-acum în bibliotecă, aşa că dacă te interesează... „Să ştii că-n marile biblioteci publice s-a şi scos ce n-a fost bun”. „Şi unde sunt cărțile astea acum?”, a-ntrebat-o Mama, cu un ton de parc-ar fi-ntrebat unde se află depus corpul unui defunct. „Majoritatea, în pivniță la cinematograful Mătăsari, iar altele la fosta Mociornița, se face focul la cazane cu ele, asta ce ştiu eu”. „Focul la cazane... Cîți inchizitori s-or răsuci-n mormînt de plăcere-acum, iar duhul lui Savonarola cred că mustăceşte de fericire...” „Smarandă, nu mai vorbi aşa”, a zis Ruth în şoaptă şi s-a uitat prudent împrejur. „De ce, Ruth? Mie nu mi-e frică

de tine şi nici de fata mea. Nici ție nu trebuie să-ți fie frică de noi. Altcineva nu e la noi în casă. înțeleg gestul tău şi-ți mulțumesc că te-ai gîndit la mine, dar eu cărți pe foc, nesilită de nimeni, nu pun". „Să nu-ți pară rău". „Sper să n-am ocazia. Mai bine spune-mi ce mai fac părinții tăi, ce face Adolf, ce-ți face băiatul..." A doua zi, întorcîndu-se de la slujbă, Mama a trecut prin fața pe la „Dîmbovița", fosta „Mociornița". încă mai erau cărți în curte. Un muncitor se-nvîrtea pe-acolo cu diverse treburi. Mama i-a cerut voie să ia cîteva cărți „pentru aprins focul". „Ia, cucoană, că pentru foc sunt, şi-avem peste-un vagon!" Şi-aşa se face că-n biblioteca noastră se află Kant în ediție originală, Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul, de Bălcescu, o antologie de poezie franceză, apărută pînă-n Revoluție, cea din '789, ceva rarisim, Creangă, în ediția Kirileanu, mă rog tot ce-a putut ciuguli Mama de pe marginile unui morman cît casa, pe care nu te puteai urca. Deci, bunăvoința arătată de Ruth ne-a-mbogățit biblioteca! De cîte ori venea pe la noi, Ruth îmi aducea cîte ceva: ciocolată, cacao, venite în cîte un pachet de pe la nişte neamuri de-ale ei, plecate din țară în '45. „Cînd ştiu că vin de la capitalişti nu-mi vine să le mănînc", zicea Ruth. „Dă-le-ncoace — zicea Mama — ura noastră față de capitalişti nu merge chiar pîn-acolo încît să nu le mîncăm ciocolata!" La un moment dat, Ruth i-a spus Mamei că ea nu mai poate duce viața dinainte: trăiam o epocă revoluționară, ea nu mai accepta atmosfera stătută de pînă atunci. „Şi ce vrei, Ruth, să faci?" „Să-mi schimb felul de-a trăi, potrivit cu vederile mele". „Bun, asta am înțeles. Dar practic ce vrei să faci?" „Mai întîi, trebuie să-ți spun că eu nu mai pot trăi cu Adolf". „De ce, dragă?" „Este un intelectual fără orizont!" „Da' ce face bietul om de i-a pierit aşa, deodată, orizontul?" „Nu-nțelege că o femeie trebuie să fie independentă, să lupte pentru o viață liberă, să se afirme profesional, politic, social, în sfîrşit!" „Şi el ce face, te-mpiedică să-ți realizezi idealul?" „Doar ce-l auzi: Iar şedință? Ai să-ți turteşti curu' de-atîtea şedințe! Ce, tu nu mai ai casă, nu mai ai masă, nu mai ai copil?" „Pîn-acum, zău că sunt de-acord cu el!". „Tu poți să fii, eu nu mai pot! E-un bărbat fără orizont!" „Ruth, spune tu drept, tu ți-ai găsit pe cineva!" „Asta aşa-i! Dar să ştii că dacă Adolf nu era aşa un şobolan, care să ducă aşa o viață stupidă, asta nu se-ntîmpla. N-are pic de orizont, dacă-ți spun!" „Ruth, chestiile astea cu bărbații şi cu femeile s-au întîmplat de cînd lumea şi pămîntul, şi-nainte de orizont. Cînd, într-o căsnicie, unul din soți îşi

găseşte pe cineva, ăl de-acasă sau a de-acasă, dintr-odată se umple de toate defectele, ca de bube-dulci. Totul e să ai răbdare şi lucrurile se reechilibrează: vezi că şi zeul nou are defecte, vezi şi că vechitura de-acasă are calităţi şi, una peste alta, ajungi de multe ori la concluzia că vechitura e mai bună decît prospătura". „Ce ştii tu, Smarandă!? Să nu-ţi închipui că e ceva senzual". „Vai, cum să-mi închipui?!" „Este ceva ideologic Vreau să mă rup complet de clasa mea. Am găsit un om care mă-nţelege, un om care luptă de-o viaţă, care vrea să mă schimb, să lupt alături de el pentru o viaţă nouă. Este ceva mai profund decît crezi". „El ce este?" „Este strungar, dar acum e antrenat mai mult în munca politică". „Şi ce vîrstă are?" „Patruzeci şi unu de ani". „Şi el nu e-nsurat, n-are copii?" „Are două fete măritate, iar nevasta e cineva care nu-i corespunde absolut, dar absolut deloc". „Nu-i mai corespunde, aşa cum nici ţie nu-ţi mai corespunde Adolf". „Smarandă, văd că tu mă iei peste picior". „Ruth, pe el, cum zici că-l cheamă?" „Vasile Volintiru". „O! De la Capitală? Aha! Eu pe el îl înţeleg mai bine. S-a văzut brusc undeva unde o biată nevastă muncită, uzată, nu i se mai potriveşte, sau, cum se spune-acum, nu-i mai corespunde, cum nu se potriveşte o haină veche într-o locuinţă nouă. Cum să-i mai corespundă lui o femeie simplă, gospodină şi mamă de copii, cînd o intelectuală ca tine, îmbrăcată-n loden dar cu lenjerie de mătase naturală şi parfumată cu parfumuri franţuzeşti, cînd o cucoană ca tine cade lată-n faţa lui? Nu mă mir de el. Mă mir de tine. O vreme, cît o să vă iubiţi, tu ai să uiţi că el a fost strungar şi el are să uite că tu eşti intelectuală. Pe orizontală se uită multe lucruri. Dar oamenii mai stau şi vertical. Şi n-are să treacă multă vreme, şi-n timp ce tovarăşul Vasile Volintiru are să uite probabil, mai departe că tu eşti intelectuală, tu ai să-ţi aduci aminte tot mai des că el nu este intelectual". „în timp ce el are să mă ridice la nivelul lui ideologic, eu am să-l ridic la nivelul meu intelectual". „Vorbeşti de-aceste două niveluri de parc-ai vorbi de două cărămizi atîrnate de frînghia unui scripete. Simplifici prea mult lucrurile, Ruth. Şi cu morala proletară cum rămîne?" „Ne-am gîndit, n-avea grijă". „Eu n-am..." „Vom expune foarte cinstit cazul nostru. Să ştii că nu e primul. S-a-ntîmplat cu încă nişte tovarăşi cu munci foarte importante". „Nu mă-ndoiesc. Juridic, social, totul se rezolvă pînă la urmă şi-ntotdeauna de partea celui mai tare; uman, strict uman e mai complicat însă..." „Tu ce-ai face-n locul meu, Smarandă?" „Daniel Şerban are-o vorbă: amorul şi gripa se tratează cu

patul" Pavel Vlas începu să rîdă.
— Mai spune-o dată, Sînziană.
— Amorul şi gripa se tratează cu patul. La replica asta, Ruth sărise-n sus. „Numai asta vezi tu-n dragoste, cum se poate un om atît de elevat ca tine, Smarandă?!”. „Uşurel, uşurel. Nu făceam altceva decît să-ți transmit din observația pe viu a cuiva care, crede-mă, ştie ce spune, în concluzie, Ruth, fiindcă ziceai că numai asta văd eu în dragoste, nu numai asta dar şi asta, şi orice om normal vede la fel. Deci, tratează-te de-acest amor ca la gripă”. „Noi nu putem face aşa ceva. Şi eu şi Sili — aşa-i spun eu — suntem nişte oameni cinstiți”. „Cine zice că nu sunteți cinstiți? Să ştii, Ruth, că dac-ai să-mi spui că nu te-ai culcat cu tovarăşul Vasile Volintiru — cu Sili, cum îi spui tu — n-am să te cred”. „Nici n-am spus aşa ceva”, şi Ruth s-a-nroşit pînă-n albul ochilor. „Şi dacă tot ați făcut-o, de ce n-ați mai face-o pînă vă mai răcoriți?” „Dar nu e cinstit; ne iubim şi nu vrem s-o facem pe sub ascuns”. „Dar ați mai făcut-o, e vorba de cantitate nu de calitate. Şi crezi că e mai cinstit să laşi o nevastă după douăzeci şi ceva de ani de căsătorie — presupun, fiindcă muncitorii şi țăranii se-nsoară de tineri de tot — şi tu să laşi un bărbat cu un copil, decît să te iubeşti un timp clandestin cu cineva cu care te-ai mai iubit?” „Smarandă, între noi nu-i vorba de-o aventură, e vorba de marea dragoste a vieții noastre pentru amîndoi, nu putem trăi unul fără altul”. „Ba puteți, Ruth, dar nu vreți să puteți”. „înseamnă că tu nu ştii ce-i aceea o pasiune”. „N-oi şti... Ți-am spus şi eu o părere. Mă gîndesc la nevasta lui şi la copilul tău”. învățată de toată viața să aibă tot ce-şi dorea, bine-nțeles că Ruth s-a arătat imună la lecția de morală pragmatică a Mamei şi, de vreme ce dorința ei, motivată de-un elan ideologic atît de pur, îl cerea-n momentul acela pe tovarăşul Vasile Volintiru, care pe lîngă faptul că era „corespunzător” tuturor idealurilor ei, mai era şi-ntr-o ascensiune vertiginoasă, lucrurile au luat calea legalității şi-a legalizării relațiilor dintre ei: după ce şi-au expus cazul la forurile superioare, s-au adresat justiției să-i despartă pe fiecare de necorespunzătorul său, vreme în care Ruth se mutase cu locuința la tovarăşul Volintiru, iar cu slujba la o editură, pe post de şef de secție.
în vremea asta, consecventă în păreri, urmărind riguros lista autorilor epurați, la alcătuirea căreia participase, golea substanțial biblioteca farmaciştilor Isacsohn, părinții ei, care, considerînd că ceva era-ntr-o gravă neregulă cu unicul lor copil, o lăsau să facă ce vrea, ei depunînd

o cerere de plecare definitivă din țară; băga groaza-n editura unde lucra; îl iubea cu tot atîta pasiune pe tovarăşul Vasile Volintiru, căruia-i găsea pe zi ce trecea tot mai multe virtuți; dădea pe la noi şi ne informa de mersul divorțurilor lor, aducîndu-ne totodată mostre din ura ei împotriva capitalismului: ciocolată, cacao, cîte-un săpun fin şi, cînd ura era mai acerbă, cîte-un ciorap nylon, cîte-un chiloțel, plîngîndu-se de „burghezii" ei de părinți şi de „porcul" de Adolf care, pe lîngă una şi-alta, mai şi făcuse cerere de plecare pentru el şi pentru copil. „Nu-l credeam aşa de putred. Face-aşa o porcărie numai ca să mă saboteze pe mine, fiindcă e gelos că eu mă realizez, iar el rămîne-un farmacist şi-atîta tot". „Rămîne ce era şi ce-o să fie-n-totdeauna". „Eu ştiu că tu-l simpatizezi". „Totdeauna mi-a plăcut Adolf: cult, deştept, fin, educat, un bărbat cum şi-ar dori orice femeie". „Un mototol..." E drept că nu suferea comparație cu tovarăşul Volintiru, care scotea flăcări pe nări: negru-măslină, cu nişte ochi de te băgau în boală, înalt şi spătos, „bun de prăsilă", cum zicea Mama, şi care mai era şi-nfipt de nu-i stătea nimeni împotrivă. Şi, deodată, Ruth a dispărut, n-a mai venit pe la noi vreo şase luni, cred. Am aflat, cu totul întîmplător, că bărbatul, copilul şi părinții ei plecaseră. Şi-a făcut din nou apariția. Ruth era veselă şi nu-i mai tăcea gura de-ncîntare: fusese cu tovarăşul Volintiru, „soțul meu", într-o misiune-n străinătate, unde-şi lăsase probabil lodenul în schimbul unei superbe haine de antilopă moarată şi moale ca un fund de copil mic. Ne adusese şi nouă nişte „chiloței" ca spuma, un „parfumel" şi nişte batoane de ciocolată braziliană cu arahide, că-mi lasă gura apă şi-acum, cînd mi-aduc aminte. „Este-o jale să vezi pe de-o parte o bogăție de să-ți taie răsuflarea, şi pe de-altă parte să ştii că e-o mizerie...", ne spunea Ruth, în concluzie, despre vizita ei în Occident.

Eu, care nu văzusem niciodată bogăție de să-ți taie răsuflarea, o ascultam cu gura căscată şi-nțelegeam perfect ura ei înverşunată față de capitalism, căruia-i făcuse mărunta concesie să-i poarte o haină şi chiar să-i mănînce ciocolata, adusă ce-i drept, de ea şi de tovarăşul Volintiru, şi nu trimisă de neamuri. Ruth era din ce în ce mai ocupată la editura unde-avea un program mult mai încărcat decît în învățămînt. Se mai repezea doar din cînd în cînd pe la noi. Copil cum eram, am remarcat totuşi că-n relatările ei, Rudy, fiu-său, Adolf, care, aflîndu-se departe, încetase să mai fie „aşa un şobolan lipsit de orizont", şi părinții ei, farmaciştii Isacsohn, care-ncetaseră şi dînşii să mai fie

„burghezii-mpuțiți şi mărginiți” din care nu-i mai scotea la-nceput şi la care Mama o repezea totdeauna, redeveniseră „mami” şi „tati”, „oameni aşezați şi cumpătați”, cum dealtfel fuseseră totdeauna; deci Rudy, Adolf, mami şi tati îşi recăpătau tot mai mult drepturile în relatările ei, în detrimentul tovarăşului Vasile Volintiru. „Abia avem timp să ne mai vedem, atît suntem de ocupați amîndoi”, spunea Ruth, rezumîndu-ne viața ei conjugală. Vrînd să ne vină-n ajutor, o prezentase pe Mama la ea la editură. Mama dăduse probe de traducere din greacă, din latină, din franceză şi din engleză şi o probă de dactilografie. Toate fuseseră considerate excelente, însă de tradus nu prea aveau ce să-i dea „pentru moment”, în schimb aveau nevoie permanent de-o dactilografă „externă”, mai ales de calitatea ei. Aşa a ajuns Mama în „circuitul” editorial şi scriitoricesc, putînd să se retragă din postul de dactilografă de la „Cauciucul” şi să economisească trei ore pe care le petrecea zilnic în tramvaie, de-acasă la fabrică şi de la fabrică acasă. „Ruth, să-ți dea Dumnezeu sănătate, că mare bine mi-ai făcut!”, i-a spus Mama, într-o zi. Ruth, în loc să protesteze şi să-i spună retrogradă, fiindcă folosea asemenea expresii înapoiate, citind un personaj atît de desuet ca Dumnezeu, i-a răspuns, spre surprinderea noastră: „Să-mi dea, că am nevoie!...”, şi s-a uitat la Mama cu ochii ei frumoşi aproape plini de lacrimi. Ruth era un tip fizic pe care tristețea-l înfrumuseța, spre deosebire de majoritatea oamenilor. Ochii ei, de-o culoare greu de definit, un amestec de-albastru, de verde şi de cenuşiu, cum erau străbătuți de-o undă de-amărăciune, cum căpătau o strălucire de cristal şlefuit şi dădeau atîta frumusețe chipului că-i uitai gura de ştiucă plină de dinți albi şi strălucitori dar lungi ca de cal. în momentele-acelea îi înțelegeai pe bărbații care se-ndrăgosteau de ea. Toată făptura ei căpăta ceva pufos, duios şi-ademenitor. „Ruth, ce e cu tine?”, a-ntrebat-o Mama, cu vocea ei blîndă şi maternă. „Ei, ce să fie? Ai să zici că nu ştiu ce vreau şi că sunt nestatornică, dar nu sunt deloc fericită!” „Ruth, nu-l mai iubeşti pe soțul tău?” „îl iubesc, dar nu-i ce m-am aşteptat”. Ne-am dat seama că-i părea rău că-i scăpaseră ultimele cuvinte. „Te roade dorul de copil”, i-a spus Mama, ca şi cînd nici n-ar fi auzit ultima parte a frazei care-l privea pe Volintiru. „Mai ales...”, şi Ruth s-a uitat pierdut, cu ochi duioşi de parcă mîngîia o siluetă depărtată. „Smarandă, tu ce-ai face-n locul meu?” „Locul unei mame este alături de copilul ei”, i-a răspuns Mama pe-un ton generalizator. „Şi cum să fac?”, a-ntrebat-o Ruth, cu sufletul la gură,

ca şi cînd Mama, din gura căreia auzise ceea ce, evident, voia s-audă, ca şi cînd Mama i-ar fi putut oferi pe loc rezolvarea unei situații care nu era deloc simplă. „Asta nu mai ştiu”. „Smarandă, tu eşti singurul om sincer cu mine, singurul om care nu se fereşte de mine, singurul om care se uită la mine ca pe vremea cînd nu eram altceva decît Ruth, fata farmaciştilor Isacsohn. Ce-ai face tu în locul meu?” „Nu este vorba numai despre ce-aş face eu în locul tău, este vorba mai ales despre ce se poate face în aşa fel ca nimeni să nu iasă prea boțit. Mai întîi, trebuie să discuți cu soțul tău şi să-i pui lui întrebarea pe care mi-ai pus-o mie”. „Exclus!” „Cred că te-nşeli asupra lui”. „N-ar fi prima dată că mă-nşel în viață”, a răspuns Ruth, cu un aer enigmatic. „Anumite lucruri cu el nu pot fi discutate, fiindcă nu le poate-nțelege”. „Un om care-a trecut prin cîte-a trecut el, cred că poate-nțelege că o mamă nu poate trăi fără copilul ei”. „Din moment ce-am ales între copil şi el..., el consideră capitolul încheiat”. „Cît trăim nu putem şti de la-nceput ce e-ncheiat şi ce nu. Crezi că Adolf, cu care n-ai să-mi spui că nu poți discuta orice, crezi că Adolf n-ar accepta să-ți trimită copilul?” „Niciodată. Mai bine mi-ar da viața decît copilul”. „Mai fă un copil”. „Ei!” „Cînd o femeie iubeşte un bărbat simte nevoia să facă un copil cu el, cum de tu nu simți nevoia asta?” „Tu oare ai simțit pentru mine vreo clipă nevoia asta”, o-ntrebă Pavel în gînd pe Sînziana şi-nchise ochii. Îi deschise iară spre-a urmări mai bine pe chipul Sînzienei, filmul fetei farmaciştilor Isacsohn, Ruth Muşat-Kahn-Volintiru, „La treizeci şi opt de ani?”. „Şi la cinzeci, Ruth, ştii ce cred eu? Cred că pasiunea ta pentru tovarăşul Vasile Volintiru a trecut şi, odată cu ea, şi pasiunea ta pentru o viață nouă, încet-încet, începi să tînjeşti după Ruth, fata farmaciştilor Isacsohn, şi după ce-ar fi putut ea să fie dacă rămînea neabătut fata lor”. „Deşteaptă eşti tu, Smarandă!”, a exclamat Ruth, cu admirație-n glas şi-n ochii ei frumoşi. „Dacă-i aşa, Ruth, sunt sigură, absolut sigură, că ai să găseşti soluția”, şi Mama s-a uitat fix în ochii ei, iar Ruth şi-a plecat privirea a-ncuviințare. Şi Ruth a găsit într-adevăr singură soluția... — Ce-a făcut? Tu ce crezi?

— Ce să cred? Nu ştiu, că nu mă duce mintea aşa departe. Eu, cum să-ți spun, nu sunt fata farmaciştilor Isacsohn.

— Asta, ce-i drept! Deşi Mama o vedea măcar o dată pe săptămînă cînd trecea să ducă şi să ia material de la editură, Ruth nu i-a spus că avea să fie trimisă-n străinătate pentru nişte achiziții, pentru nişte

contracte, cam aşa ceva. Ulterior, am aflat că-şi îndeplinise scrupulos misiunea, că restituise telegrafic Ministerului nişte bani pe care nu-i cheltuise, trimiţînd în acelaşi timp o listă foarte conştiincioasă a tuturor cheltuielilor făcute, precum şi contractele încheiate, împreună, totodată, cu o scrisoare în care explica de ce nu se mai întorcea în ţară. Trimisese o asemenea scrisoare forurilor de care depindea tovarăşul Volintiru, arătînd că el era străin de-această hotărîre a ei şi, bine-nţeles, o scrisoare lui, personal. Deşi era evident cît de străin fusese el de-această hotărîre, ponoase trăsese destule. O vreme nu s-a mai auzit nimic despre el. După-aceea, revenind la nivelul dinainte, găsise repede o succesoare pentru Ruth, în persoana unei farmaciste cu care — deşi de origine ţărănească farmacista — n-avusese mai mult noroc, căci, la trei ani de la căsătorie, fără să scrie nici o scrisoare de justificare nicăieri, a rămas şi ea niţel în Elveţia. Dar, mă rog, asta-i altă poveste. La editură, în momentul cînd s-a ştiut că Ruth — căreia pîn-atunci se spunea cu un ton de-naltă deferenţă, „tovarăşa Volintiru" şi nu se uita să se adauge către persoanele care n-o cunoşteau, „ştiţi, soţia tovarăşului Volintiru", făcîndu-se şi semn în sus cu mîna şi cu capul, spre a se mima poziţia tovarăşului Volintiru — cînd s-a ştiut că nu se mai întoarce, dintr-odată, Ruth a devenit, printre dinţi şi-ntre patru pîn' la şase ochi, „jidoafcă-mpuţită", căreia i se aplicau cristoşii, dumnezeii şi grijaniile ţinute cu-atîta grijă-n guşă pîn-atunci; şi fiindcă pe vremea aceea se căutau ţapi ispăşitori în rîndul relaţiilor celui fugit — de la mic la mare şi, mai ales, la mic — brusc, Mama, protejata transfugei, nu mai primise nimic de lucru de la editură. Noroc că Mama-şi făcuse o clientelă de prozatori, care scriau lungi romane despre industrializare şi despre socializarea agriculturii, ceea ce, împreună cu mărţişoarele, cu florile de mătase şi cu felicitările confecţionate-n cadrul artelor liberale ne ajutau să supravieţuim. Mama a cerut totuşi să fie primită de directorul editurii, tovarăşul Truţă, fără să spere nimic de la această-ntrevedere. Mama avea un principiu, pe care mi l-a transmis şi mie, şi anume că adevărul e cea mai bună minciună; în consecinţă, să vorbeşti deschis cu oamenii, să nu-ncerci să prosteşti pe nimeni. Conform acestui principiu şi al celui de-a nu abuza de timpul altuia, Mama i-a ţinut tovarăşului director Truţă cam următorul discurs: „Tovarăşe director, vă rog să-mi acordaţi cinci minute. Mă numesc Smaranda Hangan. sunt fiică de ţărani declaraţi chiaburi. Acestor ţărani le-au murit doi feciori pe front. Afară

de mine, nu mai au pe nimeni în lumea asta. Bărbatul meu, doctorul Gheorghe Hangan, a murit pe frontul de răsărit, lăsîndu-mă văduvă, cu un copil. sunt doctor în litere şi-n filosofie. Am fost profesoară de latină şi de greacă. La Reforma învăţămîntului, catedra mea s-a desfiinţat prin scoaterea latinei din şcoli. Am fost repartizată la nouăzeci de kilometri de Bucureşti, ca profesoară de dexterităţi, încercările mele de-a-mi găsi în Bucureşti o slujbă în domeniul intelectual au eşuat din cauza originii mele sociale — fiică de chiaburi, origine agravată de faptul că bărbatul meu a murit pe frontul de Răsărit. Acestea fiind datele, am profitat de faptul că ştiam să bat la maşină şi mi-am găsit un post de dactilografă la uzina Cauciucul, unde-am lucrat pînă acum un an. Drumul casă — uzină, uzină — casă îmi lua minimum trei ore pe zi. Ruth Volintiru, ajunsă şef de redacţie în editura dumneavoastră, s-a gîndit la mine, colega ei de bancă din liceu şi colega ei de Facultate. S-a gîndit să-mi uşureze viaţa dîndu-mi să bat la maşină, ca dactilografă externă, pentru editura dumneavoastră, după ce mai întîi am dat probe nu numai de dactilografie ci şi de traducere din greacă, din latină, din engleză şi din franceză. Aceste probe au fost considerate excelente. Cum, pentru moment nu era nimic de tradus pentru mine, mi s-a dat să bat la maşină. După trei luni de colaborare cu editura dumneavoastră, am renunţat la postul meu de la uzina Cauciucul, fiindcă nu mai puteam face faţă şi-acolo şi la editură. Vreau să vă spun că probele date, scuzaţi-mi lipsa de modestie, erau într-adevăr excelente şi nu declarate astfel doar de dragul tovarăşei Volintiru". „Fostei tovarăşe...", zisese directorul zîmbind. „Fostei tovarăşe", reluase Mama. „îmi dau perfect seama că dacă nu m-aş fi bucurat de sprijinul ei, oricît de bune-ar fi fost probele mele, editura dumneavoastră nu mi-ar fi dat de lucru, în tot acest an, de cînd lucrez pentru editura dumneavoastră, am primit mereu elogii pentru munca mea. Ruth Volintiru pleacă-n străinătate, iar tovarăşa Zamfir, succesoarea ei, întrerupe colaborarea cu mine brusc, în chip de represalii în contumacie faţă de Ruth Volintiru. O bună vorbă românească ar zice: unde dai şi unde crapă. Mi s-a dat a-nţelege că această-ntrerupere se datoreşte unui ordin de sus. Am venit la dumneavoastră ca să văd cît de importantă sunt eu şi cît de de sus vine mazilirea mea. în zilele noastre, cînd se spune de sus, se spune cu un ton care te face să-nţelegi că ai de-a face cu o imanenţă, cu o forţă implacabilă şi obscură cu care tu, biet muritor, nu poţi comunica. Am

venit la dumneavoastră ca să aflu dacă faceți parte din această imanență". „De fapt, ce vreți dumneavoastră de la mine?", o-ntrebase directorul, pe-un ton bănuitor, în timp ce se ridica-n picioare, înțelegînd că-ntrevederea s-a sfîrşit. Uitîndu-se la ceas, Mama i-a spus: „Cele cinci minute abia acum se sfîrşesc, tovarăşe director. Ce vreau eu de la dumneavoastră? Bucata de pîine căpătată cu ajutorul fostei tovarăşe Volintiru şi pierdută cu ajutorul actualei tovarăşe Zamfir: dacă puteți şi mai ales dacă vreți, vă rog să-mi dați înapoi această bucată de pîine". „Ştiți, noi nu putem da pîine la toată lumea, şi sunt şi-atîtea considerente... e greu să dai pîine la toată lumea", a zis directorul. „Tovarăşe director, un evreu n-ar fi spus asta niciodată altui evreu. Vă mulțumesc, bună ziua!" Şi Mama a plecat brusc, spre a nu depăşi cele cinci minute răpite din timpul unui director. Care nu ne-a fost mirarea cînd, peste o lună de la această-ntrevedere, tovarăşa Zamfir a chemat-o pe Mama să-i dea din nou de lucru, tratînd-o ca pe-un ou moale, scuzîndu-se pentru că ea fusese executantul greşelii care se făcuse „căci, ştiți, se mai fac şi greşeli". Mama şi-a dat seama că de la director se trăgea tot binele, dar nu-nțelegea atitudinea spăşită, „remuşcată", a tovarăşei Zamfir şi tonul ei de-o deferență unsuroasă. O redactoare i-a suflat că directorul dăduse a-nțelege că Mama avea pe cineva sus. Mama
izbucnise-n rîs: „Doctor în litere şi-n filosofie,„magna cum laude, şi trebuie să am pe cineva sus ca să pot bate la maşină...?!", dar redactoarea nu fusese convinsă de absența cuiva sus în viața Mamei şi crezuse că Mama juca doar teatru, spre derutare. Fără să se mai anunțe prin secretară, Mama a bătut la uşa directorului şi i-a spus „Vă mulțumesc!". „Eu vă mulțumesc", i-a spus el sărutîndu-i mîna şi conducînd-o pînă la ieşire. Un an, Ruth n-a dat nici un semn de viață. După un an, am primit o lungă scrisoare de la ea, din Canada, şi-un pachet de Crăciun cu două pulovere, cu două fuste de tergal, cu cafea, ciocolată, cacao, ceai şi săpunuri. „De la mine puțin, de la Dumnezeu mult", spunea ea în legătură cu darurile trimise.
Trebuie să ştii că pe vremea-aceea fustele de tergal plisate erau culmea eleganței. Ne povestea toate-avatarurile ei: se-mpăcase cu Adolf, îşi găsise slujbă; Rudy, „să fie sănătos", învăța foarte bine, părinții ei rămăseseră-n Israel, unde-şi deschiseseră farmacie. „Vă sărut şi vă doresc bine cît îmi doresc şi mie şi, dacă nu te-ncurcă, dragă

Smarandă, mare bucurie mi-ai face să-mi scrii”, aşa încheia Ruth scrisoarea.
Mişcată de fidelitatea cu care Ruth ne scria, ținîndu-ne la curent cu-ntîmplările mici şi mari ale existenței ei, neuitînd nici un Crăciun fără un pachet cît de mic, Mama i-a scris toată viața. De trei ori s-a dus în Israel să-şi vadă părinții, de trei ori a trecut Ruth să ne vadă şi pe noi. Era-ngrijită, cochetă, plină de bijuterii, dar nu mai avea nimic din exuberanța şi din veselia de-altădată.
Mama, cu toată viața ei de lipsuri şi de muncă, în care din douăzeci şi patru de ore cît are ziua nu cred că dormea cinci, părea cu cel puțin zece ani mai tînără decît Ruth. Ultima dată a fost în țară în luna cînd a murit Mama. Părinții-i muriseră, Adolf murise, Rudy — cu nevasta şi cu copiii lui, nevastă canadiană şi copii canadieni.
„Smarandă, în Canada nimic nu e ca la noi. La noi, copiii merg la părinți şi părinții la copii oricînd, nu doar la sărbători, cu invitație. Atît sunt de singură şi fără nici un rost. Stau de-o viață aici şi n-am o singură prietenă ca tine la care să-mi descarc sufletul. Şi la o prietenă, aici tot cu invitație te duci, nu ca la noi. Noroc că-i o comunitate românească destul de mare la Montreal. De cînd am îmbătrînit şi nu mai am ce face cu timpul, mă duc în fiecare duminică la biserica românească, mai schimb şi eu o vorbă. Cînd mă gîndesc la viața mea, una peste alta, mi se pare totul o păcăleală”.
Cînd am condus-o ultima oară pe Ruth la aeroport, sărutîndu-se, la despărțire, şi ea şi Mama, au izbucnit în plîns. „Măcar de ne-am mai vedea, Smarandă”, şi nu s-au mai văzut. Scrisoarea prin care eu o anunțam pe Ruth de moartea Mamei cred c-a făcut cruce pe drum cu cea prin care-mi anunța Rudy moartea maică-sii, Ruth. Au murit la două zile una de alta. „Mamă, ce prețuieşti tu la Ruth, că mie mi se pare foarte superficială?” „Prețuiesc ceea ce trebuie să prețuieşti la un om: ce are bun. Mai întîi nu e superficială: este o fire exaltată, lucru rar la ovrei, care sunt oameni foarte cumpătați. Multă lume a suspectat-o de ipocrizie, iar tu o suspectezi de superficialitate. E numai exaltată, victimă a propriei firi”. „Şi exaltarea asta cum o tolerezi, tu, un monument de echilibru?” „O tolerez, fiindcă e compensată de-o iubire adevărată, pe care Ruth o are pentru mine de cînd ne ştim. De data asta, Ruth este fiica rasei sale: are vocația prieteniei”. Pavele, de cinci ani n-am mai vorbit amîndoi, iar acum mi-e şi ruşine de cît am sporovăit, îți spun atîtea lucruri care n-au de ce să

te intereseze. Cînd îți povestești viața nu faci însă o selecție artistică, selecția personajelor și-a momentelor-cheie, cum face, sau cum trebuie să facă, un romancier cînd povestește o existență. Nu disciplinezi evocarea, îți spui și tu viața...
— Nu trebuie să disciplinezi nimic; toate-ntîmplările și toate personajele pe care memoria le scoate la suprafață cînd ne povestim viața, toate au un tîlc. Prin fața mea, de cînd te-ascult, au trecut fapte și oameni care la vremea lor au însemnat ceva pentru tine, a trecut deci o parte din tine, partea din noi pe care ne-o fac alții. A trecut prin fața mea o epocă pe care eram prea mic ca s-o-nțeleg.
— Nici eu nu sunt ceea ce se cheamă un mare martor al acelei epoci. sunt un martor minor și nu numai din cauza vîrstei pe care-o aveam, ci pentru că n-aveam acces decît la evenimentele omului de rînd. Sunt deci un martor minor al unei epoci majore și grave.
— Uneori un amănunt dezvăluit de-un martor minor luminează un proces mai mult decît toți martorii la un loc. Aveai acces doar la evenimentele omului de rînd. Cred că-ntr-un proces istoric — cel mai important este omul de rînd. El suportă istoria. Lui i se reproșează că n-o înțelege — cînd ea este de neînțeles; și tot lui i se explică apoi că avea dreptate să n-o înțeleagă atunci — cînd ea se petrecea. Este ciudat cum fiecare moment istoric se crede absolut și infailibil, cum crede că trebuie să anihileze tot ce-a fost înainte și cum crede că viitorul nu poate fi altceva decît transformarea sa, a momentului dat, într-un perpetuum mobile.
— Pentru că de multe ori cei care au acces la eveniment, de pe altă poziție decît a omului de rînd, se auto-absolutizează: nu pot concepe realitatea în afara propriei concepții, și-n loc să se adapteze ei la realitate, adaptează realitatea după ei. Și omul de rînd are tendința să absolutizeze momentul istoric. Imaginația lui, de fapt, nu poate concepe viitorul. Pentru omul care-n '50—'53 umbla-n loden, lodenul era haina pe care imaginația lui n-o mai putea dezbrăca. Imaginația lui nu concepea că peste douăzeci-douăzeci și ceva de ani aveau s-apară „buticile”, că lumea avea să aibă de mîncare atît încît să-și permită să țină cîini cu pedigree, că avea să-și poată permite lucruri care să depășească necesarul, că-n locul guvernantei abolite, avea să apară profesorul de limbi străine, meditatorul. Eu una trebuie să-ți spun că nu-mi puteam imagina aceste lucruri. Imaginația omului — deși fără limite, psihologic vorbind — este limitată istoric. Omul se lasă

copleşit de moment. Foarte explicabil: într-o viață limitată în timp, gîndul la limite este permanent. Privim deci acea față pe care viața ne-o prezintă la un moment dat.
— Iar tu-mi prezinți fețele pe care ți le-a arătat viața la anumite momente, cu acele ființe care făceau parte din ele. Să ştii că nu l-am uitat pe Mario Sidalgo.
- Pentru mine, pînă la Mario Sidalgo, ovrei era...
- Cine mai era?
— Ovrei erau şi Berta, Sandu şi Marcel Haimovici, de la etajul 1, din casa noastră din Cercului. Sandu făcuse liceul comercial şi-apoi preluase prăvălia lui taică-său, „şepci, pălării, umbrele şi uniforme şcolare", de pe Şelari. Berta învățase la Notre-Dame, apoi se-apucase de meseria maică-sii: pălării, bascuri, corsete, într-o prăvălioară cochetă, uşă-n uşă cu prăvălia lui Sandu. Bătrînii Haimovici, părinții lui Sandu, se-aveau bine cu toți vecinii de prăvălie, dar mai ales cu Herşcovicii, părinții Bertei, cu care erau în vizită, cu care petreceau sărbătorile, cu care mergeau la iarbă verde, Haimovicii simțindu-se foarte onorați de prietenia familiei Herşcovici, fiindcă madam Herşcovici era ovreică spaniolă, dintr-un neam nobil, silită de lipsa de zestre să se mezalieze cu Herşcovici, evreu galițian. Degeaba te uiți tu aşa, Pavele; habar n-ai ce-nseamnă asta. Asta ar veni cum pe vremuri o fată de grof, o grofiță, ar fi luat un moroşan de-al vostru. Amîndouă familiile nutreau în secret speranța că, ajunşi mari, copiii, Sandu şi Berta, pe numele ei adevărat Adal-berta, să se placă, ceea ce, întîmplîndu-se, Sandu şi Berta se căsătoriseră foarte tineri, şi-l aduseseră pe lume pe Marcel. Sandu şi Berta alcătuiau cuplul tip al evreilor de mijloc. El, blonduț, grăsuliu, cu turu' cam în vine, simpatic şi binevoitor, cu geanta plină de bancuri, cum zicea Mama, cu talent de-a face bani din piatră-seacă, devotat familiei, ca orice adevărat soț evreu.
— Există şi alții, care nu sunt „adevărați"?
— Cum să nu! Eu nu credeam — pînă la Cora Breck, colega mea de laborator, pe care-o bătea bărbatul, iar cînd s-au despărțit i-a oprit nu numai toate lucrurile de zestre de la părinții ei, dar şi rochiile şi pantofii şi ciorapii; şi ca să plătească pensia alimentară a copilului, de trei ori a trebuit să-l dea-n judecată.
— Bun băiat!

— Grija lui Sandu era s-o ştie pe Berta mulţumită. „Mamă, ce-ai mai vrea tu?”, era-ntrebarea pe care nu obosea să i-o pună de cîteva ori pe zi. „Mamă, cred c-ar fi cazul să mergi din nou la coafor. Lasă că spăl eu vasele ca să nu-ţi strici unghiile... Să ne interesăm de-o broşă, că pe-asta prea ai purtat-o”. Să nu-ţi închipui că broşa pe care „prea” o purtase era vreuna de la tinichigerie, cum zice fiemea a mare, era măcar cu cîteva brienţele. Berta era aproape cu un cap mai înaltă decît Sandu, avea nas cîrn şi destul de borcănat, buze cărnoase şi răsfrînte şi-un fel de gîrbiţă sub bărbie, ceea ce-o făcea să pară fără gît — moştenire din ramura galiţiană a familiei — obligînd-o să poarte decolteuri en cceur, încît i se vedea tot timpul cîte-o dantelă fină de la furou sau de la sutienul care-adăpostea doi sîni generoşi. Avea talia subţire şi şoldurile prea sus şi prea proeminente, picioare frumoase, cu o linie tihnită, încălţate în cei mai frumoşi ciorapi şi-n cei mai frumoşi pantofi pe care i-am văzut eu vreodată. Berta umbla totdeauna ca scoasă din cutie. Coafată, manichiurată, masată, fardată, îmbrăcată impecabil, purtîndu-şi haina de astrahan şi haina de petit-gris în timp ce Ruth umbla-n loden şi-şi ţinea blănurile la naftalină. „Nu le-am furat de la nimeni, am muncit pe ele”, spunea Berta, mergînd ţanţoş şi mîngîindu-şi hainele cu degetele ei frumoase şi pline de inele.
în casă, Haimovicii aveau mobile moderne, solide, covoare persane, argintărie, o „natură moartă” în sufragerie, un nud în dormitor — care nu era pictură de gang — o bibliotecă de cel puţin trei mii de cărţi, majoritatea romane. O parte a bibliotecii, poeţii şi biografiile de mari muzicieni, reprezentau gustul lui Marcel. Argintăria, un covor de rugăciune de Kechan, precum şi un superb sfeşnic ritual, de argint, cu şapte braţe, reprezentau elementele spaniole aduse de puţina Zestre a doamnei Herşcovici. Singurul element spaniol moştenit de Berta în propria făptură erau ochii aproape negri, plini de visarea unui întreg orient feminin al cărui singur element de exprimare, mii de ani, fusese doar privirea, în schimb, Marcel părea ieşit doar din ramura spaniolă a familiei. Semăna leit cu bunică-sa, doamna Herşcovici, înalt, subţire, cu o figură prelungă, distinsă şi distantă, un portret ieşit din penelul lui El Greco. De mic îi plăcuse să cînte la pian. La sugestia bunicii spaniole, de la-nceput Marcel avusese, pe etape, cei mai buni profesori de pian din Bucureşti. Era momentul ca din neamuri şi neamuri de negustori să răsară un intelectual şi anume un mare artist.
— Marcel Haimovici, pianistul american, el e?

— Chiar el! Aşa cum în fața lui Sandu nimic nu era prea bun şi prea frumos pentru Berta şi-aşa cum Berta nu făcea decît ce ştia că-i place lui Sandu, aşa nu ştiau amîndoi ce să facă pentru copil, „ca să aibă fericire, linişte şi ca să poată studia”. în timpul cît exersa Marcel la pian, nimeni nu sufla-n casă. „Ştiți cum e la noi, fetelor!”, ne spunea-ntr-o zi Berta — fetele fiind Marilena, Mama şi cu mine. „Ştiți cum e la noi? O familie are, să zicem, cu mic-cu mare, douăzeci de inşi. Ăştia muncesc din zori şi pînă-n noapte, care cu un mic gheşeft, care cu o mică negustorie, care cu o mică slujbă, păcălesc, sunt păcăliți, umblă prost îmbrăcați, îşi iau de la gură, şi pentru ce? Pentru ca unul dintre ei, ce-a dat mai bun neamul lor, să poată să gîndească fără griji şi să se facă rabin”.
Sandu şi Berta n-aveau nevoie să-şi ia de la gură pentru ca Marcel s-ajungă pianist, dar pentru asta munceau din zori şi pînă-n noapte şi dac-ar fi fost nevoie ar fi muncit şi noaptea, şi-ar fi luat de la gură, ar fi mers în zdrențe, ei care puneau atîta preț pe haine, ca pe-un element social esențial, numai ca băiatul lor s-ajungă ce credeau că merita s-ajungă şi mai ales ce-şi puseseră ei în gînd să-l facă s-ajungă. Evlavia lor — mici negustori din neam în neam, oameni atît de legați de sfera materială — evlavia lor față de talent, acest element de sublimare spirituală, era impresionantă. Desăvîrşirea intelectuală a lui Marcel era scopul vieții lor: Mama-i dădea lecții de engleză, de franceză, de latină şi de greacă, ultimele două pentru că Mama le spusese că un învățămînt cu adevărat umanist, cel puțin de tip european, nu putea ignora sursele culturii europene. La cîteva zile după ce ne mutasem în Cercului, Mama s-a oprit din bătut la maşină ca s-audă mai bine sunetele unei „poloneze” de Chopin, care-ajungeau în surdină de undeva de pe-aproape. „Ce frumos cîntă”. A doua zi, întorcîndu-se de la slujbă, Mama s-a-ntîlnit pe scară cu Berta şi cu Sandu. „Bună ziua”, a zis Mama. „Doamnă, la dumneavoastră-n casă se cîntă la pian?”, i s-a adresat ea Bertei. „V-a deranjat cumva?”, a-ntrebat Berta îngrijorată. „O, nu! V-aş ruga un singur lucru: cît mai e cald, cînd cîntă cine cîntă, să lase fereastra deschisă s-auzim şi noi, eu şi cu fetița mea”. Chipul soților Haimovici s-a luminat şi noi am fost „adoptate” din clipa aceea. Cineva care prețuia ce făcea Marcel nu putea fi decît om sensibil şi cu educație. Ceea ce-i impresionase de-asemenea profund în favoarea noastră pe Sandu şi pe Berta, cuplu care ca-ntreaga lor rasă, minoritară şi-mprăştiată-n toate colțurile lumii, punea preț pe

celula inițială a solidarității — familia — era faptul, considerat pe drept o mare nefericire, că Mama era văduvă cu un copil. „Mamă, de ce crezi tu că ne simpatizează pe noi atît de mult Berta şi cu Sandu?” „Pentru că sunt rasă veche care se pricepe la calitate. Din cîteva vorbe ştiu să cîntărească omul şi să-ți spună cîte parale face. Ei ştiu să prețuiască plăcerile materiale şi comoditățile vieții la fel de bine ca şi plăcerile spirituale. Apreciază o masă bună oferită de cineva, dar şi mai mult conversația unui om, înțelegînd prin asta ceea ce vorba reuşeşte să redea din mintea şi din sufletul unui om. La paritate de condiție social-materială, evreul trăieşte, ştie să trăiască mai bine decît românul, în casa unui negustor român n-ai să vezi bibliotecă, dar Sandu şi Berta au bibliotecă, iar Berta se uită măcar o dată pe zi-n Larousse ca să afle tot ce nu ştie”.
Mama era consultantul ştiințific permanent al Bertei. Nimic nu făcea, nimic nu cumpăra Berta fără s-o-ntrebe pe Mama. Aşa a ajuns casa Bertei plină de cele mai frumoase mobile stil, de cele mai orientale covoare, caseta ei de bijuterii plină de piese de valoare istorică, pereții plini de Matei Şerban şi de alții ca el, care, considerați decadenți în anii aceia, vindeau pe nimic ca să-şi țină zilele. La toate sărbătorile, ne invitau la masă, mîndrindu-se cu Mama, „prietena noastră”, care făcea o profundă impresie asupra comunității; pînă şi-asupra doamnei Herşcovici: ea ne făcea pe Mama, şi, scuză-mă că mă laud, şi pe mine „frumoase şi distinse ca nişte spaniole”. în ajunul cîte unui examen, cînd Marcel făcea ultima repetiție, Mama cu mine — şi, uneori, şi cu Marilena — îl ascultam stînd în fotolii, emoționate, alături de Berta, de Sandu şi de bunica lui spaniolă. Berta şi cu Sandu erau de două ori emoționați: mai întîi, fiindcă Marcel cînta, în al doilea rînd, pentru că aşteptau verdictul Mamei, care pentru ei era mai important decît ce-ar fi spus tot Conservatorul la un loc. Cînd ne-a cîntat o dată Marcel Imperialul, ultimul acord se stinsese demult, iar Mama rămăsese nemişcată în fotoliu. Marcel s-a uitat întrebător la ea, iar Berta a-ntrebat-o neliniştită: „Ce zici?” „Cînd ai să fii celebru, Marcele, am să mă pot lăuda c-am avut privilegiul să fiu auditorul tău privat: Eu l-am auzit la el acasă pe marele Marcel Haimovici, cînd era doar Haimovici Marcel, student la Conservator, şi-am ştiut de-atunci că este un mare artist. Mă simt astăzi cum cred că se simțea Ludovic al II-lea al Bavariei cînd se cînta Wagner doar pentru el, într-o Operă goală, îți mulțumesc din suflet pentru înălțarea estetică pe care-o trăiesc cînd te-

ascult. Să ai parte să faci cît mai mulți oameni fericiți”. Şi urarea Mamei s-a-mplinit. Nu este colț al lumii unde lumina acestui talent excepțional să nu fi ajuns, într-un turneu, s-a-nsurat cu o americancă, o mare cîntăreață de negro spiritual. În '60, Sandu şi cu Berta s-au dus definitiv la copil. Am un vraf de cărți poştale ilustrate pe care ni le trimitea şi pe care mi le trimite şi-acum mie Marcel din toată lumea, în culmea gloriei, găsea cîteva momente în care să-şi aducă aminte de modestele lui auditoare private din Cercului, care-l ascultau cu evlavie şi cu iubire. Berta şi cu Sandu ne scriau scrisori care, pe de-o parte, debordau de mîndrie pentru succesele lui Marcel, pe de altă parte, se lamentau pe urmele unui trecut modest şi paşnic cînd duseseră o viață cu adevărat tihnită în micul nostru falanster din Cercului, între prieteni adevărați. În anul cînd a murit Mama, i-au trimis o invitație şi bani de drum la bancă. I-a sosit paşaportul la două săptămîni după moarte. Anul ăsta a murit mai întîi Berta, iar la două luni după ea, şi Sandu. N-a putut trăi fără ea. Marcel le-a ridicat un monument superb aici în cimitir, unde ar fi vrut ei de fapt să odihnească. M-a invitat la concertele lui şi la dezvelirea monumentului: „în amintirea minunaților mei părinți Sandu şi Berta Haimovici”. Apoi, ne-am dus la Belu fiindcă a vrut să pună o jerbă de flori pe mormîntul Mamei. „în amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front, 1907—1942”, iar dedesubt, „Smaranda Hangan, 1912—1974”. înainte de-a pleca de la mormînt, Marcel şi-a trecut degetele peste numele Mamei. „Smaranda Hangan, cel mai demn şi mai exemplar om pe care l-am cunoscut”. Ochii lui cenuşii, coborîți din El Greco, petreceau la orizont un şir de nori alburii ce se mişcau încet, ca un convoi de umbre obosite de-atîta umblet prin lume şi prin timp.
Am ajuns la Mario Sidalgo. De fapt, ne-am întors la el. Mario Sidalgo, după cum ai înțeles, s-a-ndrăgostit de Mama de la prima vedere. Venea-n fiecare zi-n vastul nostru apartament de treişpe metri mansardați, distribuiți în două-ncăperi, „stil Bieder-sicriu-meier”, sau „cosciug”, vorba Marilenei. Atîtea flori cîte-a văzut într-un an casa din Cercului cred că nu văzuse de cînd era ea pe lume, iar eu atîtea bunătăți — sigur niciodată „Nu pot să primesc atîtea daruri, Mario”, îi spunea Mama. „Pentru mine, cea mai mare bucurie este să-ți fac daruri, mă simt ca şi cînd aş aduce ofrande unui zeu de neînduplecat”. Subiectul lor preferat de discuție era cultura: literatură, plastică, muzică. Vorbeau nestingheriți în fața mea, a Marilenei, a lui nenea

Daniel, care venea destul de des pe la noi şi care se retrăgea repede cînd îl găsea pe Mario, gîndindu-se să nu fie inoportun, în conversațiile lor, se făceau aluzii la trecutul mai depărtat, mai apropiat, şi la prezent. Fără ca Mario Sidalgo să ne fi povestit viața lui şi-a familiei lui cum ți-o povestesc eu ție pe-a mea, am înțeles că se căsătorise cu nevastă-sa, Rachela, o ființă plină de calități, nu numai din plăcere, ci fiindcă această căsătorie reprezentase alianța între două familii evreieşti de vază, între familia Sidalgo, vechi neam de bancheri spanioli, cu-ncrengături în toată lumea, şi familia Bernstein, familie galițiană de veche tradiție intelectuală, care dăduse rabini, matematicieni, fizicieni, medici de renume, neam la fel de vestit în ramura galițiană, ca neamul Sidalgo în cea spaniolă. Căsătoriile între ritul sefard şi cel askenazit erau considerate de spanioli o mezalianță mai mare chiar decît căsătoriile cu creştinii. Anul căsătoriei lui Mario şi-a Rachelei fusese un an de răscruce pentru întreaga lor rasă şi pentru omenire: anul 1939. Comunitatea, pentru exterior şi mai ales pentru ea însăşi, trebuia să se-arate unită. Unitatea aceasta avea nevoie nu de vorbe, ci de exemple, prin faptă. Căsătoria tînărului Sidalgo cu tînăra Bernstein făcea parte dintre aceste exemple programatice. Sidalgo-tatăl, don Enrique — cum îi spunea familia şi tot high-life-ul — bancher, om cu simțul situației, se lăsase uşor convins de rabinul sefard de necesitatea acestei căsătorii. Cel mai greu de convins era dona Clara, soția lui don Enrique, vestită pentru frumusețea ei care, spuneau gurile-rele, fusese înaintea căsătoriei cu don Enrique, omagiată de doi regi. După ce ascultase pledoaria soțului ei, în favoarea acelei mezalianțe, îşi pusese evantaiul pe masă şi rostise, pe-un ton de amară constatare: „în ce hal a ajuns omenirea, dacă trebuie să coborîm în mahala să ne luăm partenerii de viață, de dragul unității!" Pînă la urmă, acceptase această căsătorie, neîncetînd însă nici o clipă să se poarte ca o regină în exil, deci de nu-i puteai ajunge nici cu prăjina la nas. Rachela, fiica doctorului şi-a doctoriței Bernstein, doctoriță ea însăşi, energică şi-ntreprinzătoare, luase cu nădejde-n mînă frîul casei şi, ca orice soție evreică, începuse prin a-şi îndeplini datoria față de specie şi față de neam: făcuse la iuțeală două fete, amîndouă frumoase, una de-un brun diavolesc, părînd străină de orice participare a familiei Bernstein, alta avînd trăsăturile distante, statuare, ale familiei Sidalgo, dar coloritul Bernsteinilor: piele albă, ochi albaştri, păr blond, care-i îndulcea aspectul statuar, ducîndu-te cu

gîndul mai mult spre pictura impresionistă. Cele două frumuseți de nepoate înmuiaseră inima doniei Clara, consolînd-o de mezalianța făcută de unicul ei fiu, dar lăsînd-o la fel de-mpietrită în privința instrumentului mezalianței, noră-sa, Rachela, care, ce-i drept, nu-şi dădea nici o osteneală să-i fie soacrei pe plac şi nici chiar propriului bărbat. Rachela avea cîteva jaloane-n viață: copiii, profesia şi, mai presus de orice, plăcerea. Sîmbăta şi duminica nu accepta să şi-o petreacă altfel decît la munte sau la vreun tămbălău cu dans, în timp ce Mario ar fi-nțeles ca, după hărțuiala unei săptămîni, momentele de răgaz să le petreacă-n sînul familiei. După ce noutatea amorului conjugal se mai ofilise, Rachela nu se dădea-n lături de la aventuri erotice, considerînd amorul tinerețe şi înnoire a sufletului şi-a trupului şi nefăcînd cine-ştie-ce eforturi de discreție pentru acoperirea efectelor acestei etici. Mario se-arătase foarte indulgent față de firea ei, ținînd seamă că, deşi se plăcuseră şi nu se căsătoriseră-mpotriva voinței lor, nici unul nu-l alesese pe celălalt. Toată lumea ştia că nu are cui să reproşeze această căsătorie impusă de-o conjunctură istorică. „Numai lui Hitler i-o pot reproşa, este hijo de puta", zisese-ntr-o zi dona Clara, excedată de purtările noră-sii. Deşi nu-i făcea nici o plăcere să se-amestece-n vreun fel în menajul lui fiu-său, într-o zi, totuşi, nu putuse răbda să nu-i atragă atenția, foarte politicos, noră-sii, că se cam întrecea cu gluma.
„Dumneata vorbeşti, dona Clara? Ai uitat de ăia doi regi? S-au schimbat vremurile: de unde să găsesc eu regi? Acum, dacă m-am măritat şi v-am mezaliat, să-mi pun cenuşă-n cap, sau să trec la creştinism şi să mă călugăresc?" Şi făcîndu-i golăneşte semn de rămas-bun cu mîna, Rachela-şi luase de fapt adio de la soacră-sa care, îndată ce-şi revenise din şoc, luase hotărîrea să nu-şi mai vadă nora-n veci de veci, spre lipsa totală de regret a acesteia. Tocmai cînd Mario o anunțase că vrea să divorțeze, considerînd că se umpluse paharul, se naționalizaseră şi laboratoarele medicale, deci şi cel al doctorilor Bernstein, lovitură mult mai grea pentru Rachela decît amenințarea cu divorțul. Primise vestea dată de Mario ca pe cea mai banală ştire.
„Crezi că mult îmi pasă de-un căcat de divorț? Praf m-ai făcut, ce să spun! Mie-mi pasă că ne-au luat ăştia laboratorul. Să ştii că eu plec. Eu cu un salariu chior nu pot trăi". Mario se mutase la părinții lui, iar Rachela, împreună cu părinții ei, depusese actele de plecare, spunîndu-i lui Mario că dacă nu-i dădea fetele nu admitea să divorțeze şi pe

deasupra avea să-i facă nişte zile de-avea s-o roage să ia fetele şi să se ducă şi la mama-dracului numai să scape de ea. Ştiind-o-n stare să se țină de cuvînt, şi-n bine şi-n rău, Mario-i dăduse consimțămîntul să ia fetele.
„îți lăsăm moştenire şi partea noastră de construire a socialismului”, îi spusese Rachela lui Mario la despărțire, la aeroport. Cînd l-am cunoscut noi pe Mario, nevasta şi fetele-i erau plecate de-un an. Mario voia să se-nsoare cu Mama şi să plecăm din țară. Considerînd că eram destul de mare ca să-nțeleg o discuție de principiu şi neavînd secrete față de mine, Mama nu s-a sfiit să vorbească deschis cu Mario despre-acest proiect pe care ea de la-nceput îl respinsese. „Ce pierzi, Smaranda? Maşina de scris? Ți-e teamă că dincolo n-ai să poți avea o situație atît de strălucită ca aici: doctor în litere şi-n filosofie n-ai să reuşeşti performanța de-a găsi un post de dactilografă? Sau poate n-ai să mai găseşti un apartament atît de confortabil ca ăsta din Cercului, stil Bieder-sicriu-Meier? Părinții...?! Părinții, sărmanii, firesc e să moară înaintea copiilor. La anii care vor urma după ce ei n-au să mai fie nu te gîndeşti? La Sînziana nu te gîndeşti? Nu crezi că e preferabil să trăiască-ntr-un loc cu un nivel economic mult mai ridicat decît cel de-aici? Pe bieții tăi părinți, în Bărăgan unde sunt dislocați, i-ai putea ajuta mai mult de-acolo decît îi ajuți de-aici. Eu să ştii că mă fac forte să-i scot şi pe ei dacă vrei”. La ultima frază a lui Mario, Mama a izbucnit în rîs. „Ce copil eşti, Mario! Țăran român emigrant! Mă gîndesc ce ochi ar holba amîndoi, săracii, cînd ar auzi aşa ceva! Transilvănenii emigrau doar de răul împăratului şi toți cu gînd să se-ntoarcă aşa cum au şi făcut cei mai mulți. Pe la noi, unde nu era şi persecuție națională, oamenii n-au plecat niciodată. Au stat în bordeie, cu băşică de porc în loc de geam, dar n-au plecat. Au venit fanarioții, simbriaşi oarecare ai înaltei Porți, care la noi erau toți principi şi se trăgeau direct din împărații bizantini şi din coapsa lui Jupiter, şi blînzi şi buni, iubitori de popor străin şi puşi pe căpătuială, numai sufletul îl mai lăsau în rumîn. Şi s-au mai băjenit oamenii, s-au mai răsculat — dar n-au plecat. Țăranul e legat de pămînt”. „Pe ei de ce nu-i întrebi ce cred?” „Nu vreau să-şi reproşeze că pentru ei refuz să fiu iar femeie măritată, cu cruce de voinic la casă, cum zicem noi. De cîte ori m-ar vedea ar spune oftînd: De dragul nostru n-ai plecat cu domnul care te-a cerut şi rugineşti pe lîngă noi în loc să fi fost cocoană. Nu le spun fiindcă sunt şi-aşa destul de amărîți ca să mai aibă şi-un motiv de auto-

învinuire. Pentru ei dac-aş pleca aş fi ca şi moartă". „îți repet, că mai mult i-ai ajuta de-acolo decît de-aici". „Material, aşa e. Dar ei au nevoie de mine-aici; pentru ei altă durere mai mare decît să mă ştie că vreau să plec n-ar fi. Mario, e foarte greu să-ți închipui ce-nseamnă locul pentru omul care o viață, şi tot neamul lui cel adormit, nu s-a uitat decît pe cer şi-n pămînt. Cine n-a dat cu sapa-n brazdă nu poate-nțelege. Dac-ai rămîne aici, m-aş mărita cu tine, deşi părinții tăi ar considera că faci o mezalianță mai gravă chiar decît prima. Uiți cum ți-a spus mama ta cînd puseseşi ochii, mai demult, pe-o prințesă Brîncoveanu: Cînd Dumnezeu te-a binecuvîntat să faci parte din neamul ales n-ai voie să nesocoteşti darul Său neprețuit şi să te-amesteci. La noi, un proverb zice să-ți iei petic din gunoiul tău. Părinții mei, țărani, care-abia ştiu să scrie şi să citească, s-ar bucura să mă mărit cu cineva de prin partea locului nostru, cu om cunoscut, însă n-ar avea nimic împotrivă să mă mărit cu tine. Ei n-au idei nici de rasă, nici de clasă, deşi sunt declarați elemente primejdioase şi ținuți în rezervație. Consideră că tot ce se-ntîmplă face parte din soarta lor. Mi-aduc aminte o convorbire a lui Malraux cu doi deținuți dintr-un lagăr de concentrare — ei fiind printre cei cîțiva supraviețuitori din lagărul acela. Unul era preot. Malraux îl întreabă ce concluzii trage despre om, el care-a vegheat atîția oameni pe patul morții, care-a ascultat atîtea spovedanii: (n'y a pas de grands hommes), răspunde preotul. O frază scurtă şi simplă care-nfățişează omul la adevăratele lui dimensiuni, frază care exprimă starea întregii umanități: imperfecțiunea. Pe-al doilea, Malraux îl întreabă care-a fost secretul lor, al celor cîțiva supraviețuitori, de-a scăpa cu viață din lagărul acela, mai crîncen decît toate celelalte. (Secretul? Secretul de-a fi considerat lagărul parte a destinului nostru. Cine-avea permanent sentimentul revoltei față de nedreptatea care ni se făcea şi nu accepta această nedreptate ca făcînd parte din destinul său individual a murit)". „Bine, dar ăsta e defetism curat!", a zis Mario. „Aşa crezi? Nu e defetism, e psihologia omului care, neavînd de-ales, se-ncăpățînează, totuşi, să trăiască". „Smaranda, pe măsură ce stau de vorbă cu tine, îmi dau seama de implicațiile ancestrale din Miorița, acest rezumat al psihologiei românului. Resemnarea în fața destinului. Cînd am citit prima oară Miorița, m-a cuprins un sentiment de revoltă: deşi avertizat de complotul celor doi baci, baciul moldovean aşteaptă cu mîinile-ncrucişate să fie omorît şi nu găseşte altceva mai bun decît să-şi facă

un testament de-o mare frumusețe, cosmic, dar expresie a neputinței, a abuliei pe plan logic". „Pe plan logic...! Cei doi baci criminali sunt materializarea destinului. Baciul acela abulic își dă seama că are de-a face cu o forță mult deasupra puterilor lui, forță pe care-o privește cu totală detașare și cu melancolică resemnare. El este descendentul unui lung șir de stoici. Marcus Aurelius ar fi făcut la fel ca baciul nostru. Baciul ucis este descendentul acelor daci care, înfrînți de romani — destinul — renunță la viață; au orgoliul de-a sfida destinul, un orgoliu care oricînd poate fi considerat defetism. Azi, cînd cel mai bine e să fii copil găsit și chiar popor găsit, suntem prezentați în manualele de istorie ca un fel de hibrid ieșit din tot felul de siluiri succesive. Acest episod esențial din istoria noastră — impactul daci-romani — e repede expediat". „Trăim sub semnul internaționalismului proletar!" „Pe care originea popoarelor n-are de ce să-l destrame. O viață am fost siliți de-mprejurări să probăm cu documente cine suntem, de unde ne tragem și că nu eram de pripas în această țară. Latiniștii și-au închinat știința și existența acestei demonstrații. Azi, ea nu mai are nici o importanță sau, mai bine zis, nu i se mai dă nici o importanță. S-ar putea să vină o vreme cînd să n-avem destule mîini cu care să fim siliți să dezgropăm iară un trecut demonstrator al originii noastre". „Viitorul este imprevizibil, așa că totul se poate". „A-nceput și trecutul să fie imprevizibil!" „Totuși, prezentul este un reper care nu poate fi ignorat, în numele acestui reper vreau să plecăm". „Mario, cunosc perfect acest reper. Dac-aș pleca, pe bună dreptate s-ar putea spune că nu pierd nimic: mașina de scris, emblemă a unei cariere curmate, o casă în care nu se poate spune că trăim ci că nu murim, un trai, mult spus modest. Prietena mea Berta Haimovici avea o vorbă. (La noi — zicea Berta — o familie de douăzeci de inși robotește care cu un mic gheșeft, care cu o mică negustorie, care cu o mică slujbă, douăzeci de inși robotesc pentru ca unul din neam să poată gîndi, fără griji, și să se facă rabin). Ai să te-ntrebi ce legătură are rabinul cu mine. Eu sunt rabinul unui neam... de țărani care de două mii de ani au tras la plug ca eu să gîndesc. Nu mai sunt profesoară, sunt dactilografă, am fost dată afară din casă și mutată-ntr-un sicriu aerian, părinților numai sufletul li s-a mai lăsat, dar în ciuda tuturor acestor avataruri eu gîndesc. Știu că pentru-o glumă pe care-o spui sau pe care-o asculți și omiți s-o relatezi unde trebuie poți înfunda ani mulți pușcăria, știu că-n pușcării sunt oameni de nouăzeci de ani, fiindcă au fost, acum cincizeci de ani,

miniştri, criteriul fiind monitoarele oficiale despuiate alfabetic pe ultimii cincizeci de ani, ştiu că cea mai privilegiată stare a momentului e să fii mort — şi mort demult, ca să nu mai poţi fi dezgropat — ştiu şi ce mănînc, şi ce beau, şi ce vorbesc, şi ce tac, dar gîndesc. Neamul meu, prin mine, a ajuns să gîndească. Aici a ajuns să gîndească, aici trebuie să gîndească. Cu ce ştiu şi cu ce pot, ştiu că-n altă parte aş putea fi din nou profesoară. Ştiu, de asemenea, că viața mea e prea scurtă şi prea-mpovărată ca eu să mai apuc să-mi cîştig pîinea altfel decît bătînd la maşină. Ai să mă-ntrebi ce-aştept şi ce sper? Eu nici n-aştept, nici nu sper să vină americanii. Sper doar să ne vindecăm de bolile copilăriei. Şi-n vremea asta am să gîndesc. Din neamul de clăcaşi ai lu' Dorobanțu ajunseseră trei inşi să gîndească: frații mei şi cu mine. Ei nu mai sunt, am rămas doar eu, rod a două mii de ani de tras cu plugul... Ca să schimbăm, acum, întîia oară, Sapa-n condei şi brazda-n călimară, Bătrînii-au adunat, printre plăvani, Sudoarea muncii sutelor de ani, cum zice un poet pus la index astăzi, pentru citirea căruia au fost dați afară studenți din Facultate. Poezia putrefacției şi putrefacția poeziei. Orice epocă de mari transformări aduce la-nceput cu sine fenomenul negării. Dar nimic nu e veşnic pe lume. Iar mai schimbător decît sufletul omului, decît concepțiile sale şi decît vremea nu e nimic". „Decît vremurile! Mi se pare atît de ciudat că un om respinge cu-atîta tenacitate bunăstarea şi siguranța materială şi chiar spirituală. Perseverența ta mă nedumereşte atît de mult: să refuzi să-ntinzi doar mîna ca să-ți schimbi în bine existența..." „Eu sunt baciul care se pleacă-n fața soartei. Această schimbare — nu avantajoasă, ci strălucit de avantajoasă — m-ar rupe de spiritualitatea din mine, de drumul lung şi-anevoios a două mii de ani. Oricine ar putea spune: (Cucoană, abia ai după ce bea apă şi de spiritualitate-ți arde?!). 99 999 de oameni la suta de mii ar gîndi aşa. Dar unu la suta de mii sunt sigură că gîndeşte ca mine, că pune ideea mai presus de materie, în ce situație disperată trebuie să fie un om ca să hotărască să-şi părăsească țara! în situația în care-ajunge omul care-şi pune capăt zilelor. Cîtă tristețe să vrei să-ți ucizi sufletul sau şi sufletul şi trupul deodată! Atîta vreme cît nu vreau să plec din țara mea înseamnă că nu mi-a intrat disperarea-n oase, înseamnă că vigoarea țărănească nu m-a părăsit, că umbra baciului moldovean se mai plimbă meditativ prin gîndurile mele. Te rog să mă ierți, Mario, pentru această incursiune în sufletul meu; eşti singurul om în fața căruia o fac, fiindcă ştiu că poți

înțelege ce spun”. Ştiu că Mama s-a uitat cu o privire pătrunzătoare la mine şi la Mario. Mario i-a sărutat mîna şi şi-a lipit o clipă obrazul de ea. „Nici dacă părinții tăi n-ar exista n-ai merge cu mine?” „Nici! Dar tu, dacă n-ai avea acolo fetele, tot ai pleca?” „Tot. Aici, totul duce spre nivelare, iar mie mi-e foarte greu s-o suport. Ce-i poate oferi unui avocat un regim al egalizării claselor? Furturi din avutul obştesc; divorțuri în care se-mparte un dormitor, o sufragerie, un covor, trei carpete; procese pentru o pensie alimentară! Şi-apoi, mi-e un dor nebun să călătoresc. Pentru asta am nevoie de bani: şi de bani mulți. sunt învățat cu un nivel de viață pe care l-ai văzut, cu o ambianță la care nu vreau să renunț. Avem o singură viață, Smaranda, una singură!” Cînd a spus aceste cuvinte, a luat-o pe Mama de umeri şi, imobilizînd-o, i-a străpuns ochii cu privirea lui neagră, şi tăioasă ca o sentință. „Străbunii tăi au rezumat atitudinea mea într-o maximă: (ubi bene, ibi patria)”. „Erau un neam de invadatori şi trebuia să le justifice legionarilor pe care-i cantonau la mii de leghe de țara lor, de ce-i implantau acolo: pentru că şi acolo era bine. Acolo era bine şi, de vreme ce oriunde puteai înfige însemnele Romei — P. Q. R. — oriunde erai pe teritoriu roman. Ubi bene, ibi patria, care-l scotea din sărite pe Cicero, era o maximă de mare utilitate politică, o maximă necesară unei armate în permanent marş cotropitor. Pe plan strict psihologic, ea reprezintă ridicarea hedonismului la nivel de ideologie şi este la fel de bine maxima peregrinului”. „Mă dispreţuieşti pentru a-mi fi luat drept călăuză-n viață această maximă?” „Două mari dureri am avut în viață: războiul mi-a luat bărbatul şi doi frați, pacea mi-a azvîrlit părinții din locul unde neam de neamul lor s-au născut, au trăit şi s-au îngropat, mi i-a azvîrlit ca pe-o buruiană răufăcătoare, la sute de kilometri de vatra lor. Dacă te-aş dispreţui, Mario, pe tine, pe care te iubesc, ar fi şi asta o mare durere”. „Nu mi-ai spus niciodată pînă acum că mă iubeşti!”, a rostit Mario, uitînd cu desăvîrşire de prezența mea. „Nu ți-am spus, fiindcă ştiai”. „Şi dacă mă iubeşti, cum poți să nu mergi cu mine?!” „Pentru că, după părerea mea, concepția de viață a unui om se situează mai presus de iubire. Ideea unui om despre țara lui — conceptul de țară cum se spune-acum — face parte, pentru unii oameni, nu dintr-o vorbărie sterilă şi umflată care te saltă în nişte posturi de unde ți-e foarte uşor să-ți alegi altă țară sau dacă-i faci ăsteia unde te-ai născut onoarea să mai rămîi în ea, este fiindcă nu poți avea-n altă parte osul suculent pe care ți-l oferă proştii de-aici; ideea

asta face parte — pentru o categorie din ce în ce mai rărită, pentru un fel de ornitorinci — dintr-o concepție de viață care nu se expune de la tribună şi nu e-nsoțită de bătăi cu pumnu-n piept, nici de onoruri şi nici de salarii personale, care ține de profunzimea ființei lor, face parte, dacă vrei, din incapacitatea lor de-a uita istoria şi de-a se lepăda de ea. Țara asta îmi este datoare carnea cu care, de mii de ani, îi îngraşă brazda neamul meu. Iar eu sunt datoare tuturor oaselor din neamul meu îngropate-n pămîntul țării ăsteia. Nu vreau să merg undeva unde, pe bună dreptate, n-aş avea de ce să cîrtesc, n-aş avea în numele cărei vechimi să cer vreun drept: decît dreptul la milă. Mario, nu vreau să fiu străină şi minoritară. Dacă tu nu poți să-nțelegi asta, nimeni nu poate să-nțeleagă! Te rog să mă ierți că-ncep să devin patetică, eu care am oroare de vorbe mari, dar dacă nu-ți spun acum tot ce am să-ți spun, pentru ca între noi să nu rămînă zone de umbră, n-am să-ți mai spun niciodată. Te rog să mă ierți şi pentru că-ți spun lucruri pe care le ştii, dar cred că nu ştim niciodată de-ajuns nişte lucruri pentru ca să fie de prisos să le repetăm. Te-ai gîndit că te-aş putea disprețui fiindcă avem păreri deosebite despre viață, înțelegerea semenului este condiția omului evoluat. Avem dreptul să fim intoleranți doar față de oamenii şi de ideile care seamănă vrajba şi germenii crimei. Cu ce drept aş judeca şi aş condamna concepția ta de viață? Cui îi face ea vreun rău? Romanii — fiindcă de-acolo-ncepe, oricît ar părea de bizar, povestea noastră — pe noi ne-au învins, ne-au învins de vreme ce vorbim o limbă care se trage din latină: între noi — printre noi înțelegîndu-i pe daci — şi legiunile romane s-a produs o fuziune. Cine-a refuzat să se-amestece cu ei s-a sinucis, o parte au fost duşi la Roma să defileze-n cortegiul triumfal şi să fie, mai departe, sclavi, iar cei mulți au rămas pe loc, i-au asimilat pe romani şi s-au asimilat lor. Momentul impactului între străbunii noştri învinşi şi cei învingători a fost imortalizat pe columna ridicată de Traian de drag că mai cucerise un popor. Şi l-a cucerit într-adevăr de vreme ce noi vorbim un derivat al latinei. Cu voi, lucrurile n-au mers la fel. Titus a dărîmat Ierusalimul. Ceea ce n-au reuşit romanii să dărîme în voi a fost dorința de-a nu vă amesteca. Romanii n-au reuşit să vă asimileze, fiindcă n-ați vrut să vă asimilați. Se spune că-nvingîndu-i pe greci, de fapt, învingătorii, romanii, au fost învinşi. Toată lumea bună vorbea greceşte la Roma. Cînd este ucis, Cezar i se adresează greceşte lui Brutus: (kai si teknon i) (Şi tu, fiul meu?!). Cel puțin aşa pretinde

Suetoniu. Grecii i-au înfrînt pe romani prin rafinament, arta romană fiind epigonul celei greceşti, Atena imprimînd moda claselor de sus de la Roma. Dar aceasta era doar o cochetărie între forţă şi spirit, înfrîngerea definitivă a Romei avea să vină însă din altă parte: dintr-o provincie — cît un vîrf de ac — din Asia Minor, în ziua cînd Pontius Pilat — din ipocrizia invadatorului de-a da, din cînd în cînd, celui invadat iluzia libertăţii, în lucruri cu totul mărunte — lasă să fie trimis la moarte, în locul unui tîlhar, un om care n-avea altă vină decît delictul de opinie faţă de propria lege, Pontius Pilat, spălîndu-se inutil pe mîini, semna capitularea Romei. Imperiul capitula în faţa unui nevinovat ucis pentru delict de opinie faţă de legea neamului său, nevinovat ce devenea martirul spre-a cărui cruce avea să-şi îndrepte privirea întregul imperiu, la ale cărui picioare, bătute-n cuie, avea să se prosterne secole de-a rîndul o lume-ntreagă, în numele căruia, deşi profet al dreptăţii şi-al iubirii, succesiunea Romei avea să ucidă şi să-mpileze. Refuzînd să se-asimileze romanilor, Iudeea era desfiinţată, poporul ei — condamnat la peregrinare. Iudeea era-nfrîntă teritorial. Ea însă începea din acel moment să scrie un nou testament, eretic faţă de dogmă, testamentul lumii non-iudaice. La Roma, care o-nfrînsese teritorial, cel mai mare monument al noii legi avea să proclame patron al romanităţii un pescar iudeu, ucenic al Profetului ucis: apostolul Petru, în ziua cînd creştinismul este recunoscut religie de stat a Imperiului, Roma este definitiv înfrîntă de mărunta provincie din Asia Minor. Bazilica Sfîntului Petru se-nălţa, în numele noii legi, ca un imens gest de penitenţă faţă de vechea lege, al cărei templu din Ierusalim fusese făcut scrum de Titus. în numele noului profet, pe care Iudeea îl născuse, de cîte ori era nevoie de-o diversiune, începea o prigoană-mpotriva peregrinilor conservatori, a celor de vechea lege. Iar peregrinilor le rămînea să urmeze legea milenară a celui strîns cu uşa de-mprejurări: să-şi schimbe locul; să strîngă, să strîngă şi iar să strîngă bunuri care să-ncapă într-o traistă, ba chiar într-o batistă şi care să circule oriunde şi oricînd. Un trai bun dar lipsit de opulenţă, de-acele elemente exterioare care-atrag atenţia şi stîrnesc invidia, şi săculeţul neştiut de nimeni; de aici, disimularea faţă de oricine nu era familie, o viaţă pentru ochiul atent al vecinului, alta văzută doar de pereţii casei — şi cu prudenţă şi faţă de-aceia, că şi ei au ochi şi urechi. Un neam dispersat, hotărît cu încăpăţînare să supravieţuiască dincolo de eşecul teritorial, trebuia să respecte cu sfinţenie nişte legi:

unitatea în ciuda dispersării; puterea bănească; şi puritatea rasei. Majestăţile lor Catolice, regii Spaniei, cînd voiau să-i despoaie pe eretici, îi ardeau pe rug; ţarii au descoperit pogromurile. S-a inventat şi ghettoul. Oare altă rasă, care-ar fi fost la fel de prigonită, care-ar fi trăit mereu cu spaima-n suflet, n-ar fi devenit la fel de disimulată, la fel de bănuitoare? Bine-nţeles. Noi toţi, de orice rasă am fi, suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. Cît trebuie să fi suferit neamul vostru dac-aţi devenit atît de suspicioşi încît cînd cineva atacă un singur individ din neam, fără nici o implicaţie rasială, vi se pare că acel cineva este duşmanul întregului neam?! Cît trebuie să fi suferit! Mario, multă lume învaţă istorie, puţină lume o-nţelege! Fiecare neam îşi ştie — şi, mai ales, ar trebui să-şi ştie — istoria. Te rog să nu te superi că am făcut incursiunea asta în istoria neamului tău, aşa cum înţeleg eu această istorie: poate că felul în care o-nţeleg ţi se pare simplist, dar, oricum, el porneşte de pe poziţia omului care face şi el parte dintr-un neam pe care nu l-a prea răsfăţat istoria". „Ce spune un neam despre sine este foarte important, dar ce spune un străin despre-acelaşi neam aduce o lumină nouă şi-i îmbogăţeşte cunoaşterea. Ai dreptate cînd spui că fiecare dintre noi suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru, în sufletele noastre se văd cicatricele şi diformităţile lăsate de istorie, căci (bietul om e sub vremi şi nu vremile sub om), cum zice cronicarul. Mă surprinde însă cît te-a preocupat problema evreiască, fiindcă cine-ajunge s-o-nţeleagă aşa cum o-nţelegi tu, n-a ajuns întîmplător". „Mario, poporul român e-un popor bun şi primitor. Cine-a venit la noi n-a mai plecat. Eu, ca fiică de ţărani munteni, n-aveam nici habar să fac vreo deosebire între noi, românii, şi vreun neam trăitor pe pămîntul românesc. La noi, în sat, erau doi grădinari bulgari şi-un grădinar sîrb. Părinţii mei ni-i dădeau mereu de exemplu pe nea Ivanco, pe nea Petco şi pe nea Ivo, ca pe nişte oameni pricepuţi şi cinstiţi. Fiind vecini cu noi, părinţii mei îi pofteau la masă la toate sărbătorile, la toate cumetriile, Mama le ducea totdeauna pomană, iar pe noi, copiii, ne distra să-nvăţăm cîteva cuvinte bulgăreşti şi sîrbeşti, pe care le tot intercalam între cele româneşti cînd se aflau de faţă copii care nu erau atît de învăţaţi ca noi. La liceu, am stat în bancă tot timpul cu Ruth Isacsohn, despre care ţi-am vorbit. Aproape-n toate duminicile, mă invita la ei la masă. De cîte ori veneam din vacanţă, printre proviziile de şcoală, Maica pregătea un coş cu o pasăre grasă tăiată, cu ouă, cu brînză, cu unt şi cu o pîine-n ţăst pentru doamna şi

pentru domnul farmacist, părinții lui Ruth, şi Taica trecea totdeauna să-i salute şi să le mulțumească pentru bunăvoința pe care mi-o arătau. Trebuie să-ți spun că habar n-aveam de vreo problemă națională. Mi se părea că eram toți absolut la fel de bine-ncadrați în peisaj şi că-ntre noi nu e nici o deosebire, cum nici nu era. Şi-n calmul ăsta, în care oamenii se considerau cu toții făpturi egale-n fața lui Dumnezeu, a apărut nazismul cu derivatele lui. Era nevoie de-o diversiune de mare amploare care trebuia fundamentată teoretic, a cărei aplicare trebuia făcută metodic, la scară mare, cu acuratețe. Aşa au apărut lagărele de concentrare. Aşa, în România, care nu era nici pe departe atît de metodică, dar nici atît de crudă ca modelul ei, pentru evrei a fost creată o formă de umilire: munca forțată. Era prima oară cînd noi, cei din Regat, aveam şocul problemei naționale, un şoc provocat, impus. Nici eu, nici Gheorghe, nici prietenii noştri, Daniel şi Matei Şerban, nu ne-am lepădat de Iancu Stein, prietenul nostru: iar eu, de Ruth, colega mea, nu m-am lepădat niciodată şi n-am făcut nici o taină din faptul ăsta, nici măcar pe vremea legionarilor. Momentul acela, al creării unei false probleme naționale, a fost momentul cînd am început să mă gîndesc la problema evreiască, în țara asta, erau atîția oameni de alte nații decît românii; voi, pentru mine, erați însă minoritatea cea mai demnă de interes, cu cel mai complicat trecut, cu cea mai complexă şi mai tulburătoare psihologie: plini de complexe de superioritate şi de inferioritate-n acelaşi timp, avizi de-a vă asimila, avizi de-a vă amesteca sîngele cu nații mai noi, mai brutale şi mai viguroase fizic; şi-n acelaşi timp, conservatori, închişi în propria castă şi temători de amestec; dornici să prindeți rădăcini într-un loc şi-n acelaşi timp cu un nestins dor de ducă; voi erați cei mai tulburători, fiindcă nu erați o minoritate doar printre noi, erați o minoritate a lumii-ntregi, fiecare țară avea evreii pe care-i merita — cum spunea Nathan der Weise — fiindcă oricît de-nchişi în voi şi-ntre voi ați fi trăit, primeați şi pecetea neamului în sînul căruia trăiați. în 1916, toți cetățenii români apți de armată merseseră pe front, fără nici o discriminare. Tatăl lui Iancu Stein a murit în 1916: ostaş român, căzut pe front. Dacă o nație vrea să asimileze minoritățile naționale existente-n sînul ei trebuie să nu facă nici o deosebire între cetățenii ei. Venirea lui Hitler la putere era primul mare moment de discriminare în sînul popoarelor. Războiul a trecut, nazismul şi derivatele lui au fost înfrînte. Ceva s-a schimbat însă în psihologia oamenilor. De pildă, eu,

Daniel şi Marina Şerban, care suntem prieteni ca frații cu Iancu Stein, simțim cum ceva, mărunt în aparență, s-a schimbat în comportamentul nostru față de Iancu". „Ce anume?", întrebase Mario cu aviditate. „înainte de '39, între noi — prin noi înțelegîndu-i pe Iancu şi pe Marioara, nevastă-sa, pe Daniel şi pe Marina, pe Gheorghe şi pe mine — era o adevărată-ntrecere: cine spunea cea mai bună anecdotă, banc cum se spune acum, cu ovrei. Astăzi, fără să ne fi vorbit între noi, nici eu, nici Daniel, nici Marina nu mai spunem nici un banc cu ovrei în fața lui Iancu, aşteptăm să ne spună el nouă şi el ne spune mereu". „De ce? Aveți impresia că s-ar supăra? Din cîte mi l-ai descris, pare un tip spiritual, în stare să treacă peste-asemenea lucruri". „Nu e vorba de el, e vorba de noi. Deşi ne număram printre cei care-au luat atitudine de partea evreilor în vremea prigoanei, avem un sentiment ciudat al culpei". „Culpă? De ce?" „Mario, dacă poporul tău într-o zi ar face o nedreptate altui popor, tu, care n-ai avea nici o vină, totuşi nu te-ai simți deloc, dar deloc vinovat, într-o zonă obscură a spiritului, la limita între logică şi sentimente?" „Cred că da. înțeleg acest sentiment al vostru, de oameni cinstiți. După '44, majoritatea dintre noi s-au repezit în ideologie şi-n posturi. Să ştii că şi eu simțeam o jenă — la limita dintre logică şi sentimente, cum spui tu — pentru acest fapt iar jena mea a crescut proporțional cu numărul celor care pleacă. Poate-ai să mă-ntrebi: Atunci de ce pleci şi tu?". „Mario, spui că v-ați repezit în ideologie şi-n posturi. Un om care-a trecut printr-o mare spaimă, o vreme are un comportament destul de ciudat, dacă n-ai ține seama de spaima prin care-a trecut. Mie nu mi se pare nefiresc ca nişte oameni care-au fost atîția ani înspăimîntați şi umiliți, pe lîngă spaimele şi umilințele a două mii de ani de peregrinări, în clipa cînd îşi pot reveni din spaimă şi din umilire să fie cuprinşi de-un elan, de-o dorință, de-o exuberanță, de-un fel de beție de-a vrea să arate cine sunt şi ce pot. Mintea voastră mobilă şi ascuțită, în stare să creeze sisteme filozofice, să asimileze şi să explice sisteme filozofice, se avîntă într-o ideologie față de care românii se arătau reticenți. Această ideologie era echivalentă pentru voi cu trîmbițele care dărîmaseră zidurile Ierihonului, ea vă mîntuise de nazism. Posturile nu le-ați luat singuri: ele v-au fost date; vi le dădeam noi, din acel sentiment de culpă despre care ți-am vorbit. Atîția ani de spaimă Şi de umilire trebuiau plătiți într-un fel". „Dacă toată lumea ar gîndi ca tine..." „Mario, nimic pe lume nu e mai simplu şi mai simplist decît să fii anti-ceva ca lăutarii

după ureche, fără un fundament logic, logica supremă fiind de tipul: Nu vorbesc cu tine, ofticosule! Multă lume citeşte istorie, toată lumea trăieşte istoria, puțină o-nțelege. Un om nu poate fi considerat doar la un moment dat al existenței lui. Nici un popor nu poate fi judecat suspendat într-un singur punct al istoriei lui. Despre noi, românii, cîți nu spun că suntem ca trestia? fără să se gîndească ce s-ar fi-ntîmplat dac-am fi fost rigizi ca stejarul. Dacă popoare ca voi şi ca noi mai sunt în viață — sunt pentru că sunt aşa cum sunt. suntem prea intransigenți cînd îi judecăm pe alții şi prea concesivi cînd ne judecăm pe noi înşine. Eu am înțeles istoria poporului nostru, am înțeles-o totdeauna, iar ce-nseamnă să ți se lipească o etichetă înțeleg din ce în ce mai bine, înțeleg din ce în ce mai bine ce-nseamnă să fii minoritar, iar la mine e şi mai trist: să fii considerat minoritar în propria nație — chiabur-duşman de clasă". „Lucrurile nu stau pe loc, Smaranda. În cîțiva ani, n-o să mai fie-aşa". „(Les revolutions qui viennent tont venger / Font un bien eternei dans leur mal passager), zice poetul. Numai că, vezi, cum pe bună dreptate spuneai tu, avem doar o viață şi de multe ori ea nu-i atît de lungă încît s apucăm să vedem toată desfăşurarea unui proces istoric. Mi-e teamă că pînă să se revină asupra unor exagerări — cum vor fi numite cele ce se-ntîmplă acum — părinții mei au să moară, departe de casa lor printre străini. Degeaba-i mai dai cuiva după moarte cal de ginere, cum spune-o vorbă..." „Smaranda, vrei să rămîn?" „Aş fi vrut să rămîi dacă n-ai fi avut niciodată gîndul să pleci. Cum aş putea să-mi iau răspunderea de-a te face să alegi ceva numai pentru că acel ceva este ceea ce-am ales eu? Nimeni n-are dreptul să aleagă pentru altul, oricît l-ar iubi". „Şi-n sinea ta nu-mi dai dreptate?" „Odată, la un rabin, vestit pentru nțelepciunea cu care judeca pricinile şi cu care-mpărțea dreptatea, se duce şi Ițic să asiste la o judecată, îl ascultă rabinul pe-ntîiul împricinat, se gîndeşte şi zice: Ai dreptate!; îl ascultă şi pe-al doilea-mpricinat, se gîndeşte şi zice: Şi tu ai dreptate! (Rabi — zice-atuncea Ițic al nostru — dar nu se poate să aibă şi unul şi altul dreptate!). (Şi tu ai dreptate!), îi spune rabi lui Ițic".

— Pavele, n-ai adormit?

— Cum s-adorm?

— Ți-am spus povestea asta fiindc-am simțit nevoia să-l evoc pe Mario cuiva. E, cred,singurul bărbat pe care l-a iubit Mama, singurul în afară de Tata. La cîteva luni după ce Mario a plecat, nenea Daniel i-a spus într-o zi Mamei: „Am crezut, la un

moment dat, că ai să te măriți cu Mario Sidalgo. De ce v-ați despărțit?" „Din motive ideologice". „De cînd faci tu politică?" „De două mii de ani, pe puțin, tot neamul meu cel viu şi cel adormit face politică şi eu la fel ca ei: stăm aici", i-a răspuns Mama, şi-a făcut semn cu mîna spre pămînt. Cînd m-a cerut pe mine de nevastă francezul despre care ți-am vorbit, am întrebat-o pe Mama: „Ce-ai zice, Mamă, să mă mărit cu franțuzelul?", ca să văd ce zice şi mai ales ca să aflu ce se petrece-n sufletul ei în legătură cu Mario. „Tu faci cum crezi, dar dacă mă-ntrebi ce cred eu... Eu cred că nu e bine să te măriți cu un om necunoscut, mai ales cînd e şi străin, pentru că tu nu faci parte dintre femeile-acelea care nu se mărită cu un bărbat, ci cu un paşaport şi cu o țară; tu eşti un om cinstit, nu o tînără de virtute categoria pană, din acel lot care se-auto-exportă, spre fericirea unor bărbați naivi de prin alte părți. Şi-nainte de război pleca lumea din țară să-şi încerce norocul în altă parte, dar nu se rupeau punțile ca acum. Acum, o asemenea plecare e-un drum fără-ntoarcere, e-o hotărîre prea gravă ca să fie luată la repezeală. De fapt, ştiu că n-ai nici un gînd să te măriți cu franțuzelul; vrei doar să mă-ncerci. N-am plecat noi de-aici acum douăzeci şi ceva de ani! Cum ai să pleci tu, acum?! Bat la maşină de peste-un sfert de veac, pentru ca fata mea să fie intelectuală: a doua generație de intelectuali din neamul nostru. Tu ştii ce-nseamnă asta: crezi că ei, acolo, ar înțelege? Pentru ideea asta, eu n-am plecat de-aici cu un om pe care-l iubeam; mi-ar fi atît de greu să ştiu că fata mea pleacă de-aici cu un om pe care nici măcar nu-l iubeşte. Tot ce-am făcut în anii ăştia mi s-ar părea inutil dacă tu n-ai fi-nțeles esența acestui efort, ca să nu-l numesc sacrificiu". M-a sărutat pe frunte şi-a adăugat, zîmbind: „Tradu-i cum te pricepi mai bine, vorba noastră: Ia-ți petic din gunoiul tău!, şi-o să-nțeleagă". Mario a plecat, viața noastră s-a redus din nou la micul falanster din care plecaseră şi Haimovicii. Mama — cu maşina ei de scris, eu — cu şcoala, doamna Gavrilovici — cu zarzavaturile-n Obor, Marilena — cu „artele liberale", familia Fekete, tată, mamă, copil, cei mari — cu slujba, iar băiatul — cu Facultatea, aproape că nu-i vedeam. Seara, Marilena venea la noi, la „lecția de cultură generală", cum zicea ea, ora cînd Mama mă-nvăța greaca, latina şi engleza, urmată de „colocvii libere", cînd

Marilena şi cu mine o-ntrebam şi ea ne răspundea, ore cînd ne vorbea despre muzica pe care-o ascultam la radio, ore cînd puneam la picup discurile cumpărate din Talcioc, cînd Mama ne-nvăța că, pe lîngă bucuriile materiale-ale vieții — care nu erau de dispreţuit, dar care nu fuseseră, nu erau şi poate multă vreme n-aveau să fie la-ndemîna tuturor — erau bucurii pe care nişte ființe alese le dăruiseră lumii-ntregi. Mi-l închipuiam pe Johann Sebastian Bach cîntînd singur într-o catedrală pustie şi transcriind pe portativ fructele geniului său pentru a le trimite în aer peste veacuri pînă la mansarda noastră; mi-l închipuiam pe Beethoven, chinuit de surzenie, chinuit de geniul care nu-i dădea pace pînă ce nu se vedea transpus într-un fluviu de sunete care să se reverse peste omenire, şi-mi trecea prin minte că un gînd al lui măcar, o notă ne erau adresate nouă, trimise către-o mansardă. Atunci, în Cercului, am înțeles că, în jocurile ei incalculabile, natura organiza la fel de riguros materia şi spiritul. Zbuciumul prin care trecuse materia pînă să ajungă la formele definite-ale speciilor poate fi egalat numai de cel prin care trecuse pentru ca, în lumea rațională, să creeze geniul. S-au năruit şi se vor nărui civilizații, cultura însă e ceea ce supraviețuieşte civilizațiilor materiale, iar ea va fi etern însemnată de pecetea geniului. Pavele, aş fi vrut să am o cultură umanistă profundă, metodică. Am şi eu din cît am tras cu urechea la Mama; ce-am reținut din conversație. Tu ştii ce grea e Facultatea noastră şi ce grea ni-i meseria. Şi-apoi, cînd ajungi să-ți cîştigi singur existența... Şi s-o mai cîştigi şi pe-a altora — e mai greu s-o mai iei metodic, ca la şcoală, sau cum ar trebui să fie la şcoală, şi să-nveți ce n-ai învățat cînd ar fi fost vremea de-nvățat. De cîte ori citesc o carte cu mai multe trimiteri, cu mai multe aluzii — la cultură, evident - simt cît de precară este instrucția mea, dar nu mă las pînă nu-nțeleg tot: mă uit prin enciclopedii, îl mai întreb pe nenea Daniel, îl mai întreb pe nenea Matei, pe nenea Iancu. Deci, despre-o cultură temeinică, metodică, nu poate fi vorba, în ceea ce mă priveşte. sunt un medic oarecare şi nicidecum un om de cultură. Un lucru însă a reuşit să facă Mama din mine şi să fac şi eu din mine: un om care are-o mentalitate de om de cultură: respect pe cel care-o creează, respect pe cel care-o răspîndeşte, respect pe cel care-o respectă. De cînd e lumea şi pămîntul,

există o categorie sufletească de oameni puşi pe căpătuială, pentru care banul e mai presus de orice, e singura valoare-n care cred şi căreia i se-nchină, pentru că — ce e drept nu-i păcat! — banul e cel mai bun prieten, cel mai bun protector, el n-are miros şi deschide toate uşile. Şi cum omul — spre deosebire de-animale, mănîncă mai mult decît pentru a-şi astîmpăra foamea, bea mai mult decît pentru a-şi astîmpăra setea, face amor nu numai pentru a-şi reproduce specia, ucide cu premeditare fără să-şi mănînce victima — acumulează mai mult decît ar avea nevoie chiar pentru un trai îmbelşugat, e rapace pentru că acumularea îi dă senzaţia de siguranţă şi de superioritate asupra altuia. Asta dovedeşte cît de puţin evoluează mentalitatea oamenilor. Printre-aceşti cumularzi de bunuri materiale sunt unii care-au trecut prin război, prin bombardamente, prin cutremure, prin revoluţie, prin tot ceea ce-ţi demonstrează că poţi pierde totul într-o clipă, şi n-au învăţat nimic. Mereu sunt pline Ziarele de milionari care nici măcar n-au ce face cu milioanele, fiindcă-ntr-un regim socialist investiţiile particularilor sunt limitate. Şi cîţi milionari or fi pe care nu-i ştim, pe care nu-i publică ziarele! Un milion! — nici măcar n-am calculat de cîte ori încape salariul meu într-un milion. Ştiu doar că salariul meu este de două ori cît al unei femei de serviciu şi-n cel mai fericit caz cît bacşişul lunar al unei manichiuriste!

— Din păcate, milionari sunt şi printre medici!

— Pavele, jur că n-am primit, cît am lucrat în spital, un leu de la nimeni. Primeam flori, am primit de două ori cîte o cutie de bomboane şi, o singură dată, o sticlă de şampanie de la fratele unei colege de grupă, care mi-a spus că dacă n-o primesc dă cu ea de pămînt în faţa mea. Din bomboane, am tratat pe toată lumea, iar şampania am băut-o seara, la gardă, cu asistentele.

— Cred că pentru asta colegii nu te iubeau cu pasiune.

— Ţi-nchipui Cînd iubiţii mei şefi, Verzeu şi Voicu Marin, m-au mătrăşit de la chirurgie, nenea Iancu Stein m-a luat pe după umăr şi mi-a spus: „Ce-ţi trebuie ţie chirurgie? Ca să-ţi bată mereu inima pentru fiecare om pe care-l operezi? Peste tot e concurenţă, dar la chirurgie — mai mare ca oriunde. Măcar dac-ai lua bani! Dar dacă tot ai făcut legămînt de sărăcie, ca mine şi ca nean-tău Daniel, măcar alege şi tu ceva mai odihnitor. Nu vezi cum se uită toţi la Daniel şi la

mine, ca la nişte debili mintal: profesori, oameni bătrîni, fără casă, fără maşină, fără vilă, spune şi tu, doi idioți bătrîni! De ce să strici tu socotelile la atîta lume care-i pusă pe treabă: care-pe-care şi cît-pe-cît?!" Mă gîndeam cîtă vreme am să rezist legămîntului de sărăcie, cît aveam să rezist ispitei de-a primi plicul care mi se-ntindea. Mă gîndeam şi mă temeam că, într-o zi, înainte de chenzină, cu punga debilă şi cu moralul scăzut nu numai din cauza pungii anemiate ci dintr-o mie de alte cauze, mi-era teamă că-ntr-o zi de asta de „avitaminoză" pecuniară şi spirituală să nu iau plicul care mi se-ntindea, fiindcă primul plic conta, restul aveau să vină de la sine. Excomunicarea mea din parohia lui Verzeu îmi rezolva o problemă de conştiință, gravă ca orice problemă de conştiință pentru cel care are conştiință: mă scutea de tentație. Doctorul Staicu şi cu mine eram singurii care nu primeam bani şi nici echivalentele lor. I-am spus o dată lui Staicu: „Domnule doctor, cum de nu luați bani, nu vă tentează?" „Ba mă tentează-al dracu', dar vreau să nu mi se poată reproşa nimic. Pe omul curat nu-l ai cu nimic la mînă" „Deci, această atitudine face parte din planul dumneavoastră de mărire?" „Dacă vrei... Uiți că sunt secretar de partid?" „Spitalul ăsta a mai avut secretari de partid şi luau, mulțumesc lui Dumnezeu, cu-amîndouă mîinile" „Era momentul să vină unul care să nu mai ia. Dar tu de ce nu iei? Din cauza mea? De mine să nu te sfieşti: ia — dacă-aşa-ți cere metabolismul". „Eu nu iau din principiu. Un om e destul de nefericit că e bolnav. Să-i mai iei şi banii..." „Printre nefericiții ăştia ai tăi sunt unii de le-aş lua şi măselele. Le-aş lua cincizeci de mii pentru-o apendicită, paştile mamii lor de tîlhari! Dintr-ăştia, unu' măcar nu operez! îi trimit la Georgescu, la Avramescu, la Oprişan..." „Care le iau două-trei-patru mii — ca la toată lumea!" Cînd te gîndeşti cîte plocoane primesc unii tovarăşi, oploşiți prin posturi, cît cîştigă, prin muncă „cinstită", nişte responsabili, zău că le-ai lua cinzeci de mii de-o apendicită, tu, chirurg care n-ai nici trei mii pe lună!
— Eu, ca unul mai mărunt ce stă şi se uită, am început să-mpart breasla noastră-n specii...

- Şi-n încrengături.

— Rara avis in terrts: mai întîi, cei care nu iau, Zise Pavel îndoind degetul mare de la mîna stîngă.

—Noi, pe-aici pe la Bucureşti, le spunem „ornitorinci", deci, „fosile vii — monumente-ale naturii".

— Apoi, destul de rari şi-aceia, avis semi-rara, cei care te-ngrijesc la fel de bine şi dacă le dai şi dacă nu le dai. Din această specie, se detaşează o-ncrengătură specială: a celor care iau de la cei care au şi dau celor care nu au, care merg să vadă pacienți un' ş-a luat dracu' noapte bună, fără un creițar, ducînd de multe ori şi medicamente, pe care le plătesc din banii celor care au. Apoi, genul comun, avis vulgaris, care nici nu se uită la tine dacă nu dai.

— Pavele, eu fac parte acum din încrengătura celor care şi dac-ar vrea tot n-ar avea de unde lua, deci, pot să judec ca şi cînd aş fi complet afară din cauză. Dealtfel, să ştii că sunt destui practicieni, nu dintre cei mai buni, care se uită la laborator şi la cercetare ca la nişte deşeuri ale medicinei, ca la unii care sunt acolo fiindcă n-ar fi fost buni în altă parte, ei neavînd în vedere că, pe lîngă unii care sunt mediocri şi-azvîrliți acolo de soartă, în laborator sunt oameni care caută cu pasiune, unii — cu disperare, acei puțini şi aleşi, de la care țîşneşte rar şi avar lumina, ca-n absolut toate domeniile de-activitate umană. Eu, deci, pot judeca fără părtinire, ca unul din afară. Dacă mîine aş avea nevoie de-un doctor, de-un chirurg mai ales, nu mi-ar face mie, pacient, nici o plăcere să ştiu că doctorul vine la spital după ce-a aşteptat o jumătate de oră un mijloc de locomoție-n comun, într-un picior pe scara vehiculului, ținîndu-se ca vai-de-lume cu o mînă de-o bară de care te-agăți în urma unei selecții naturale nemiloase — fiindcă dacă nu dai, tare şi cu forță, din coate, şi nu-i dai la o parte pe cei slabi, n-ai nici o şansă — călcat pe picioare, cu mîinile-nțepenite, cu o dispoziție să nu mai vorbim! Eu, pacient, vreau un doctor care să vină la slujba lui cu maşina, vreau să vină odihnit şi bine-dispus şi nu făcut Dunăre pe lume şi pe viață, încît, cînd dă cu ochii de tine să-şi zică: „Şi dacă moare, parcă ce pierde?”, avînd încă-n urechi replici de felul: „Unde mă-ta te-mpingi, boule, ce, eşti chior?!” sau „Dacă nu-ți place, de ce nu-ți iei maşină mică?”, replici care nu sporesc buna-dispoziție-a nimănui, dar care nu trebuie să scadă moralul unui om al cărui obiect de muncă e viața oamenilor. Doresc un medic care să fie-abonat la cît mai multe publicații de specialitate, pe care să le poată citi liniştit acasă, în pijama şi-n papuci, şi nu pe-apucate, de la biblioteca spitalului, dacă-n mod fericit biblioteca este abonată la aşa ceva; doresc un medic care să-şi permită să-şi cumpere un tablou peste care să-i fie drag să-şi plimbe ochii dimineața cînd se scoală, cu cîteva obiecte frumoase-n casă, cu un spațiu al lui şi numai al lui, în care să

nu dea buzna aci copiii, aci soacra, aci nevasta; doresc, pe scurt, un medic care să-şi poată permite, dacă-mi dai voie, ceva mai mult decît îi oferă un salariu pînă-n trei mii, cînd ajunge la primariat! Asta nu-nseamnă că-i scuz pe cei care se tocmesc ca la piață, la tarabă, şi care zic că dacă n-ai bani de ce dracu' mai vrei să trăieşti!
— Sînziană, şi crezi că dacă idealul tău pecuniar, în ceea ce priveşte meseria noastră, ar fi atins, lăcomia ar fi stăvilită? Crezi?
— Stăvilită — nu, limitată — da. Ar fi mai mulți cei cu procese de conştiință.
— Nu crezi că eşti prea optimistă?
— S-ar putea. Un lucru ştiu: nu-i poți cere omului dacă nu-i dai ceva-n schimb. Vorbim în abstract, la modul supoziției, în orice caz, dacă printre medici or exista milionari, să ştii că-mi sunt oricum mai dragi decît responsabilii-milionari. în milionul doctorului, văd cadavrele pe care le-a disecat, nopțile pe care nu le-a dormit, sufletul care i-a stat la gură ca atîția pacienți să nu şi-l dea pe-al lor, un efort ne'ncetat de-a-nvăța, de-a aplica, o muncă în care se macină trupul şi sufletul şi care-acoperă pe drept o parte din milionul acela, în milionul responsabilului şi-al altora, văd numai un animal viclean care stă la pîndă cu guşa-nfoiată şi cu ceafa-ncordată, cu ochii micşorați şi cu urechea ciulită după pleaşcă, după tras pe sfoară, după pus călcîiul pe grumazul altuia şi lipsa totală de respect pentru cel care nu are — asta văd. Medicul e-o ființă necesară şi utilă. Chiar dacă e lacom fiindcă aşa-i e specia, fără el viața nu e-n siguranță. Responsabilul şi insul oploşit în posturi, ca găina-n grămadă, este-o excrescență, un neg, un lipom. La modestele mele pretenții, dac-aş avea două mii pe lună mai mult, cred că mi-aş lungi viața. N-ar mai trebui să fac slalomul pecuniar pe care-l fac, mai ales înaintea chenzinei. Să ştii că aşa cum trăiesc n-aş schimba însă viața mea pe-a nimănui. Trec prin viață cu gîndul la nişte valori autentice şi nu la nişte strasuri sociale. Mă gîndesc la meseria mea, la copiii mei, cum să fac nişte oameni din ei şi nu nişte pipițe, mă gîndesc la tainele şi la rosturile-adînci ale vieții şi-ale lumii, trăiesc pentru a şti şi nu pentru a avea. (Unii oameni se conjugă cu verbul „a fi", alții cu „a avea"), zicea Mama. Eu am ales definitiv pe a fi. Cînd Mama se uita cîteodată pe fereastră, o-ntrebam: „La ce te uiți, Mamă?”. „La vreme — cum trece; îi măsor pasul”; şi cînd spunea cuvintele astea, pe chipul ei apărea o expresie de-o linişte, de o-nțelegere şi de o-nțelepciune atemporală, vedeai întipărită pe chipul ei

înțelegerea vieții. Cel mai minunat dar pe care ni l-a dat natura e gîndirea. Păcat că acordăm atît de puțin timp acestei esențe a ființei noastre. Cînd înțelegi viața, rosturile ei adînci, parcă te-ai afla pe-o stîncă de-o înălțime incomensurabilă, de unde priveşti nu cu superioritate, ci cu linişte, acea linişte-n care toate vanitățile s-au stins. Mama a fost omul cel mai senin, cel mai profund pe care l-am cunoscut, şi să ştii că viața mi-a făcut parte ca-n apropierea mea, a sufletului meu, să fie oameni adevărați, care n-aveau, deci, nimic de-a face cu superficialitatea. Mi-aduc aminte de Bunică-mea. „Maică — am întrebat-o eu într-o zi, după ce murise Bunicul — Maică, spune cînd ți-a fost dumitale cel mai greu în viață? afară de moartea feciorilor şi-a Taicăi”. „Cînd ne-au luat boii”. „Bine, dar vi-i luase şi-n timpul războiului...” „Ni-i luase, maică, da' atunci era altceva. Cînd ne-au luat boii, am simțit că mi se rupe ceva aici (şi Bunica arăta cu mîna-n capul pieptului), atunci am ştiut că s-a schimbat lumea şi că vremea noastră s-a dus, a lu' bîtu-tău şi-a mea. Ne trecuse rîndul”; şi cînd spunea cuvintele-astea, pe chipul Maicăi se citea expresia unei resemnări pornite din înțelegere. Pentru ea, boii erau elementul esențial care lega sufletul ei de glie, simbolul întregii ei păreri despre lume. La doi ani după ce-i dusese-n Bărăgan, Bunicul a murit. S-a-ntors de la fermă, unde lucrau cu ziua, s-a spălat în mare grabă, s-a-mbrăcat cu țoalele de moarte şi-a strigat-o pe Bunica: „Simina, aprinde-mi lumînarea că mor”. Şi a murit. Mama n-a reuşit să obțină autorizația de-a-l transporta-n satul lor; aveau domiciliu obligatoriu, vii sau morți. L-au îngropat îm cimitirul din satul vecin cu mărunta aşezare de chirpici încropită de cei cu domiciliu obligatoriu, în curtea Bunicii s-a strîns nu numai lumea din mărunta lor aşezare, venit fiecare cu scăunelul cu trei picioare, cu strachina, cu lingura şi cu bocceaua lui cu merinde de-acasă, dar şi lume multă din satul vecin, fiecare cu cîte o boccea sau cu cîte o traistă-n mînă, afară de ce-adusese fiecare cînd venise cu lumînare la mort. De la oraş, venise nenea Daniel cu toți ai lui şi cu Naşa-mare, cu bunică-sa, nenea Iancu Stein cu nevasta şi cu copiii. Eram cu toții aşezați la mese joase ori improvizate din scînduri. Era o zi frumoasă de septembrie. Preotul terminase de binecuvîntat bucatele şi se-aşezase şi el în capul unei mese improvizate, în momentul de linişte care se-aşternuse, cînd nimeni nu-ndrăznea încă nici să vorbească, nici să mănînce, am auzit deodată glasul Bunicii, care stătea-n picioare-n spatele preotului, un

glas trist, dar limpede şi hotărît: „Vă mulţumesc, oameni buni, c-aţi venit. Să vă fie primit tot ce i-aţi adus de l-am îngropat şi pe el creştineşte, nu ca pe-un cîine de pripas. Să vă fie primit!” Apoi, fără nici o tranziţie, a luat o sticlă de rachiu şi-a-nceput să toarne mesenilor. Zadarnic am rugat-o pe Bunica să vină la noi, la oraş. Cînd ne-am despărţit, ne-a privit cu tristeţea ei înaltă şi senină, şi ne-a spus ca să ne mîngîie: „S-a dus la locul lui. Acum i-a fost rîndul”. După moartea Bunicului, „reconsiderîndu-se” situaţia chiaburilor, li s-a dat voie să se-ntoarcă pe la casele lor. Bunica ne-a spus că pînă nu-mplineşte Bunicul şapte ani ea nu pleacă din Bărăgan, pînă ce nu-i putea dezgropa oasele şi nu i le putea duce la Cernaţi. Şapte ani a mai rămas Bunica-n Bărăgan. Muncea la fermă de dimineaţa pînă seara şi nu mînca decît buruieni; seara, se culca odată cu găinile ca să nu ardă lampa. Creştea cîteva găini, un porc — şi vindea tot, dar absolut tot, ea trăind ca o schimnică. Vindea şi ce-i trimiteam noi: marmeladă, biscuiţi, zahăr, ulei — că şi noi de unde era să-i trimitem?! „Maică, ai să mori de foame”, i-a spus Mama într-o zi, îngrijorată. „Am să mor cînd mi-o veni rîndul, maică. Zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate”. După şapte ani, am înţeles de ce se pedepsea Bunica astfel: după şapte ani, şi-a cumpărat car cu boi, a dezgropat oasele Bunicului, le-a pus într-un sicriu, le-a urcat în car, şi-a pus într-o lădiţă puţinul ei avut — trei saci de făină pe care şi-o luase ani de zile de la gură şi-un sac de colaci alături cu sicriul — şi a pornit-o, într-o zi de septembrie, din inima Bărăganului spre Cernaţi. Pe unde trecea, bărbaţii se descopereau, femeile-şi făceau cruce, iar ea desfăcea sacul cu colaci mereu împrospătaţi şi zicea: „Luaţi, oameni buni. Să fie de sufletul robului lui Dumnezeu — Vasile”. Se oprea-n cîte-un sat, păştea boii şi ruga cîte-un gospodar s-o lase şi pe ea să frămînte şi să coacă un cuptor de colaci de sufletul celui pe care-l ducea din străini la locul lui din neam de neam. O chemau oamenii la masa lor şi pe lîngă colacii făcuţi de Bunica dădea fiecare cîte ceva de sufletul morţilor lui şi toţi se uitau la Bunica şi ziceau: „Brava dumitale, dadă, că duci omul să hodinească la locul lui”. „Mi-o fi destul că doi feciori şi-un ginere sunt îngropaţi în ţară străină că, dac-aş fi ştiut unde să mă duc, mă duceam şi după oasele lor de le-aduceam. Ce să facem, dac-aşa au fost timpurile...” Şapte zile au bătut drumurile oasele Bunicului pînă s-ajungă-n satul lor. Mama şi cu mine îi aşteptam pe Bunicul şi pe Bunica, aşa cum ne spusese ea, într-o duminică, la biserică. Noi

venisem de sîmbătă şi cu doi fini săpasem groapa la cimitir. Cînd s-a sfîrşit slujba şi-am ieşit cu toții din biserică, Bunica şedea-n tindă, iar carul cu boii-njugați, traşi la umbră, în marginea drumului. „Bine te-am găsit, părinte”, i-a zis Maica preotului şi i-a sărutat mîna. „Bine-ai venit, Simină”, a răspuns el şi-a dat cu tristețe din cap. Mama şi cu mine i-am sărutat mîna Bunicii şi ne-am dat deoparte, fiindcă toată lumea din biserică se strînsese-n jurul ei. „Simină, Simină!”, ziceau femeile mai bătrîne, o sărutau şi-apoi plîngeau, fără nici un sunet, cu mîna la gură. „Săru' mîna, naşă”, „săru' mîna, dadă”, ziceau altele mai tinere, şi-i sărutau mîna. „Părinte Vasile, să-i facem acuma slujba şi să-l ducem la loc”, a zis Bunica.
Şase bărbați au adus sicriul în tindă, Mama şi cu mine am împărțit batiste şi lumînări. Am urcat din nou sicriul în car şi-am pornit-o spre cimitir. Bunica şi noi două mergeam în spatele carului, plîngînd tăcut trecutul, iar pe Bunicul doar ca pe o parte din trecut. La groapă, dintr-odată, la ultimele cuvinte ale preotului, toate femeile au început să se jelească. Toate jelaniile, dar absolut toate, povesteau viața Bunicului şi-a neamului său, apoi fiecare-şi povestea propria viață, rugîndu-l pe Bunicul să ducă veste celor duşi din neam de cele pe care le-ndurau cei de pe pămînt. Mi-a atras atenția un bocet domol, abia şoptit: „Vasile, Vasile, spune-i lu' Dumitru că ne-a luat şi locu' din deal, spune-i c-alde Ion şi-alde Gelu s-au dus, maică, la oraş, la fabrică, dup-o pîine şi ei, şi mie mi-a căzut gardu' şi n-are cin' să mi-l mai ridice şi mi-a mai murit şi porcu', vai şi-amar de sufletu' meu. Aşa e cînd nu mai e om la casă. Spune-i, Vasile, că nu mai am nici dinți în gură. La ce-oi mai trăi pe pămîntu' ăsta?” Şi la aceste ultime cuvinte, s-a uitat blînd şi senin în ochii mei, cu nişte ochi albaştri, curați, cu o privire nedumerită şi umilă. „Maică, maică — mi s-a adresat ea mie — multe mai are omul de pătimit pe pămîntu' ăsta! De ce-o fi avînd omul atîtea de pătimit?...” Şi iar s-a uitat în ochii mei, bătrîna aia din sat, pe care n-o ştiam, s-a uitat cu privirea-aceea albastră, orfană şi nedumerită.
Noi am rămas pînă ce s-a azvîrlit ultima lopată de pămînt peste Bunicul. Bunica s-a uitat în pămîntul care pecetluia trecerea prin lume a Bunicului. „Te-am adus acasă, omule, acuma pot să-nchid ochii”.
Maica a rămas în satul lor pînă la moarte. În casa lor se făcuse grădinița. I s-a dat şi ei o odăiță, fosta bucătărie de vară şi grajdul, fiindcă la boi nu voia să renunțe. Erau mîndria ei. „Nouă ani am

muncit pe boii ăştia. Am plecat din sat cu camionul dar ne-am întors cu carul, ca nişte oameni aşezați, aşa, maică...”, îmi explica ea mie şi dădea din cap. în mişcarea aceea, pe care-o face atît de des țăranul, mi se părea că văd înşirîndu-se-ntr-un lung cortegiu cel puțin două mii de ani de istorie scrisă şi, mai ales, nescrisă. Mişcarea aceea prin care țăranul exprimă constatarea n-a fost înregistrată de nici un cronicar, de nici o carte de istorie, iar ea este mişcarea-cheie care, printr-o cinetică esențială, de-o clipă, rezumă mii, milioane de file de istorie. Bunica muncea la gospodărie, la colectiv, „cu atelajul”, cum se spune, şi, cît o mai lăsau puterile, pe la plivit şi pe lîngă casă, deşi avea vîrsta de pensie şi-ar fi putut primi cei o sută cincizeci de lei pe lună. Muncea atît cît să aibă ce mînca. îndată ce-şi termina treburile, stătea pe bancă, la poartă, cu trunchiul drept, cu picioarele strîns lipite, cu mîinile-n poală, ca țăranul la fotograf. După ce Maica se-ntorsese-n sat, ne mutaserăm şi noi, Mama şi cu mine, într-o garsonieră dublă, în blocul de-alături. Tanti Surica Juster, mătuşa lui nenea Iancu Stein, ne luase-n spațiul ei — asta, prima mişcare; apoi, trecuse contractul pe numele Mamei — a doua mişcare. Trebui' să-ți spun că pentru „mişcările” astea, atît de puține la număr, Mama şi nenea Iancu făcuseră băşici în tălpi. Surica, sărmana, avea o boală de circulație. Şase luni a fost paralizată de ambele picioare. Nenea Iancu îi angajase o infirmieră care nu făcea mai nimic, aşa că Mama-i dăduse papucii, şi noi două vedeam de Surica. Şase luni astea cît a trăit aşa, sărmana, mi s-au părut şase mii de ani. Ştiam că avea să moară-n curînd şi-am fi vrut să facem orice ca viața să i se pară mai uşoară. Suporta cu-atîta răbdare, cu-atîta-nțelepciune şi cu-atîta resemnare boala că ți se rupea şi mai rău sufletul de ea. O dată nu se plîngea. De cîte ori însă avea nevoie de ploscă, o podideau lacrimile. „De ce să mai trăiască un om dac-a ajuns în halul ăsta? Şi de ce să-l laşi să se chinuie fără nici o speranță? Nu mai bine să-i faci o injecție şi să nu mai sufere nici el, nici cei din jur? Mă gîndesc la voi şi la biata Marioara, să fiți sănătoase, ce are şi ea cu bietul taică-său, dar el cel puțin îi e tată, dar voi, săracele, de ce să pătimiți cu mine? Pentru o nenorocită de cameră?! în fiecare seară, mă rog să mă strîngă Dumnezeu mai repede, iar vouă să vă dea o viață uşoară şi cînd o să muriți, asta peste o sută de ani, să muriți sănătoase, nu ca mine!” „Tanti Surica, zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate, şi bolile, şi necazurile şi bucuriile”, îi spunea Mama, cu vocea ei liniştitoare, şi-o mîngîia pe frunte. Biata bătrînă mişca din cap, semn

că pricepea această rațiune mai presus de puterile omului, căreia de-i zici Dumnezeu, de-i zici soartă ori de-i zici natură tot atîta e. în ultimele două săptămîni de viață, perfect conştientă, tanti Surica a refuzat să mai mănînce. Mama i-a spus lui nenea Iancu, propunîndu-i să-i facă nişte perfuzii. „S-o lăsăm în pace. De ce să faci cu de-a sila un om să trăiască dacă lui i s-a urît, pe bună dreptate, să mai trăiască? Eu cred că-i mare păcat să prelungeşti viața unui cadavru”, a zis nenea Iancu. Surica s-a stins încet, cu pîlpîiri domoale. „Dumnezeu să aibă grijă de voi şi să vă răsplătească pentru cît bine mi-ați făcut”. Astea i-au fost ultimele cuvinte.
— Sărmana!
— Din ziua cînd îl omorîseră legionarii pe Marcel, viața ei nu mai avusese nici un rost, ca viața oricărei mame care n-are decît un singur copil şi care nu trăieşte decît pentru-acel copil şi prin el. Şi, totuşi, ca atîția oameni simpli, care consideră viața un principiu sacru, Surica trăise mai departe fără să cîrtească împotriva vieții, fără să se lamenteze, plîngînd doar pe-ascuns, iar de fața cu lumea, purtîndu-se ca toți oamenii. Mergea zilnic la cimitir, la mormîntul lui Marcel, lucra-n prăvălioara ei din Dudeşti, vorbea cu oamenii, se interesa de mersul lumii, deşi pentru ea totul era egal, umbla curată, îmbrăcată cuviincios, iar din ce cîştiga dădea la nevoiaşi. Dădea bani, haine şi mai ales mîncare. Pînă ce-mbătrînise şi-şi făcea veacul mai mult pe la nenea Iancu şi pe la soră-sa, Matilda, la ea-n bucătărie nu se terminau oalele de pe plită. „De cînd nu mai e Marcel - mi-a spus ea, într-o zi - am trăit pentru că trebuie şi m-am gîndit să fac bine, cît pot, ca să treacă vremea mai uşor şi ca să am şi eu un rost pe lume”. Să ai un rost pe lume... Să-ți motivezi existența față de alții, dar mai ales față de tine însuți. Unui copil orfan gîndul ăsta-i încolțeşte-n minte mai devreme decît copilului cu-amîndoi părinții. Deşi noi, Mama Şi cu mine, eram devotate Suricăi şi n-arătam prin nici o vorbă, prin nici un gest ori măcar prin vreo privire cît eram de-mpovărate de biata ei viață, şi nici măcar între noi nu făceam vreo aluzie, moartea Suricăi mi s-a părut o dublă mîntuire: pentru ea şi pentru noi. Dispariția ei ne-aducea o dilatare a spațiului şi-a timpului din jurul nostru şi din noi. Cînd vezi cît de adaptabil este omul, cît de cameleonic la bine şi la rău, oscilezi între două atitudini: să rămîi mut de admirație sau mut de groază în fața acestei lipse de limite. Relativitatea mi se pare un lucru tulburător: să nu poți stabili un criteriu absolut de judecată,

independent de ce este la dreapta, la stînga, în faţă, în spate, în sus, în jos, un criteriu care să se poată dispensa de-un reper. Nimic nu este absolut bun sau absolut rău. După moartea Suricăi, viaţa noastră părea un paradis dacă o raportai la purgatoriul prin care trecusem. Paradisul ăsta îmi lăsa timp de gîndit. Oricît de devotate-i fusesem noi Suricăi, eram sigură că şi-ar fi dorit ca ultima strîngere de mînă înainte de-a trece dincolo să fi fost a copilului ei sau măcar a cuiva apropiat, a unei rude de sînge. Gîndul la viaţa ei mă tulbura, îmi dădea o spaimă a singurătăţii. Singurătatea mi se părea o vietate posacă şi vicleană care te pîndeşte şi te-nhaţă cu mii de tentacule, înglobîndu-te, sugîndu-te într-o imensă masă vîscoasă, din care, apoi, nici viu nici mort, te proiectează pe-o pînză, vîscoasă şi-aceea, din care nu mai ai putere să te smulgi, rămînînd acolo, muscă imensă şi goală, etalată pe pînza unui păianjen necruţător. Cred că şi-n sufletul Mamei bîntuia, din cînd în cînd, spaima singurătăţii: aşa se-ntîmpla totdeauna cînd pleacă unul dintre noi, lăsînd spaţiu şi timp în urma lui. în seara cînd s-au dat rezultatele de la admitere — admiterea la Facultate — stăteam la masă-n bucătărie, faţă-n faţă, Mama şi cu mine. „Dac-am să trăiesc să-ţi cresc şi copiii...”, a zis Mama, şi-n privirea ei mi s-a părut că se răsuceau două fire: al temerii şi-al speranţei. La o săptămînă după examen, fetele din clasa noastră, cele care luaseră examenul de admitere, au hotărît să dea o petrecere, la Alina Gherghişan, care stătea-ntr-o vilă, cu o curte splendidă. Fiecare fată trebuia s-aducă un băiat şi s-aducă ceva de mîncare. Eu am dus cred cel mai mult de mîncare: trei zile am copt la saleuri şi la cornuleţe. în schimb, m-am dus fără nici un băiat. Eu n-aveam nici un „flirt”, n-aveam fraţi, iar singurii mei prieteni, Tudor şi Mihai Şerban, singurii pe care i-aş fi putut ruga să facă o seară pe cavalerii servanţi, nu-şi puteau supăra prietenele. Deşi nu pot spune c-aş fi rezemat zidurile la petrecere şi că n-aş fi dansat, m-am simţit totuşi singură-cuc. De fapt, cel mai mult am dansat cu „fraţii”, căci din penurie de „flirt” — ca şi mine — două fete şi-aduseseră fraţii. La patru dimineaţa, cînd s-a spart petrecerea, am fost condusă de-un frate şi de-o soră. Pe drum, îmi venea să rîd. „Parcă sunt din Oastea Domnului”, îmi ziceam în gînd, uitîndu-mă la Virginia Aznavurian şi la frate-său, negri-tăciune, cu un păr rebel şi creţ, cu guri mari, buzaţi, coroiaţi şi cu ochelari, două ciori vigilente care păzeau benevol o pasăre alburie, de care n-avea nici dracu' nevoie: aia eram eu.

„Cum a putut fi vreodată o vreme cînd să nu fi avut nimeni nevoie de tine? Azi, atîția avem nevoie de tine, şi doctorul Şerban şi doctorul Murgu...”, se gîndi Pavel şi se uită la Sînziana, pe fața căreia se vedea ceva din zîmbetul pe jumătate pişicher, pe jumătate melancolic al tinerei domnişoare Hangan care, deşi demoralizată din „penurie de flirt”, avea destul umor ca să-şi analizeze situația şi starea de spirit.
— Cred că la petrecerea aceea am intrat în panică: să nu rămîn fată bătrînă.
— La optsprezece ani...
— La nouăsprezece! Vezi, fiecare fată care venise cu băiatul ei avea un aer de om împlinit, aşezat, ceva care te făcea să te gîndeşti la un confort material şi moral. Atunci, am început să-mi privesc critic viața: o-nțelegeam, o şi aprobam, dar ea trebuia schimbată. Eu, o copilă, iubisem un adult, respingînd dragostea unui băiat de vîrsta mea „Da, nene Daniel, aşa era!”. Venise timpul să-mi găsesc pe cineva potrivit cu vîrsta mea şi nu doar pentru un amor juvenil, trecător, ci pe cineva cu care să mă mărit şi cu care să fac la iuțeală nişte copii, pe care să-l şi iubesc şi care să mă iubească, trebuie să-ți spun! Eu nu voiam doar să mă căpătuiesc, eu voiam tot. Săraca de mine! în viața mea nu m-am simțit mai bătrînă şi mai fără nici un Dumnezeu ca atunci. În această dispoziție de spirit m-a aflat domnul Alexandru Bujor. Eram în vacanță la mare, la Costineşti, la coana Leana, unde mergeam al cincilea an, într-o odăiță cu pămînt pe jos, dar curată şi cu pat bun, cu somieră, cu o „Răpire din serai” pluşată, pe-un perete (luată cu mari sacrificii de la vaporeni), cu un covor cu flori pe margini şi cu căprioară-n mijloc, pe peretele de care era lipit patul, „ca să nu tragă”; iar pe peretele de la răsărit, cu o aşa-zisă icoană, o poză de-alea-n culori de-ți strepezeau dinții, înrămată-n auriu, înfățişînd Sfînta Familie: un bărbat între două vîrste, mai mult către a doua, cu barbă căruntă, îmbrăcat în ceva intermediar între fustă şi anteriu, cu aureolă portocalie, uitîndu-se cu-o privire miloagă la Sfînta Fecioară, dolofană, cîrnă, cu bust opulent — pus în valoare de-un decolteu rotund — tricotînd (aşa cum auzi!), calm, cu două andrele, ceva vişiniu, ținînd ordonat ghemele de lîniță sau de alt produs într-un coşuleț de nuiele, urmărind cu o privire ovină un başibuzuc ca de trei ani, umflat cu țeava, tot numai cute, numai guşi, demn de mama lui, cu părțile ruşinoase acoperite pudic de-un scutec în triunghi, aşezat ca-n manualele de puericultură şi-nnodat cu fundiță-n față. Mă aflam,

deci, în decorul tipic al odăii bune tip-litoral. Mama urma să vină peste zece zile, după ce termina de făcut curățenie mare în noua noastră locuință. Printre puținele lucruri pe care mi le-am luat cu mine la Costineşti se afla şi-o copie bătută la maşină, împreună cu manuscrisul unui roman al lui Alexandru Bujor, „Amiază". Alexandru Bujor stătea la Eforie, la hotel, şi urma să mă caute în primele zile, ca să-şi ia romanul pe care i-l bătuse Mama la maşină. În ultima clasă de liceu, printre lecturile obligatorii la literatură română avusesem şi romanul „Arşiță", de Alexandru Bujor.
— Primul lui roman, nu?
— Exact. Mama-i bătuse la maşină tot ce scrisese, îi citisem cărțile, îl admiram, dar nu-l văzusem niciodată, nici măcar în poză. Trecuseră patru zile de cînd mă aflam la Costineşti şi Alexandru Bujor nu se-arăta. Cînd plecam la plajă lăsam scris coanei Leana în ce punct puteam fi găsită: în dreapta chioşcului de răcoritoare, privind dinspre şosea. „Tot nu m-a căutat domnu-acela, coană Leană?" „Tot nu te-a căutat!" Simțeam cum m-apucau un fel de draci. Parcă eram la arest: afară de două-trei ore de plajă, nu-ndrăzneam să mă mişc de sub dudul din curtea coanei Leana. Două fete din curtea vecină, studente la franceză, cu care mergeam la plajă şi cărora le povestisem de ce stăteam ca un cîine de pază, nemişcată sub dud, mă-ntrebau dimineața, cînd ne vedeam, şi seara, cînd ele se-ntorceau de la plimbare: „Ei, tot n-a venit Godot?". A şaptea zi, mă hotărîsem să-l dau dracu' pe Godot şi să mă duc după-amiază cu Anca şi cu Andreea, împreună cu un grup, la Mangalia, începînd „acțiunea" mea de emancipare anti-Godot, am stat la plajă în ziua aceea, pînă la unu. Gizel, cățeaua coanei Leana, care dormea într-o gropineață sub gardul de merişor, a sărit în sus şi-mi făcea tot felul de manifestații de amor, de care trebuia să-mi apăr toaleta, una dintre cele trei pe care le-aveam cu totul şi cu totul. Parcă mă văd: fustă anti-jeg, că anti-jegul era ultima modă, şi o bluză foarte decoltată, gen maiou, din pepit roşu cu alb, închisă-n față cu şiret, făcute de Mama şi de mine cu trei zile-nainte de plecarea mea la mare. Luptîndu-mă cu Gizel, într-o lumină care-ți lua şi ochii şi mințile, atîta era de albă şi de fierbinte, mi s-a părut că zăresc nişte picioare în continuarea celor două şezlonguri aşezate sub dud, cu fața spre casă. Am încetinit pasul. Gizel, domolindu-şi elanul, mergea alături de mine, lingîndu-mi din cînd în cînd mîna. Eram la doi paşi în spatele şezlongurilor. „Ce n-aş da eu să mai pot avea o iluzie cît de firavă

despre cineva sau despre ceva...” Cuvintele parcă se prelingeau dintr-unul din şezlonguri, fără patetism, pline doar de părere de rău, rostite cu o dicție perfectă de-o voce joasă, de femeie. Eram acum la trei-patru metri distanță de şezlonguri. Din lumina orbitoare sub care mă aflam, în umbra deasă a dudului, vedeam tremurat două forme alburii aşezate-n şezlonguri şi, la oarecare distanță de ele, o masă pusă. „Bună ziua”, am zis eu şi m-am îndreptat spre casă cu Gizel alături. „Sunteți cumva domnişoara Hangan?”, m-a oprit o voce bărbătească. M-am întors cu fața şi-am răspuns „da”. Dintr-un şezlong, s-a ridicat o formă alburie şi s-a-ndreptat spre mine. „Eu sunt Alexandru Bujor”. în fața mea se afla un bărbat înalt, suplu, îmbrăcat în nişte pantaloni decolorați, albaştri probabil la vremea lor, cu o cămaşă galbenă, cu vreo trei nasturi desfăcuți, care lăsau să se vadă un piept păros. Mi-a-ntins mîna dreaptă, în timp ce cu stînga şi-a dus la gură o țigară din care-a mai sorbit un fum înainte de-a-i da drumul în țărînă. Eu l-am lăsat o clipă cu mîna-ntinsă-n gol, pînă să-mi trec sacoşa-n care-aveam cearşaful de plajă, un prosop şi costumul de baie, pînă s-o trec din dreapta-n stînga, nemulțumind-o pe Gizel care dintr-odată s-a apucat să mîrîie. în vremea asta, cu ochii micşorați de parcă s-ar fi uitat printr-o lentilă de bijutier, Alexandru Bujor mă cîntărea cu o privire rapidă în care mi s-a părut că zăresc o licărire pe care nu ştiam cum s-o iau: îi plăceam sau îl amuzam cu stîngăcia mea, în special în tandem cu Gizel. „Sînziana Hangan”, am zis eu, cu un glas care mi-a sunat şcolăreşte şi care, nu ştiu de ce, m-a indispus atît de rău de-mi venea să-mi trag palme. „Am venit după manuscris”. în timp ce-mi vorbea şi mă privea în ochi, cu ochii lui micşorați, de-un albastru-nchis, cu pleoapele trase-n jos, ca ai măştii tragediei, Alexandru Bujor scotea ceva dintr-un buzunar: un plic albastru pe care mi l-a-ntins. „Ce-i datoram doamnei Hangan”. „Mă aşteptați de mult?” „De vreo oră”. „îmi pare rău. Mama spusese că veniți acum o săptămînă, v-am aşteptat în fiecare zi”. „Am fost în Deltă. Ai mîncat?” „Nu, mănînc aici la coana Leana”. „Te rog să mănînci cu noi”. M-am uitat întrebător. „Cu mine şi cu o prietenă pe care-o duc cu maşina la Vama Veche. Ne-am înțeles cu coana Leana, cît ai lipsit dumneata, să ne facă un pui cu mujdei, o mămăligă, şi să ne dea şi-o sticlă de vin de la pivniță. E bun vinul?” „Nu ştiu. Noi nu bem vin”. „De ce?” „Nu ne dă mîna”. Vorbisem pe-un ton cît se poate de neutru. Totuşi, am văzut din privirea lui că-i părea rău pentru-ntrebarea căreia nu-i bănuise-

asemenea răspuns. „Mănînci cu noi, da?" „Mulțumesc. Doar să las traista asta-n cameră". Cînd m-am întors din casă, Alexandru Bujor nu se mai afla sub dud. Din şezlongul ei mă privea zîmbitor o cucoană cam de treizeci de ani — mi s-a părut mie — îmbrăcată în nişte pantaloni pescăreşti de-un albastru strălucitor, şi-ntr-o bluză de-o culoare stinsă, ceva între roz-veşted şi nisipiu. Părul tuns scurt, decolorat de soare, din care se detaşau cîteva şuvițe, mai deschise, îi venea bine la tenul bronzat, lucios şi fără nici un retuş de frumusețe. Învățată cu Mama, care nu se fardase şi nu se coafase niciodată, îmi plăceau — şi-mi plac şi azi — femeile nefardate şi care poartă pieptănături cît mai simple. Înainte ca eu s-apuc să spun vreun cuvînt, cucoana se ridicase-n picioare, făcuse un pas spre mine cu o mînă cordial întinsă. „Ileana Sachelarie". „Sînziana Hangan". „Ştiu, fata doamnei Smaranda Hangan. Doamna Hangan era cea mai frumoasă profesoară din liceul nostru". „Ați mai apucat-o pe Mama profesoară? De doisprezece ani nu mai este-n învățămînt: de la Reformă. Dumneavoastră sunteți atît de tînără..." „Am patruzeci şi unu de ani". „Aş vrea s-arăt şi eu aşa la patruzeci de ani", am zis eu, pe-un ton plin de admirație. „Am încercat şi eu pe cît s-a putut să nu pun la inimă", a răspuns doamna Sachelarie, făcîndu-mi semn să ne-aşezăm în şezlonguri. „N-o mai văzusem pe doamna Hangan de cînd terminasem liceul. Ne-am mai întîlnit de-atunci... o dată-n '42, la Comisariatul militar, cînd am fost anunțate şi dînsa şi eu că ne muriseră bărbații pe front, şi altă dată... prin '50—'51, la editură, cînd ne dădea domnişoara Isacsohn de lucru şi doamnei Hangan şi mie. Pe doamna Hangan n-am avut-o profesoară, dar pe domnişoara Isacsohn — eu îi spun tot ca la şcoală — am avut-o profesoară de germană". „Ruth?" „Da, Ruth". „Dumneavoastră lucrați undeva, doamnă Sachelarie?" „Nu sunt angajată nicăieri. Traduc, scriu, bat la maşină, o duc şi eu..." „Şi v-ajunge?" întotdeauna am pus întrebări esențiale — cum pune orice om pentru care aspectul material al existenței are o foarte mare greutate — deşi bunele maniere spun că asemenea întrebări dovedesc lipsă de educație. „Cînd nu-mi ajunge, mai vînd cîte ceva". „Bine că aveți ce!", am zis eu cu părerea de rău a celui care n-avusese niciodată ce vinde. „Am fost o fată săracă. Tata era încasator la Salubritate. Mama a murit cînd eu aveam şaisprezece ani. Cu chiu-cu vai, am terminat liceul. A doua nevastă a tatei abia aştepta să mă vadă urnită din casă. îi părea rău şi după aerul pe care-l respiram. Cînd am terminat liceul, n-aveam

nici o speranță să merg la Facultate şi nici Făt-Frumos nu se-arăta; se punea deci foarte acut problema pîinii. Cum eram subțirică, frumuşică, am ajuns la [Cărăbuş]". „Ce făceați acolo?" „Dădeam şi eu din fund ca toate celelalte, cîntam cîte un cuplețel, îmi terminam programul, îmi scoteam sulimanurile de pe față şi-o zbugheam spre mansarda de pe Schitu Măgureanu (unde-ajunsesem de cînd plecasem de la tata), ca să scap atenției colegelor care mîncau (măcar din cînd în cînd — unele, altele - mereu) la Capşa, şi care mă socoteau o tîmpită că trăgeam mîța de coadă cu bănuții cîştigați pe artă, în loc să răspund bilețelelor pe care le primeam din sală şi să-mi găsesc şi eu un elefant, că dacă-mi era să fac pe sfînta, [de ce dracu' nu mă făcusem croitoreasă, funcționară, dactilografă?], cum mă moraliza Lili, decana de vîrstă şi de morală a fetelor din balet. La toate invitațiile pe care, cu-atîta spirit colegial şi creştinesc, mi le lansau fetele, mă eschivam cum puteam, într-o zi însă, Lili sărbătorindu-şi aniversarea la Trocadero, cu mare fast, a trebuit să mă duc. Pe vremea-aceea, Lili era-ntreținută de-un mare avocat, aşa că nu era de mirare că (ea dînd tonul în trupă) mai multe fete se orientaseră spre justiție, acceptînd omagiile unor avocați mai mari sau mai mărunți. [Fetelor, v-aduc tot baroul de Ilfov! Acu' e-acu'! Vezi, sfîntă Filoftio — asta eram eu — să vii îmbrăcată ca o mumie, nu cumva, dacă s-o uita vreunul la tine, să ghicească de ce sex eşti!]. Fiindcă hainele mele de-acasă erau tot dintr-alea din care nu se ghicea de ce sex sunt, am fost îmbrăcată de trupă într-o toaletă din garderoba teatrului, cea mai puțin ca la revistă, cu care la o adică s-ar fi putut îmbrăca şi-o cucoană mai excentrică. Lili m-a-nvîrtit pe toate părțile, de parcă voia să mă cumpere, şi-a dat din cap aprobator. [Toate-ar fi bune dacă n-ai avea aeru-ăsta de pui căzut din cuib, privirea asta... amărîtă, miloagă. Stai dreaptă, scoate țîțele-nainte şi spune-ți mereu: 'Sunt frumoasă, sunt deşteaptă, unul nu merită nici să-mi încheie catarama la sanda', şi-ai să mături în jurul tău, auzi?] [Dar dacă eu nu vreau să mătur?] [Atunci, pune mîna pe careva, dar nu pe vreunul de-ăia 'trei la franc', mărită-te şi fă-te cucoană, că stofă ai... dar, pînă una-alta, mă gîndeam că nu ți-ar strica şi ție să te mai înțoleşti, să mai haleşti ca lumea, să ai şi tu o pietricică-două, pentru zile-negre; că dac-o fi să-i cazi unuia cu tronc, nu se uită el la amănunte de-astea; aşa, tu...]".

— Pavele, mi-o aduc atît de bine-aminte pe Ileana Sachelarie. Nu ştiu cîte parale făcuse-n trupă la revistă, dar cred c-ar fi fost o actriță de

mare clasă. Nu pot să-ți spun cît de bine jucase rolul colegei ăleia, Lili...

— „Decana de vîrstă şi de morală” a trupei.

— Glasul ei limpede căpătase o răguşeală abia perceptibilă, vorbele — tărăgăneala unor bolovani cărora puțin le păsa încotro se duc, fizionomia — o vulgaritate jumătate involuntară (amprenta lumii asupra fîşneței Lili), jumătate voită: fața pe care, credea Lili, merită lumea să i-o arăți. Una peste alta — o imensă dezamăgire convertită în ce era mai la-ndemînă: o mîncare, nişte boarfe, nişte hrană rece pentru bătrînețe, şi-un dispreț convertit în vulgaritate... Mă uitam la Ileana Sachelarie cu nişte ochi... şi cu suflarea tăiată. Mă simțeam ca la teatru. Cînd a terminat partitura susținută de Lili, în privirea, pe fața, în întreaga ei fizionomie a apărut o clipă ceva din aerul acela al puiului căzut din cuib. „Amărît ca mine nu-i / Decît puiul cucului, / Cînd îl lasă mama lui”. Mă uitam la ea şi-mi venea să plîng. Mă simțeam legată, înfrățită cu fostul, poate şi cu actualul, pui de cuc. „La petrecere — şi-a reluat Ileana Sachelarie povestirea — veniseră şi cîteva persoane din lumea bună: un doctor Şerban cu o nevastă doctoriță şi ea, foarte drăguți şi simpatici, un alt doctor, Serafiotti, cu o nevastă cît se poate de snoabă şi de cu nasul pe sus, şi-un văr de-al doctorului Serafiotti, un avocat Georges Sachelarie; veniseră invitați de-un procuror, să vadă şi ei cum petrece demi-mondul. Deşi stăteam în colțul cel mai ferit, probabil că aerul meu de pui căzut din cuib — atît de neasortat cu atmosfera de veselie şi de carnaval din jur — i-a făcut pe domnii din lumea bună să mă remarce. Pe scurt, peste două luni, mă măritam cu avocatul Georges Sachelarie, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, eu avînd douăzeci, căruia nu-i puteam reproşa altceva decît îşi reproşa — vorba- vine — şi el. Dealtfel, numele mic franțuzit, aşa era moda pe cînd se născuse el şi încă mult după aceea, pînă prin al doilea război mondial, de fapt, domnul Georges Sachelarie m-a dat la Facultate, m-a plimbat prin lume, şi, mai mult ca orice, m-a făcut fericită. A venit războiul şi s-a dus fericirea, a noastră, a tuturor. La douăzeci şi şase de ani, am rămas văduvă”. „De ce nu v-ați mai recăsătorit?” „Doamna Hangan de ce nu s-a mai recăsătorit?” „O plăcea un inginer de la uzina Cauciucul — pe vremea cînd era dactilografă acolo — dar s-a gîndit omul să nu-şi strice dosarul, că bunicii, părinții Mamei, erau trecuți la chiaburi; şi cred că, pe lîngă stricatul dosarului, mai eram şi eu”. „Alt cui în „dosar"! „Pe urmă, a

cerut-o un avocat evreu, care mă iubea foarte mult şi pe mine şi pe care şi eu îl iubeam, dar el a plecat din țară şi Mama n-a vrut să plecăm. Ea zice că atitudinea față de țara ta face parte din concepția generală a omului, din atitudinea lui față de viață”. „Şi dumneata ce crezi?” „Vă spun drept că eu încă nu ştiu ce să zic. Dac-ar fi fost după mine... eu eram cin'zeci la sută pentru plecat, cin'zeci — pentru rămas. Doamnă Sachelarie, atîtea lipsuri am îndurat, atîtea şi-atîtea, că mi se părea că dacă le poți da cu piciorul... Dar cum eu am o-ncredere desăvîrşită-n Mama, cred că, totuşi, ea a avut dreptate”. „Să fii convinsă. Eşti prea tînără acum. Cînd ai să mai îmbătrîneşti, ai să-ți dai mult mai bine seama ce-nseamnă peisajul spiritual pentru un om. O viață fără martorii ei este o viață goală... Nu m-am mai măritat fiindcă n-am mai găsit pe nimeni care să merite, din punctul meu de vedere, bine-nțeles, să-l iau de bărbat. Nici unul care m-ar fi luat nu stătea alături de bărbatu-meu. Să ştii că nu-l idealizez cum facem de obicei cu morții. Era un domn”. „L-ați iubit...” „L-am iubit”. „Şi n-ați mai iubit pe nimeni?” „Ba da. Am mai iubit doi bărbați, dar mi-am dat seama că m-am înşelat”. „Nu vă potriveați?” „între doi oameni care alcătuiesc — sau vor să alcătuiască — un cuplu trebuie să se potrivească multe lucruri. Dacă la unele dintre potrivelile-astea se mai poate lua de ici şi pune colo, una este însă indispensabilă şi fără tocmeală: concepția despre lume. Aici nu m-am potrivit eu cu pretendenții”.
La ultimele cuvinte, dăduse din cap şi din umeri, mimînd regretul pentru acest eşec.
în momentul acela, ca la teatru, din bucătăria de vară, care, de fapt, era un şopron în fundul curții, au apărut coana Leana, ducînd victorioasă o tavă pe care se lăfăia un pui rumen, şi Alexandru Bujor care-ntr-o mînă ducea un castronaş iar în cealaltă un fund de lemn pe care aburea o mămăligă bună să saturi din ea o gloată. De fundul în formă de purcel, opera plastică a lui nea Cliță, bărbatul coanei Leana, atîrna sfoara cu care să tăiem mămăliga.
„Ei, doamnelor, v-ați cunoscut — nu? Ați avut timp să puneți şi țara la cale”. „Am şi pus-o”, a zis Ileana Sachelarie, uitîndu-se complice la mine, în timp ce se ridica să aşeze lucrurile pe masă. „Lăsați, doamnă, vai de mine, ce, nu sunt eu acilea...? Dumneavoastră doar să serviți. Sînziană, ia du-te tu, mamă, şi adu sticla de vin din gîrlici”. în timp ce mă-ndreptam spre gîrlici, o auzeam pe coana Leana, dînd cele mai

avantajoase referințe despre mine: „E-aşa de cuminte... cum nu să ezistă. Nu vorbeşte cu nimeni. Fete ca ea, în ziua de azi, una la un milion... — Poftă bună”, ne-a urat coana Leana, retrăgîndu-se cu un aer mulțumit, ceea ce dovedea că chestiunea financiară între ea şi domnul Bujor fusese reglată mai mult decît satisfăcător. „Dumitale ce-ți place?”, m-a-ntrebat Bujor înfigînd o furculiță-n pieptul puiului. „Mai întîi, să vedem ce vrea doamna”. „Gusturile doamnei sunt deja testate. Cu dumneata vreau să mă lămuresc, mai ales că eşti şi invitată”. „Dac-aşa stau lucrurile... mie mai mult şi mai mult îmi place tîrtița”. Ileana Sachelarie a izbucnit în rîs: „Să ne luăm de mînă!” „Trageți a sărăcie, cucoanelor!” „în ceea ce mă priveşte, nu trebuie să fac eforturi suplimentare”, am zis eu uitîndu-mă-n ochii lui. Am fost sigură că-i plăcuse replica mea. „Pe lîngă croupion, care-nseamnă tîrtiță-tîrtiță, francezii îi mai zic la tîrtiță şi soț l'y laisse". Ultimele cuvinte — metafora cu care numesc francezii partea asta a păsării — le rostisem într-un glas cu Ileana Sachelarie, care bătea măsura cu palma dreaptă, de-ai fi zis că suntem nişte eleve care-şi repetă lecția-n cor. „Aşa că, vedeți, îi mai avem şi pe alții de partea noastră”, am adăugat eu. „Am să mă interesez dacă tîrtița era apreciată şi la babilonieni, vă promit”, a zis Alexandru Bujor şi s-a uitat cînd la mine, cînd la doamna Sachelarie, cu o privire amuzat-ironică. „Sunt unele femei făcute parcă de-o mamă şi de-un tată în privința gusturilor”, a continuat el, împărțind puiul. „Iar bărbații, cînd e vorba să se prostească, parcă sunt toți făcuți de-o mamă şi de-un tată”, a zis doamna Sachelarie, jumătate-n glumă, jumătate-n serios. „N-o asculta, domnişoară, că dac-o asculți mai mult, nu te mai măriți niciodată”. „Pînă să mă mărit, oi avea timp să-mi fac şi singură o părere”. „Vrei să te măriți aşa de tîrziu?”, m-a-ntrebat Alexandru Bujor, fără să mă privească. „Oricum, nu înainte de-a-mi termina Facultatea”. „Ce Facultate?” „Medicina”. „Ăhăhă, paşti murgule iarbă verde! Peste-atîția ani de-aici încolo! Te faci babă!” „Liceul l-ai terminat?”, m-a-ntrebat Ileana Sachelarie. „Anul ăsta. Și-am intrat la Medicină”. „Bravo! înseamnă c-ai învățat bine”. „Deci n-ai de aşteptat decît şase ani, n-ai să fii chiar aşa de babă”, a zis Alexandru Bujor pe-un ton concesiv. „Mărită-te pe la sfîrşitul Facultății, că pe urmă se micşorează posibilitățile de alegere. Mai mulți băieți decît în Facultate n-au să mai fie niciodată-n jurul dumitale. Şi, pe urmă, cu cît trece vremea, cu-atît

te hotărăşti mai greu. La tinereţe, închizi ochii şi te-azvîrli cu capu-nainte". „Multe lucruri se fac cu ochii-nchişi".
La aceste vorbe, Alexandru Bujor s-a uitat fix la Ileana Sachelarie, care i-a răspuns cu o privire mustrătoare.
„Cît mai stai pe-aici, domnişoară?", m-a-ntrebat el, întorcîndu-şi evaziv privirea de la doamna Sachelarie. „Vreo lună". „Şi-acum, doamnelor, masa e servită, să mîncăm, să bem, să ne veselim şi pe urmă om mai vedea". „Parc-aţi fi citat din Viaţa-n roz".
M-au privit amîndoi cu surprindere.
„Va să zică, m-ai citit şi tăceai mîlc, dintr-ăştia-mi eşti..." „V-am citit şi nuvelele, doamnă. Nu v-am spus nimic, fiindcă nu ştiu dacă unui artist, cînd îl cunoşti doar ca persoană particulară, îi place să vorbească şi să-i vorbeşti despre arta lui". „Mulţi artişti cunoşti matale de-ai tras concluzia asta?", m-a-ntrebat Bujor cu o ironie blajină. „De fapt, în particular, cunosc bine unul singur". „Pe cine?" „Pe pictorul Matei Şerban". „Decadentul, putrefactul", a zis pe-un ton important, pe care l-ai fi luat de bun de n-ar fi fost contrabalansat de ironia din ochii-aceia albaştri, atît de expresivi, cu pleoapele cătînd în jos...
- Ca ale măştii tragediei, rosti încet Pavel.
„Nenea Matei zice că-n materie de putrefacţie şi de decadenţă se află-ntr-o societate foarte-aleasă: Brâncuşi, Arghezi, Barbu, Ţuculescu..." „Da' văd că-i ştii! De la doamna Hangan, că la şcoală... Hai să mîncăm puiul că se răceşte", a continuat Bujor fără tranziţie.
Am mîncat în tăcere. Din pui, rămăsese doar o moviliţă de oase. Gizel venise tiptil, se-aşezase respectuos la distanţă, urmarindu-ne-atent fiecare mişcare cu ochi umili şi rugători.
„Uite-o şi pe Zeluţa".
Descoperind-o, Alexandru Bujor îi azvîrlea Zeluţei os după os, iar Zeluţa le prindea din zbor, de-ai fi zis că din cine ştie ce neam de acrobaţi se trăgea.
„De unde poate veni Zeluţa?", se-ntrebase Ileana Sachelarie. „Nu l-am mai auzit în viaţa mea". „De la Gizel, care-nseamnă frumos, pe turceşte. E-o societate cît se poate de cosmopolită în ograda asta. Numai noi şi coana Leana ce mai suntem autohtone, încolo Gizel, pui din căţeaua hogii din Mangalia, nea Cliţă..." „Cum?" „Cliţă. C-l-i-ţ-ă". „Asta de unde-o mai veni?!" „Eee! Staţi slab cu onomastica, doamnă. Dacă n-aţi auzit-o pe coana Leana făcînd arborele genealogic al Zeluţei — care pîn' la urmă reiese că vine de se trage din neamul lui

Ali-bey, de pe cînd stăpînea turcu', şi pe-al lui nea Cliță, care, şi el, de pe mamă — se trage din han-tătaru', iar de pe tată — din neam de greci procopsiți, că de-aia-l cheamă Temistocle! E!” „Aha!”, zisese Alexandru Bujor, uitîndu-se la mine prin paharul plin cu vin rubiniu. „Ce-nseamnă să aibă un copil o mamă deşteaptă şi cultă! Mă uit la dumneata, Sînziana. E-adevărat că eşti deşteaptă. Dar în fiecare vorbă pe care-o spui se vede-nvățătura, se vede copilul educat de cineva care ştie să educe. Cît de fericită trebuie să fie doamna Hangan că te are”, murmurase Ileana Sachelarie. Un amestec de regret şi de evlavie îi îngreuia privirea şi glasul, ca o aluviune.
Abia mai uitasem de panica singurătății prin care trecusem, şi venea Ileana Sachelarie să-mi tragă un nou semnal de alarmă, cu glasul şi cu privirea ei care pentru mine se traduceau prin „grăbeşte-te, hotărăşte-te de la-nceput ce vrei şi-apucă-te să-nfăptuieşti, că viața nu stă să te-aştepte!” I-am zîmbit, cu un zîmbet îmbătrînit de-nțelegere.
Alexandru Bujor s-a uitat pe rînd la noi. Şi-a pus paharul pe masă şi, printre pleoapele-acelea pe care le micşora atît de expresiv, i-a azvîrlit Ilenei Sachelarie o privire care tăia ca un brici, iar mie — o privire de zaraf care vrea să cîntărească ceva din ochi.
„Domnişoară, văd că pe doamna Sachelarie ai citit-o. Din mine ai citit ceva?” „Tot ce v-a bătut Mama la maşină”. „Deci, tot ce-am scris pîn-acum. Şi cum ți se pare?”
M-am uitat intimidată la el, apoi, la ea. în ochii ei, am văzut curiozitate şi îndemn, şi-am prins curaj. „Cînd vă citeam îmi venea să scrîşnesc din dinți. Toate personajele dumneavoastră aleargă după ceva, cu sufletul la gură. Cînd citeam, mă surprindeam respirînd sacadat”. „Bravo mie! Ia spune-mi, ce personaj ți-a plăcut cel mai mult?” „Panțîru-ăl bătrîn. Artistic vorbind... Uman — nu mi-a plăcut nici un personaj al dumneavoastră”. „De ce?”, m-a-ntrebat Alexandru Bujor, privindu-mă ca un profesor care-ți pune o-ntrebare-ncuietoare. Ileana Sachelarie mă asculta cu gîtul încordat, atît era de atentă. „Fiindcă nici unul nu e frumos pe dinăuntru”. „Şi crezi că viața pe care-au dus-o i-ar fi-ndreptățit să fie altfel, chiar viața-n general?” Eu am dat din umeri. „La urma urmei, ce ştii dumneata despre viață?” „Ce să ştiu? Cît poate şti un copil orfan de tată, crescut cu cheia de gît, aşteptîndu-şi mama cu sufletul la gură, tremurînd la fiecare pas de pe palier, la fiecare țîrîit de sonerie, la fiecare zgomot, şi educat cu foarte multă marmeladă. Cred că şi-n plasmă am marmeladă. Cam atît”.

M-am uitat mai întîi în ochii Ilenei Sachelarie şi mi-am dat seama că-i venea să plîngă. M-am uitat şi-n ochii lui Bujor, Nu mai erau micşoraţi şi nu se mai vedea nici urmă de ironie-n ei.
Am început să mă simt vinovată că-i întristasem. Mama, care nu se plîngea niciodată, mă-nvăţase că nu-i frumos să-ţi araţi rănile în faţa nimănui, ci să ţi le-oblojeşti cînd eşti singur şi chiar cicatricele să le-ascunzi de ochii lumii.
„Cînd aţi început să scrieţi Pămînt, aveaţi doar douăzeci şi unu de ani, cu doi ani mai mult decît am eu acum. Deci, nici experienţa dumneavoastră de viaţă, cantitativ măcar, nu putea fi mult mai mare decît a mea de-acum”, am zis eu la repezeală, cu gîndul să risipesc atmosfera pe care-o creasem povestindu-mi foarte pe scurt viaţa.
„Bună observaţia dumitale cu experienţa cantitativă. Ai fost prudentă cînd ai făcut-o, fiindcă ai lăsat deschisă portiţa spre calitate”. „Cred că mai importantă poate chiar şi decît experienţa, la un artist, este structura: forma-n care, vrînd-nevrînd, se exprimă pe sine, în care, vrînd-nevrînd, îşi scoate la suprafaţă sufletul”. Ileana Sachelarie vorbise cu un aer absent. Părea că-şi comunică ei însăşi această observaţie.
„Nu crezi că artistul poate să-şi depăşească eul, că arta i-l poate şterge în operă, că artistul dintr-un artist poate fi atît de puternic încît să şteargă omul din artist?” „îl poate atenua, dar să-l reducă la zero, asta niciodată!” „Să-ţi dau exemple de mari artişti — oameni mici?”, i se-adresase Alexandru Bujor Ilenei Sachelarie, privind-o ţintă printre pleoapele micşorate. „Să-ţi dau exemple de micimi, de lipsuri de gust artistic la aceşti mari artişti-oameni mici, de răbufniri în operă ale imperfecţiunii lor de oameni, răbufniri ca ale unor guri de canal uitate fără capac într-un răzor de trandafiri?”
De data asta, vocea Ilenei Sachelarie, în calmul căreia, pîn-atunci, picurase egal melancolie, resemnare, autoironizare, căpătase ceva metalic, lucios, de-o răceală care pe mine mă surprindea. Privirea ei domoală şi plină de-nţelegere — care părea o traducere a vorbei lui Montaigne, atît de plină de-nţelepciunea constatării „în lumea asta unde am văzut totul şi contrariul acestui tot”, „dans ce monde ou j'ai tout vu et le contraire de tont” — privirea asta domoală se ştersese din ochii ei. îi luase locul o privire tăioasă care parcă stătea să-şi ia zborul din ochi şi să dea cu sabia, ca un arhanghel al răzbunării. Deşi Ileana Sachelarie şi Alexandru Bujor duceau o discuţie de principii —

discuție în care, de obicei, omul își păstrează calmul, impunîndu-și o anumită detașare, deoarece corăbiile care se-neacă sunt ale tuturor și-ale nimănui — mie mi s-a părut că ei doi aveau ceva de-mpărțit și dincolo de principii. Participarea atît de vehementă a Ilenei Sachelarie îmi trezise bănuiala asta. Alexandru Bujor era permanent participant, fiindcă ironia este o formă intensă de participare la viață — ea traduce sau o permanentă revoltă, sau neînțelegerea a ceea ce se-ntîmplă-n jurul tău, sau un amestec între astea două, plus un sentiment de frustrare și multe altele-ncîlcite-ntre ele ca-ntr-un ghem care nu mai poate fi descurcat. Asta zic eu acuma, că m-am făcut mare și deșteaptă! Atunci, am avut impresia — o impresie subterană, ca orice avertisment venit din straturi prelogice — că Alexandru Bujor era unul din cei doi bărbați pe care-i iubise Ileana Sachelarie și-a căror concepție despre lume nu fusese ce s-ar fi așteptat ea să fie. Unul din cei doi cu care n-o brodise, în același timp, din privirea ei lucidă și tăioasă, care mătura orice urmă de lirism, înțelegeam că Ileana Sachelarie nu era un om care să poată fi prostit, îți crea, cu bună-știință, iluzia că putea fi prostită, uneori poate că-și crea chiar ei iluzia asta — fiindcă, la un moment dat, lipsa oricărei iluzii începe să te obosească dar, de fapt, pe un fond de bunătate adevărată, logica, acest dușman de moarte al euforiei, țîșnea din ființa ei: un recif într-o mare liniștită și netedă ca o farfurie de supă. Netezimea blîndeții ei melancolice ca și ascuțimea lucioasă a răcelii ei, haina asta cu două fețe — pe care-o schimba de pe-o parte pe alta cu o iuțeală de prestidigitator, față de calmul jucat al lui Alexandru Bujor — mă făcea să bănuiesc că ea pusese punct legăturii lor, încetînd să-l mai iubească sau impunîndu-și să nu-l mai iubească, în timp ce lui, poate și din orgoliu, nu-i trecuse. El o mai iubea. O iubea cu ciudă.

„Nu te contrazic acum fiindcă ar dura prea mult și trebuie să mai și plecăm, că speriem fata asta”, zisese Alexandru Bujor pe-un ton neașteptat de concesiv, uitîndu-se la mine de jos în sus, cu privirea filtrată printre pleoapele-nchise pe jumătate.

I-am condus pînă-n capătul uliței unde-și lăsaseră „Pobeda” — „Pobeda” lui Alexandru Bujor, cum aveam să aflu mai tîrziu. Pînă-n seară, Ileana Sachelarie trebuia s-ajungă la Vama Veche, la o veche gazdă a ei, iar Alexandru Bujor — la Eforie, la hotel, unde-avea de gînd să stea toată vacanța. Trebuie să-ți spun că, pe vremea-aceea,

Eforia era cea mai elegantă stațiune de pe litoral, iar „Pobeda” — cea mai elegantă, dacă nu chiar unica, marcă de maşini din țară.
Cînd ne-am despărțit, Ileana Sachelarie mi-a ținut lung mîna-n mîna ei. Mi-a luat apoi capul între mîini, s-a uitat la mine cu privirea plină de nostalgie şi de compătimire cu care ne uităm uneori la oameni mult mai tineri decît noi, şi m-a sărutat pe frunte.
— Nostalgie şi compătimire! ciudat aliaj, zise Pavel.
— Nostalgie pentru tinerețea rămasă-n urmă, acel timp fericit, animat de speranțe şi de idealuri. Compătimire pentru tot ce se poate-aşterne-n fața unui om tînăr: erori, amărăciuni, dezamăgiri, dureri, adversități, eşecuri, în privirea, în zîmbetul ei, chiar şi-n sărutarea ei maternă — mi s-a părut că citesc o prevestire pentru viitorul meu. M-am simțit brusc foarte tristă şi, ca un gest de salvare, am strîns-o pe Ileana Sachelarie-n brațe, în timp ce-mi pătrundea-n nări mirosul ei frumos, de parfum bun pe-un corp proaspăt spălat, am simțit imperios nevoia să-i pun o-ntrebare.
(Pavel se uită la Sînziana cu ochi plini de curiozitate.)
„Ați vrea să mai aveți vîrsta mea?”, i-am şoptit eu la ureche, ca pe-o mare taină.
M-a apucat cu mîinile de umeri, a pus oarecare distanță-ntre noi, s-a uitat la mine cu-o admirație de parcă cine ştie ce minune-aş fi spus, şi cu-o voce la fel de tainică, pe cît fusese-a mea, vocea cu care spui ceva ce nu trebuie să afle nici vîntul, mi-a şoptit la ureche: „Nu! Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas”. îmi spusese vorbele-astea dintr-o suflare. După o scurtă pauză, în care mie nici să clipesc nu-mi mai venea, i-am auzit din nou şoapta: „îți urez din suflet ca la anii pe care-i am eu acum să gîndeşti altfel decît gîndesc eu”.
„Ei, v-ați transmis formula bombei? Ați hotărît şi unde s-o puneți?”, ne-a-ntrebat Alexandru Bujor, cu-o ironie blajină de parcă voia să spună: „Săracele, ce să le faci? Zi-le femei, şi pace”.
Ileana Sachelarie s-a urcat în maşină. Alexandru Bujor s-a uitat la mine cu-o privire foarte serioasă, în timp ce-mi lua mîna şi mi-o ridica pînă la gură, abia atingîndu-mi vîrful degetelor — de parcă s-ar fi temut să nu le spargă. Am fost sigură că mi-a sărutat mîna ca să-mi facă plăcere, ca să-mi dea importanță. M-am simțit măgulită. îți dai seama cîtă minte aveam!
— Cîtă să ai? Cîtă are orice fată cuminte la nouăsprezece ani.

— Cuminte şi nedusă-n lume. O dată fusesem şi eu la o petrecere: ți-am povestit. Acolo, pentru prima oară-mi sărutase cineva mîna: unul dintre băieții cu care dansasem. Dar acolo, la dans vreau să zic, asta făcea parte din obicei, pe cînd din partea domnului Bujor Alexandru, autor din bibliografia obligatorie de la română, vezi tu, Pavele, asemenea gest era cu totul altceva! Pavele, poate c-ar trebui să mă opresc, mi-e şi ruşine de cît am vorbit...
— Te rog, nu te opri, te rog.
— Nu ştiu cît de interesantă poate să-i pară cuiva povestea unei vieți... a unei vieți care nu are nimic spectaculos.
— Majoritatea oamenilor duc o viață nespectaculoasă. Nici la teatru nu ne ducem în fiecare zi. „Spectacolele”, adevăratele „spectacole” ale vieții noastre ni le ştim fiecare-n parte. Să ştii că-mi place s-aud povestea vieții oamenilor, chiar cînd ei sunt alții decît Sînziana Hangan. După ce-mi termin programul, mai trec o dată să-mi văd pacienții, ca să-i aud vorbind, ca să-i provoc să vorbească. Şi-ntr-o carte, şi-ntr-un ziar trebuie să ştii să citeşti printre rînduri, dară-n oameni...
— în oameni?
— Să citeşti printre vorbele lor şi chiar dincolo de ele. Uneori, un oftat povesteşte mai mult decît un roman-fluviu, o privire — mai mult decît o bibliotecă.
— în mine ce citeşti dincolo de vorbe?
— De, Sînziană, ce să zic...? Viața ta de pîn-acuma parcă n-ar fi fost tocmai o paradă a norocului. Dar să ne-ntoarcem la autorii din bibliografia obligatorie...
— Ți-am descris amănunțit întîlnirea mea cu Ileana Sachelarie, mai întîi, pentru că Ileana Sachelarie — atît cît am cunoscut-o atunci, fără să mai vorbesc de valoarea ei de scriitor — mi-a făcut o impresie foarte puternică. Am discutat multe lucruri cu mulți oameni, şi cu memoria asta de elefant pe care-o am, îmi aduc aminte tot, dar, din punct de vedere afectiv, ca-nvelit într-un strat de vată: amintiri desonorizate, asurzite, sclerozate de vreme. Acele două fraze ale Ilenei Sachelarie — răspuns la-ntrebarea mea — răsună-n mine de-aproape douăzeci de ani, la fel de acut şi la fel de neliniştitor ca şi-atunci, în clipa cînd mi-au fost şoptite la ureche. De-atunci şi pînă săptămîna trecută, n-am mai întîlnit-o niciodată pe Ileana Sachelarie. Săptămîna trecută m-a strigat pe stradă şi, ca şi cînd ne-am fi văzut cu cîteva zile

mai înainte, m-a sărutat pe frunte şi m-a invitat pe la ea: „Vino pe la mine cînd poţi. Vreau să mai stăm de vorbă şi, drept să-ţi spun, vreau să-ţi şi dau nişte lucruri, fiindcă m-am hotărît să nu mai păstrez decît strictul necesar. La bătrîneţe, e bine să dai altora mai tineri”. „Dumneavoastră vorbiţi de bătrîneţe? Arătaţi mai tînără decît mine”. „Oi fi arătînd eu, dar acuş-acuş bat şaizeci de ani. Şi cum nu sunt genul care creşte şi lansează peşti, îmi face plăcere să dau din viaţă cui mi-e drag. Să ştii că te-aştept. Ţine telefonul meu”. Miercuri, mă duc pe la ea. Nu pentru că vreau să-mi dea ceva. Mă duc fiindcă abia aştept să stau de vorbă cu ea. Cred că nici nu-şi închipuie cît de puternică impresie mi-a făcut atunci şi cît de des i-am evocat imaginea tot timpul cît am fost măritată cu Alexandru. Mereu îmi spuneam: „Nu degeaba l-a lăsat o femeie ca Ileana Sachelarie”, şi deodată gîndul meu o-nvăluia-n afecţiune ca pe-o soră de nenoroc.
Deşi n-am încă patruzeci şi unu de ani, nu ştiu cîte lucruri aş refuza dacă mi-ar fi cu putinţă să aleg: unul singur ştiu însă că l-aş respinge cu mîinile, cu picioarele, cu bolovani, cu cărbuni aprinşi: să mai iau viaţa de la-nceput. Aici sunt într-un acord total cu şoapta Ilenei Sachelarie. Mă bucur că pînă acum n-am ajuns să spun cum mi-a spus ea atunci: „Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas”.
Aşa cum ţi-am spus, aş minţi să zic că nu sunt momente cînd m-aş întinde jos şi-aş muri; dar momente, cum cred că, dacă e sincer, fiecare om trebuie să şi le recunoască; şi deşi, cum de asemenea ţi-am spus, nu contez pe nimic spectaculos în viaţa care mi-a mai rămas de trăit, ci doar pe microbeii mei drăguţi, pe fetele mele şi pe nişte nepoţi, la-ncheierea oricărei socoteli cu viaţa — pe care-o presupune fraza Ilenei Sachelarie „Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas” — la asta n-am ajuns şi sper să nu ajung niciodată. Fraza asta, vreau să spun ceea ce exprimă ea, exclude orice curiozitate pentru ziua de mîine. Poate că singurul meu adevărat noroc în viaţă este această curiozitate: ce se poate-ntîmpla mîine.
— Aici cred că e vorba de resursele interioare ale omului, de calitatea lor, şi-n cele din urmă de calitatea generală a omului.
— Tulburător mi se pare că la o asemenea concluzie — căci asta nu e-o părere care să mai lase o portiţă cît de mică spre altceva — tulburător mi se pare că ajung la ea unii oameni de-o calitate indiscutabilă. Tu n-o cunoşti pe Ileana Sachelarie, dar cred c-ai citit ceva de ea.

— Viața-n raz, Laicii infailibili, împărății fără chei, Rudele sărace ale gloriei. Cum să n-o citesc? O socotesc o mare prozatoare. Cînd mă gîndesc acum mai bine, după felul cum scrie, după personajele pe care le creează, nişte oameni care trag şi cu dinții de viață, n-ai zice, Doamne fereşte, că abia aşteaptă să treacă şi ce i-a mai rămas. În scris, se detaşează de propria persoană, creează o lume din care se exclude pe sine. Cred că la originea părerii ăsteia a ei cu „să treacă mai repede şi ce-a mai rămas", este singurătatea-n care trăieşte, lipsa unei familii, a unei afecțiuni permanente, a unor bolovani legați de picioare — cum este uneori o familie — bolovani însă care-ți asigură o verticalitate permanentă.

— Permanentă şi relativă: de multe ori, din cauza bolovanilor, trebuie să-ndoi spinarea, dar, ce e drept, ei nu-ți lasă timp de melancolizări metafizice prelungite şi, vorba lui Bernard Shaw, prima condiție pentru a nu fi nefericit este să n-ai timp să te gîndeşti la nefericire. Singurătatea, ziceai tu, şi zic şi eu, s-ar putea Să se afle la originea acestei capitulări în cazul Ilenei Sachelarie. Singurătatea l-a dus la sinucidere pe doctorul Nini Naiculescu. Mîine e parastasul lui. Singurătatea. Dar parcă poți să ştii că numai singurătatea... Poți să ştii că nu şi altceva, mult mai profund? O deteriorare sufletească, slăbirea unor mecanisme mult, mult mai subtile... Acele structuri de rezistență ale sufletului, care nu se conformează tipicului, cantității de beton suficiente în general pentru a ține edificiul în picioare?! Tristețea, disperarea, blazarea se află sub formă de saprofiți în fiecare dintre noi. Totul este ca ele să nu iasă din starea lor de saprofiți, de „coexistenți" paşnici, şi să n-o apuce pe calea manifestărilor virulente. Doctorul Naiculescu, Ileana Sachelarie — tributari, măcar în parte, singurătății. Dar blazarea — stare mult mai primejdioasă, mult mai insidioasă chiar decît disperarea (care, fiind o stare prea intensă, nu poate fi de durată), blazarea față de disperare fiind ca un alergător de maraton față de unul la suta de metri plat — blazarea e-o boală mult mai răspîndită decît îşi poate cineva închipui, iar tributarii ei nu sunt numai oamenii singuri. Nu vorbesc de blazarea de suprafață, pe care mulți o afişează din superficialitate sau chiar din snobism. Vorbesc de blazarea adevărată, de morbul blazare: „cette marne incuriosite", cum a numit o dată un scriitor francez bătrînețea...

— Ce-nseamnă „morne"?

- Mda... Şi „posomorît" şi „mohorît" şi „tern"...

- Bine-a zis!

Sfîrşit